

Slovensko - Európa - Svet

Zborník príspevkov
zo VIII. ročníka Medzinárodnej vedeckej konferencie
študentov a mladých vedeckých pracovníkov
organizovanej
16. mája 2019
Katedrou politológie Filozofickej fakulty
Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Fakultou sociálnych vied UCM v Trnave a OZ Res publica

Tomáš DVORSKÝ
Lucia LACZKÓ
Katarína LÖRINCOVÁ
(eds.)

Košice 2019

SLOVENSKO - EURÓPA - SVET

Zborník príspevkov zo Študentskej vedeckej konferencie konanej dňa 16.5.2019 Katedrou politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakultou sociálnych vied UCM v Trnave a OZ Res publica

VEDECKÍ REDAKTORI A ZOSTAVOVATELIA:

Mgr. Tomáš DVORSKÝ
Mgr. Lucia LACZKÓ
Mgr. Katarína LÖRINCOVÁ

VÝKONNÝ A TECHNICKÝ REDAKTOR:

Mgr. Tomáš DVORSKÝ

REDAKČNÁ RADA:

Dr.h.c. prof. PhDr. Marcela Gbúrová, CSc.	PhDr. Jana Šutajová, PhD.
doc. PhDr. Tomáš Koziak, PhD.	Mgr. Renáta Bzdilová, PhD.
doc. PhDr. Daniel Dobiaš, PhD.	Mgr. Alexander Onufrák, PhD.
PhDr. Jakub Bardovič, PhD.	Mgr. Gabriel Eštok, PhD.
	Mgr. Ján Ruman, PhD.

RECENZENTI:

doc. PhDr. Jaroslav MIHÁLIK, PhD., *Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave*
PhDr. Jana ŠUTAJOVÁ, PhD., *Katedra politológie Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach*

Zborník vychádza ako súčasť riešenia projektu VEGA 1/0129/18 *Otvorená spoločnosť - politický projekt moderného sveta alebo produktívna metafora v intelektuálnej tradícii hľadania lepšieho človeka a sveta?*

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho žiadnu časť nemožno reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak reprodukovať bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori.

Umiestnenie: <http://unibook.upjs.sk>

Dostupné od: 18.11.2019

ISBN 978-80-8152-789-0

OBSAH

Slovo na úvod	5
Ľudské práva v Európe Anna KSEŇÁKOVÁ.....	9
Globálny nárast nábožensky motivovaného nacionalizmu Daniela NGUYEN TRONG.....	18
Návrat Európanov späť do vlasti po porážke Islamského štátu Kristína KIŠŠOVÁ.....	33
Istanbulský dohovor - hrozba pre Slovensko? Natália SCHNEIDEROVÁ.....	48
Komparácia migračnej politiky Slovenskej republiky a Českej republiky Lucia LACZKÓ.....	59
Parlamentné voľby v Slovenskej republike a Českej republike - porovnanie vybraných aspektov volebnej legislatívy Katarína LÖRINCOVÁ.....	75
Predvolebné prieskumy ako faktor rozhodovania kandidátov a voličov - skúsenosť z volieb primátora mesta Košice Katarína DUFFEKOVÁ.....	97
The Characteristics of the Hungarian Self-Government System Csaba FAZEKAS - Sándor FEKETE.....	116
Multi-level Governance a sieťovanie aktérov na úrovni Environmentálnej politiky Európskej únie Martina CHRENOVÁ.....	136

Fenomén zelenej politiky - nová budúcnosť?	
Michaela RUŽIČKOVÁ.....	151
Potravinová sebestačnosť a služby vo verejnom hospodárskom záujme	
Jozef KOTULÁK.....	164
Nezamestnanosť ako spoločenský fenomén v každom veku	
Zuzana JURGOVA.....	174
Kultúrna politika EÚ	
Benita FEKETEOVÁ.....	186
Hate speech vs. sloboda prejavu	
Peter DUBÓCZI.....	206
Mladí politickí lídri	
Tomáš DVORSKÝ.....	226
Autori.....	238

Slovo na úvod

Prítomný zborník je už ôsmy v poradí, ktorý vznikol na pôde Katedry politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, pričom s veľkým potešením chcem dodať, že ho redigujú doktorandi tejto katedry. Je to dôkaz, že na uvedenom pracovisku má doktorandské štúdium veľkú vážnosť. Do štúdia sú vyberaní študenti, ktorí preukazujú viacročnú systematickú tvorivú činnosť vedeckého a pedagogicko-organizačného charakteru. Zároveň chcem dodať, že medzi seba pozývajú doktorandov z iných domácich a zahraničných spoločenskovedných pracovísk a vedú s nimi odborný dialóg na rozličné aktuálne témy verejného života na Slovensku a vo svete.

Téma, s ktorou sa odborne doktorandi viacerých slovenských a zahraničných politologických pracovísk (Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach; University of Miskolc, Maďarsko; Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, UCM v Trnave; Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici; Katedra filozofie a religionistiky, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove; Ústav medzinárodného a európskeho práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava) vyrovnávali v tomto ročníku, mala univerzálnejší charakter. Obsahovala v sebe regionálne i globálne hľadisko, dotkla sa slovenskej politickej reality, ale aj problematiky, ktorej riešenie si vyžaduje dohodu politických aktérov na väčšine kontinentov. Aké témy, problémové okruhy a spôsoby politologickej interpretácie priniesli prítomní autori v tomto zborníku?

Lucia Laczkó (Komparácia migračnej politiky Slovenskej republiky a Českej republiky) sa venovala aktuálnej problematike, s ktorou sa ešte stále vyrovnáva európsky kontinent, a to migrácii. Z jej príspevku by som vyzdvihla najmä komparatívny rozmer tejto problematiky, týkajúci sa migračnej politiky na Slovensku a v Českej republike. Štúdia Ka-

taríny Lörincovej (Parlamentné voľby v Slovenskej republike a Českej republike – porovnanie vybraných aspektov volebnej legislatívy) načrela tiež do modelu politologickej komparácie. Jej porovnanie vybraných aspektov volebnej legislatívy v parlamentných voľbách v Slovenskej republike a Českej republike je dobre metodicky zvládnuté a závery jej analýzy sú politologicky a sociologicky korektné. *Katarína Duffeková* (Predvolebné prieskumy ako faktor rozhodovania kandidátov a voličov – skúsenosť z volieb primátora mesta Košice) sa dotkla veľmi citlivej témy predvolebných prieskumov politických strán, na ktorú nie je jednotný názor politikov, odborníkov z oblasti sociológie a politológie, ale aj voličov. Doktorandka na konkrétnych príkladoch ukazuje, aký rozsah faktorov, vrátane predvolebných prieskumov, rozhodujú o volebných výsledkoch. *Benita Feketeová* v príspevku Kultúrna politika EÚ zdôraznila tézu o kultúre ako fenoméne, „ktorý je schopný zjednotiť ľudí a podporovať sociálny a hospodársky rozvoj“, pričom ho rozviedla na príklade ochrany kultúrneho dedičstva, ktoré realizuje od svojho vzniku najväčší povojnový politický projekt na európskom kontinente – Európska únia. *Peter Dubózi* (Hate speech vs. sloboda prejavu) sa zaujímavo zamyslel nad vzťahom medzi nenávisťným prejavom a slobodou prejavu, s ktorým sa často stretávame najmä v publicistickej praxi. *Tomáš Dvorský* v príspevku Mladí politickí lídri otvoril v súvislosti s voľbami do orgánov samosprávy obcí na Slovensku v roku 2018 tému úspechu mladých kandidátov bez straníckej príslušnosti. Sledujúc ich volebné programy a spôsob prezentácie týchto programov načrtnol príčiny ich úspechy a súčasne poskytol uvedenú tému na ďalšie politologické a sociologické skúmanie. *Anna Kseňáková* (Ľudské práva v Európe) nadviazala na dôležitú tému súčasných odborných diskurzov najmä v právnej, politologickej a kulturologickej komunite. Nerieši jej historický rozmer, ale sa zamerala na niektoré konfliktné súvislosti pojmu ľudské práva (sociálne práva, tzv. migračná kríza v Európe). Príspevok *Daniely Nguyen Trong* (Globálny nárast nábožensky

motivovaného nacionalizmu) načrel do citlivej témy náboženského nacionalizmu v jeho globálnom rozmere. Doktorandka je dobre zorientovaná v danej problematike, čo vidieť najmä v druhej časti príspevky, v ktorej analyzuje prejavy náboženského nacionalizmu v dvoch náboženstvách – hinduizme v Indii a buddhizme v Mjanmarsku. Osobitosťou príspevku *Kristíny Kiššovej* (Návrat Európanov späť do vlasti po porážke Islamského štátu) je otvorenie niekoľkých otázok súvisiacich nielen s teoretickým a ideologickým základom Islamského štátu, ale najmä s motiváciou viacerých obyvateľov Európy bojovať v radoch prívržencov tohto štátu a s ich integráciou do domovskej kultúry. Ako napovedá názov príspevku *Natálie Schneiderovej* (Istambulský dohovor – hrozba pre Slovensko?) jeho cieľom bol pokus o odpoveď na politicky veľmi citlivú problematiku, s ktorou sa vyrovnávajú aj všetky členské štáty Európskej únie. Autorka príspevku okrem analýzy tohto dokumentu naznačila svoj postoj k tejto téme, čo hodnotím najmä v kontexte slovenského vládneho postoja pozitívne. *Csaba Fazekas; Sándor Fekete* priniesli vo svojom príspevku (The Characteristics of the Hungarian Self-Government) zaujímavú analýzu súčasnej maďarskej samosprávy. *Martina Chrenová* (Multi-level Governance a sieťovanie aktérov na úrovni Environmentálnej politiky Európskej únie) predstavila princíp viacúrovňového riadenia environmentálnej politiky Európskej únie, pričom poskytla určité návody na to, ako zodpovedne riadiť túto politiku. Podobný environmentálny problém analyzovala aj *Michaela Ružičková* (Fenomén zelenej politiky – nová budúcnosť?), avšak s tým rozdielom, že ju zaujali len parciálne súčasti moderného ekologického hnutia, nie široká politická sféra, ktorá výrazne zasahuje do zelenej politiky. Agropotravinárskou problematikou sa zaoberal *Jozef Kotulák* (Potravinová sebestačnosť a služby vo verejnom hospodárskom záujme). Ide o cenný príspevok do diskusie o tom, ako zabezpečiť do budúcnosti potravinovú sebestačnosť obyvateľov Slovenska. *Zuzana Jurgova* (Nezamestnanosť ako spoločenský fenomén v každom veku) poukázala vo

svojom príspevku na problém nezamestnanosti z pohľadu najmä staršej generácie, pričom naznačila problémy, ktoré v tejto otázke treba riešiť.

Zborníkové príspevky majú, prirodzene, rozličnú výpovednú hodnotu, rozdielne štýly a spôsoby prístupy k analyzovaným témam. Napriek tomu, v každom z nich je vidieť aktívnu a vedecky zodpovednú prácu ich autorov zhodnotiť teoreticky, metodologicky a interpretačne tematické a materiálové jadro daného problému. Som presvedčená, že pre štúdium, dizertačné práce a pre budúce pracovné pozície každého z publikujúcich mladých doktorandov, ale aj pre politologickú komunitu majú tieto publikačné výstupy značný význam.

Košice, 2019

Dr.h.c. prof. PhDr. Marcela Gbúrová, CSc.

Ľudské práva v Európe

Anna Kseňáková

The paper calls attention to the status of the human rights in Europe and its regulation within the european legal area where are found in three main systems. Also at the beginning of the paper, the author thinks about the native and positive legal regulation of the human rights in the society and pays attention to its development that also brings its mutual competition.

Úvod

Ľudské práva sú spoločenskou realitou, ktorá sa prejavuje ich právnym zakotvením, ochranou a realizáciou. Nie sú len predmetom vedeckého záujmu – napríklad filozofie, právnej vedy, politológie, histórie, teológie, sociológie. Sú výsledkom mohutných spoločenských pnutí a stretov, bojov za emancipáciu. Vznikli aj na ochranu jednotlivca vzhľadom na jeho sociálne podmienenú zraniteľnosť a závislosť.¹

V právnej teórii aj praxi sa tieto práva označujú rôzne – Ľudské práva, základné Ľudské práva, základné práva a pod., samozrejme, že podstatné nie je to, ako sa označujú, ale ich zviazanosť s človekom ako ľudskou bytosťou, a to bez ohľadu na pôvod, vek, sociálne postavenie či pohlavie nositeľa týchto práv.

Z pohľadu Európana sa Ľudské práva javia ako samozrejmosť, ale ich ustálenie do dnešnej podoby trvalo dlhú dobu. Existuje množstvo pohľadov na tieto práva a logicky aj mnoho teórií, ktoré sumarizujú, popisujú a interpretujú tieto pohľady. Stretnúť sa možno aj s názorom, že niečo ako prirodzené práva vôbec neexistujú.

V tejto súvislosti možno položiť otázku, či možno odôvodniť Ľudské práva. Známy právny filozof *Ronald Dworkin* pripúšťa, že existenciu dôvodov Ľudských práv nemožno preukázať, k čomu však dodáva, že zo skutočnosti, že nejaké tvrdenie nemožno preukázať, nevyplýva, že nie je pravdivé. Vychádzať z tejto argumentácie by však viedlo

¹ Pollmann, A. – Lohmann, G. (eds.): Ľudské práva. Bratislava: Kalligram, 2017, IX

k tomu, že by sme ju rovnako mohli použiť aj na obranu tvrdenia o existencii jednorozcov či čarodejníc.²

Účelom tohto príspevku nie je analyzovať historický vývoj pohľadu na prirodzené práva a ani polemizovať s názormi o ich existencii či neexistencii. Platformu pre ďalšie úvahy môžeme vyvodiť z niekoľkých základných faktov:

- Problematika ľudských práv, ich zakotvenia a premietnutia do reálneho spoločenského života je oblasťou zviazanou s vývojom európskej kultúry a na ňu nadväzujúceho okruhu v rámci tzv. euroatlantického priestoru.
- Ľudské práva sa vyznačujú istou výnimočnosťou, ktorá je pre nich príznačná, a z tohto pohľadu je do istej miery irelevantné, či budeme alebo nebudeme trvať na ich prirodzenoprávnej povahe.
- Európske, resp. „západné“ ponímanie týchto práv ovplyvňujú aj iné právne kultúry, ktoré sa vyvinuli v Afrike a Ázii.

Prirodzenoprávna teória hovorí o ľudských právach, že existujú prirodzene, nezávisle od ich pozitívnoprávneho zakotvenia. Takýto pohľad síce znie lákavo, ale je pomerne vzdialený realite. Ak by prirodzené práva existovali ako nejaká vlastnosť priamo zviazaná s človekom, boli by všade na zemi v podstate rovnaké. Vidíme však, že takto tomu nie je. Aj v prípade napr. *Dekalógu* môžeme úspešne spochybňovať jeho prirodzenoprávnu povahu, lebo čo je prirodzenoprávne na tom, že sa má svätiť práve sobota resp. nedeľa. *Dekalóg* už z vieroučného hľadiska odráža vôľu normotvorcu (v tomto prípade by bolo presnejšie označenie Normotvorca, pokiaľ akceptujeme božský základ *Desatora*).

Právo je regulátor a je to vlastne súhrn pravidiel v ľudskej spoločnosti, účelom práva je dosahovanie homeostázy a potlačovanie entropie.

² HOLLÄNDER, P.: FILIPIKA proti redukcionizmu. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 130

Ľudská spoločnosť, ktorá sa nachádza v nejakých podmienkach sa v konečnom dôsledku nejako, viac alebo menej úspešne, zorganizuje a kvalita tohto zorganizovania sa prejaví v tom, ako je daná skupina životaschopná. Z toho vyplýva poznatok, že súčasná podoba úpravy ľudských práv v našom kultúrnom okruhu je odrazom toho, ako je náš kultúrno - spoločenský okruh zorganizovaný.

Iste znie veľmi lákavo, ak budeme vymenúvať existujúce ľudské práva a formulovať nové a nové, ale v okamihu, keď tento postup začne znižovať efektivitu v spoločnosti, tento proces sa stane samoučelným. Ťažiskové ľudské práva, ako je právo na život, právo vlastníť, sloboda prejavu, právo podieľať sa na správe vecí verejných a podobne a zakotvenie a dôkladné presadzovanie týchto práv v spoločnosti, podporovalo významný rozvoj celej spoločnosti. Podstata demokratického a právneho štátu je v tom, že verejná moc, a teda aj rozhodovacie procesy, sú rozdelené medzi viaceré orgány, ktoré sú vo vzťahu vzájomných brzd a vyvážení. Tieto orgány, v súlade s princípom suverenity ľudu, odvádzajú svoju legitimitu od občanov, presnejšie od ľudí. Pokiaľ ide o základné práva a slobody, a teda aj o ich ochranu, táto sa realizuje v základnom trojuholníku voliči - parlament - súdna moc.³

Súkromné vlastníctvo viedlo k optimálnej alokácii zdrojov a ich využitiu, sloboda prejavu, podiel na správe vecí verejných viedli k slobodnej súťaži demokratických síl a vytvoreniu síce na prvý pohľad nedokonalého, ale v skutočnosti veľmi odolného systému demokracie, sloboda myslenia, vedeckej tvorby a bádania viedli k napredovaniu v oblasti vedy a výskumu. Podobne je to aj so sociálnymi právami, ktorých rozvoj viedol k sociálne solidárnej spoločnosti, ktorá sa síce javí ako veľmi nákladný koncept, ale v skutočnosti sa vyznačuje značnou stabilitou.

³ KSEŇÁK, Š.: Ústavnosť a jej ochrana v časoch legislatívneho optimizmu. In: Ladislav Orosz - Sabina Grabowska - Tomáš Majerčák (ed.): ÚSTAVNÉ DNI, 25. Výročie Ústavy Slovenskej republiky - VI. ústavné dni. Košice UPJŠ, 2018, s. 278-291

V rámci kritiky týchto názorov sa často poukazuje na ekonomický a politicky silné štáty, ktoré nespĺňajú západné štandardy demokracie a solidarity, ale úspech takýchto štátov je často „dielom náhody“ a ich prosperita je často ohraničená napríklad občianskou vojnou. Mnoho tzv. komoditných štátov je bohatých, ale napríklad bohatstvo Kuvajtu, Spojených Arabských Emirátov alebo Bahrajnu, či Saudskej Arábie, je skôr podmienené cenou komodít, ktorými disponujú (napr. cenou ropy a zemného plynu) ako optimálnym usporiadaním spoločnosti.⁴

Štáty, v ktorých sa dodržiava základný štandard ľudských práv, sú zväčša stabilnejšie ako štáty totalitného charakteru (*napríklad, ak by existovalo alebo sa dôsledne dodržiavalo právo vlastníť – vlastnícke právo, potom by sa nacisti nedostali k majetku iných, ktorý v konečnom dôsledku zneužili*).⁵

I. Európsky právny priestor a tri hlavné systémy úpravy ľudských práv

V európskom právnom priestore vieme úpravu ľudských práv vymedziť do troch hlavných systémov. V prípade jednotlivých európskych štátov ide o vnútroštátne ústavne právo toho ktorého štátu, v našom prípade hovoríme o *Ústave Slovenskej republiky*, ktorá ako predpis s najvyššou právnou silou zakotvuje katalóg základných práv a slobôd. V rámci Rady Európy bol v roku 1950 prijatý *Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (ďalej aj ako „*Dohovor*“ alebo „*Európsky dohovor*“), ktorého signatármi sú aj mimoeurópske štáty. Síce ako poslednú spomínam *Chartu základných práv Európskej únie* (ďalej aj ako

⁴ Hoci možno v konečnom dôsledku napr. teokratický štát bude svoje usporiadanie prezentovať ako optimálne, opierajúce sa o iný ako ľudský pôvod. Ale to by sme sa dostali do roviny „viery“ v optimálne usporiadanie spoločenských vzťahov v tej ktorej teokracii.

⁵ „V tomto kontexte pôsobí dosť znepokojujúco štát, ktorý je teatrálny sebavedomý, majúci vždy naporúdzí jasne definovanú pravdu, štát bez pokory, ktorý je zbožšťovaný a plochý zároveň, ventilujúci sa na povinných pochodoch alebo na zjazdoch, kde prejavuje svoju jasavú tvár, pričom ale nemá svedomie. Morálny rozmer štátu sa premieta do ústavy.“ Cit. z KSEŇÁK, Š.: Ústavnosť a jej ochrana v časoch legislatívneho optimizmu. In: Ladislav Orosz – Sabina Grabowska – Tomáš Majerčák (ed.): ÚSTAVNÉ DNI, 25. Výročie Ústavy Slovenskej republiky – VI. ústavné dni. Košice UPJŠ, 2018, s. 278-291

„Charta“), avšak čoraz častejšie sa začína v súvislosti s ochranou ľudských práv v rámci európskeho právneho systému spomínať práve vzťah *Charty základných práv Európskej únie* a *Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* ako aj vzťah *Charty základných práv Európskej únie* a vnútroštátnych ústavných systémov.

II. Vnútroštátne ústavné právo - Ústava Slovenskej republiky v slovenskom právnom systéme

V Európe by sme mohli rozdeliť samotné ukotvenie ľudských práv v rámci vnútroštátneho ústavného práva jednotlivých štátov, ktoré zakotvujú ľudské práva v rôznej podobe ale v zásade dosť podobne. Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, je to *Ústava Slovenskej republiky*, ktorá zakotvuje katalóg základných práv a slobôd, a to v podstate skoro identicky s *Listinou základných práv a slobôd* (vyhlásená ústavným zákonom č. 23/1991 Zb.), ktorú Slovenská republika recipovala ako nástupnícky štát ČSFR recepčnou normou v čl. 152 ústavy. *Ústava* upravuje základné práva v druhej hlave, kde sa ďalej členia na základné ľudské práva a slobody, politické práva, práva národnostných menšín a etnických skupín, hospodárske, sociálne a kultúrne práva, právo na súdnu a inú právnu ochranu a právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva. Toto členenie je výsledkom nášho kultúrno-právneho vývoja. V zásade možno naše ústavné základné práva rozdeliť do troch skupín, a to na ľudské práva, politické práva a sociálne práva, pričom hranica medzi nimi je často veľmi nejasná. Napríklad slobodu prejavu zaradil ústavodarca medzi politické práva, pričom dnes túto slobodu vnímame skôr ako základnú ľudskú slobodu. Historicky súvisela skôr s politickou emancipáciou obyvateľstva, dnes ju vnímame skôr ako slobodu sa prejavovať slovom, písmom, ale aj inak vo všetkých oblastiach spoločenského života.

III. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

To, čo je pre *Európsky dohovor* charakteristické a robí z neho najefektívnejší medzinárodnoprávny inštrument na ochranu ľudských práv, nie je ani tak katalóg chránených práv, ako práve inštitucionálny mechanizmus kontroly jeho dodržiavania. Hlavný inovačný prínos *Európskeho dohovoru* tkvie v tom, že po prvýkrát umožnil ako všetkým zmluvným stranám, tak aj každému jednotlivcovi, podávať sťažnosť na porušenie chránených práv v niektorom zo štátov, zmluvných strán *Dohovoru*. Takto začaté konanie pritom môže vyústiť v konečný a záväzný rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva a prípadne aj rozhodnutia o spravodlivom zadošťačení (v peňažnej forme) pre poškodeného.⁶ Aplikácia samotného *Dohovoru* v podmienkach samostatnej Slovenskej republiky je už dlhodobá a musíme skonštatovať, že za tie roky je aj ten vzájomný vzťah „vyjasnený“ a v zásade nedochádza k nejakým výraznejším resp. signifikantným treniciam alebo problémom. Ide o to, že ak rozhoduje Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj ako „ESLP“) v rámci sťažnosti jednotlivca proti Slovenskej republike a rozhodne tak, že nejaké ľudské právo bolo rozhodnutím nášho vnútroštátneho orgánu porušené, priznáva tak väčší rozsah práv tomu jednotlivcovi, ale zároveň sa tú musí podoznievať, že ESLP neruší dané rozhodnutie toho orgánu, len skonštatuje porušenie, prizná alebo neprizná primeranú finančnú kompenzáciu a náhradu nákladov na konanie pred ESLP, ale ponecháva na Slovenskej republike, aby učinila nápravu, napr. máme tu inštitút obnovy konania, či v trestnom, civilnom konaní, ale aj pred samotným ústavným súdom, teda môžeme skonštatovať, že Slovenská republika má vytvorený, alebo upravený systém vhodnej nápravy porušenia základných práv a slobôd, pokiaľ dôjde k takémuto skonštatovaniu zo strany ESLP.

IV. Európske ústavné právo – Charta základných práv Európskej únie

V rámci Európskej únie máme zakotvenú *Chartu základných práv Európskej únie*, ktorá po nadobudnutí všeobecnej právnej záväznosti, a to

⁶ ŠTURMA, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 3. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 34

nadobudnutím platnosti *Lisabonskej zmluvy* v roku 2009, sa začala postupne presadzovať aj v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky, a to jednak pri rozhodovaní ústavného súdu o individuálnych sťažnostiach jednotlivcov ako aj v konaní o súlade právnych predpisov.

Ústavný súd ako taký sa pri rozhodovaní musel vysporiadať s dvoma základnými otázkami, a to: aký je rozsah vecnej pôsobnosti *Charty základných práv Európskej únie* a aké má postavenie *Charta* v právnom poriadku Slovenskej republiky. Pri aplikácii charty (je novší dokument než *Dohovor*, ten sa už stal skoro notoricky známym dokumentom a pre Slovenskú republiku je *Dohovor* už viac ako 25 rokov záväzný, teda je logicky v inom postavení ako *Charta*). Ústavný súd Slovenskej republiky sa vo svojom náleze č.k. *Pl. ÚS 10/2014 – 78* v podstate prvý krát vyjadril k vzťahu alebo k postaveniu *Charty* v právnom poriadku Slovenskej republiky. V predmetnom náleze Ústavný súd Slovenskej republiky uviedol, že *Charta* síce nebola prijatá vo forme medzinárodnej zmluvy, avšak nadobudnutím platnosti *Lisabonskej zmluvy* sa stala právne záväznou súčasťou primárneho práva EÚ s rovnakou právnou silou ako zmluvy, na ktorých je Únia založená. Ústavný súd SR postavenie *Charty* v právnom poriadku Slovenskej republiky vymedzil, obdobne ako pri postavení medzinárodných zmlúv o ľudských práva a základných slobodách, nie len odkazom na výslovné ustanovenia ústavy SR, ale rovnako tak aj odkazom na princíp *pacta sunt servanda*. Podľa ústavného súdu SR základné práva a slobody podľa ústavy SR je potrebné v prípade, ak napadnutá vnútroštátna právna úprava spadá do rámca pôsobnosti práva Únie, vykladať a uplatňovať aj v zmysle a duchu *Charty* a príslušnej judikatúry Súdneho dvora k nej vydanéj (*PL. ÚS. 10/2014, bod 74*). Ústavný súd SR tak aj *Charte*, obdobne ako medzinárodným zmluvám o ľudských právach a základných slobodách, priznal v právnom poriadku Slovenskej republiky skôr nepriamy účinok,

ako by ju uznal za priamo aplikovateľný prameň práva EÚ.⁷ V zmysle judikatúry Súdneho dvora, v prípade kolízie práva Únie s vnútroštátnym ustanovením ústavného charakteru, má mať právo Únie prednosť, to znamená, že sa to týka aj prednosti *Charty* pred vnútroštátnou úpravou. S požiadavkou zdravého rozumu nezlučiteľná je univerzálna prednosť *Charty* pred ochranou základných práv priznaných v ústavách členských štátov tam, kde ústavy formulujú konkrétne základné práva a *Charta* ponúka zásady základných práv.⁸

Záver

To, čo v súčasnosti vystupuje do popredia je konflikt medzi časťou základných práv majúcich charakter typicky ľudských práv a časťou základných práv, ktoré radíme medzi sociálne práva. Sociálne práva totiž zakladajú nárok voči štátu, verejným rozpočtom, či poisťným fondom. Ľudské práva zasa v náväznosti na ich univerzálnosť priradujeme všetkým ľudským bytostiam. Istý konflikt vidím v tom, že zabezpečenie sociálnych práv môžu byť istým limitujúcim faktorom voči ľudským právam. Ak vychádzame zo superpriority ľudských práv a sociálne práva vnímame ako podporné k ľudským právam, tak táto koncepcia môže viesť k neriešiteľnej situácii. Človek má právo na život a na dôstojnosť. Dôstojnosť má aj svoj sociálny rozmer spočívajúci v dôstojných životných podmienkach. V prípade nárastu nositeľov ľudských práv pri stagnácii ekonomického rastu, to nevyhnutne vedie k poklesu sociálneho štandardu časti obyvateľstva, ktorá svoj sociálny status odvodzuje od predchádzajúceho obdobia a svojich sociál-

⁷ BENKO, R.: K postaveniu Charty základných práv Európskej únie v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: Ladislav Orosz – Sabina Grabowska – Tomáš Majerčák (ed.): ÚSTAVNÉ DNI, 25. Výročie Ústavy Slovenskej republiky – VI. ústavné dni. Košice UPJŠ, 2018, s. 244-260

⁸ DRGONEC, J.: Ústavné a úniové právo v ochrane základných práv a slobôd. (Výslnie a tiene Charty základných práv Európskej únie); *Justičná revue*, 69, 2017, č.1. s.1-27

ných očakávaní. Táto okolnosť sa v poslednom čase prejavuje v súvislosti s tzv. migračnou krízou⁹, čo zrejme vytvorí tlak na zmenu interpretácie katalógu základných práv a slobôd. Tento tlak by však zrejme narastal aj v dôsledku starnutia populácie, pretože sa odvíja od poklesu podielu ekonomicky aktívnych obyvateľov v spoločnosti. Ďalší vývoj je ťažko predvídať, pretože do neho môže zasiahnuť aj celkový vývoj spočívajúci napríklad v robotizácii spoločnosti, vo vytvorení nových energetických zdrojov v spoločnosti¹⁰, úspešné zvládnutie liečby niektorých neurodegeneratívnych ochorení a iných ochorení typických pre starnúcu populáciu, ktoré by mohlo viesť k výraznejšiemu posunu veku odchodu do dôchodku.

Na záver by som už len uviedla názor predsedu Ústavného súdu Českej republiky *Paula Rychetského*, že ústavnoprávny štát je štát, v ktorom sa dostávajú do konfliktu už nielen dobro a zlo, ale do konfliktu sa dostávajú viaceré dobrá, inými slovami viaceré ústavné práva.

Literatúra:

- DRGONEC, J.: *Ústavné a únieové právo v ochrane základných práv a slobôd. (Výsledie a tiene Charty základných práv Európskej únie)* In: *Justičná revue*, 69, 2017.
- HOLLÄNDER, P.: *Filipika proti redukcionizmu*. Bratislava: Kalligram, 2009.
- OROSZ, L.; GRABOWSKA, S.; MAJERČÁK, T. (ed.): *ÚSTAVNÉ DNI, 25. Výročie Ústavy Slovenskej republiky – VI. ústavné dni*. Košice: UPJŠ, 2018.
- POLLMANN, A.; LOHMANN, G. (eds.): *Ludské práva*. Bratislava: Kalligram, 2017.
- ŠTURMA, P.: *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 3. doplněné vydání*. Praha: C. H. Beck, 2010.

⁹ Hoci napríklad migrácia z juhovýchodnej Ázie a Indie do Európy a USA v zásade nemala negatívne dôsledky na sociálny systém, práve naopak.

¹⁰ Napríklad získavanie energie termionukleárnou fúziou.

Globálny nárast nábožensky motivovaného nacionalizmu

Daniela Nguyen Trong

We are able to observe the Global increase of religious politics through every religious tradition of world. The secular nationalism can not express public values and community moral effectively, hereat politicians are using religion as a platform for expressing of traditional forms of social identities. Accordingly in this context there are increase of religious violence which is justified through religion but it is heretic in its essence. The paper present increase-ment of religious nationalism in selected countries which declared themselves as democratic and secular.

Úvod

Od konca Studenej vojny a najmä po udalostiach 11. septembra sa začína výraznejšie hovoriť o vzostupe náboženstva ako významného konštituujúceho prvku súčasných medzinárodných vzťahov. Náboženstvo a na ňom stojace sociálne sily pomáhali formovať podobu lokálnych, regionálnych či medzinárodných vzťahov už skôr. Náboženstvo nie je fenomén odsúdený k privatizácii, ako predpokladala sekularizácia. Jedným z najvýraznejších prejavov nástupu náboženstva do verejnej sféry je náboženský nacionalizmus. Náboženstvo ostáva v kontexte postmodernej hybná sila, ktorá je schopná viesť k aktívnemu jednaniu vo verejnej sfére skrz sociálnu identitu a špecifický pohľad na svet. Tento vývoj môžeme sledovať od 70. rokov, kedy bol za pápeža zvolený *Karol Wojtyła* a katolicizmus sa stal jednou zo síl demokratizačných snáh v Poľsku. Na druhej strane politického spektra ale stoja populistí, ktorí náboženstvo využívajú na dosahovanie moci.

Cieľom príspevku je predstavenie aktuálneho stavu bádania na poli náboženského nacionalizmu. Prvá časť príspevku je venovaná akademickej diskusii o náboženskom nacionalizme a možnostiach skúmania

tohto fenoménu. Primárne sa opiera o práce *Nadie Marzouki*, *Marka Juergensmeyera* a *Rogersa Brubakera*.

Druhá časť príspevku je venovaná konkrétnym prejavom náboženského nacionalizmu v spoločnosti a to na príklade hinduizmu v Indii a buddhizmu v Mjanmarsku. Tieto dve náboženstvá boli vybrané pre demonštráciu toho, že náboženský nacionalizmus a s ním spojené násilie nie sú výhradným prejavom monoteizmu, ale že jeho rozšírenie je globálny fenomén.

Pri diskusii o náboženstve a násilí sa nevyhneme diskusii o zachovávaní tzv. Chránených hodnôt. Sú to hodnoty, ktoré majú charakter morálnych noriem, môžeme ich chápať ako posvätné, pretože sú často spájané s formou *sacrum*. Sú to hodnoty, ktoré definujú spoločenstvo, ktoré v nich verí a dodržiava ich. Pre túto tému sú relevantné pretože ich dodržiavanie, či obrana často vedie k jednaniu, ktoré obsahuje násilie.¹

Náboženský nacionalizmus

Súčasní nacionalisti sú ozvenami nacionalistickými konštrukciami 19. storočia ako projektu kultúrnej homogenizácie. Populisti sa proklamujú tým, že hovoria v mene *ľudu* proti *elitám*, proti *iným*, ktorí nie sú ako *my*. Toto dualistické rozdelenie spoločnosti odkazuje k znovu nastoleniu *zlatého veku* kedy *ľud* či *cnostná komunita* nebola kontaminovaná a skorumpovaná *elitami* a *tými druhými*. Súčasní Euro-americkí populisti aplikovali nový spôsob vymedzenia ohrozenej *cnostnej komunity* a to náboženské symboly. Nacionalistické hnutia Západu ukazujú veľkú rôznorodosť, ale ich spoločným nepriateľom je Islam, prostredníctvom ktorého je ohrozený *náš spôsob života*.²

¹ BAĀK, T.; KARDIS, K.: *Vybrané kapitoly zo sociológie kultúry I*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2013, s. 44.

²MARZOUKI, N.; MCDONNELL, D.: *Populism and religion*. In: MARZOUKI, N.; MCDONNELL, D.; ROY, O.(eds): *Saving the People*. Londýn: Hurst & Company, 2016, s. 4-6.

Existuje vzťah medzi vzostupom sekularizmu a rozširovaním populistického *návrtu ku kresťanským koreňom*, čo ale v praxi znamená minimálne alebo žiadne dogmy a kôr sa jedná o príslušnosť k istej predstave národa. Rozširovanie roly náboženstva v nacionalizme sa odohráva v hraniciach sekularizmu a nie hlbšej religiozity. Náboženstvo sa zredukovalo na *kultúru a dedičstvo* a nie na žitú religiozitu. To ale platí len ak sa jedná o domorodú kultúru. V opozícii nestojí kultúra *tých druhých* ale náboženstvo tých druhých. Svoje vlastné chápeme ako niečo, čomu nemusíme veriť, ale musíme to zachovávať, pretože to chápeme ako dedičstvo, ale tých druhých už nechápeme tak, že si so sebou prišli svoju kultúru a dedičstvo, ktoré chcú tiež zachovávať, ale ako náboženstvo, ktoré je iracionálne. Aj z tohto dôvodu je náboženský nacionalizmus na vzostupe – dokážeme si ho vysvetliť a ospravedlniť v sekulárnej a materialistickej paradigme.³

Nacionalisti využívajú Boha ako prostriedok na dosahovanie vlastných cieľov, využívajú Boha/božstvo ako zdroj vlastnej autority, dávajú do sveta posolstvo, že ich činy sú robené pre Boha a z Božej vôle.⁴

Diskusia o náboženstve a násilí sa najčastejšie spája s pojmom fundamentalizmus. Náboženský fundamentalizmus sa násilia dopúšťajú, pretože sa snažia o obranu, či nastolenie hodnôt, ktoré považujú za tradičné a univerzálne. Členovia týchto skupín majú pocit, že sú ponižovaní, utláčaní, že sú obeťami násilia. *Mark Jurgensmeyer* dospieva k záveru, že práve ich zdieľané pocity utvárajú kultúry násilia, ktoré vznikajú po celom svete. Pociťovaná nespravodlivosť môže dosiahnuť rozmerov kozmického zápasu dobra a zla, čím sa konflikt sakralizuje. Vysvetlenie tohto javu má dvojaký charakter:

³ MULLINS, N. A.: *Contesting the Secular West: Religio-cultural Identity Politics in Western Liberal Democracies*. [online], [cit. 12/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/331691972_Contesting_the_Secular_West_Religio-cultural_Identity_Politics_in_Western_Liberal_Democracies>.

⁴ *The impact on Global Mission of Religious Nationalism and 9/11 Realities*. [online], [cit. 12/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.lausanne.org/content/lop/the-impact-on-global-mission-of-religious-nationalism-and-911-realities-lop-50#a3>>.

- Náboženské násilie je výsledkom nadmernej oddanosti určitej náboženskej tradícii – náboženské koncepty vytvárajú identitu skupiny, ktorá je ohrozená *tými druhými*, a *my* musíme svoju identitu a hodnoty brániť
- Druhé vysvetlenie *sacrum* vylučuje a v hovorí sa len o zneužívaní náboženstva na politické a mocenské ciele⁵

Ďalší z prístupov k problematike vraví, že fundamentalisti sa snažia o návrat k mýticky konštruovanej minulosti. Snažia sa vrátiť do doby, keď bol poriadok legitimizovaný nadpozemskou entitou, do neskazeného prvotného stavu *cirkvi*, *ummy* či *sanghy*. Veľmi častou interpretáciou, až zažitým postojom voči fundamentalistom je, že jedinec koná násilne z povahy vlastného náboženstva a že *všetci sú takí*. Jedinec bol oddaný svojej ideii, preto spáchal daný čin. Toto poňatie ale nevysvetľuje prečo existuje množstvo iných, oddaných veriacich, ktorí by nikdy podobný čin nespáchali. Na prvý pohľad sa môže zdať, že rozdiel medzi skupinami leží v nejakej esencii, v nejakom koncepte, ktorý ich odlišuje a vedie k sporu.⁶

Náboženstvo a nacionalizmus sú sporné, arbitrárne termíny, ktoré pokrývajú široké fenomenologické a emočné spektrum. Preto namiesto otázky *čo je*, čo znamená vzťah medzi náboženstvom a nacionalizmom je vhodnejšie sa pýtať *ako* môžeme tento vzťah študovať.

Rogers Brubaker hovorí o štyroch prístupoch k štúdiu vzťahu medzi náboženstvom a nacionalizmom. Prvý prístupuje k náboženstvu a nacionalizmu ako k *analogickým* fenoménom, ako v prípade etnicity

⁵ JURGENSMAYER, M.: *Terror in the Mind of God*. Berkeley: University of California Press, 2000, s. 6-8.

⁶ WIBISONO, S.: *The Role of Religious Fundamentalism in the Intersection of National and Religious Identities*. In: *Journal of Pacific Rim Psychology*. Vol. 13, No. 1, 2019, s. 1-3. [online], [cit. 4/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/5F7FBE3DD263FC96D35EA7791764AC6D/S1834490918000259a.pdf/role_of_religious_fundamentalism_in_the_intersection_of_national_and_religious_identities.pdf>.

a rasy. V tomto prístupe charakterizujeme nacionalizmus na základe jeho podobností s náboženstvom, alebo jednoducho špecifikujeme nacionalizmus ako náboženstvo. Spoločnými znakmi sú viera v externú silu, pocity bázne a úcty, ritualizované ceremónie či orientovanie sa na symboly; „bohovia“ sú patrónmi alebo personifikáciami domoviny, využívajú špekulatívnu mytológiu, opisujú vznešenú minulosť národa, konajú procesie a očakávajú najvyššiu obeť. Druhý prístup spočíva v špecifikácii spôsobov, prostredníctvom ktorých náboženstvo pomáha vysvetliť nacionalizmus – jeho počiatky, jeho osobitý charakter. Väčšina výskumov spadajúcich do tohto prístupu sa zaoberá tým, ako konkrétne náboženské tradície tvarujú formy nacionalizmu (katolicizmus v Poľsko, katolicizmus v Írsku, Ortodoxia na Balkáne, Šintoizmus v Japonsku či judaizmus v Izraeli).⁷

Pre zvolenú tému je ale podstatnejšie, ako sa náboženstvo dostalo do základov nacionalizmu. Ako sa náboženské motívy, narácie a symboly dostali do domény politiky. V tomto kontexte sa do popredia dostáva najmä to, čo *Anthony Smith* nazýva *mýtus etnickej voľby*, čo vychádza zo judeo-kresťanského motívu vyvolenia (*chosenes*). Vyvolenie je archetypálny kultúrny vzor, ktorý poslúžili ako fundament kultúrnej a ideologickej formácie nacionalizmu.⁸

V treťom spôsobe vidí *Brubecker* náboženstvo ako niečo hlboko prepojené, ako časť nacionalizmu, pričom jedným zo spôsobov prepojenia sú náboženské a národné hranice. Silnejší variant prepojenia hovorí, že národ je predstavovaný len tými, ktorí prislúchajú ku konkrétnemu náboženstvu (Sikhovia, Židia). Slabší variant hovorí, že lokálne náboženské hranice sa zhodujú s národnými hranicami a, že náboženstvo môže

⁷ BRUBAKER, R.: *Between Nationalism and Civilizationism: The European populist movement in Comparative Perspective*. In: *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 40, No. 8, 2017, s. 14-16. [online], [cit. 4/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/31799379/Between_Nationalism_and_Civilizationism_The_European_Populist_Moment_in_Comparative_Perspective_open_access_>.

⁸ SMITH, A. D.: *Chosen People: Sacred sources of National Identity*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 38.

služiť ako primárny znak, pomocou ktorého dokážeme identifikovať etnicitu či národnosť (Juhoslávia a katolícki Chorváti a ortodoxní Srbi). Tu náboženstvo nepredstavuje hranice národa, ale ikonickú reprezentáciu národa. Štvrtý prístup chápe náboženský nacionalizmus ako osobitú formu nacionalizmu. Toto tvrdenie je odlišné od predchádzajúceho v tom, že tu sa nejedná o to, že nacionalisti používajú náboženský jazyk a obrazy. Je to tvrdenie, že existuje osobitý náboženský typ nacionalistického programu, ktorý reprezentuje osobitú alternatívu k sekulárnemu nacionalizmu. Náboženstvo je v tomto kontexte využívané ako totalizujúci príkaz schopný regulovať všetky aspekty života.⁹ Tento bod sa týka, nie nevyhnutne, ale najmä islamských hnutí.

Nacionalistickí moslimovia sa odvolávajú na homogénnu pred-politickú identitu *ummu*, ktorá sa má ideálne rozvíjať v kalifáte. *Umma* je zárukou udržania hodnôt a *správneho* spôsobu života. Programovou náplňou je vyhnúť všetky cudzie vplyvy, aby sa tak moslimská spoločnosť čistila – v tomto kontexte najmä spirituálne. Taktiež väčšina *nacionalistických* moslimských hnutí sa orientujú na štát a nie na národ. Pretože kolektívnym znakom je *umma* a nie spoločná krv. *Moslim* nie je len deklarovanie náboženstva, ale zároveň to nie je deklarovanie národnej identity. *Umma* je pluralistická, nie je limitovaná na jeden národ a vystupuje ako potenciálny suverénny zdroj politickej legitímnosti.¹⁰

⁹ BRUBAKER, R.: *Between Nationalism and Civilizationism: The European populist movement in Comparative Perspective*. In: *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 40, No. 8, 2017, s. 14-16. [online], [cit. 4/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/31799379/Between_Nationalism_and_Civilizationism_The_European_Populist_Moment_in_Comparative_Perspective_open_access_>.

¹⁰ YADLIN, R.: *Muslim nationalism and the politics of Otherness in the Age of Neo-Diaspora*. [online], [cit. 13/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/268445560_Muslim_Nationalism_and_the_Politics_of_Otherness_in_the_Age_of_Neo-Diaspora>.

Hinduizmus

Každá krajina Ázie má svoju vlastnú flexibilnú verziu nacionalizmu. India nacionalizmus je generovaný majoritou. Ako hlavný antagonista v príbehu hinduistického nacionalizmu vystupujú islam a kolonializmus. Islam bol prvým náboženstvom, ktoré pre Indiu predstavovalo ohrozenie kultúrnej a náboženskej tradície. Po moslimoch ovládli Indiu Briti, ktorí priniesli do Indie Západné hodnoty a kresťanstvo. Hoci India je v súčasnosti najväčšou demokraciou sveta a hoci je ústavne sekulárna, hinduistický náboženský nacionalizmus – *hindutva* - je na vzostupe od 90. rokov 20. storočia.¹¹

V Indii sa konali parlamentné voľby od 11.4. do 19.5., mali sedem fáz a viac ako 900 miliónov voličov. India má 29 štátov v siedmych teritóriách, 22 oficiálnych jazykov a každé veľké náboženstvo. V samotnom hinduizme sú tisíce prúdov, stále existujú kasty, hoci sú ústavou zrušené, niečo tak hlboko kultúrne zakorenené a spirituálne ako kasty nie je možné zrušiť zákonom. To všetko robí z Indie miesto s najväčšou diverzitou na svete. Pri takom obrovskom počte a diverzite bolo nemožné vyhrať voľby bez koalície. To sa zmenilo v roku 2014, keď voľby vyhrala strana *Bharatiya Janata* na čele s *Narendrom Modim*. Strana, ktorá je zosobnením hindského nacionalizmu. Odkedy sa *Modi* dostal k moci sa India stala viac nepriateľskou voči minoritám a idea, že India je národ Hinduistov získala na obrovskej popularite.¹²

Modi využíva Kašmír ako demonštráciu sily, ako poukázanie na tých *zlých* moslimov. BJP má oporu v polovojenskej organizácii *Rashtriya Swayamsevak Sangh*, ktorej *Modi* sám bol členom. Organizácia

¹¹ RAUTIO, P.: *Links between religions and nationalism shape world politics*. [online], [cit. 14/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.helsinki.fi/en/news/society-economy/links-between-religions-and-nationalism-shape-world-politics>>.

¹² KARNIK, A.: *Determinants of electoral outcomes an analysis of general elections in India*. [online], [cit. 14/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/332252945_Determinants_of_electoral_outcomes_an_analysis_of_general_elections_in_India>.

nezakryto militarizuje svojich členov¹³. Manifest organizácie v niektorých bodoch pripomína *Mein Kampf*. Podľa RSS existujú v Indii tri interné hrozby: Moslimovia, kresťania a komunisti. Podporovatelia *Modiho* bežne vystupujú do ulíc, kážu a zastrašujú násilím a dožadujú sa čisto hinduistickej Indie.

Vo väčšine štátov Indie je zabíjanie kráv je zakázané, ale v niektorých častiach Indie je možné kravy chovať pre mäso. To vytvára problém u príslušníkov hindutvi. Po Indii sa od roku 2014 rozširujú skupiny civilnej stráže, ktoré, podľa vlastných slov, chránia kravy. Do júna 2017 bolo v súvislosti s kravami zabitých 28 ľudí a 124 bolo zranených. Násilie sa týka najmä moslimov a dalitov.¹⁴

Podľa nacionalistov byť Hindom znamená uznávať kultúru a históriu krajiny za riekou Indus; mať predkov, ktorí zdieľali túto históriu; veriť, že hindutva má hinduizmus vo svojom jadre a považovať Hindustan – nerozdelenú Indiu – za materskú zem. Hindskí nacionalisti proklamujú, že každý, kto sa narodil v Indii automaticky zdedí jedno z indických náboženstiev – hinduizmus, buddhizmus, džinizmus alebo sikhizmus. Kresťania a moslimovia sú považovaní za občanov druhej triedy a nepatria do Hindutvi. Náboženská identifikácia je prepojená s národnou – hinduista je Indom a Ind je hinduistom.¹⁵

¹³ MUKHOPADHYAY, N.: *Militarising Hindus is a Long-Standing Unaccomplished project of Hindu nationalists*. [online], [cit. 10/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://thewire.in/communalism/militarising-hindus-unaccomplished-project-hindu-nationalists>>.

¹⁴ DHILLON, A.: *Free pass for mobs : India urged to stem vigilante violence against minorities*. [online], [cit. 13/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/world/2019/feb/19/a-free-pass-for-mobs-to-kill-india-urged-to-stem-cow-vigilante-violence>>.

¹⁵ BANAJI, S.: *Vigilante Publics: Orientalism, Modernity and Hindutva Fascism in India*. [online], [cit. 14/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/325322760_Vigilante_Publics_Orientalism_Modernity_and_Hindutva_Fascism_in_India>.

Buddhizmus

Buddhizmus je veľmi dobre prispôsobivý lokálnym kultúram, preto sa veľmi ľahko rozšíril po východnej Ázii. Buddhizmus ako neteistický systém toleruje uctievanie lokálnych božstiev či prinášanie obetí predkom, v kresťanstve a islame je to blasfemické. Buddhizmus odmieta násilie, vyzýva k harmónii, odmieta konflikty. Preto je vývoj v Mjanmarsku veľmi šokujúci.

V tomto bode sa dostávame k udalosti zo dňa 28. mája 2012. V Mjanmarsku, v štáte Arrakan, mladú krajčírku *Ma Thida Htwe*, buddhistku z etnika Rakhine, znásilnili a zavraždili traja bengálski moslimovia. 3. júna boli zatknutí útočníci prevážaní autobusom na pojednávanie. Autobus zastavili Rakhinovia a útočníkov dobyli na smrť. Päť dní na to miestny moslimovia z etnika Rohingov napadli buddhistické majetky. Buddhisti odpovedali vypálením námestia Násí. Násilie sa začalo šíriť krajinou a eskalovalo koncom rok 2016, kedy mjanmarské vojsko a polícia vykonali to, čo OSN, Medzinárodný trestný súd, rôzne skupiny chrániace ľudské práva, viaceré vlády a novinári nazvali etnická čistka a genocída.¹⁶

Otázkou je, ako je možné, že sa niečo také udialo v krajine, ktorej oficiálne náboženstvo je buddhizmus. Tak ako bolo toto násilie šokujúce, v mnohých ohľadoch nie je unikátne pre Mjanmarsko. Sú tu prítomné ozveny etno-náboženských konfliktov zo sveta a rovnako sa tu prelínajú historické etnické konflikty. Strach o vlastnú identitu a systém viery bol premenený na krvavé besnenie s obrovskými dôsledkami. V Mjanmarsku existuje silné prepojenie medzi etnickou a náboženskou identitou. Byť Bamarom (majoritné etnikum), byť pravým *synom pôdy*, znamená byť buddhistom. Prepojenie identít je v Mjanmarsku prítomné od čias *kráľa Anawratha* v 11. storočí, ktorý sa považoval za bódhissatvu a inštitucionalizoval buddhizmus ako štátne

¹⁶ WADE, F.: *Myanmar's Enemy Within: Buddhist violence and the making of a Muslim 'other'*. Londýn : Zed Books Ltd, 2017, s. 34-40.

náboženstvo. Konflikt v Mjanmarsku sa odohráva medzi buddhistami a moslimami, medzi Bamarami a Rhoningami. Konflikty s moslimskou menšinou boli v Mjanmarsku prítomné v iste miere vždy, no nikdy to neprerástlo do násilností, aké sa v krajine odohrávajú dnes. Prví moslimovia prišli do krajiny v 9. storočí a usadili sa pri rieke Ayeyarwady v štáte Rakhin, čiže v mieste, kde vypukli prvé nepokoje roku 2012. v tomto období moslimovia dokonca spôsobili na kráľovskom dvore ako administrátori a lekári. Moslimská populácia sa zvýšila počas britskej nadvlády, kedy sem prišla vlna indických moslimov. Migrácia moslimov do krajiny sa zastavila roku 1948, kedy Barma vyhlásila nezávislosť. Dodnes, takmer storočie od prvej vlny imigrantov, mnohí buddhisti etnika Rakhina chápu moslimov ako ilegálnych imigrantov, ktorí prišli z Bangladéša, aby sa v krajine usadili ako predvoj križiackej výpravy, ktorá mala zmeniť Mjanmarsko na moslimskú krajinu.¹⁷

V Mjanmarsku sú prítomní sunnitskí moslimovia a tvoria 4% populácie. Sú zastúpení v šiestich etnických skupinách, podľa pôvodu predkov. Zárodok konfliktu, ktorý v súčasnosti prerástol do genocídy môžeme hľadať v časoch britskej nadvlády, kedy vzrastal ekonomický tlak a rozšírili sa xenofóbne prejavy. V Mjanmarsku je stále prítomná trauma z nadvlády a strach z toho, že sa táto situácia môže opakovať. Boj za identitu a suverenitu rovnako využila armáda, ktorá si v krajine uzurpovala moc roku 1962. V očiach protibritských hnutí Briti nielen kolonizovali administratívu, ale aj mentálne a spirituálne miesta občanov, prostredníctvom nadradenia buddhizmu svetskými konceptmi modernizujúcej sa spoločnosti. Briti ohrozovali chránené hodnoty, preto bolo nutné ich *odstrániť* počas britsko-barmských vojen. Keďže spomínaná trauma z minulosti a reálna historická skúsenosť hovoria, že je možné, aby buddhizmus zanikol, je nutné vyvarovať sa možnosti

¹⁷ YUSUF, I.: *Nationalist Ethnicities as Religious Identities: Islam, Buddhism and Citizenship in Myanmar*. In: *American journal of Islamic social science*. Herndon : International Institute of Islamic Thought, 4/2017, s. 100-109.

nadvlády *iného*. Strach a nedôvera sa premietli do moslimského obyvateľstva.¹⁸

V tejto situácii sa do popredia dostávali praktiky a názory, ktoré nekorešpondujú s buddhizmom. V roku 2001 sa v Mjanmarsku objavil mních *Wirathu*, ktorý sa zapojil do Hnutia 969. Už v roku 2003 bol uväznení pre svoje extrémistické kázne, ale v roku 2012 bol prepustení a stáva sa defacto vodcom proti-moslimského hnutia v Mjanmarsku. Svoju proti-moslimskú agendu začal šíriť po sociálnych sieťach ako sú Facebook a Twitter a začal zverejňovať záznamy svojich kázni na Youtube. V súčasnosti je jeho stránka na Facebooku vymazaná, rovnako ako aj kanál na Youtube, ale na neoficiálnych kanáloch je ale vždy možné nájsť záznamy jeho kázni, ktoré sú plné hnevu a nenávisť. V septembri 2012, mesiac pred vypuknutím násilnosti, *Wirathu* spolu s ďalšími mníchmi prezentovali prezidentovi *Thein Seinovi* plán vysťahovania etnika Rohingov mimo Mjanmarska. Pre svoje názory a program sa v júni 2013 dostal na obálku *Time magazine* s titulkou: Tvár buddhistického teroru. *Wirathove* vyjadrenia sú xenofóbne, nenávisťné, provokatívne a propagandistické. Jeho nenávisťné prejavy a burcovanie verejnosti sú jedným z katalyzátorov etnickej čistky Rohingov z konca roka 2016.¹⁹

Ako bolo spomenuté, v Mjanmarsku existuje 6 skupín moslimov. Rohingovia majú medzi nimi špeciálne postavenie. V roku 2013 OSN prehlásilo Rohingov za najviac perzekuovanú minoritu na svete. Rohingom od roku 1982 neprislúcha status občanov Mjanmarska, čo je ustanovené zákonom. Napriek tomu, že ich korene siahajú do 9. storočia, mjanmarská vláda ich neradí medzi pôvodné rasy Mjanmarska.

¹⁸ TSEKHANOVA, L.: *Buddhist concepts of Power as source of Legitimacy in the process of Nation Building in Contemporary Myanmar*. [online], [cit. 14/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/237689138_Buddhist_Concepts_of_Power_as_a_Source_of_Legitimacy_In_the_process_of_Nation_Building_in_Contemporary_Myanmar>.

¹⁹ LEHR, P.: *Militant Buddhism*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2018, s. 157-169.

Rovnako ich vláda nerozoznáva ako Rohingov, ale označuje ich ako Bengálcov, čím sa umocňuje ich chápanie ako *ilegálnych imigrantov*. Diskriminácia Rohingov sa prejavuje aj v prístupe, resp. odopieraní zdravotnej starostlivosti. Mortalita rohingských detí je štvornásobne vyššia ako priemerná detská mortalita vo zvyšku Mjanmarska. Rohingom je odopierané právo voľného cestovania a vyššieho vzdelania.²⁰

Pred vypuknutím krízy/čistiek, bolo v Mjanmarksu 1,3 milióna Rohingov. V podstate zo dňa na deň sa Bangladéš stal krajinou s najväčším počtom Rohingov. Ku marcu 2018 hovorí OSN o viac ako miliónе utečencov, resp. vyhnancoz z Mjanmarska. Podľa záverov vyšetrovania Spojených národov si prvé štyri týždne perzekúcii vyžiadali 3000 obetí. V decembri 2017 vydala organizácia Lekári bez hraníc vyhlásenie, v ktorom uvádzajú, že za prvý mesiac konfliktu bolo zabitých 6700 Rohingských mužov, žien a detí, z čoho 69% obetí bolo zavraždených strelnou zbraňou. Obrovské plochy, na ktorých Rohingovia žili boli vypálené.²¹ Bývalá prezidentka Mjanmarska a laureátka Nobelovej ceny za mier *Aung San Sii Kyi* je dodnes kritizovaná za svoje nekonanie a ticho v súvislosti s vojenským a policajným zásahom voči Rohingom. *Aung San* na druhej strane kritizovala médiá za ich neadekvátne vykreslenie krízy, pričom tvrdila, že jej vláda ochraňuje všetkých ľudí v štáte Rakhin, argumentovala, že reportáže sú dezinformáciami, ktoré majú pomáhať záujmom teroristov.²²

²⁰ RUBAYET, R.: *Myanmar: Who are the Rohingya?* [online], [cit. 4/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/34837307/Myanmar_Who_are_the_Rohingya>.

²¹ HUMANITARIAN RESPONSE PLAN: *Rohingya Refugee Crisis*. [online], [cit. 16/6/2019]. Dostupné na internete: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2017_HRP_Bangladesh_041017_2.pdf>.

²² WARE, A.; LAOUTIDES, C.: *Aung San Suu Kyi's extraordinary fall from grace*. [online], [cit. 16/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/aung-san-suukyis-extraordinary-fall-from-grace-104250>>.

Záver

Modiho strana naďalej ostáva pri moci a Rohingovia naďalej prežívajú zo dňa na deň v utečeneckých táboroch Bangladéša. Náboženské idey dali dôraz a ideologické osvedčenie životným reáliám, ako sú ekonomický úpadok, sociálne utláčanie či politická korupcia. Tým, že sa týmto situáciám pripísal kozmický význam boja dobra a zla sa presadzovaniu náboženského nacionalizmu pripísala nadprirodzená osudovosť, ktorá ospravedlňuje násilie a vnútorný konflikt. Je to jedna z odvekých irónií histórie – náboženstvo je používané na ospravedlnenie násilia a násilie podporuje náboženskosť.

Viera je čosi výsostne osobné a vnútorné, každý má právo na vieru a jej slobodné deklarovanie. Ale každý má zároveň povinnosť premýšľať o svojej viere a podstúpiť sebareflexiu v kontexte svojej viery. A veriaci si musia uvedomiť, že ak ma moja verzia viery prináša k násiliu, niečo je veľmi zle. Nie je to ani *Ježiš*, ani *Mohamed*, ani *Buddha* a ani jedno z miliónov božstiev hinduizmu, čo vyžadujú násilie, ale to niekto profánny medzi nami, kto sa usiluje o moc.

Literatúra:

- BAK, T.; KARDIS, K.: *Vybrané kapitoly zo sociológie kultúry I*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2013.
- BANAJI, S.: *Vigilante Publics: Orientalism, Modernity and Hindutva Fascism in India*. [online], [cit. 14/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/325322760_Vigilante_Publics_Orientalism_Modernity_and_Hindutva_Fascism_in_India>.
- BRUBAKER, R.: *Between Nationalism and Civilizationism: The European populist movement in Comparative Perspective*. In: *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 40, No. 8, 2017, s. 14-16. [online], [cit. 4/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/31799379/Between_Nationalism_and_Civilizationism_The_European_Populist_Moment_in_Comparative_Perspective_open_access_>.
- DHILLON, A.: *Free pass for mobs: India urged to stem vigilante violence against minorities*. [online], [cit. 13/6/2019]. Dostupné na internete:

- <<https://www.theguardian.com/world/2019/feb/19/a-free-pass-for-mobs-to-kill-india-urged-to-stem-cow-vigilante-violence>>.
- HUMANITARIAN RESPONSE PLAN: *Rohingya Refugee Crisis*. [online], [cit. 16/6/2019]. Dostupné na internete: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2017_HRP_Bangladesh_041017_2.pdf>.
- JURGENSMEYER, M.: *Terror in the Mind of God*. Berkeley: University of California Press, 2000.
- KARNIK, A.: *Determinants of electoral outcomes an analysis of general elections in India*. [online], [cit. 14/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/332252945_Determinants_of_electoral_outcomes_an_analysis_of_general_elections_in_India>.
- LEHR, P.: *Militant Buddhism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2018.
- MARZOUKI, N.; MCDONNELL, D.: *Populism and religion*. In: MARZOUKI, N.; MCDONNELL, D.; ROY, O.(eds): *Saving the People*. Londýn : Hurst & Company, 2016.
- MUKHOPADHYAY, N.: *Militarising Hindus is a Long-Standing Unaccomplished project of Hindu nationalists*. [online], [cit. 10/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://thewire.in/communalism/militarising-hindus-unaccomplished-project-hindu-nationalists>>.
- MULLINS, N.A.: *Contesting the Secular West: Religio-cultural Identity Politics in Western Liberal Democracies*. [online], [cit. 12/6/2019] . Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/331691972_Contesting_the_Secular_West_Religio-cultural_Identity_Politics_in_Western_Liberal_Democracies>.
- RAUTIO, P.: *Links between religions and nationalism shape world politics*. [online], [cit. 14/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.helsinki.fi/en/news/society-economy/links-between-religions-and-nationalism-shape-world-politics>>.
- RUBAYET, R.: *Myanmar: Who are the Rohingya?* [online], [cit. 4/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/34837307/Myanmar_Who_are_the_Rohingya>.
- SMITH, A.D.: *Chosen People: Sacred sources of National Identity*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

- The impact on Global Mission of Religious Nationalism and 9/11 Realities.* [online], [cit. 12/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.lausanne.org/content/lop/the-impact-on-global-mission-of-religious-nationalism-and-911-realities-lop-50#a3>>.
- TSEKHANOVA, L.: *Buddhist concepts of Power as source of Legitimacy in the process of Nation Building in Contemporary Myanmar.* [online], [cit. 14/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/237689138_Buddhist_Concepts_of_Power_as_a_Source_of_Legitimacy_In_the_process_of_Nation_Building_in_Contemporary_Myanmar>.
- WADE, F.: *Myanmar's Enemy Within: Buddhist violence and the making of a Muslim 'other'.* Londýn: Zed Books Ltd, 2017.
- WARE, A.; LAOUTIDES, C.: *Aung San Suu Kyi's extraordinary fall from grace.* [online], [cit. 16/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/aung-san-suu-kyis-extraordinary-fall-from-grace-104250>>.
- YADLIN, R.: *Muslim nationalism and the politics of Otherness in the Age of Neo-Diaspora.* [online], [cit. 13/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/268445560_Muslim_Nationalism_and_the_Politics_of_Otherness_in_the_Age_of_Neo-Diaspora>.
- YUSUF, I.: *Nationalist Ethnicities as Religious Identities: Islam, Buddhism and Citizenship in Myanmar.* In: *American journal of Islamic social science.* Herndon : International Institute of Islamic Thought, 4/2017.

Návrat Európanov späť do vlasti po porážke Islamského štátu

Kristína Kiššová

The paper deals with the current multidimensional problem faced by several European Union Member States. After the defeat of the Islamic State, European citizens who took part of this organization in various ways are eager to return to their country of origin, with several issues ongoing with their status. From the fundamental human rights point of view, these citizens demand their right to live and reside in the state they come from, but from a security point of view they can be a threat to its other citizens because of radicalization and military training that many of them have undergone. From the point of view of state law, most of them should be condemned for cooperation with a terrorist organization, otherwise, in the area of international law the creation of a specialized criminal tribunal is being considered. In the European Union's view, it would be appropriate to develop a uniform treatment and inclusion procedure for the situation.

Metodológia a zdroje

Pri písaní nášho aktuálneho príspevku využívame kvantitatívne prístupy, pričom dáta, s ktorými pracujeme, čerpáme zo sekundárnych zdrojov. Bazálnou literatúrou, o ktorú sa opierame, tvoria štúdie a reporty odborníkov a medzinárodných organizácií mapujúcich situáciu najmä z hľadiska počtu zúčastnených obyvateľov z rôznych štátov Európy a sveta - *Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees* od R. Barretta z organizácie Soufan Center z roku 2017; štúdia *Balkan Foreign Fighters Are Coming Back: What Should Be Done?* od A. Metodievu vypracovaný pre STRATPOL (Strategic Policy Institute) a správa *The return of foreign fighters to EU soil* z vedeckého inštitútu Európskeho parlamentu z mája 2018. Rovnako prínosným, a to nie len k aktuálnemu príspevku ale aj k zameraniu našej budúcej dizertačnej práce o politickom islame v Európe, nám bol projekt a z neho vyvstávajúca publikácia Globsecu *Who Are the European Jihadis?* vyhodnocujúca dáta zbierané medzinárodným tímom expertov na problematiku islamského štátu.

Kalifát

Úvodom nášho príspevku považujeme za viac ako dôležité vysvetliť teoretický a ideologický základ Islamského štátu, ktorý tvorí zriadenie špecifického typu – kalifát. Názov tohto štátoprávneho usporiadania je odvodený od titulu kalifa, ktorý je jediným a najvyšším svetským i duchovným vodcom kalifátu. Tradičný kalifát ako štátne zriadenie dejinne rozoznávame od roku 632 – v tomto roku zomrel *Mohamed*, posol Boží a prorok islamu a zároveň tento rok môžeme označiť ako začiatok schizmy medzi moslimami o pokračovaní kalifátu. Diskusia vtedajších moslimov sa sústredila na to, či udeliť vedúcu úlohu v náboženskom spoločenstve kvalifikovanému a zbožnému jednotlivcovi, ktorý by nasledoval zvyky *Proroka Mohameda* alebo odovzdávať vedenie *Prorokovej* línie dohodnutým, zvoleným systémom. Otázka bola čiastočne vyriešená, keď moslimská umma (komunita, spoločenstvo moslimov) zvolila spoločníka a rodinného príslušníka *Mohameda* menom *Abú Bakr*, aby sa stal prvým kalifom. Väčšina moslimov toto rozhodnutie rady prijala, niektorí ortodoxnejší moslimovia ale podporovali *Alího ibn Abi Taliba*, *Prorokovho* bratranca a zároveň zaťa, manžela dcéry *Fatimy*, ktorý bol jeho najbližším pokrvným mužským príbuzným. *Ali* hral skutočne významnú rolu počas celého života *Proroka*, ale môžeme konštatovať, že mu chýbala kmeňová seniorita v rámci vtedajšieho zaužívaného systému ummy a teda aj politické skúsenosti, ktoré si tento post vďaka nestabilnej situácii v regióne vyžadoval. Z tohto stáročia pretrvávajúceho konfliktu pramení aj dnes známe (základné) rozdelenie moslimov na sunnitov a šiitov¹.

¹ HALL, J.: *Sunni and Shia muslims: Islam's 1,400-year-old divide explained. The divisions date back to the years immediately after the Prophet Mohammed's death.* In: *Independent>News>World>Middle East*. 2016 [online]. Dostupné na internete: <<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/sunni-and-shia-islams-1400-year-old-divide-explained-a6796131.html>>.

Akokoľvek sa na to pozeráme, kalifát je už tradične pre moslimov jediným prípustným štátnym zriadením. Tento fakt pramení zo skutočnosti, že v islame neexistuje sekulárne oddelenie štátneho a náboženského poriadku ako ho poznáme napr. v Európe. Mnohí odborníci sa zhodujú v názore, že dôvod preferencie takéhoto štátneho zriadenia môže byť veľmi jednoduchý – najpravdepodobnejšie sa tak deje pre to, že je to vlastne jediné zriadenie aké obyvatelia poznajú a nedokážu vnímať a zhodnotiť benefity západnej demokracie (resp. iného štátneho zriadenia), nakoľko s ňou nemajú historickú a často ani osobnú skúsenosť (nadobudnutú cestovaním alebo vzťahmi s obyvateľmi západných demokracií)². Pre moslimov je teda kalifát ideálnou teokraciou, ku ktorej vzhliadajú a jej fungovanie pretrvávalo prakticky od roku 632 až do 20. Storočia kedy prvá svetová vojna ukončila vládu Osmanskej ríše. Formálne bol kalifát zrušený a zakázaný prvým tureckým prezidentom, *Mustafom Kemalom Atatürk*om v roku 1924 ako jedna z jeho mnohých prozápadne a demokraticky orientovaných noviel.

Máme za to, že dnešný ISIL (Islamic state of Iraq and Levant), je moderným kalifátom, ktorý pripomenul moslimom atraktivitu a prosperitu niekdajších kalifátov známych z histórie a jeho zakladatelia obhajujú obnovu kalifátu založeného na pôvodných „čistých“ islamských princípoch. *„Ako ISIS, tak ISIL aj DAESH sú rovnako akronymom pre meno, ktoré si teroristická skupina odštiepená od al-Káidy dala sama pod vedením Abú Bakr Bagdádího na jar roku 2013, keď okrem Iraku získala aj prvé sýrske územia, predtým si chvíľu hovorila len ISI (Islamský štát v Iraku)... Ide o názov pre historické územie „Veľkej Sýrie“, ktoré francúzština a angličtina poznajú ako Levant, čo je dnes romantický archaizmus pre širšie územie na východ od Stredozemného mora s centrom v Damasku. Preto skratka ISIL. Keďže však Islamský štát ovláda mestá na území súčasnej Sýrie a Iraku, tak väčšina dáva prednosť precíznejšej skratke*

² LENČ, J.: *Náboženstvo v politike a pozícia náboženských politických strán*. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2015, s.244.

ISIS (Islamský štát v Sýrii a Iraku). 3''. Arabská skratka DAESH sa ujala kvôli jej rozšírenému využívaniu najmä v arabskom svete ale jej používanie v našom geopolitickom priestore v sebe nesie aj isté poslanstvo – tento názov ako jediný spomedzi troch neobsahuje pomenovanie štát a poukazuje na fakt, že toto zoskupenie nie je riadnym a medzinárodne uznaným štátom, ale len teroristickou organizáciou, ktorá si chcela serióznym pomenovaním pridať na autenticite a sile. Circa tri roky dozadu organizácia samú seba premenovala na IS, podľa ich vysvetlenia preto, aby ich pomenovanie bolo totožné s ich cieľom nevyhraňovať sa striktne geograficky keďže ich konečnou myšlienkou je vytvoriť globálny Islamský štát.

Zahraniční bojovníci Islamského štátu

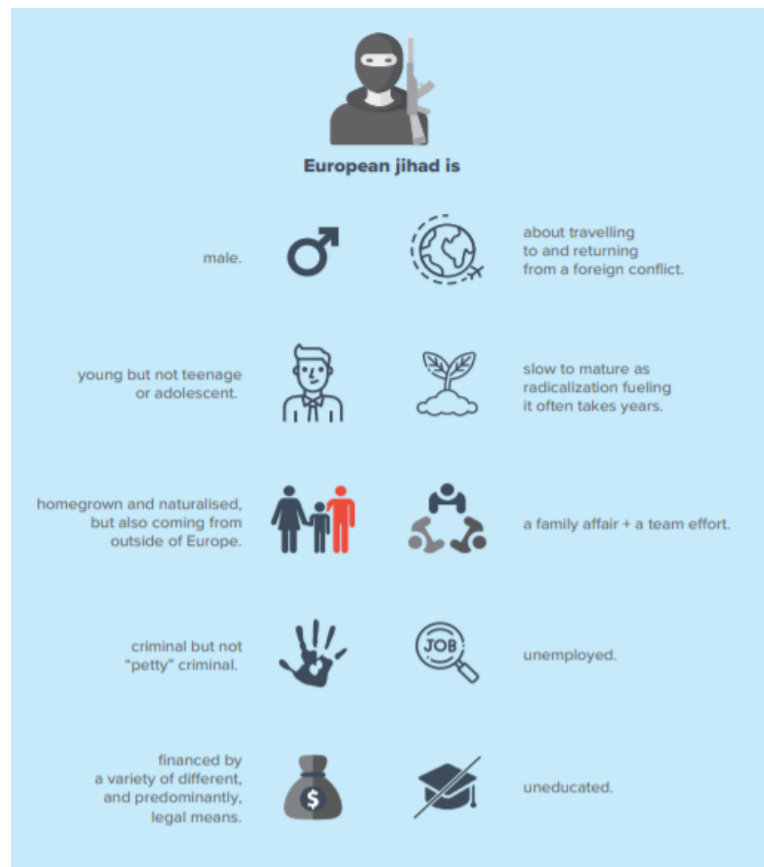
V teroristickej organizácii, ktorej štúdiom sa zaoberáme, žiaľ, nepôsobia len obyvatelia dotknutých území Sýrie a Iraku, teda historického Levantu. Vďaka svojej mimoriadne efektívnej, virálnej a presne cielenej online kampani si za päť rokov svojej existencie získal ISIL (toto pomenovanie sme sa rozhodli používať my) státisíce bojovníkov z iných než svojich území. Takíto príslušníci ISIL nie sú len priamo vojenskými bojovníkmi, pravdou je, že mnohí z nich teraz spätne ospravedlňujú svoje konanie pridať sa k teroristickej organizácii svojimi „menej podstatnými rolami“ a vyjadreniami, že „nie sú zločincami pretože nikoho v tejto vojne nezabili“, len sedeli za počítačom a starali sa o technickú podporu. Je nad naše možnosti pochopiť naivné myslenie mužov a žien, ktorí sa k Islamskému štátu pridali. Podľa ich vlastných vyjadrení sa nechali zlákať na bezproblémový život v perfektnom štáte, ktorý sa postará o všetko,

³ TÓDA, M. 2015. *ISIS, ISIL alebo radšej Daesh? Pre Arabov je Islamský štát nadávka*. In: *Deník N*, 15. August 2015. [online], [cit. 8/6/2019]. Dostupné na internete: <https://denikn.sk/207089/isis-isil-alebo-radsej-daesh-pre-arabov-je-islamsky-stat-nadavka/>

pričom stačí byť moslimom a pridať sa k nemu. Ako však postupne začal ISIL strácať na sile, stovky bojovníkov sa viac či menej úspešne začali pokúšať o návrat do svojich domovov, štátov odkiaľ pochádzajú.

Mimovládna organizácia Globsec vytvorila na základe zozbieraných dát profil európskeho džihádistu, ktorému zodpovedá viac ako 80% týchto bojovníkov. Podľa ich zistení ide prevažne o mladého muža, ktorý síce nepochádza z Európy ale je tzv. naturalizovaným Európanom, má za sebou už istú kriminálnu históriu, prešiel si rodinnou krízou ale má tímového ducha, je nezamestnaný a má neúplné vzdelanie, mentálne dozrieva pomaly a jeho radikalizácia trvala roky⁴.

⁴ REKAWEK, K. (et al.): *Who are the European jihadis? From criminals to terrorists and back? Midterm report*. In: Globsec. Defence & Security. 11.09.2018 [online], [cit. 1/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.globsec.org/publications/who-are-european-jihadis-from-criminals-to-terrorists-and-back/>>.

Obr. 1

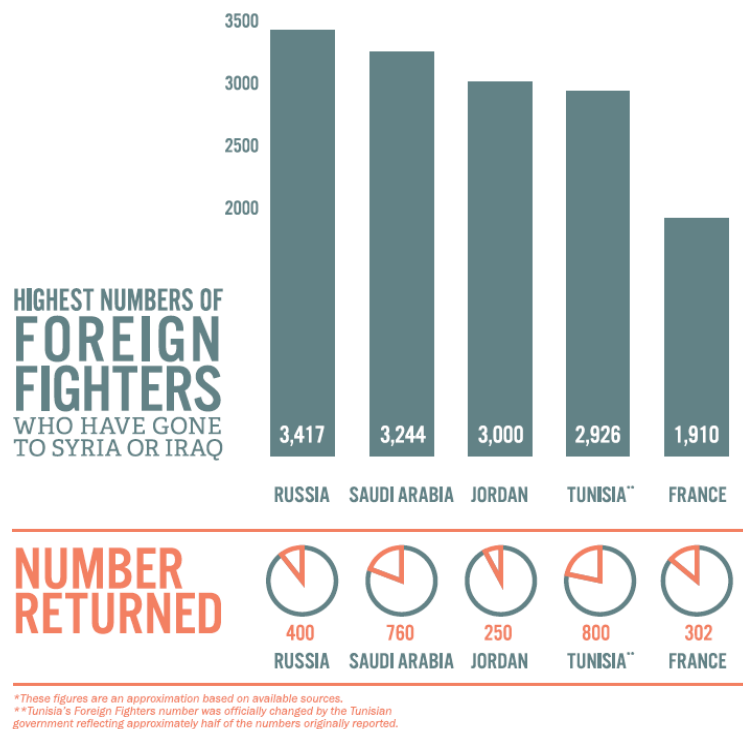
Zaujímavým prvkom systémovej štruktúry Islamského štátu sú ženy a deti. Tie, ktoré na území naďalej ostávajú veria v ideológiu pľodenia a výchovy nových generácií bojovníkov a obrancov Islamského štátu, aj keď so svojimi deťmi žijú v jednoduchých a biednych podmienkach a v prípade smrti svojich manželov sa vydávajú za ďalších a ďalších príslušníkov ISIL. O týchto podmienkach a každodennom

fungovaní rodín sa dozvedáme najmä od žien, ktoré z rozličných dôvodov bojové územie už opustili. Tieto momentálne žijú v provizórnych táboroch čakajúc na informácie a formálne náležitosti ohľadom svojho návratu do vlasti, pričom takúto komunikáciu a korešpondenciu pre nich vo väčšine prípadov zabezpečujú rôzne humanitárne organizácie. Z veľkej časti sa jedná o mladé ženy, ktoré z Európy a Ameriky odišli pod vplyvom naivnej romantickej predstavy manželstva s bojovníkom – hrdinom a viaceré z nich vypovedali, že ich regrutácia v začiatkoch prebiehala prostredníctvom sociálnych médií a sietí, menovite Tumblr, Twitter, Facebook a neskôr pokračovala na súkromných chatovacích online platformách s konkrétnymi mužmi a ženami⁵.

Čo sa týka štátnej príslušnosti zahraničných bojovníkov Islamského štátu, nasledujúca grafika zo štúdie R. Barretta vypracovanej pre potreby Soufan Center poukazuje na päť najpočetnejšie zastúpených národností, a síce: Ruská federácia, Saudská Arábia, Jordánsko, Tunisko a Francúzsko. V druhej časti infografiky z môžeme vidieť presné počty navrátiacich bojovníkov, pričom v poradí od najväčšieho počtu občanov po najmenší je poradie nasledovné: Tunisko, Saudská Arábia, Ruská federácia, Francúzsko, Jordánsko⁶.

⁵ WALSH, P. N.: *ISIS wife: It was like Tinder*. In: CNN. 16.7.2017. [online], [cit. 1/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=_zLc5W10lNU>.

⁶ BARRETT, R. (et al, 2017): *Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees*. In: The Soufan Centre & The Global Strategy Network, October 2017, s. 40. [online], [cit. 5/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://thesoufancenter.org/research/beyond-caliphate/>>.

Obr. 2

Postup jednotlivých štátov

Pre účely nášho príspevku sledujeme dáta počtu zahraničných bojovníkov v Islamskom štáte rozdelené do niekoľkých kategórií. Prvou, avšak pre náš výskum nezaujímavou skupinou štátov sú Ruská federácia, Indonézia, Libanon a Sudán – teda štáty, ktoré s prijatím svojich občanov zúčastnených na konflikte nemajú podľa svojich vyhlásení a konaní žiadny morálny, právny ani bezpečnostný problém. Druhá skupina je našou cieľovou – šesť členských štátov Európskej únie, ktoré na prípady svojich občanov – zahraničných bojovníkov vracajúcich sa

zo služieb Islamského štátu už začali reagovať: Belgicko, Dánsko, Nemecko, Francúzsko, Holandsko a Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska. V nasledujúcej tabuľke vlastného spracovania s pomocou údajov zo správy pre Európsky parlament môžeme vidieť údaje, ktoré sme si spomedzi dostupných dát vybrali ako predmet nášho skúmania, zoradené do niekoľkých stĺpcov. Stĺpec označovaný ako „FFs“ predstavuje počet zahraničných bojovníkov, ktorí z tohto štátu na územie ISIL odišli. V druhom stĺpci sa oboznamujeme s počtom tých, ktorí boli poslaní spať/respektíve zadržaní a vypočúvaní na tureckých hraniciach. Nasledujúce dva stĺpce sú pre nás tie najdôležitejšie, pričom „remain“ označuje počet bojovníkov, ktorí na území Islamského štátu zostali a „returned“ počet občanov, ktorí sa odtiaľ dostali späť do konkrétneho štátu. Posledný stĺpec v tabuľke udáva časovú informáciu kedy boli dané dáta od členských štátov zozbierané, pričom túto by sme pokojne mohli generalizovať na rok 2017⁷. Postup vyššie spomínaných šiestich členských štátov, ktorých údaje sme si vybrali z pôvodnej rozsiahlej tabuľky možno vyzdvihnúť nielen pre ich skoré reakcie voči navrátilcom, ale aj pre detailné čísla poskytnuté pre potreby podobných výskumných projektov – s presnosťou na jednotky. Čo sa týka relevancie poskytnutých dát, nedokážeme predpokladať hodnovernosť čísel poskytnutých štvoricou zvyšných štátov, ktoré prijímajú bojovníkov Islamského štátu späť do svojej vlasti bez problémov a obmedzení.

⁷ SCRERRER, A. (et al.): *The return of foreign fighters to EU soil. Ex-post evaluation*. In: EPRS | European Parliamentary Research Service. Ex-Post Evaluation Unit. May 2018. [online], [cit. 5/6/2019]. Dostupné na internete: <[http://www.europarl.europa.eu/think-tank/en/document.html?reference=EPRS_STU\(2018\)621811](http://www.europarl.europa.eu/think-tank/en/document.html?reference=EPRS_STU(2018)621811)>.

COUNTRY ¹⁸	FFs ¹⁹	SENTBACK/STOP LISTED IN TURKEY ²⁰	REMAIN	RETURNED	DATE
Belgium ³⁰	~528	85 ³¹ /1,519	~275 ³²	>123 ³³	10/2017
Denmark ⁴⁰	>145	23/196	~35	67	02/2017
France ⁴⁵	1,910	254/2,622	~700 ⁴⁶	302 ⁴⁷	08/2017
Germany ⁵⁰	>915	133/657	~450	~300	03/2017
Indonesia ⁵³	~600	435/- ⁵⁴	384 ⁵⁵	<50 ⁵⁶	03/2017
Netherlands ⁷⁷	280	22/520	<190 ⁷⁸	50	02/2017
Russia ⁸³	3,417 ⁸⁴	804/4,128		400	03/2016
Sudan ⁸⁹	~150		~70	>2 ⁹⁰	08/2017
UK	~850	106/1,172	~400	~425	02/2017
USA ¹⁰⁴	<129			7	09/2017

Obr. 3

Aktuálna prax z Británie rieši napríklad situáciu často medializovanej *S. Begum*, ktorá sa odišla vydať za holandského bojovníka Islamského štátu z krajiny svojho pôvodu ešte ako tínedžerka a dnes ako dvojnásobná vdova s dieťaťom žiada britské úrady o bezpečný návrat a život vo svojej vlasti. Premiérka *T. May* v tejto súvislosti prehlásila, že pokiaľ majú takíto Briti dvojité občianstvo, je pripravená im to britské vziať ale podľa medzinárodného práva žiaden štát nie je oprávnený zbaviť svojho občana občianstva pokiaľ by mu následne žiadna štátna príslušnosť neostala. „*Begum podľa rozhodnutia prvostupňového súdu príde o britské občianstvo. Hoci rozhodnutie nie je právoplatné, mohlo by sa stať precedensom. Manželka džihádistu by o svoje britské občianstvo mohla prísť napriek tomu, že dvojité občianstvo nemá a podľa medzinárodného práva nemôže nechať krajina osobu bez občianstva.*”⁸ Britské médiá v súvislosti s týmto konkrétnym prípadom hovoria o prehodnotení a oživení takmer sedem storočí starej legislatívy o vlastizrade a vláda prijíma aj preventívne opatrenia vo forme legislatívnych úprav, napr. o zákaze cestovania do oblastí ovládaných teroristickými organizáciami. Najznámejším nemeckým prípadom je príbeh mladej *L. Lemke*, ktorej manžel,

⁸ YAR. L.: *Návraty bojovníkov ISIS: Európske krajiny riešia najnovšiu výzvu, jednotný postup Únie neexistuje*. In: *Euractiv.sk*. 21.2.2019. [online], [cit. 10/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/vonkajsie-vztahy/news/navraty-bojovnikov-isis-eu-ropske-krajiny-riesia-najnovsiu-vyzvu-jednotny-postup-unie-neexistuje/>>.

rovnako nemeckej štátnej príslušnosti spolupracoval s Islamským štátom niekoľko rokov. Dnes rodina žiada o návrat späť do Nemecka a argumentuje tým, že otec rodiny nikoho nezabil a vykonával len prácu na pozícii počítačového technika. Keďže nemecké právo pozná trestný čin vstupu do teroristickej organizácie, rodina je oboznámená s možným trestom, ktorý sa v prípade tohto paragrafu pohybuje od šiestich mesiacov až do desiatich rokov. Francúzska ministerka spravodlivosti začiatkom tohto roka informovala médiá o skutočnosti, že prijali niekoľko takýchto žiadostí svojich občanov o bezpečný návrat do vlasti a Francúzov uistila, že súdy ani príslušné úrady žiadny precedens vytvárať nebudú a každý jeden prípad budú posudzovať zodpovedne a najmä individuálne, s prihliadnutím na okolnosti.

Špecifickou kategóriou sú Spojené štáty americké, ktoré na čele s *D. J. Trumpom* deklarujú svoj neoblomný postoj globálnej veľmoci nasledovne: „*Spojené štáty žiadajú Britániu, Francúzsko, Nemecko a ďalších európskych spojencov aby si prevzali viac ako 800 bojovníkov ISIS, ktorých sme zajali v Sýrii a postavili ich pred súd. Kalifát je pripravený na pád. Alternatíva nie je dobrá, pretože ich budeme nútení prepustiť...⁹*“ Americký prezident prisahal, že po územnej porážke Islamského štátu zo Sýrie stiahne americké vojenské sily a do politiky znovu vráti otázku kurdských spojencov a tureckej angažovanosti v severnej Sýrii a preto je otázka jeho nasledujúcich politických krokov rozhodnutím v otázke stability celého geopolitického regiónu¹⁰. Viacerí odborníci na právo odporúčajú politickým elitám v danej otázke v prvom rade spoločný, jednotný postup a v praxi vytvorenie špeciálneho trestného tribunálu, tak ako tomu bolo pri Norimberskom či Tokijskom procese.

⁹ *Twitter: Donald J. Trump*. [online], [cit. 17/02/2019]. Dostupné na internete: <<https://twitter.com/realdonaldtrump>>.

¹⁰ SAID, R.: *IS 'caliphate' on brink of defeat in Syria as Trump urges Europe to do more*. February 16, 2019. In: *Reuters*. [online], [cit. 16/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://uk.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-islamicstate/is-caliphate-on-brink-of-defeat-in-syria-as-trump-urges-europe-to-do-more-idUKKCN1Q5066>>.

Záver

Záverom nášho príspevku prinášame namiesto zhrnutia príspevku niekoľko ďalších otáznikov podnecujúcich nielen odbornú, akademickú ale aj podľa nášho názoru nutnú, všeobecnú verejnú diskusiu:

- Akú hrozbu títo občania pre Európu predstavujú?

Ak by k odpovedi na túto otázku chcel dospieť každý štát zvlášť, bolo by nevyhnutné aby si určil svoje priority. Máme za to, že táto otázka sa viaže na možné dve varianty vývoja situácie a štát by si mal vybrať jednu z nich: Je horšie mať takýchto občanov späť v štáte s vedomím, že môžu ohrozovať našu národnú bezpečnosť alebo keby sa po neprijatí do vlasti takýto občania (s väzbami na teroristickú organizáciu a vojenským výcvikom) rozptýlili po svete a vytvorili tak globálnu bezpečnostnú hrozbu?

- Je možná integrácia týchto občanov?

S ohľadom na niekoľko rôznych známych modelov integrácie (asimilačný, integračný, multikultúrny, individuálny občiansky¹¹) by mal štát, resp. štáty (v závislosti od odpovede na prvú otázku) zhodnotiť na koľko je schopný re-integrovať svojich občanov s vyššie opísaným statusom a akým spôsobom tak vykoná aby bral do úvahy ich základné práva a zároveň bezpečnosť a blaho ostatných svojich rezidentov. Čo sa týka tejto otázky, osobne nám napadá modelová situácia s deťmi¹² navrátiť sa bojovníkov Islamského štátu: Predstavovali by takéto deti väčšie nebezpečenstvo integrované do bežnej školy, ktorú by denne navštevovali s ostatnými alebo by bolo

¹¹ *Základné pojmy v oblasti migrácie a integrácie cudzincov*. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) - Úrad v SR, 2019. [online], [cit. 28/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.iom.sk/sk/pre-media/zakladne-pojmy-o-migracii.html>>.

¹² Z množstva dostupných štúdií uvádzaných aj našom aktuálnom príspevku vieme, že deti nad 9 rokov vychovávané v Islamskom štáte už prešli základným vojenským výcvikom a žili vo viere a ideológii, ktorá ich predurčovala na rolu živých štítov pri bombových útokoch.

bezpečnostné riziko väčšie ak by na dennej báze navštevovali segregovanú školu pre rovnakú kategóriu detí, v ktorej by hrozilo riziko ešte väčšej radikalizácie?

- Aký je spoločný európsky postup?

„V Únii platia v tejto súvislosti tri konkrétne nariadenia, a to kriminalizácia cestovania, ktoré súvisí s terorizmom (smernica 2017/541 o boji proti terorizmu), posilnenie kontrol na vonkajších hraniciach Schengenu (tzv. záznamy o cestujúcich (systém PNR) v rámci smernice a revíziu Schengenského hraničného kódexu) a posilnenie existujúceho rámca pre výmenu informácií na účely boja proti terorizmu (revízia Schengenského informačného systému)¹³.“ Máme za to, že legislatíva jednotlivých členských štátov je v tejto oblasti tak slabá, že Európska únia by sa mala seriózne zamýšľať nad implementáciou spoločnej európskej politiky a práva, ktoré by boli záväzné pre všetkých jej členov. Rovnako zastávame názor, že nielen legislatívne, ale aj sociálne opatrenia sú v tejto otázke viac ako dôležité a tak upozorňujeme na nutnosť vytvorenia odborne koordinovaných monitorovacích a re-integračných programov na sledovanie a spoluprácu s touto skupinou občanov aj niekoľko rokov po ich návrate do vlasti.

Literatúra:

BARRETT, R. (et al): *Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees*. In: *The Soufan Centre & The Global Strategy Network*, October 2017. [online], [cit. 5/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://thesoufancenter.org/research/beyond-caliphate/>>.

COOK, J.; VALE, G.: *From Daesh to 'Diaspora': Tracing the Women and Minors of Islamic State*. In: London: International Centre for the study of radicalization, King's College London, 2018. [online], [cit. 18/6/2019]. Dostupné na internete:

¹³ YAR, L.: *Návraty bojovníkov ISIS: Európske krajiny riešia najnovšiu výzvu, jednotný postup Únie neexistuje*. In: *Euractiv.sk*. 21.2.2019. [online], [cit. 10/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/vonkajsie-vztahy/news/navraty-bojovnikov-isis-europske-krajiny-riesia-najnovsiu-vyzvu-jednotny-postup-unie-neexistuje/>>.

- <<https://icsr.info/2018/07/23/from-daesh-to-diaspora-tracing-the-women-and-minors-of-islamic-state/>>.
- DETTMER, J.: *Britain Strips More Than 100 Islamic State Fighters of Citizenship*. In: *VOA News*. July 30, 2017. [online], [cit. 19/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.voanews.com/europe/britain-strips-more-100-islamic-state-fighters-citizenship>>.
- HALL, J.: *Sunni and Shia muslims: Islam's 1,400-year-old divide explained. The divisions date back to the years immediately after the Prophet Mohammed's death*. In: *Independent>News>World>Middle East*, 2016. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/sunni-and-shia-islams-1400-year-old-divide-explained-a6796131.html>>.
- LENČ, J.: *Náboženstvo v politike a pozícia náboženských politických strán*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2015.
- METODIEVA, A.: *Balkan Foreign Fighters Are Coming Back: What Should Be Done?* In: *STRAT POL. Strategic Policy Institute. Policy Paper*. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.stratpol.sk/wp-content/uploads/2018/01/Metodieva_Returnees_Western_Balkans_Stratpol_FINAL.pdf>.
- REKAWEK, K.: *Who are the European jihadis? From criminals to terrorists and back? Midetrm report*. In: *Globsec. Defence & Security*, 11.09.2018 [online], [cit. 1/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.globsec.org/publications/who-are-european-jihadis-from-criminals-to-terrorists-and-back/>>.
- Returning ISIS fighters: How should governments deal with them?* In: *The Economist*, 14. 11. 2017 [online], [cit. 19/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=Ze0OnHC7KpE>>.
- SAID, R.: *IS 'caliphate' on brink of defeat in Syria as Trump urges Europe to do more*, February 16, 2019. In: *Reuters*. [online], [cit. 16/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://uk.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-islamicstate/is-caliphate-on-brink-of-defeat-in-syria-as-trump-urges-europe-to-do-more-idUKKCN1Q5066>>.
- SCRERRER, A. (et al.): *The return of foreign fighters to EU soil. Ex-post evaluation*. In: *EPRS | European Parliamentary Research Service. Ex-Post*

- Evaluation Unit*, May 2018. [online], [cit. 5/6/2019]. Dostupné na internete: <[http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU\(2018\)621811](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU(2018)621811)>.
- TÓDA, M.: *ISIS, ISIL alebo radšej Daesh? Pre Arabov je Islamský štát nádvka*. In: *Denník N*, 15. August 2015. [online], [cit. 8/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/207089/isis-isil-alebo-rad-sej-daesh-pre-arabov-je-islamsky-stat-nadavka/>>.
- Twitter: Donald J. Trump*. [online], [cit. 17/02/2019]. Dostupné na internete: <<https://twitter.com/realdonaldtrump>>.
- WALSH, P.N.: *ISIS wife: It was like Tinder*. In: *CNN*, 16.7.2017. [online], [cit. 1/6/2019]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=_zLc5Wl0lNU>.
- WINTOUR, P.: *Trump: EU must take back 800 Isis fighters captured in Syria*. Sun 17 Feb 2019 10.18 GMT. In: *The Guardian*. [online], [cit. 12/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/world/2019/feb/17/islamic-state-isis-baghuz-trump-calls-on-european-allies-to-take-800-fighters-captured-in-syria>>.
- YAR, L.: *Návraty bojovníkov ISIS: Európske krajiny riešia najnovšiu výzvu, jednotný postup Únie neexistuje*. In: *Euractiv.sk*, 21.2.2019. [online], [cit. 10/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/vonkajsie-vztahy/news/navraty-bojovnikov-isis-europske-krajiny-riesia-najnovsiu-vyzvu-jednotny-postup-unie-nee-xistuje/>>.
- Základné pojmy v oblasti migrácie a integrácie cudzincov*. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) - Úrad v SR. [online], [cit. 28/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.iom.sk/sk/pre-media/zakladne-pojmy-o-migracii.html>>.

Istanbulský dohovor- hrozba pre Slovensko?

Natália Schneiderová

The Istanbul Convention is a complex Council of Europe legal act which has become a subject of intense discussion and media attention in the Slovak Republic. Its aim is to protect women against violence as this violence not only breaches their human rights, but it also jeopardises their stance in society. The protection of women is addressed in many international and regional treaties, but only the Convention has attracted such immense attention. The goal of this paper is to briefly analyse the Convention and reasons why it has not been ratified by the Slovak government as yet. This research paper also sums up legal acts concerning women's rights and focuses on the present position.

Úvod

Násilie páchané na ženách je závažným porušením ľudských práv, zároveň však ide aj o mimoriadne negatívny jav v spoločnosti, ktorého následky môžu byť krátkodobé, ako aj dlhodobé a nezriedka spôsobujú významnú traumu z hľadiska fyzického aj duševného zdravia obetí. Údaje Európskej komisie hovoria, že v rámci Európskej únie (EÚ) bola každá tretia žena od svojich 15 rokov obeťou fyzického alebo sexuálneho násillia, viac ako polovica žien zažila sexuálne obťažovanie, každá dvadsiata žena bola znásilnená, každá tretia žena bola psychicky týraná partnerom a každá tretia žena zažila fyzické alebo sexuálne násillie počas detstva zo strany dospeljej osoby. Každá desiatu žena taktiež zažila obťažovanie v kyberpriestore.¹ Väčšina prípadov násillia na ženách nie je ohlásená orgánom činným v trestnom konaní, tieto činy sú často tolerované a trivializované. Násillie páchané na ženách môže mať rôznu formu- môže ísť o psychické násillie, prenasledovanie, fyzické násillie, sexuálne násillie či sexuálne obťažovanie. Toto násillie zároveň

¹ 2018 Report on equality between women and men in the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2008, s. 36. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete: <dc01/home\$/nataliaschneider/Downloads/2018Reportonequalitybetweenwome-nandmenintheEU%20(1).eu>.

bráni plnohodnotnej realizácii sa žien v spoločnosti, negatívne ovplyvňuje aj ich rodiny a okolie a predstavuje aj ekonomickú prekážku.²

Problematike násilia páchaného na ženách a ich ochrane sa venuje viacero medzinárodných dokumentov na úrovni Organizácie Spojených národov (OSN), najznámejším je *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* z roku 1979, ktorý bol prvým medzinárodným právnym aktom zaoberajúcim sa špecificky ľudskými právami žien. Vo svojom článku 1 definuje diskrimináciu žien ako „akékoľvek rozlišovanie, postihovanie alebo zvýhodňovanie na základe pohlavia, ktorých účelom alebo účinkom je poškodiť alebo porušiť uznávanie, užívanie alebo uplatňovanie ľudských práv a základných slobôd v politickej, ekonomickej, spoločenskej, kultúrnej, občianskej alebo vo všetkých ostatných oblastiach ženami bez ohľadu na ich manželský stav a na základe rovnosti mužov a žien.“ *Dohovor* upravil aj povinnosti štátov v oblasti ochrany žien pred diskrimináciou.

V roku 1992 Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien schválil všeobecné odporúčanie č.19, ktoré špecifikovalo, že pod pojmom diskriminácia sa rozumie aj „rodovo podmienené násilie, t.j. násilné činy, ktoré sú namierené proti žene, lebo je žena, resp. ktoré majú na ženy neprimeraný dopad“. *Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách* z roku 1993 odsúdila násilie páchané na ženách či už v súkromí alebo na verejnosti, pričom používa pojmy ako „domáce násilie“ a „násilie vyskytujúce sa v rodine“. *Deklarácia* zdôrazňuje rozdiely medzi pojmami „násilie vyskytujúce sa v spoločnosti“ a „násilie vyskytujúce sa v štáte“ a predstavuje medzinárodný konsenzus čo sa týka záväzkov štátov pri odstraňovaní násilia na ženách. V roku 1995 sa v čínskom Pekingu uskutočnila 4. svetová konferencia o ženách, výsledkom ktorej bolo prijatie *Záverovej*

² JOUROVÁ, V.: Istanbul Convention: combating violence against women. In *Fact Sheet*. 03/2016, s. 1-4.

správou pozostávajúcej z deklarácie a akčnej platformy, ktorej cieľom bolo vytvorenie podmienok na to, aby ženy mohli naplno realizovať svoje ľudské práva. V roku 2017 Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien prijal všeobecné odporúčanie č. 35 o rodovo podmienenom násilí páchanom na ženách, ktoré aktualizovalo všeobecné odporúčanie č. 19 a bolo inšpirované práve prijatím *Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilí na ženách a domácejmu násilíu a o boji proti nemu* (ďalej len *Istanbulský dohovor*).³ Ten sa považuje za momentálne najprogresívnejší počín v rámci boja proti násilíu na ženách. Ide o komplexnú medzinárodnú zmluvu Rady Európy, ktorá je zameraná na dosiahnutie nulovej tolerancie voči násilíu na ženách a tento dokument je považovaný OSN za „zlatý štandard“ v oblasti ochrany žien, keďže jeho účelom je „vytvorenie Európy bez násilia na ženách a domáceho násilia“.

Dohovor vyvolal pozitívne ohlasy, no zároveň má však aj mnoho odporcov a preto cieľom tohto príspevku je krátky historický exkurz, stručná analýza jeho textu ako aj príčin, pre ktoré sa ho vláda Slovenskej republiky (SR) rozhodla doteraz neratifikovať, aj napriek faktu, že bola jedným z jeho prvých signatárov.

Historické korene *Istanbulského dohovoru* a jeho štruktúra

Rada Európy sa násilím páchaným na ženách intenzívne zaoberá už od deväťdesiatych rokov minulého storočia, a v tejto súvislosti prijala množstvo nezáväzných odporúčaní a akčných plánov na jeho odstránenie. Snahy v tejto oblasti sa zintenzívnili v roku 2008, kedy Výbor ministrov Rady Európy zriadil Ad hoc výbor pre prevenciu a potlačanie násilia na ženách a domáceho násilia (CAHVIO), ktorého

³ FALK, M. - SEVETT, A. - BLOEM, L. *Prospects for a New Global Convention on the Elimination of Violence Against Women*. Minnesota: University of Minnesota, 2017, s. 42-45. [online], [cit. 22/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/190797/Bloem%2c%20Falk%2c%20Sevett%20-%20Prospects%20for%20a%20New%20Global%20Convention%20on%20the%20Elimination%20of%20Violence%20against%20Women.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.

členmi boli zástupcovia vlád jednotlivých členských štátov Rady. Výbor predložil konečný návrh textu dohovoru v decembri 2010, a tento text bol schválený Výborom ministrov 7. apríla 2011 a otvorený na podpis 11. mája 2011 v Istanbule (odtiaľ pochádza aj jeho skrátený názov- *Istanbulský dohovor*). Andora bola desiatym štátom, ktorý ratifikoval dohovor a ten sa stal platným počnúc 1. augustom 2014. Doteraz k dohovoru pristúpilo 46 štátov a EÚ, Slovenská republika dohovor podpísala, avšak neratifikovala (ku dnešnému dňu tak urobilo 34 štátov).⁴

Ako už bolo spomenuté vyššie, *Istanbulský dohovor* je komplexnou medzinárodnou zmluvou Rady Európy, ktorá je zameraná na dosiahnutie nulovej tolerancie voči násiliu na ženách. *Dohovor* v predstavuje obnovenú výzvu na posilnenie rovnosti medzi ženami a mužmi vzhľadom na to, že násilie na ženách má hlboké korene v nerovnosti medzi ženami a mužmi v spoločnosti, a k jeho pretrvávaniu prispieva kultúra tolerancie a popierania. Ide o prvý medzinárodný zmluvný dokument, ktorý obsahuje definíciu rodu. Znamená to, že dnes sa uznáva nielen príslušnosť žien a mužov k ženskému či mužskému rodu z biologického hľadiska, ale aj existencia spoločensky vytvorenej kategórie rodu, v ktorej sa ženám a mužom pripisujú určité osobitné roly a vzory správania sa, pričom tieto roly a vzory môžu prispievať k aceptovaniu násilia na ženách.⁵ *Dohovor* je postavený na štyroch základných pilieroch:

- Prevencia- súčasťou tohto piliera je snaha o zmenu postojov vo vzťahu k rodovým rolám a stereotypom, zabezpečenie

⁴ *Istanbul Convention- Historical Background*. Strasbourg: Council of Europe, 2019. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/historical-background>>.

⁵ *Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu*. Strasbourg: Council of Europe, 2019. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://rm.coe.int/168046fc88>>.

vzdelávania odborníkov pracujúcich s obeťami násilia, zvyšovanie povedomia o formách násilia, začlenenie učebných materiálov týkajúcich sa rovnosti do vzdelávania a presadzovanie spolupráce s mimovládnyimi organizáciami, médiami a súkromným sektorom s cieľom osloviť verejnosť.

- Ochrana- jej základom by malo byť vybudovanie útulkov a vytvorenie nepretržitých telefonických liniek dôvery a podporných služieb pre obeť násilia.
- Stíhanie násilných osôb- v rámci tohto pilieru sa apeluje na štáty aby zabezpečili, aby násilie na ženách bolo ustanovené ako trestný čin a aby mali obeť prístup k osobitným ochranným opatreniam počas vyšetrovania aj počas súdneho konania. Zároveň by orgány činné v trestnom konaní a súdy mali okamžite reagovať na žiadosť o pomoc. Štáty by mali taktiež zabezpečiť, aby nebolo prípustné obhajovať akýkoľvek akt násilia kultúrou, zvyklosťami, náboženstvom alebo jeho páchanie v „mene ctí“.
- Posledným pilierom sú integrované stratégie- ich cieľom je zabezpečiť, aby všetky opatrenia tvorili komplexný a koordinovaný súbor politických stratégií a aby poskytovali súhrnnú odozvu na násilie na ženách a domáce násilie.⁶

Dohovor hovorí, že násilie na ženách je porušením ľudských práv a formou diskriminácie žien a zároveň zriaďuje aj monitorovací mechanizmus na hodnotenie uplatňovania jeho ustanovení v praxi, ktorý pozostáva z dvoch zložiek: Skupiny expertov pre boj proti násiliu

⁶ FALK, M. - SEVETT, A. - BLOEM, L. *Prospects for a New Global Convention on the Elimination of Violence Against Women*. Minnesota: University of Minnesota, 2017, s. 42-45. [online], [cit. 22/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/190797/Bloem%2c%20Falk%2c%20Sevett%20-%20Prospects%20for%20a%20New%20Global%20Convention%20on%20the%20Elimination%20of%20Violence%20against%20Women.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.

na ženách a domácemu násiliu (GREVIO), nezávislého expertného orgánu v oblasti ľudských práv, rodovej rovnosti, násilia na ženách a domáceho násilia, trestného práva a ochrany obetí, a Výboru zmluvných strán, politického orgánu zloženého zo zástupcov zmluvných strán, ktorý zaisťuje rovnú účasť štátov v rozhodovacích procesoch a volí členov GREVIO.

Ich zistenia a odporúčania pomáhajú zabezpečiť dodržiavanie dohovoru zo strany štátov a zaručiť jeho dlhodobú účinnosť, monitorovací mechanizmus je zároveň platformou pre medzinárodnú spoluprácu, prostredníctvom ktorej môžu štáty si môžu krajiny vymieňať informácie, zosúlad'ovať legislatívu, harmonizovať výskumné a štatistické dáta alebo prinášať nové poznatky. Podporuje sa tak jednotný postup s cieľom čo najúčinnnejšie riešiť násilie, pričom výsledky monitorovacej činnosti sú verejne dostupné a slúžia ako referencia pre všetkých, ktorých táto problematika zaujíma.⁷

Veľkou výhodou dohovoru je, že je z veľkej časti konkrétny a zdôrazňuje potrebu spolupráce jednotlivých orgánov, úradov a mimovládnych organizácií. Slúži ako globálny rámec v boji proti násiliu na ženách a umožňuje, aby sa jeho zmluvnou stranou stal akýkoľvek štát bez geografických obmedzení a predstavuje globálny "manuál" v boji proti násiliu na ženách.

Situácia na Slovensku a *Istanbulský dohovor*

Na Slovensku pomerne intenzívne rezonuje diskusia ohľadom Istanbulského dohovoru, ktorý má svojich priaznivcov, ako aj odporcov. Slovensko sa ako členský štát Rady Európy priamo podieľalo na formulácii *Istanbulského dohovoru* a bolo jedným z jeho prvých signatárov. SR je taktiež zmluvnou stranou *Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien a rodovú rovnosť sa snaží dosahovať prostredníctvom*

⁷ *Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu*. Strasbourg: Council of Europe, 2019. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://rm.coe.int/168046fc88>>.

zákonov, akčných plánov a orgánov vytvorených na ich podporu. Na tomto mieste treba zdôrazniť, že SR sa k základným hodnotám *Istanbulského dohovoru*, ktorými sú ochrana ľudských práv a podpora rodovej rovnosti prihlásila už v minulosti, a to prostredníctvom *Ústavy SR* a mnohých zákonov vrátane antidiskriminačného zákona, ako aj ratifikáciou iných medzinárodných dohovorov. Vôľu presadzovať tieto hodnoty prejavila SR i tým, že sa stala členským štátom OSN, Rady Európy a EÚ, keďže rodová rovnosť je základnou hodnotou Únie.⁸

Podľa údajov týkajúcich sa rodovej rovnosti, ktoré sú každoročne publikované Európskou komisiou sa situácia v rámci SR za posledných desať rokov mierne zhoršila, výsledky za rok 2018 prideliť Slovensku 52.4 bodu zo 100, čím sa radí na 26. priečku v rámci EÚ, o ktorú sa delí s Rumunskom a horšie sa umiestnili už len Maďarsko a Grécko. Z týchto údajov vyplýva, že SR musí v tejto oblasti vynaložiť zvýšenú aktivitu a ratifikovať *Istanbulský dohovor* čo najskôr.⁹

Doteraz sa tak nestalo najmä pre vlnu kritiky, ktorá sa na dohovor zniešla, pričom proti dohovoru vystupujú najmä konzervatívne skupiny a cirkev, ktoré organizujú rôzne pochody a petície, jednou z najznámejších je „*Zastavme zlo z Istanbulu*“. Odporcom sa nepáči, že dohovor označil domáce násilie za rodovo podmienené, pričom odmietajú rozlišovanie medzi pohlavím ako biologickou kategóriou a rodom ako sociálnym konštruktom, ktorý umožňuje sociálnym vedám hlbšie analyzovať príčiny existujúceho znevýhodnenia žien.

⁸ *Otázky a odpovede o Istanbulskom dohovore*. Bratislava: Možnosť voľby, 2017, s. 3-11. . [online], [cit. 22/6/2019]. Dostupné na internete:< <https://moznostvolby.sk/wp-content/themes/moznost/otazky-a-odpovede-o-istanbulskom-dohovore/otazky%20a%20odpovede%20o%20istanbulskom%20dohovore%20na%20stiahnutie.pdf>>.

⁹ *2018 Report on equality between women and men in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2008, s. 5-18. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete:< [dc01/home\\$/nataliaschneider/Downloads/2018Reportonequalitybetweenwome-nandmenintheEU%20\(1\).eu](dc01/home$/nataliaschneider/Downloads/2018Reportonequalitybetweenwome-nandmenintheEU%20(1).eu)>.

Práve táto sociálna analýza prostredníctvom kategórie rodu umožnila *Istanbulskému dohovoru* formovať požiadavku na zmenu „v spoločenských a kultúrnych modeloch správania sa žien a mužov s cieľom odstrániť predsudky, zvyky, tradície a všetky ostatné zvyklosti, ktoré sú založené na myslienke podradenosti žien alebo na stereotypných rolách žien a mužov,“ v boji proti násiliu na ženách. Kritici odmietajú premisu, že násilie na ženách je dôsledkom spoločenskej nerovnováhy medzi mužmi a ženami, pričom násilie túto nerovnováhu udržiava a posilňuje. A práve táto nerovnosť žien je vnímaná ako fundamentálna príčina násilia na ženách. Kontroverzné reakcie vyvolal aj článok 14 dohovoru, podľa ktorého by štáty mali zaradiť do vzdelávania študijné materiály týkajúce sa rovnosti žien a mužov, nestereotypných rolí, vzájomného rešpektu, nenásilného riešenia konfliktov, rodovo podmieneného násilia a práva na nedotknuteľnosť osoby (pilier Prevencia-vid' vyššie).¹⁰

Keďže dohovor bol predmetom demonizácie a intenzívnej antikampane, členovia Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť a jej výbory vo februári 2018 zverejnili svoje stanovisko, v ktorom vyjadrili „hlboké znepokojenie nad tým, že na Slovensku sa otázky fundamentálnych ľudských práv vrátane ochrany žien a ďalších ohrozených skupín pred násilím, pravidelne stávajú témou negatívnych stranícko-politických a ideologických kampaní. Zásadne odmietame výzvy predsedu NR SR a vysokých predstaviteľov cirkví, ktoré požadujú stiahnutie podpisu Slovenskej republiky pod *Dohovorom Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a boji proti nemu (Istanbulský dohovor)*. Stiahnutie podpisu demokratického štátu pod ľudskoprávnym dohovorom, ktorý podpísalo 45

¹⁰ *Otázky a odpovede o Istanbulskom dohovore*. Bratislava: Možnosť voľby, 2017, s. 3-11. . [online], [cit. 22/6/2019]. Dostupné na internete:< <https://moznostvolby.sk/wp-content/themes/moznost/otazky-a-odpovede-o-istanbulskom-dohovore/otazky%20a%20odpovede%20o%20istanbulskom%20dohovore%20na%20stiahnutie.pdf>>.

európskych štátov, by bol bezprecedentný akt spochybňujúci európske smerovanie našej krajiny, nastúpené po roku 1989... Nemôžeme súhlasiť ani s tým, aby predseda vlády odmietanie ratifikácie dohovoru využíval na vyvolávanie negatívnych nálad proti migrujúcim ľuďom a ľuďom na úteku a spochybňoval, že problém násilia na ženách sa výsostne týka aj Slovenska a „našej“ kultúry.”¹¹

Bohužiaľ, ani toto stanovisko nepomohlo, a dohovor si našiel kritikov aj v našom parlamente a snahy o pozastavenie ratifikácie boli napokon (aspoň nateraz) úspešné, keď Národná rada SR schválila dňa 29. Marca 2019 uznesenie, ktorým žiada vládu, aby SR nepokračovala v procese smerujúcom k ratifikácii dohovoru. Táto téma však týmto aktom nie je ani zďaleka uzatvorená, k problematike sa stále vyjadrujú mnohí odborníci a z vyššie uvedeného jasne vyplýva, že SR tento dohovor potrebuje ratifikovať.

Záver

Cieľom tohto príspevku je stručná analýza *Istanbulského dohovoru*, keďže ide o mimoriadne dôležitý dokument z hľadiska ochrany žien a v súčasnosti aj najprogresívnejší medzinárodný právny inštrument zakotvujúci štandardy v oblasti rodovej rovnosti.

Dohovor podpísalo 46 štátov a Európska únia, no keďže dohovor v našich zemepisných šírkach vzbudil vlnu nevôle a vyvolal pomerne búrlivú diskusiu, Slovenská republika zatiaľ nepristúpila k jeho ratifikácii. Ako vyplýva zo štatistík, Slovensko dosahuje mimoriadne slabé výsledky v oblasti rodovej rovnosti a je zjavné, že polovica obyvateľstva- ženy- sú diskriminované a ich práva systematicky porušované. Ženám sa prispisované stereotypné roly a tie znemožňujú ich plnú participáciu v spoločnosti. Účelom dohovoru je vytvorenie bezpečnejšej Európy aj sveta, a v rámci toho aj bezpečnejšieho Slovenska, avšak jeho

¹¹ K ratifikácii Istanbulského dohovoru. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2018. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete: <<http://osf.sk/pribehy/k-ratifikacii-istanbulskeho-dohovoru/>>.

démonizovaním sa stal akýmsi spoločenským tabu. Mnohí nepochopili, že dohovor podporuje zdravé rodinné postavenie bez násilia a pomáha ženám rozvinúť ich plný potenciál. Je teda dôležité, aby dialóg ohľadom dohovoru neutíchal, aby bol férový a bez nánosov demagógie a extrémistických ideí. Slovenská spoločnosť je vyspelá a musí vplývať na svojich predstaviteľov tak, aby naša krajina opäť nabrala kurz smerujúci k ratifikácii dohovoru.

Literatúra:

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu. Strasbourg: Council of Europe, 2019. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://rm.coe.int/168046fc88>>.

FALK, M.; SEVETT, A.; BLOEM, L.: *Prospects for a New Global Convention on the Elimination of Violence Against Women.* Minnesota: University of Minnesota, 2017. [online], [cit. 22/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/190797/Bloem%2c%20Falk%2c%20Sevett%20-%20Prospects%20for%20a%20New%20Global%20Convention%20on%20the%20Elimination%20of%20Violence%20against%20Women.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.

Istanbul Convention- Historical Background. Strasbourg: Council of Europe, 2019. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/historical-background>>.

JOUROVÁ, V.: *Istanbul Convention: combating violence against women.* In: Fact Sheet, 03/2016.

K ratifikácii Istanbulskeho dohovoru. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2018. [online], [cit. 29/6/2019]. Dostupné na internete: <<http://osf.sk/pribehy/k-ratifikacii-istanbulskeho-dohovoru/>>.

Otázky a odpovede o Istanbulskom dohovore. Bratislava: Možnosť voľby, 2017. [online], [cit. 22/6/2019]. Dostupné na internete: <<https://moznostvolby.sk/wp-content/themes/moznost/otazky->

a-odpovede-o-istanbulskom-dohovore/otazky%20a%20od-
povede%20o%20istanbulskom%20dohovore%20na%20stiah-
nutie.pdf

2018 Report on equality between women and men in the EU. Luxembourg:
Publications Office of the European Union, 2008. [online], [cit.
29/6/2019]. Dostupné na internete: <dc01/home\$/nataliaschnei-
der/Downloads/2018Reportonequalitybetween-
womenandmenintheEU%20(1).eu>.

Komparácia migračnej politiky Slovenskej republiky a Českej republiky

Lucia Laczkó

The aim of the paper is to compare the migration policy of the Slovak Republic and the Czech Republic. The paper presents the characteristics of selected attitudes of states, activities and practices in the field of migration policy and compares them. It deals with selected areas of the migration policy of states and compares the actors of migration policy in Slovakia and the Czech Republic, basic documents in the field of migration policy and in the migration strategy it defines and compares legal migration and integration policy of the Slovak Republic and the Czech Republic.

Migrácia, ako aj integrácia migrantov sú pojmy, ktoré sú v súčasnosti často skloňované. Migráciu možno považovať za celosvetový spoločenský fenomén, ktorý je prítomný vo všetkých vyspelých štátoch. Súvisí s ňou integrácia migrantov, prostredníctvom ktorej možno nájsť spôsoby pozitívneho spolužitia v heterogénnej spoločnosti, ktorá je pre 21. storočie príznačná. Situácia v Európe je aktuálne charakteristická narastajúcim počtom migrantov, či už hovoríme o legálnej alebo nelegálnej migrácii. Pokiaľ nedôjde k výraznej zmene, počet migrantov bude s najväčšou pravdepodobnosťou rásť naďalej. Migračná politika štátov je preto ich neodmysliteľnou a veľmi nevyhnutnou súčasťou.

V súvislosti s migráciou sa v súčasnosti vo väčšine prípadov viac hovorí o tom, či cudzincov prijímať alebo neprijímať, prípadne aké politiky zavádzať na ochranu domáceho obyvateľstva. O migrácii ako o bežnom a prirodzenom spoločenskom jave sa však hovorí minimálne.

Migračná politika Slovenskej republiky a Českej republiky

Považujeme za dôležité spomenúť, že pojmy migrácia či migrant sú častokrát verejnosťou vnímané a používané ako synonymá slova utečenec. Takéto zamieňanie pojmov je však sporné a je veľmi dôležité

rozlišovať medzi nimi, keďže označujú rozdielne skupiny ľudí, s iným právnym statusom.¹ Nejasnosť pojmov ako aj ich nesprávne používanie i zovšeobecňovanie vytvára zložitú situáciu, kedy dostávame prostredníctvom médií a sociálnych sietí mylné informácie.

Migrácia, ako celosvetový spoločenský fenomén, je prítomná vo všetkých vyspelých štátoch. Jej najčastejším dôvodom je spoločenské, politické či ekonomické dianie. Stretávame sa s názormi, že migrácia je nevyhnutná pre rast a rozvoj štátu. Taktiež, že hrá kľúčovú rolu vo vývoji spoločností. V súčasnosti je medzinárodná migrácia na vzostupe. Mobilita ľudí vo svete je vyššia ako kedykoľvek predtým v novodobej histórii a naďalej rastie. Stáva sa preto jednou z určujúcich globálnych tém 21. storočia. Dôvodom je fakt, že nielenže sú jej príčinou spoločenské, politické a ekonomické diania v spoločnostiach, ale taktiež ona sama má závažné ekonomické, sociálne, populačné, politické či bezpečnostné dopady.² Medzinárodná migrácia predstavuje pre cieľové štáty vo vysokej miere nástroj na riešenie špecifických nedostatkov pracovných síl na trhu práce. Zo strany odborníkov je vo všeobecnosti vnímaná ako prirodzený, vo väčšine prípadov pozitívny a užitočný fenomén. Slovenská republika aj Česká republika každoročne zaznamenávajú nárast počtu migrantov.

¹ Pojem migrant je všeobecný pojem, ktorého cieľom je vymedziť osobu na základe viacerých kritérií. Označuje sa ním osoba, ktorá sa premiestňuje z vlastnej vôle, dobrovoľne, zo subjektívnych dôvodov, ako napríklad štúdium či zamestnanie. V porovnaní s pojmom utečenec je pojem migrant širší. Utečenec je donútený opustiť svoj domovský štát väčšinou z dôvodov ako je prenasledovanie, vojna alebo násilie. Vo väčšine prípadov ide utečencovi o život a nemá na výber. Je preto núteným, prípadne nedobrovoľným migrantom.

²BARGEROVÁ, Z.: *Migrácia ako spoločenský fenomén: historické, sociálne a právne aspekty*. [online], [cit. 28/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.multikulti.sk/clanky/migracia-ako-spolocensky-fenomen-historicke-socialne-a-pravne-aspekty>>.

Ak hovoríme o migračnej politike, je potrebné poznamenať aj jej širšie súvislosti. Nemožno ju redukovať výhradne na sledovanie mobility obyvateľstva. Spája sa taktiež s otázkou kultúrnej diverzity, multikulturalizmu, nerovného postavenia menšín v spoločnosti, s ľudskými právami a s diskrimináciou. Je ovplyvnená kombináciou ekonomických, politických, environmentálnych a sociálnych faktorov.

Pojmom migračná politika možno označiť oficiálny strategický dokument toho ktorého štátu, ako aj systém zákonov, vyhlášok, opatrení a praxe štátu, ktoré upravujú vstup a pobyt cudzincov na jeho území. Cieľom migračnej politiky štátu, čiže politiky prijímania a regulácie migrácie, je vytvárať podmienky v oblasti legálnej migrácie a tým bojovať proti nelegálnej migrácii. Slovenská republika a Česká republika sú členmi významných medzinárodných zoskupení, ktoré venujú otázke migrácie výraznú pozornosť.

Slovenská republika, ako aj Česká republika sú členmi medzinárodných organizácií, ktoré otázke migrácie a migračnej politike venujú náležitú pozornosť. Možno konštatovať, že pre oba štáty je určujúcim a smerodajným politický a právny rámec Európskej únie (ďalej len EÚ), ktorej cieľom je budovanie spoločnej migračnej a azylovej politiky.

Migračná politika Slovenskej republiky a Českej republiky je pevne zakotvená v rámci spoločných politík EÚ. Z toho je zrejmé, že výkon migračných politík štátov do značnej miery vyplýva zo spoločných právnych nástrojov EÚ. V rámci migrácie môžeme hovoriť o špecifických oblastiach, ktoré sú prioritne regulované spoločnými politikami EÚ a taktiež o oblastiach, v ktorých si členské štáty EÚ zachovali pomerne vysokú mieru diskrétnosti. Do prvej skupiny radíme predovšetkým oblasť medzinárodnej ochrany, ochranu vonkajších hraníc EÚ a oblasť návratov. K druhej skupine patria legálna migrácia a integrácia cudzincov. V otázkach migrácie musia jednotlivé členské štáty EÚ brať ohľad jednak na špecifické štátne potreby a možnosti, ale taktiež

na situáciu na úrovni EÚ a podieľať sa na riešeníach v rámci spoločných politík.³

Cieľom štátov v oblasti migrácie by malo byť prioritne vytváranie a udržanie bezpečného a stabilného priestoru. Nástrojom pre stanovený cieľ je účinná a zodpovedná migračná politika štátov na úrovni národnej a na úrovni európskej. V súvislosti s tým sú súčasťou migračnej politiky konkrétne východiská. Ide o nasledovné – prijímanie legálnych migrantov a pri uľahčených vstupných procesoch kladenie dôrazu na zachovanie konkurencieschopnosti v globálnom ekonomickom meradle, zaistenie medzinárodnej ochrany, prípadne zaistenie návratu do krajiny pôvodu tým migrantom, ktorí nezvolili legálnu cestu do cieľového štátu, zaistenie integrácie cudzincov na území štátu za predpokladu zamedzenia bezpečnostných rizík a negatívnych spoločenských javov, aktívna pomoc a podpora bezpečnostnej stabilizácie a sociálne-ekonomického rozvoja.⁴

Slovenská republika vníma tému migrácie ako bezpečnostné riziko. Pri naplňaní zámerov migračnej politiky Slovenskej republiky sa uplatňujú princípy aktívnej účasti na úlohách Európskej únie v niekoľkých oblastiach, ako napríklad kontrola hraníc, regulácia migrácie, dodržiavanie ľudských práv a slobôd, zákaz diskriminácie a podobne. Realizácia migračnej politiky Slovenskej republiky je založená na koordinovanom postupe štátnych orgánov, orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy. Predpokladá široké zapojenie mimovládnych a ďalších organizácií pôsobiacich v tejto oblasti.⁵

Migračná politika Českej republiky je charakteristická stratégiou, ktorá kladie dôraz na bezpečnostné aspekty migrácie. Tým má viesť k posilneniu pozitívnych aspektov migrácie. Medzi špecifické oblasti

³ *Strategie migrační politiky České republiky*. Ministerstvo vnitra ČR, 2015, s. 4-5.

⁴ *Strategie migrační politiky České republiky*. Ministerstvo vnitra ČR, 2015, s. 4.

⁵ *Migračná politika SR*. [online]. [cit. 20/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/72/migracna-politika-sr>>.

migračnej politiky Českej republiky patrí medzinárodná ochrana, spoločná vízová politika, ako aj ochrana vonkajšej hranice Európskej únie.⁶

Pri implementácii migračnej politiky oba štáty vychádzajú z koncepčných strategických dokumentov, v ktorých sú konkretizované ich zásady, na ktorých stavajú svoju migračnú politiku. Pre Slovenskú republiku je to *Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky a Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*. Pre Českú republiku je strategickým dokumentom *Strategie migrační politiky České republiky a Komunikační strategie České republiky k migraci*.

Aktéri v oblasti migrácie v Slovenskej republike a Českej republike

V tvorbe migračnej politiky Slovenskej republiky majú dominantnú úlohu viaceré inštitúcie. Ide konkrétne o Ministerstvo vnútra SR, Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia policajného zboru a Migračný úrad Ministerstva vnútra SR. Ďalšími aktérmi v oblasti migrácie sú Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, ktoré má kompetencie v oblasti vízovej politiky a Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktoré má na starosti integráciu cudzincov.⁷

V Českej republike je gestorom medzinárodnej migrácie a azylu na legislatívno-koncepčnej a realizačnej úrovni Ministerstvo vnútra. V oblasti cudzineckej problematiky má dominantnú úlohu v rámci Polície ČR Riaditeľstvo služieb cudzineckej polície. Úlohy v oblasti nelegálnej migrácie sú v kompetencii Národnej centrály proti organizovanému zločinu služieb kriminálnej polície a vyšetrovania. Podobne ako na Slovensku, aj v Českej republike sú Ministerstvo zahraničných vecí

⁶ *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území ČR v roce 2016*. [online]. [cit. 15/05/2019]. Dostupné na internete: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx>>.

⁷ BARGEROVÁ, Z.: *Migrácia ako spoločenský fenomén: historické, sociálne a právne aspekty*. [online], [cit. 28/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.multikulti.sk/clanky/migracia-ako-spolocensky-fenomen-historicke-socialne-a-pravne-aspekty>>.

a Ministerstvo práce a sociálnych vecí ďalšími aktérmi v oblasti migračnej politiky. Ministerstvo zahraničných vecí predovšetkým vykonáva štátnu správu vo veciach povolenia pobytov cudzincov na území Českej republiky. Ďalšími inštitúciami, ktorých sa problematika migrácie týka čiastočne sú Ministerstvo spravodlivosti, Ministerstvo financií a Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy.⁸

Základné dokumenty v oblasti migračnej politiky v Slovenskej republike a Českej republike

Základným dokumentom a východiskom pre budovanie modernej politiky Slovenskej republiky v oblasti migrácie je dokument s názvom *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*. Je charakterizovaný ako jednoznačné vyjadrenie pripravenosti a ochoty Slovenskej republiky podieľať sa na harmonizácii migračných politík jednotlivých štátov v rámci EÚ a ako výraz spolupatričnosti k základným princípom a spôsobu jej fungovania pri riadení jednotlivých procesov migrácie. Vnútroštátne záujmy Slovenskej republiky v oblasti migračnej politiky sú rozdelené do niekoľkých bodov. Ide konkrétne o vytváranie zodpovedajúcich podmienok v oblasti legálnej migrácie, posilnenie účinnosti hraničných kontrol pri pohybe osôb, boj proti nelegálnej migrácii, ako aj cesta k spoločnému európskemu azylovému systému. Slovenská republika v spomínanom dokumente definuje politický a právny rámec EÚ ako najviac určujúci pre Slovenskú republiku vo vzťahu k migračnej politike.⁹

Zásady migračnej stratégie Českej republiky sú obsahom dokumentu s názvom *Strategie migrační politiky České republiky*. Ide o materiál, ktorý definuje kľúčové zásady migračnej politiky štátu, stanovuje

⁸ Ústřední orgány státní správy. [online], [cit. 28/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/ustredni-organy-statni-spravy.aspx>>.

⁹ Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020. [online], [cit. 20/05/2019]. Dostupné na internete: <https://www.emn.sk/phocadownload/documents/mig-racna_politika_sr_2020_sk.pdf>.

základné a dlhodobé ciele v tejto oblasti na národnej a európskej úrovni a taktiež uvádza konkrétne nástroje, ktoré slúžia k ich dosiahnutiu. Zájmy a zásady Českej republiky sú rozdelené v koncepčnom dokumente podobne ako aj v dokumente Slovenskej republiky, avšak Česká republika kladie dôraz na prioritizáciu jednotlivých bodov. Najväčšiu prioritu kladie Česká republika integrácii cudzincov.¹⁰

Vyššie spomínané smerovanie Slovenskej republiky v oblasti migračnej politiky bolo slovenskou vládou prijaté uznesením zo dňa 31. augusta 2011. Zostavením dokumentu *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020* bol poverený Migračný úrad Ministerstva vnútra SR, ktorý má okrem iného v kompetencii aj implementáciu azylovej politiky Slovenskej republiky.¹¹ *Stratégia migračnej politiky Českej republiky* bola českou vládou prijatá uznesením zo dňa 29. júla 2015. V Českej republike plní úlohu kontrolóra a na realizáciu stratégie migračnej politiky dohliada Koordináčny orgán pre riadenie ochrany štátnych hraníc a migrácie.¹²

Komparácia migračnej stratégie Slovenskej republiky a Českej republiky

V dokumentoch jednotlivých štátov, ktoré sme už vyššie spomenuli a ktoré sa týkajú migračnej politiky toho ktorého štátu je jasne zadefinovaná stratégia štátu, a to na základe konkrétnych zásad, ktoré formulujú priority štátu v oblasti migrácie. Zadefinovaním zásad a priorít štáty vyjadrujú svoje postoje v oblasti migrácie.

¹⁰*Strategie migrační politiky České republiky*. [online], [cit. 28/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/strategie-migracni-politiky-ceske-republiky.aspx>>.

¹¹ BARGEROVÁ, Z.: *Migrácia ako spoločenský fenomén: historické, sociálne a právne aspekty*. [online], [cit. 29/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.multikulti.sk/clanky/migracia-ako-spolocensky-fenomen-historicke-socialne-a-pravne-aspekty>>.

¹²*Strategie migrační politiky České republiky*. [online], [cit. 28/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/strategie-migracni-politiky-ceske-republiky.aspx>>.

Súčasťou migračnej politiky Slovenskej republiky sú zásady, ktoré sú v dokumente *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020* zadané v jednotlivých bodoch. Ide o nasledovné tematické oblasti:

- legálna migrácia;
- integrácia;
- emigrácia kvalifikovanej pracovnej sily;
- nelegálna migrácia, návraty a obchodovanie s ľuďmi;
- ochrana hraníc;
- medzinárodná ochrana, migrácia a rozvoj;
- inštitucionálne zabezpečenie.¹³

Zásady migračnej politiky Českej republiky sú radené v bodoch, prioritne, s ohľadom na bezpečnostné aspekty migrácie, ktoré predstavujú prierezovú časť zásad. A to:

- integrácia cudzincov;
- nelegálna migrácia a návratová politika;
- medzinárodná ochrana;
- vonkajšia dimenzia migrácie (vrátane rozvojových a humanitárnych aspektov);
- voľný pohyb osôb v rámci EÚ a schengenského priestoru;
- legálna migrácia a previazanosť so spoločnými politikami EÚ.¹⁴

Z vyššie zadaných priorit môžeme povedať, že štáty majú odlišnú stratégiu v otázke migrácie. V dokumente Českej republiky sa výrazne kladie dôraz na prioritu jednotlivých bodov, pričom Slovenská republika takto jednoznačne prioritu zásad nezdôrazňuje. Tematické

¹³ *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*. [online], [cit. 20/05/2019]. Dostupné na internete: <https://www.emn.sk/phocadownload/documents/mig-racna_politika_sr_2020_sk.pdf>.

¹⁴ *Strategie migrační politiky České republiky*. Ministerstvo vnitra CR, 2015, s. 2.

oblasti zásad sú z väčšej časti pri oboch štátoch rovnaké. Zaujímavosťou je jedna z tematických oblastí migračnej stratégie oboch štátov, legálna migrácia. Zatiaľ čo Slovenská republika ju kladie na prvé miesto v rámci svojej migračnej stratégie, v dokumente Českej republiky je zadefinovaná na poslednom mieste.

Ak hovoríme o legálnej migrácii, primárne sa oba štáty orientujú a venujú predovšetkým ekonomickej migrácii cudzincov z tretích krajín. Občania EÚ a schengenského priestoru prichádzajú na územie štátov v rámci voľného pohybu osôb.

Pre Slovenskú republiku je prioritou aktívne a flexibilné riadenie prijímania cudzincov, ktorí sa rozhodli prísť na územie Slovenskej republiky, a to z dôvodu závislosti slovenského trhu práce na príleve ľudského kapitálu zo zahraničia. Cieľom Slovenskej republiky je preto prijímanie politik na aktívnu podporu prijímania ekonomických migrantov a zamestnávanie migrantov z tretích krajín v súlade s potrebami národného hospodárstva, predovšetkým v nedostatkových profesiách. Preto si Slovenská republika stanovila za cieľ pravidelné vytváranie a aktualizovanie zoznamov nedostatkových profesií na národnom trhu práce. Kľúčovým je pre Slovenskú republiku vytváranie atraktívneho prostredia pre cudzincov, potrebných pre rozvoj slovenského hospodárstva, predovšetkým z kultúrne blízky štátov.¹⁵

Ak vychádzame z vyššie spomínaných dokumentov štátov, v porovnaní so Slovenskou republikou je pre Českú republiku legálna migrácia menej prioritnou oblasťou migračnej stratégie. Podľa hodnotení sa v Českej republike počet cudzincov od roku 2009 ustálil a možno povedať, že odvtedy stúpa pozvoľne. V porovnaní s postojom Slovenskej republiky k legálnej migrácii sa Česká republika takto jasne v tejto téme

¹⁵ *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*. s. 6-7. [online], [cit. 20/05/2019]. Dostupné na internete: <https://www.emn.sk/phocadownload/documents/migracna_politika_sr_2020_sk.pdf>.

nevymedzuje. Politika legálnej migrácie Českej republiky je charakterizovaná ako pružná politika, ktorá dokáže reagovať na aktuálne problémy a možnosti štátu. Na rozdiel od Slovenskej republiky, ktorá si kladie podporu prijímania ekonomických migrantov a ich zamestnávanie považuje za dôležité, Česká republika sa k téme legálnej migrácie v dokumente vyjadruje stručne a heslovite. Pre Českú republiku je v tejto tematickej oblasti cieľom predovšetkým posilnenie bezpečnostných prvkov imigračného procesu a prevencia bezpečnostných rizík.¹⁶

Mnohé západoeurópske štáty si v súvislosti s migračnou politikou a jej realizáciou uvedomili, že samotná migračná politika nebude stačiť a že jej integrálnou súčasťou je aj integračná politika. Základným princípom integračnej politiky ako súčasti migračnej politiky štátov je rovnosť práv, zodpovednosť každého za spoločné dobro a príležitosti pre každého jednotlivca.

Práve integráciu považuje Česká republika ako tú najdôležitejšiu zásadu v oblasti migračnej politiky štátu. V rebríčku zásad migračnej politiky jej kladie najvyššiu prioritu. Účinnou integráciou má za cieľ zabrániť vzniku negatívnych sociálnych javov. Pokladá ju za zásadný nástroj úspešnej migračnej politiky. Základ integračnej politiky tvorí monitoring, projekty na národnej a regionálnej úrovni, ako aj regionálne integračné centrá pre cudzincov. S integračnou politikou Českej republiky súvisí strategický dokument *Koncepcie integrace cizinců*. Postupy pri realizácii koncepcie sú každoročne schvaľované vládou Českej republiky. Česká republika podporuje funkčnú a efektívnu prevenciu negatívnych aspektov, ktoré sa spájajú s migráciou, podporu začleňovania a predchádzania negatívnym sociálnym javom, vrátane sociálneho vylúčenia a trestnej činnosti cudzincov.¹⁷

¹⁶ *Strategie migrační politiky České republiky*. Ministerstvo vnitra CR, 2015, s. 19-20.

¹⁷ *Strategie migrační politiky České republiky*. Ministerstvo vnitra CR, 2015, s. 6-7.

Integračné aktivity Slovenskej republiky sú vykonávané v súlade s *Koncepciou integrácie cudzincov v Slovenskej republike*. Cieľom integračnej politiky Slovenskej republiky je, podobne ako pre Českú republiku, realizovať opatrenia predchádzajúce riziku vzniku negatívnych sociálnych javov, ako napríklad ekonomické, kultúrne či sociálne rozdelenie spoločnosti. Jedným z hlavných bodov migračnej politiky Slovenskej republiky v oblasti integrácie je zvyšovanie dôrazu na ľudské práva a toleranciu, vytváranie komunikačnej stratégie, vďaka ktorej dochádza k zvyšovaniu informovanosti verejnosti či vytváranie podmienok na implementáciu integračnej politiky na regionálnej a lokálnej úrovni prostredníctvom subjektov ako VÚC, mestá a obce.¹⁸

Česká republika v rámci svojej migračnej politiky každoročne vypracúva materiál týkajúci sa realizácie koncepcie integrácie cudzincov v Českej republike. Aktuálnym je materiál pre rok 2019, pod názvom *Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu v roce 2019*. Materiál, ktorý vychádza z analýzy aktuálnej situácie a identifikovaných problémov a potrieb, obsahuje vysvetlenie priorít politiky Českej republiky pre rok 2019 a návrhy konkrétnych opatrení. Cieľovou skupinou integračných opatrení sú predovšetkým cudzinci z tretích krajín, ktorí dlhodobo legálne žijú na území Českej republiky, pričom platí, že vo zvýšenej miere sa integračná politika zameriava predovšetkým na cudzincov v znevýhodnenom postavení, a to ženy-cudzinky, deti a mládež, rodiny cudzincov a cudzincov-seniorov. K prioritám integračnej politiky radí Česká republika päť kľúčových oblastí. Ide konkrétne o znalosť českého jazyka, ekonomickú a sociálnu sebestačnosť, socio-kultúrnu orientáciu v spoločnosti, vzťahy medzi komunitami a princíp postupného nadobúdania práv v nadväznosti na postupné získavanie

¹⁸ *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*. s. 8-9. [online], [cit. 20/05/2019]. Dostupné na internete: <https://www.emn.sk/phocadownload/documents/migracna_politika_sr_2020_sk.pdf>.

vyšších pobytových statusov na území Českej republiky. Okrem toho je cieľom štátu prehĺbovanie komunikácie problematiky migrácie a integrácie vo vzťahu k širšej verejnosti, k občanom a cudzincom.¹⁹

Slovenskú spoločnosť možno považovať za multietnickú a vplyvom migrácie sa stáva ešte viac rôznorodejšou. Je pre ňu charakteristický vzťah väčšiny a menšiny, ktorý je často vymedzený pomerne hierarchicky. Migračná politika Slovenskej republiky vychádza z európskych strategických a rámcových dokumentov²⁰, ktoré reflektujú potrebu prijímať taktiež integračné politiky na zabezpečenie spravodlivého prístupu k migrantom a ich plné zapojenie do života spoločnosti. Pozitívnym aspektom prijímania a praktizovania migračnej politiky na Slovensku je predovšetkým to, že jej súčasťou sú aj experti z mimovládneho sektora. Politika Slovenskej republiky v oblasti migrácie sa do veľkej miery stotožňuje s európskymi rámcami pre integráciu. Slovenská republika zdôrazňuje jej dôležitosť pre rozvoj štátu a jej pozitívne aspekty. Za problematiku možno považovať samotnú implementáciu nastavenej migračnej politiky a politik s ňou súvisiacich. Napriek tomu, že Slovenská republika deklarovala vysokú snahu zaviesť viaceré opatrenia v oblastiach ako kultúrna integrácia, občianska či politická participácia, vzdelávanie, trh práce, ako aj bývanie, len veľmi málo sa reálne podarilo. Príčinou tohto problému sú finančné zdroje, ktoré na realizáciu opatrení neboli vôbec vynaložené. Ako príklad možno

¹⁹ *Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců. Ve vzájemném respektu 2019.* 2019, s. 1-12.

²⁰ Ide konkrétne o Haagsky program, Štokholmský program, Európsky pakt o migrácii a azyle, Spoločný program pre zahrnutie – Rámec pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín do Európskej únie a Spoločná Agenda pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín. Bližšie pozri: KRIGLEOVÁ, E. G.: *Integračné politiky na Slovensku*. In: HLINČÍKOVÁ, M. - MESEŽNIKOV, G. *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. s. 64-65. [online], [cit. 25/05/2019]. Dostupné na internete: <http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Otvorena_krajina_alebo_nedobytna_pevnost_Slovensko_migranti_a_utecenci.pdf>.

uviesť integračnú politiku Slovenskej republiky, ktorá je súčasťou migračnej politiky štátu, a ktorá ostala skôr rámcovým dokumentom a nie reálnou verejnou politikou vplyvajúcou na samotnú migráciu a integráciu migrantov na Slovensku.²¹

Čo sa týka českej spoločnosti, tá sa podobne ako spoločnosť slovenská stáva vplyvom migrácie viac rôznorodejšou. Integračná politika štátu je preto čím ďalej tým viac potrebná. Dôležitým faktorom pri integrácii cudzincov v českej spoločnosti a pri formulácii migračných politík je jednoznačne rovnaký prístup a miera tolerancie domáceho obyvateľstva k imigrantom. Česká spoločnosť je však v tejto oblasti relatívne uzavretá. Väčšinový názor českej spoločnosti vyžaduje asimiláciu cudzincov. Podobne ako na Slovensku, tak aj v Českej republike dosiahla integračná politika koncepčnú formuláciu. Snahou štátu je v oblasti integrácie zavádzať také integračné opatrenia, ako napríklad podpora vzdelávania a výskumu či zavádzanie dotačných programov, ktoré budú viesť k úspechom.²²

O situácii v oblasti migrácie a integrácie migrantov na území Slovenskej republiky a Českej republiky informujú v pravidelných intervaloch výročné správy. Výročné správy popisujú najdôležitejší vývoj politík a legislatívy v oblasti migrácie a azylu na národnej a celoeurópskej úrovni za konkrétny kalendárny rok.

Na Slovensku je najnovšou správou *Výročná správa o migrácii a azyle v SR za rok 2017*. Informuje o vývoji legislatívy, politík, ako aj o verejných diskusiách v oblasti migrácie a azylu na Slovensku za vybrané obdobie. Zaoberá sa kategóriami, ako napríklad legálna migrácia a mobilita, medzinárodná ochrana a azyl, ako aj nelegálna

²¹ KRIGLEROVÁ, E. G.: Integračné politiky na Slovensku. In: HLINČÍKOVÁ, M. – MESEŽNIKOV, G. *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. s. 64-66. [online], [cit. 25/05/2019]. Dostupné na internete: <http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Otvorena_krajina_alebo_nedobytna_pevnost_Slovensko_migranti_a_utecenci.pdf>.

²² RABUŠIC, L.: *Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace?* Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2003, s. 20-38.

migrácia. Analyzuje taktiež opatrenia v boji proti obchodovaniu s ľuďmi, migráciu a návraty.²³

V Českej republike je najnovšou správou o situácii v oblasti migrácie a integrácie taktiež správa za rok 2017. Jej predmetom je, podobne ako v slovenskej verzii, legálna aj nelegálna migrácia a medzinárodná ochrana. Okrem toho je cieľom správy podať objektívne informácie o integrácii cudzincov, vízovej politike a schengenskej spolupráci, a informovať o zmenách v príslušnej národnej, ako aj európskej legislatíve.²⁴

Záver

Cieľom príspevku bolo porovnať migračnú politiku Slovenskej republiky a Českej republiky. Snahou bolo podať charakteristiku vybraných postojov štátov, aktivít a praktík v oblasti migračnej politiky a porovnať ich. Pozornosť sme venovali vybraným oblastiam migračnej politiky štátov, a to aktérom migračnej politiky na Slovensku a v Českej republike, základným dokumentom v oblasti migračnej politiky a v rámci migračnej stratégie sme porovnali vnímanie legálnej migrácie a integračnej politiky Slovenskou republikou a Českou republikou.

Dospeli sme k záveru, že migračná politika je obomi štátmi vnímaná ako potrebná a nevyhnutná v dôsledku rastu migrácie. Pre oba štáty je charakteristický koncepčný rámec migračnej politiky. Slovenská republika aj Česká republika disponujú obdobným materiálom, ktorý stanovuje smerovanie štátu, určuje stratégiu politiky štátu v oblasti migrácie, stanovuje základné a dlhodobé ciele v tejto oblasti na národnej a európskej úrovni a uvádza konkrétne nástroje, ktoré slúžia k dosiahnutiu stanovených cieľov. Prienik medzi Slovenskou republikou a Českou republikou je taktiež aj vo výstupnom materiály

²³ MÉSZAROSOVÁ, S. – OBOŇOVÁ, S.: *Výročná správa o migrácii a azyle v SR za rok 2017*. Bratislava: 2018.

²⁴ *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území české republiky v roce 2017*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2018.

z oblasti migrácie. Ako Slovenská republika, tak aj Česká republika každoročne vydávajú výročnú správu zaoberajúcu sa situáciou v oblasti migrácie a integrácie. Česká republika, na rozdiel od Slovenskej republiky spracúva okrem výročnej správy aj mesačnú a štvrťročnú správu o migrácii, v ktorej informuje o aktuálnej situácii a o štatistických údajoch vo vývoji hlavných tematických oblastí migračnej politiky, ako napríklad legálna a nelegálna migrácia či medzinárodná ochrana. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že migračná politika oboch štátov je po formálnej a teoretickej stránke vo vybraných porovnávaných atribútoch zhodná. Odlišnosti sú prítomné vo vnímaní samotnej migrácie a v implementácii nástrojov politiky v praxi.

Literatúra:

- BARGEROVÁ, Z.: *Migrácia ako spoločenský fenomén: historické, sociálne a právne aspekty*. [online], [cit. 28/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.multikulti.sk/clanky/migracia-ako-spolocensky-fenomén-historicke-socialne-a-pravne-aspekty>>.
- KRIGLEROVÁ, E. G.: Integrované politiky na Slovensku. In: HLINČÍKOVÁ, M. – MESEŽNIKOV, G. *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. s. 64-66. [online], [cit. 25/05/2019]. Dostupné na internete: <http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Otvorena_krajina_alebo_nedobytna_pevnost_Slovensko_migranti_a_utecenci.pdf>.
- MÉSZAROSOVÁ, S. – OBOŇOVÁ, S.: *Výročná správa o migrácii a azyle v SR za rok 2017*. Bratislava: 2018.
- Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*. s. 8-9. [online], [cit. 20/05/2019]. Dostupné na internete: <https://www.emn.sk/phocadownload/documents/migracna_politika_sr_2020_sk.pdf>.
- Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců. Ve vzájemném respektu 2019*. 2019.
- RABUŠIC, L.: *Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace?* Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2003.
- Strategie migrační politiky České republiky*. Ministerstvo vnitra ČR, 2015.

- Strategie migrační politiky České republiky.* [online], [cit. 28/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/strategie-migracni-politiky-ceske-republiky.aspx>>.
- Ústřední orgány státní správy.* [online], [cit. 28/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/ustredni-organy-statni-spravy.aspx>>.
- Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území ČR v roce 2016.* [online]. [cit. 15/05/2019]. Dostupné na internete: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx>>.
- Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území české republiky v roce 2017.* Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2018.

Parlamentné voľby v Slovenskej republike a Českej republike - porovnanie vybraných aspektov volebnej legislatívy

Katarína Lörincová

The aim of this article is to compare certain aspects of the electoral legislation of Slovak and Czech republic. We point out deficiencies of Slovak electoral system within parliamentary elections and analyze them in the context of Czech electoral system. The author aims to suggest possible options to make electoral legislation into parliament more democratic

Slovenská republika a Česká republika tvorili kedysi jeden štát a zdieľali ako zákonodarné orgány, tak i legislatívu, na základe ktorej sa tieto orgány kreovali. Po rozpade spoločného štátu, v roku 1993, sa oba vydali vlastnou cestou, nielen v smere týkajúcom sa usporiadanie zákonodarných orgánov, ale i v oblasti legislatívy, týkajúcej sa volieb do zákonodarných orgánov.

PARLAMENTNÉ VOĽBY V ČESKEJ REPUBLIKE

Voľby do Poslaneckej snemovne

Nová, ponovembrová, verzia volebnej legislatívy bola prijatá ešte v roku 1989, po zmene politického režimu. Bola založená na princípe pomerného zastúpenia a prvýkrát sa uplatnila vo voľbách v roku 1990. Legislatíva bola temer totožná pre všetky zákonodarné zbory vo federácii - Federálne zhromaždenie, Slovenskú národnú radu i Českú národnú radu. Systém pomerného zastúpenia mal ale mnoho kritikov - jednak z radov rôznych politických zoskupení, a tiež zo strany vtedajšieho prezidenta *V. Havla*. *Havel* neskôr navrhol úpravu tak, že by sa využívala kombinácia väčšinového systému a systému pomerného zastúpenia, jeho návrh bol však odmietnutý. Volebný zákon Českej republiky bol napokon novelizovaný pred voľbami v roku 1992 a pred voľbami v roku 1995 bol prijatý zákon *o voľbách*

do Parlamentu České republiky č. 247/1995 Sb. Tento zákon upravuje ako voľby do Poslaneckej snemovne, tak i do Senátu.¹

Zákonodarnú moc v Českej republike predstavuje Parlament, ktorý je tvorený Poslaneckou snemovňou a Senátom. Poslaneckú snemovňu tvorí 200 poslancov, ktorí sú volení na štvorročné volebné obdobie. Senát má 81 senátorov, volených na šesť rokov, pričom každé dva roky sa obmieňa tretina senátorov. Podľa článku 19 českej ústavy, za poslanca môže byť zvolený každý občan Českej republiky, ktorý dovŕšil vek 21 rokov a disponuje volebným právom. Kandidát na post senátora tiež musí disponovať volebným právom, avšak veková hranica je v tomto prípade stanovená na 40 rokov.²

Voľby do parlamentu Českej republiky sa konajú na základe všeobecného, tajného, rovného a priameho volebného práva. Do Poslaneckej snemovne sa volí na základe systému pomerného zastúpenia, pri voľbách do Senátu sa používa väčšinový volebný systém. Parlamentné voľby sa na území ČR sa konajú počas dvoch dní.³

Prekážkou pre výkon volebného práva je, ak je občan pozbavený spôsobilosti na právne úkony, alebo v prípade obmedzenia z dôvodu ochrany zdravia ľudu. Volebné právo nie je podmienené miestom bydliska na území štátu. Pri voľbách do Poslaneckej snemovne je občanom umožnené voliť aj zo zastupiteľských úradov, pri voľbách

¹Voľby do Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/texts/elections.html>>.

²Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

³Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

do Senátu len na území štátu.⁴ V Českej republike nie je možné voliť elektronicky, ani poštou.⁵

Voliči musia hlasovať osobne, nie je prípustné hlasovať v zastúpení. Pri príchode do volebnej miestnosti musia preukázať svoju totožnosť i to, že sú štátnymi príslušníkmi Českej republiky (pasom alebo občianskym preukazom) - bez toho im nebude umožnené hlasovanie. Voliči obdržia úradnú obálku, poprípade hlasovacie lístky, a s nimi sa odoberú do určeného priestoru na úpravu hlasovacích lístkov. Tam vložia do obálky jeden hlasovací lístok (ak ich vložia viac, ich hlasy sú neplatné), ktorý môžu upraviť tak, že zakrúžkujú poradové čísla maximálne štyroch kandidátov. Ďalšie úpravy, ako napríklad škrtnutie či dopisovanie, neovplyvňujú platnosť hlasovacieho lístka. Ak volič na lístku zakrúžkoval viac než štyroch kandidátov, na prednostné hlasy sa neprihliada, avšak jeho hlas sa naďalej ráta v prospech politickej strany, za ktorú hlasoval. Ak sa voliči neodoberú do priestoru určeného na úpravu lístkov, nebude im umožnené hlasovať.⁶

Kandidátne listiny podávajú politické strany a hnutia, ktoré sú zaregistrované a ich činnosť nebola pozastavená. Kandidovať môžu i koalície politických strán.⁷ Každá strana či hnutie môžu byť členmi len jednej koalície a každá koalícia, strana a hnutie môžu v jednom volebnom kraji podať len jednu volebnú listinu. Kandidátka koalície musí mať rovnaké zloženie pre všetky volebné kraje.⁸

⁴Volby do Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/texts/elections.html>>.

⁵Volby do Poslanecké sněmovny. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <https://docs.google.com/document/d/1tnLEMPPvUJmZGufgQGV56jY-VaX4w_j933hKP519qO80/edit>.

⁶Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

⁷Za kandidátnu listinu je považovaná taká, ktorú strany a hnutia, ktoré na nej kandidujú, jednoznačne označia ako koaličnú, uvedú, kto je jej členom a stanoví názov koalície.

⁸Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

Pri podávaní kandidátnych listín prikladajú politické hnutia, strany a koalície potvrdenie o tom, že uhradili príspevok na volebné náklady, ktorý činí 19 000 korún českých. Strany, hnutia a koalície platia príspevok vo všetkých krajoch, v ktorých podávajú kandidátnu listinu, a tento príspevok sa stáva príjmom štátneho rozpočtu.⁹

Pri voľbách do Poslaneckej snemovne sa územie Českej republiky rozdelí na 14 volebných krajov, ktoré sa územne zhodujú s vyššími samosprávnymi celkami. Mandáty sa prideľujú na základe pomerného volebného systému.¹⁰ Pre tieto volebné kraje je stanovený maximálny počet kandidátov, ktorých môže kandidujúci politický subjekt uviesť na kandidátnej listine. Tento počet sa pohybuje od 14 po 36 kandidátov.¹¹

Pri prerozdeľovaní mandátov sa najprv uplatní tzv. volebná klauzula - k prerozdeľovaniu mandátov sa dostanú tie politické strany a hnutia, ktoré vo voľbách získali minimálne 5% na celoštátnej úrovni, koalície 2 strán (hnutí) potrebujú 10% platných voličských hlasov, trojčlenné koalície 15% a pre koalície zložené zo štyroch a viacerých politických strán (hnutí) je klauzula 20%. V prípade, ak strana, hnutie či koalícia nezískali potrebný počet voličských hlasov, nepostupujú do prvého kola prerozdeľovania a nezískajú mandát.¹² Hlavným účelom používania volebnej klauzule je obmedziť počet strán, ktoré získajú mandát, aby sa tým zabránilo triešteniu politických síl. Je potrebné dodať, že volebná klauzula v ČR znevýhodňuje menšie politické strany

⁹Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

¹⁰Volby do Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/texts/elections.html>>.

¹¹Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

¹²Organizace a průběh voleb do PS. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=300>>.

s regionálnou pôsobnosťou, a naopak, plynú z nej výhody pre väčšie politické subjekty, ktoré pôsobia na celorepublikovej úrovni.¹³

Mandáty sa prideľujú v rámci volebných krajov, a to tým politickým stranám, hnutiam a koalíciám, ktoré postúpili do skrutínia¹⁴, teda prekonali stanovenú klauzulu.

Počet mandátov, ktoré pripadajú na jednotlivé volebné kraje sa vypočítava tak, že sa počet všetkých platných hlasov, odovzdaných v rámci územia celej republiky vydelí počtom poslancov, teda 200. Výsledok, zaokrúhlený na jednotky predstavuje tzv. republikové mandátové číslo. Toto číslo predstavuje počet hlasov, ktorý je potrebný na zvolenie jedného poslanca v celoštátnom meradle. Republikovým mandátovým číslom sa následne delia počty platných voličských hlasov, ktoré boli odovzdané v jednotlivých krajoch - z toho vzíde počet mandátov, ktoré pripadajú jednotlivým volebným krajom.¹⁵

Pri prepočítavaní hlasov na mandáty sa využíva tzv. *d'Hontov volebný deliteľ*. Platné voličské hlasy, ktoré politické subjekty získali v jednotlivých krajoch, sa delia prirodzenými číslami (1,2,3...n, pričom n je o jednu väčšie, než počet mandátov prideľovaných v danom kraji¹⁶). Podiely, ktoré takýmto delením vzniknú, sa zoradia podľa veľkosti, a tým sa utvorí zoznam toľkých podielov, koľko mandátov sa prideľuje v konkrétnom kraji. Za každý podiel obsiahnutý v zozname získa politický subjekt jeden mandát, v prípade rovnosti podielov rozhodne počet hlasov.¹⁷

¹³Volební klauzule. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=304>>.

¹⁴Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

¹⁵Organizace a průběh voleb do PS. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=300>>.

¹⁶Volby do Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/texts/elections.html>>.

¹⁷Organizace a průběh voleb do PS. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=300>>.

V prípade, ak politická strana, hnutie či koalícia získa viaceré mandáty, prednostne tieto mandáty získajú kandidáti, ktorí dostali v danom kraji taký počet preferenčných voličských hlasov, ktorí tvoria minimálne 5% všetkých platných voličských hlasov odovzdaných pre politický subjekt. Ak táto podmienka nie je splnená, kandidátom sú mandáty pridelované v takom poradí, v akom sú uvedení na hlasovacom lístku.¹⁸

Voľby do Senátu

Vo voľbách do Senátu sa volí 81 senátorov na šesťročné volebné obdobie, pričom každé dva roky sa obmení tretina senátorov.¹⁹ Tieto voľby, na rozdiel od volieb do Poslaneckej snemovne, prebiehajú na základe väčšinového volebného systému. Na základe toho sa pre voľby do Senátu utvára 81 jednomandátových volebných obvodov, tzn., že v každom volebnom obvode bude zvolený jeden senátor. Kandidát musí spĺňať podmienku veku, teda musí mať minimálne 40 rokov, a tiež u neho nesmie existovať prekážka výkonu volebného práva.²⁰ Pri voľbe sa využíva dvojkolový väčšinový systém, teda kandidát môže byť zvolený v prvom kole v prípade, ak získa nadpolovičnú väčšinu všetkých platných voličských hlasov, ktoré boli odovzdané v danom volebnom obvode. V prípade, ak takáto situácia nenastane, do druhého kola postúpia dvaja kandidáti, ktorí v prvom kole volieb získali najvyšší počet hlasov. Druhé kolo sa koná týždeň po prvom a na víťazstvo postačuje kandidátovi jednoduchá väčšina.²¹

¹⁸Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

¹⁹To znamená, že každé dva roky sa volí v 27 obvodech.

²⁰Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

²¹Voľby do Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/texts/elections.html>>.

Kandidátov na post senátora prihlasujú politické subjekty, teda strany a hnutia, ktorým nebola pozastavená činnosť, a kandidáta môžu navrhnúť aj koalície. Všetky tieto subjekty môžu prihlásiť kandidáta prostredníctvom zmocnenca, nezávislí kandidáti sa na registráciu prihlasujú sami. Každý kandidát môže kandidovať len v jednom volebnom obvode.²²

Voliči vkladajú do obálky jeden hlasovací lístok, ktorý by nemali upravovať, avšak ani prípadné úpravy zo strany voliča neovplyvňujú platnosť hlasu pre kandidáta.²³

PARLAMENTNÉ VOĽBY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Jediným zákonodarným a ústavodarným orgánom Slovenskej republiky je Národná rada SR. Je tvorená 150 poslancami, ktorí sú volení na štvorročné funkčné obdobie, vo všeobecných, priamych, rovných voľbách, tajným hlasovaním. Poslancom sa môže stať občan, ktorý má minimálne 21 rokov, disponuje volebným právom a má trvalý pobyt na území SR.²⁴

Základom volebnej legislatívy je v podmienkach SR *zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva* a *zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani*. Tieto zákony viac či menej komplexne upravujú volebné právo v SR. Príčinou ich prijatia bola najmä potreba zjednotiť volebnú legislatívu, terminológiu a tiež potreba právne ošetriť podmienky volebnej kampane.²⁵

²²Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

²³Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

²⁴Ústava Slovenskej republiky. Žilina: Poradca, 2017, s. 27-28.

²⁵Domín, M.: Volebné právo a volebné systémy. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 150-151.

Prekážkou pre výkon volebného práva je "...zákonom ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodov ochrany verejného zdravia." Pôvodne mohlo byť prekážkou pre výkon volebného práva aj pozbavenie spôsobilosti na právne úkony či výkon trestu odňatia slobody, uložený za spáchanie obzvlášť závažného trestného činu,²⁶ avšak tieto pasáže boli zrušené na základe nálezů Ústavného súdu SR, pretože odporovali ako *Ústave SR*, tak i niektorým medzinárodným dohovorom a paktom.²⁷

Pokiaľ ide o volebné obvody, tak podľa paragrafu č. 44, volebného zákona: "*Územie Slovenskej republiky tvorí pre voľby do Národnej rady Slovenskej republiky jeden volebný obvod.*"²⁸ Existenciu len jedného volebného obvodu možno považovať za najdeterminujúcejšiu charakteristiku slovenského volebného systému - ovplyvňuje nielen podobu volebných výsledkov, správanie voličov, ale aj podobu politických strán. Jeden volebný kraj bol ustanovený krátko pred parlamentnými voľbami v roku 1998. Do tej doby fungovali 4 volebné kraje. Zmena donútila politické strany k zmene stratégie - na čelo kandidátnej listiny je zvyčajne postavený populárny líder strany, čím sa zvyšuje pravdepodobnosť, že politický subjekt získa viac voličských hlasov. Zrušenie volebných obvodov ale nebolo primárnou

²⁶ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2014-180>>.

²⁷130/2017 Z. z. NÁLEZ Ústavného súdu Slovenskej republiky z 22. marca 2017. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/88470/1/2/nalez-c-130-2017-zz-vo-veci-nesuladu-ustanovenia-4-pism-b-a-c-zakona-c-180-2014-zz-o-podmienkach-vykonu-volebneho-prava-a-o-zmene-a-doplneni-niektorych-zakonov-v-zneni-neskorsich-predpisov-vo-vztahu-k-volbam-donarodnej-rady-slovenskej-republiky-s-cl-1-ods-1-veta-prva-a-cl-2-ods-1-v-spojieni-s-cl-30-ods-1-veta-prva-a-ods-3-veta-prva-ustavy-slovenskej-republiky-cl-3-dodatkového-protokolu-k-dohovoru-o-ochrane-ludskych-prav-a-zakladnych-slobod-a-cl-25-pism-a-a-b-medzinarodného-paktu-o-obcianskych-a-politických-pravach>>.

²⁸180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 15/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

príčinou tohto javu, len uľahčilo situáciu politických strán, ktoré na podobnom princípe fungovali i predtým. Situácia za dosiaľ nezmenila, a to z dvoch hlavných dôvodov - chýba vôľa zo strany politických strán, ktoré vďaka tomuto systému dominujú vo voľbách, a tiež chýba konsenzus pri riešení problému akým spôsobom by sa územie SR malo rozčleniť na volebné obvody.²⁹

Kandidátne listiny podávajú politické strany prostredníctvom svojich zmocnencov, avšak len strany, ktoré sú registrované na základe osobitných právnych predpisov. Strany taktiež môžu utvoriť volebnú koalíciu a podať kandidátnu listinu spoločne. Na kandidátnej listine môže politický subjekt uviesť maximálne 150 kandidátov. Pri podávaní kandidátky je potrebné priložiť potvrdenie o zaplatení volebnej kaucie, ktorá činí 17 000.³⁰

Slovenská volebná legislatíva umožňuje okrem iného aj hlasovanie poštou, a to pre občanov, ktorí nemajú trvalý pobyt na území SR, ale požiadali o zapísanie do osobitného zoznamu voličov, prípadne voličom, ktorí majú trvalý pobyt na území SR, ale v čase volieb sa nachádzajú mimo neho.³¹

Voliči vykonávajú voľbu tak, že do obálky vložia len jeden hlasovací lístok, na ktorom môžu vyjadriť svoju preferenciu určitých kandidátov tak, že zakrúžkujú maximálne štyroch kandidátov. Ak volič udelí viac ako štyri prednostné hlasy, neprihliada sa na ne.³²

Volebná komisia spočíta všetky platné voličské hlasy odovzdané pre jednotlivé politické subjekty a zisťuje, ktoré splňajú podmienky

²⁹Spáč, P.: Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Voľby a referendá po roku 1989. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 50-56.

³⁰180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 15/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

³¹180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 15/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

³²Domin, M.: Volebné právo a volebné systémy. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 266.

pre postup do ďalšej fázy pridelovania hlasov. Postupujú politické strany, ktoré získali minimálne 5% všetkých platných voličských hlasov, koalície tvorené dvoma alebo troma politickými stranami potrebujú prekročiť hranicu siedmich percent a 10% volebná hranica platí pre koalície zložené zo štyroch a viacerých strán.³³

Mandáty sa medzi postupujúce politické subjekty prerozdeľujú na základe *Hagenbach-Bischoffovej metódy*, a to v rámci jedného skrutínia.³⁴ Pridelovanie mandátov pokračuje vypočítaním republikového volebného čísla, a to tak, že počet všetkých platných voličských hlasov, odovzdaných pre postupujúce subjekty, sa vydeli číslom 151 (počet mandátov navýšený o číslo 1). Republikovým číslom sa následne delia volebné zisky jednotlivých politických subjektov, a tie získavajú toľko mandátov, koľkokrát sa republikové volebné číslo nachádza v počte hlasov, ktoré politický subjekt získal. Mandáty sa kandidátom pridelujú podľa poradia na kandidátnej listine, no prihliada sa i na prednostné hlasy od voličov, a to tak, že mandát sa pridelí najprv kandidátovi, ktorý získal aspoň tri percentá prednostných voličských hlasov odovzdaných pre daný politický subjekt.³⁵

KOMPARÁCIA VYBRANÝCH ASPEKTOV VOLEBNEJ LEGISLATÍVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY A ČESKEJ REPUBLIKY

Primárny rozdiel medzi Slovenskou a Českou republikou, v oblasti parlamentu a legislatívy, ktorá sa ho dotýka, spočíva v tom, že v SR je

³³180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 15/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

³⁴Orosz, L.: Volebné zákonodarstvo na Slovensku po 1989 (spoločensko-politické okolnosti konštituovania a ďalšieho vývoja. In: Majerčák, T.; Orosz, L. (eds.): Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2014, s. 163.

³⁵180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 15/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

parlament jednokomorový a v ČR je parlament tvorený dvomi komorami – dvesto člennou Poslaneckou snemovňou a osemdesiatjeden členným Senátom.³⁶ V podmienkach SR je NR SR tvorená 150 poslancami.³⁷ Poslanci v ČR sú v rámci Poslaneckej snemovne volení na štvorročné volebné obdobie, senátori majú volebné obdobie šesťročné, no každé dva roky sa obmieňa jedna tretina senátorov.³⁸ Štvorročné volebné obdobie snemovne sa zhoduje so štvorročným volebným obdobím NR SR.³⁹

Veková podmienka pre nadobudnutie aktívneho volebného práva sa tiež zhoduje, ako v ČR⁴⁰, tak i v SR, je to 18 rokov⁴¹. Podobne občania nadobúdajú pasívne volebné právo vo veku 21 rokov - v SR pre voľby do NR SR⁴², v ČR pre voľby do Poslaneckej snemovne, na druhej strane je ale veková hranica 40 rokov pre voľby do Senátu⁴³, a tá je na pomery SR relatívne vysoká (obdobná podmienka platí v SR pre voľby prezidenta).

Pokiaľ ide o prekážky výkonu volebného práva, v podmienkach Slovenskej republiky je to „...zákonom ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodov ochrany verejného zdravia.“⁴⁴ Podobné obmedzenie výkonu volebného práva platí i v Českej republike, kde môže byť volebné

³⁶Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

³⁷Ústava Slovenskej republiky. Žilina: Poradca, 2017, s. 27.

³⁸Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

³⁹Ústava Slovenskej republiky. Žilina: Poradca, 2017, s. 27.

⁴⁰Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

⁴¹180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 15/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

⁴²Ústava Slovenskej republiky. Žilina: Poradca, 2017, s. 28.

⁴³Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

⁴⁴180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

právo obmedzené z dôvodu ochrany zdravia ľudu. V ČR ale môže byť príčinou obmedzenia volebného práva i to, ak je občan pozbavený spôsobilosti na právne úkony.⁴⁵ Pôvodne takéto obmedzenie obsahovala i slovenská volebná legislatíva, spolu s výkonom trestu odňatia slobody uloženým za spáchanie obzvlášť závažného trestného činu, avšak tieto pasáže boli zo zákona vyňaté, keďže podľa Ústavného súdu SR odporovali nielen *Ústave Slovenskej republiky*, ale i medzinárodným záväzkom SR.⁴⁶

Špecifickým rozdielom medzi volebnou legislatívou ČR a SR sú možnosti hlasovania pre voličov, ktorí sa v čase volieb nachádzajú mimo územia svojho štátu. Česká republika síce neumožňuje hlasovanie poštou, ani elektronickú voľbu, no na druhej strane môžu voliči vykonať voľbu na zastupiteľských úradoch.⁴⁷ Slovenská volebná legislatíva umožňuje voliť vo voľbách do NR SR aj poštou, a to ako voličom, ktorí nemajú trvalý pobyt na území SR, tak i voličom, ktorí ho majú, avšak v čase volieb sa zdržiavajú mimo územia SR. Je to jediný spôsob, ktorým možno vykonať voľbu zo zahraničia, keďže slovenská volebná legislatíva neumožňuje voliť v priestoroch zastupiteľských úradov.⁴⁸

⁴⁵Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

⁴⁶130/2017 Z.z. NÁLEZ Ústavného súdu Slovenskej republiky z 22. marca 2017. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/88470/1/2/nalez-c-130-2017-zz-vo-veci-nesuladu-ustanovenia-4-pism-b-a-c-zakona-c-180-2014-zz-o-podmienkach-vykonu-volebneho-prava-a-o-zmene-a-doplneni-niektorych-zakonov-v-zneni-neskorsich-predpisov-vo-vztahu-k-volbam-donarodnej-rady-slovenskej-republiky-s-cl-1-ods-1-veta-prva-a-cl-2-ods-1-v-spojieni-s-cl-30-ods-1-veta-prva-a-ods-3-veta-prva-ustavy-slovenskej-republiky-cl-3-dodatkového-protokolu-k-dohovoru-o-ochrane-ludskych-prav-a-zakladnych-slobod-a-cl-25-pism-a-a-b-medzinarodneho-paktu-o-obcianskych-a-politickych-pravach>>.

⁴⁷Volby do Poslanecké sněmovny. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <https://docs.google.com/document/d/1tnLEMPPvUJmZGufgQGV56jY-VaX4w_j933hKP519qO80/edit>

⁴⁸Domin, M.: Volebné právo a volebné systémy. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 266-267.

Veľmi výrazný rozdiel medzi ČR a SR predstavujú volebné obvody. Kým na Slovensku sa volí v jednom volebnom obvode všetkých 150 poslancov NR SR⁴⁹, v ČR sa pri voľbách do Poslaneckej snemovne územie štátu rozdelí na 14 volebných obvodov, ktoré zodpovedajú územno-správnemu členeniu⁵⁰. S tým úzko súvisí aj kreovanie kandidátnych listín. V podmienkach SR, na základe existencie jedného volebného obvodu, v rámci ktorého sa prerozdeľuje všetkých 150 mandátov, utvárajú politické subjekty (strany, hnutia či koalície) len jednu kandidátnu listinu, ktorá môže obsahovať maximálne 150 mien kandidátov (čo zodpovedá počtu prerozdeľovaných mandátov).⁵¹ V ČR musia kandidujúce subjekty vytvoriť kandidátnu listinu pre každý volebný obvod zvlášť, pričom počet mandátov, ktoré sa v danom kraji prerozdelia závisí od volebnej účasti - ako v celoštátnom, tak i v krajskom meradle (jednotlivé kraje ale majú stanovený maximálny počet mandátov, ktoré môžu byť v rámci kraja prerozdelené).⁵² Tým pádom volebný systém v SR zvyhodňuje väčšie politické subjekty, ktoré sú postavené na osobe známeho lídra - voliči hlasujú za celú kandidátnu listinu, a ak hlasujú za populárneho lídra strany, odovzdávajú svoj hlas i celej strane. Obdobne je to s kandidátnymi listinami v ČR - voliči hlasujú za celú kandidátnu listinu, ktorú politický subjekt podal pre daný volebný kraj, avšak práve existencia viacerých volebných krajov núti politické subjekty utvárať viaceré kandidátne listiny. Ak strany chcú dosiahnuť volebné úspechy vo viacerých krajoch, nemôžu stavať len na osobe jedného silného lídra.

⁴⁹180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

⁵⁰Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o zmene a doplnení niektorých ďalších zákonů. [online]. [cit.27/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

⁵¹Domin, M.: Volebné právo a volebné systémy. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 259.

⁵²Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o zmene a doplnení niektorých ďalších zákonů. [online]. [cit.27/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

Zároveň sú takýmto spôsobom politické subjekty nútené udržiavať bližšie kontakty s voličmi v jednotlivých volebných krajoch, čím sa politika približuje občanom a je osobnejšia.⁵³ V Slovenskej republike sa pravidelne ozývajú hlasy volajúce po zmene volebného systému⁵⁴, konkrétne po zrušení jedného volebného obvodu a rozdelení územia Slovenska na viaceré volebné kraje. A na to by stačila zmena jednej vety vo volebnom zákone - z tej, kde sa hovorí o tom, že územie SR tvorí jeden volebný obvod na vetu, že územie SR tvorí istý počet obvodov.⁵⁵ Proces zmeny ale brzdia jednak politické subjekty, ktoré zo súčasného usporiadania ťazia, t. j. politické strany postavené na osobe silného lídra, a jednak možnosť zmeny komplikuje neschopnosť aktérov dohodnúť sa, akým spôsobom by sa územie SR malo rozčleniť na volebné kraje.⁵⁶

⁵³Inšpirujúce môže byť aj porovnanie s voľbami do českého Senátu, kde je využívaný väčšinový volebný systém. Pre túto voľbu sa utvára 81 jednomandátových obvodov, v každom z nich sa volí jeden senátor. Voľba je dvojkolová, teda ak v prvom kole jeden z kandidátov nezíska nadpolovičnú väčšinu platných voličských hlasov, o šesť dní sa uskutoční druhé kolo voľby, do ktorého postúpia dvaja kandidáti, ktorí v prvom kole získali najviac voličských hlasov. V druhom kole zvíťazí kandidát, ktorý získa viac hlasov. Bližšie pozri: Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o voľbách do Parlamentu České republiky a o zmene a doplnení niektorých ďalších zákonů. [online]. [cit.27/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

⁵⁴O potrebe premeny volebného systému hovorí aj profesorka Marcela Gbúrová - podľa nej existencia pomerného volebného systému v SR vyčerpala svoje možnosti a negatívne ovplyvnila rozvoj stranického systému, politickej kultúry, ale i profesionalizáciu členov NR SR. Ako možnú alternatívu k pomernému volebnému systému spomína nielen väčšinový volebný systém, ale i zmiešaný volebný systém. Bližšie pozri: Gbúrová, M.: K problematike formovania politického vedomia občanov Slovenskej republiky v súčasnosti (kapitola 1). In: Gbúrová, M.; Bzdilová, R.; Eštok, G.; Onufrák, A. a kol.: Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018, s. 34-38.

⁵⁵Šnidl, V.: Mečiarov volebný systém, je zrelý na zmenu, pomáha stranám s nedostatkom osobností.[online]. [cit.30/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://denikn.sk/425858/meciarov-volebny-system-zrely-zmenu-pomaha-stranam-nedostatkom-osobnosti/>>.

⁵⁶Spáč, P.: Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Voľby a referendá po roku 1989. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 56.

Rozdiely možno nájsť aj v spôsobe prideľovania mandátov, hoci v oboch štátoch platí určitá percentuálna hranica platných voličských hlasov, ktorú musia politické subjekty prekročiť, ak sa majú zúčastniť na samotnom prerozdeľovaní mandátov. V ČR táto volebná klauzula predstavuje 5% pre samostatne kandidujúce politické strany či hnutia. Koalície dvoch politických subjektov musia prekročiť hranicu 10%, trojčlenné koalície 15% a štvor a viacčlenné koalície potrebujú pre postup do skrutínia získať minimálne 20% platných voličských hlasov na celorepublikovej úrovni.⁵⁷ V podmienkach Slovenskej republiky predstavuje uzatváracia klauzula 5% pre samostatne kandidujúce politické strany a hnutia, 7% pre koalície tvorené dvomi alebo tromi politickými subjektmi, a pre koalície zložené zo štyroch či viacerých politických subjektov, je hranica pre postup do ďalšej fázy prerozdeľovania mandátov 10%.⁵⁸ Pre uzatváraciu klauzulu platí, že jej cieľom je obmedziť, aby do zákonodarných zborov preniklo priveľa politických subjektov, a nedochádzalo tak k triešteniu politických síl. Na porovnaní klauzuly v prípade ČR a SR sa ukazuje, že podmienky pre postup politických subjektov do skrutínia sú v ČR nastavené oveľa prísnejšie, než v prípade SR, a to najmä pre koalície politických strán a hnutí.⁵⁹

Markantný rozdiel predstavuje samotné prerozdeľovanie mandátov. Pri prerozdeľovaní mandátov do NR SR sa používa modifikovaná *Hagenbach-Bischoffova metóda*.⁶⁰ Najprv sa vyráta republikové volebné

⁵⁷Organizace a průběh voleb do PS. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=300>>.

⁵⁸180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

⁵⁹Uzatváracia klauzula pre samostatne kandidujúce strany a hnutia predstavuje v oboch štátoch 5% všetkých platných voličských hlasov, uzatváracia klauzula je v ČR pre koalície dvoch politických subjektov na hranici 10%, čo je v podmienkach SR najvyššia stanovená hranica, platná pre štvor a viacčlenné koalície.

⁶⁰Orosz, L.: Volebné zákonodarstvo na Slovensku po roku 1989 (spoločensko-politické okolnosti konštituovania a ďalšieho vývoja. In: Majerčák, T.; Orosz, L. (eds.): Volebné

číslo, ktoré predstavuje výsledok delenia všetkých platných voličských hlasov, odovzdaných pre politické subjekty, ktoré prekročili stanovenú volebnú klauzulu, číslom 151. Následne sú výsledkom, zaokrúhleným na celé číslo, delené volebné zisky jednotlivých postupujúcich politických subjektov. Politická strana (hnutie) alebo koalícia získa toľko mandátov, koľkokrát je republikové volebné číslo obsiahnuté v počte jej platných voličských hlasov.⁶¹ V SR sa mandáty prerozdeľujú len v jednom volebnom obvode, avšak v ČR sa najsamprv vypočítava počet mandátov, ktoré pripadnú jednotlivým volebným krajom, a to tak, že sa počet platných odovzdaných voličských hlasov vydelením počtom prerozdeľovaných mandátov, čím vznikne republikové volebné číslo (zaokrúhlené). Týmto číslom sa následne vydedia počty odovzdaných voličských hlasov v jednotlivých krajoch. Výsledky predstavujú počty mandátov pripadajúcich na jednotlivé volebné kraje.⁶² Na prevod hlasov na mandáty sa následne využíva *d'Hondtov volebný deliteľ*, teda zisky jednotlivých politických subjektov v jednotlivých volebných krajoch sa postupne delia prirodzenými číslami od jednotky. Podiely sa zoradia podľa veľkosti do zoznamu, podľa toho, koľko mandátov sa prideluje v konkrétnom volebnom kraji.⁶³

Rozdiely medzi ČR a SR pri prerozdeľovaní mandátov teda súvisia jednak s používaním rozdielnych matematických metód prepočtu hlasov na mandáty, no najmä s rozdielnosťou volebných obvodov - v SR sa prerozdeľovanie mandátov uskutočňuje len v rámci jedného

zákonodarstvo v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2014, s. 163.

⁶¹180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

⁶²Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit.22/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

⁶³Organizace a průběh voleb do PS. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=300>>.

celoštátneho obvodu, v ČR prebieha na úrovni viacerých volebných krajov.

Na prerozdelenie mandátov ale vplýva i povaha kandidátnej listiny. V ČR môžu voliči využiť možnosť udelenia štyroch preferenčných hlasov, pričom prednostne sa mandát prideli tomu z kandidátov, ktorý získal minimálne 5% preferenčných hlasov odovzdaných pre politický subjekt, za ktorý kandidoval.⁶⁴ Rovnako i v prípade volieb do NR SR má volič možnosť využiť 4 preferenčné hlasy, avšak v tomto prípade je hranica pre získanie mandátu nižšia - kandidátovi postačujú na prednostné získanie mandátu 3% preferenčných hlasov, z celkového počtu hlasov odovzdaných pre politický subjekt.⁶⁵ V oboch prípadoch teda majú voliči možnosť využiť štyri preferenčné hlasy, no najmä v prípade Slovenskej republiky vyvstáva otázka, či je táto možnosť dostačujúca, úmerne k existencii jedného volebného obvodu, a či je voličovi naozaj umožnené vyjadriť jeho osobnú preferenciu, keďže ak chce odovzdať hlas určitému kandidátovi, musí hlasovať za celú kandidátnu listinu subjektu, za ktorý tento kandidát kandiduje.⁶⁶ Rozdiel medzi ČR a SR je i v počte percent preferenčných hlasov, ktoré musí kandidát obdržať na to, aby mu bol prednostne pridelený mandát - v prípade SR je táto hranica o dve percentá nižšia, než v ČR, kde predstavuje 5%. To ale, s ohľadom na pridelovanie mandátov v rámci 14 volebných krajov v ČR, neznamená, že by podmienky v SR boli miernejšie - pokojne môže nastať situácia, že kandidát v SR na splnenie 3% hranice preferenčných hlasov

⁶⁴Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

⁶⁵180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

⁶⁶Z uvedeného opäť vyplýva, že voľba v rámci jedného volebného obvodu vedie k centralizácii politiky a sotva umožňuje menším, regionálnym subjektom prienik do politiky na celoštátnej úrovni.

bude potrebovať oveľa vyšší počet „krúžkov“, než kandidát v ČR, kde kandidát potrebuje naplniť 5% hranicu v rámci jedného volebného kraja.

Posledným rozdielom medzi volebnou legislatívou ČR a SR, ktorý spomenieme, je existencia tzv. volebnej kaucie. V Českej republike predstavuje volebná kaucia, resp. príspevok na volebné náklady, sumu 19.000 Kč, a to v každom kraji, v ktorom politický subjekt podáva kandidátnu listinu. Tento príspevok je príjmom štátneho rozpočtu.⁶⁷ V Slovenskej republike činí volebná kaucia sumu 17.000 eur a hradí sa len raz, keďže sa podáva len jedna kandidátna listina, pre jeden volebný obvod. Jej účelom by malo byť obmedzenie vstupu malých a nerentabilných politických subjektov do volebnej súťaže, no v tomto prípade vyvstáva otázka, či toto opatrenie nie je zásahom do pasívneho volebného práva občanov, prípadne slobodnej súťaže politických síl. Ústavný súd rozhodol, že sa nejedná o porušenie ústavou garantovaných práv, hoci výška volebnej kaucie je na hranici tolerovateľnosti. Navyše sa jedná (v niektorých prípadoch) o vratnú sumu - kaucia je vrátená tým politickým subjektom, ktoré vo voľbách získali aspoň 2% zo všetkých platných voličských hlasov.⁶⁸ Možno teda konštatovať, že v podmienkach SR je volebná kaucia pomerne vysoká a môže tak komplikovať vstup do politickej súťaže pre malé politické subjekty. V ČR je kaucia nižšia - ak by aj politický subjekt podal kandidátnu listinu vo všetkých volebných krajoch, celkové náklady by činili 366.000 Kč, čo je stále menej než 17.000 eur (čo je približne 439.000 korún českých). Navyše v ČR nemusia politické subjekty nevyhnutne kandidovať vo všetkých volebných krajoch - môžu podať kandidátku len v niektorých.

⁶⁷Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.

⁶⁸Domin, M.: Volebné právo a volebné systémy. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 260-261.

ZÁVER

Ako najvýraznejší nedostatok slovenského volebného systému sa ukazuje existencia jedného volebného obvodu, ktorá značne ovplyvňuje povahu volebnej súťaže i stranického systému Slovenskej republiky. Volebné všetkých 150 poslancov Národnej rady SR len v jednom obvode výrazne ovplyvňuje i kreovanie kandidátnych listín, a to takým spôsobom, že strany utvárajú jednu kandidátnu listinu, na ktorej čele zvyčajne stojí silný líder strany, prípadne niekoľko známejších osobností politického subjektu. Tým sa ale posilňuje vplyv stranických centrál na utváranie kandidátnych listín a, naopak, oslabuje sa vplyv regionálnych štruktúr na kreovanie kandidátov, a v dôsledku toho aj ich zastúpenie v zákonodarnom zbore. Existujúci systém je vyhovujúci najmä pre väčšie politické subjekty, ktoré stavajú na osobe silného lídra, naopak, oslabuje menšie, regionálne subjekty.

V tomto kontexte je potrebné spomenúť i možnosť udelenia štyroch preferenčných hlasov voličmi, pre nimi preferovaných kandidátov. O možnosti „prekrúzkovať“ svojho kandidáta do parlamentu by sme mohli uvažovať ako o určitom korekčnom prostriedku, ktorý posilňuje rozhodovacie kompetencie voliča a oslabuje tie stranické, avšak je otáznou, či štyri preferenčné krúžky naozaj postačujú na to, aby mohol volič vyjadriť svoju skutočnú preferenciu, a prípadne dopomôcť k mandátu kandidátovi, ktorý by reprezentoval jeho región.

Ako riešenie sa črtá úprava volebnej legislatívy, a to takým spôsobom, aby sa v SR volilo vo viacerých volebných obvodoch, ako je to v súčasnosti aj v Českej republike pri voľbách do Poslaneckej snemovne, kde sa volí v 14 volebných krajoch, pričom pre každý z nich musí politický subjekt postaviť samostatnú kandidátnu listinu. Zavedením viacerých volebných obvodov by sa oslabil vplyv stranických centrál a posilnili by sa regionálne štruktúry. Zároveň by toto opatrenie mohlo viesť k oslabeniu politických subjektov, ktoré stavajú svoju popularitu i volebné úspechy na jednej výraznej osobnosti, keďže pri existencii viacerých volebných obvodov by tieto subjekty boli nútené zostaviť

viaceré kandidátne listiny a postaviť tak v každom volebnom kraji inú osobnosť, ktorá by mala potenciál pritiahnúť voličov. Týmto spôsobom by sa politika mohla viac priblížiť jednotlivým regiónom, zlepšilo by sa ich zastúpenie v NR SR, a tiež by voľba bola pre voliča osobnejšia.

Vyskytli sa už viaceré snahy o zmenu usporiadania volebných obvodov, avšak zatiaľ bez výsledkov. Jednak chýba vôľa zo strany politických lídrov, jednak vyvstáva i otázka, akým spôsobom by sa malo územie SR rozčleniť na volebné obvody. Ak by sme si vzali za príklad práve ČR, kde volebné kraje v podstate zodpovedajú územno-správne členeniu, územie SR by mohlo rozdeliť na osem volebných krajov, ktoré by kopírovali vyššie územné celky. Eventuálne by sa SR mohla pri zmene inšpirovať voľbami do českého Senátu, kde sa využíva väčšinový volebný systém, a teda zmeniť celý volebný systém z pomerného na väčšinový (otázne ale je, či by sa využíval väčšinový jednokolový alebo dvojkolový systém).

Všetky tieto možnosti sú však zatiaľ v nedohľadne a politické strany si udržiavajú svoje dominantné postavenie pri kreovaní zákonodarného zboru, a tým pádom i volebnej legislatívy.

Literatúra:

- Dančišin, V.: *Právna úprava metódy prerozdelenia mandátov v Slovenskej republike - aktuálny stav a perspektívy*. In: Majerčák, T.; Orosz, L. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2014, s. 265-275.
- Domin, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.
- Gbúrová, M.: K problematike formovania politického vedomia občanov Slovenskej republiky v súčasnosti (kapitola 1). In: Gbúrová, M.; Bzdilová, R.; Eštok, G.; Onufrák, A. a kol.: *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018.
- Krejčí, O.: *Nová kniha o voľbách*. Praha: Professional Publishing, 2006.
- Orosz, L.: *Volebné zákonodarstvo na Slovensku po 1989 (spoločensko-politické okolnosti konštituovania a ďalšieho vývoja)*. In: Majerčák, T.; Orosz,

- L. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2014, s. 149-181.
- Organizace a průběh voleb do PS*. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=300>>.
- Spáč, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Voľby a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.
- Šnidl, V.: *Mečiarov volebný systém, je zrelý na zmenu, pomáha stranám s nedostatkom osobností*. [online]. [cit.30/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/425858/meciarov-volebny-system-zrely-zmenu-pomaha-stranam-ndostatkom-osobnosti/>>.
- Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992*. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.
- Ústava Slovenskej republiky*. Žilina: Poradca, 2017.
- Volební klauzule*. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=304>>.
- Volby do Parlamentu České republiky*. [online]. [cit. 13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/docs/texts/elections.html>>.
- Volby do Poslanecké sněmovny*. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <https://docs.google.com/document/d/1tnLEM-PPvUJmZGufgQGV56jYVaX4w_j933hKP519qO80/edit>.
- Zákon č. 247/1995 Sb. Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů*. [online]. [cit.27/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>>.
- ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2014-180>>.
- 130/2017 Z.z. NÁLEZ Ústavného súdu Slovenskej republiky z 22. marca 2017*. [online]. [cit.13/5/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/88470/1/2/nalez-c-130-2017-zz-vo-veci-nesuladu-ustanovenia-4-pism-b-a-c-zakona-c-180-2014-zz-o-podmienkach-vykonu-volebneho-prava-a-o-zmene-a-doplneni-niektorych-zakonov-v-zneni-neskorsich-predpisov-vo-vztahu-k-volbam-do-narodnej-rady-slovenskej-republiky-s-cl-1-ods-1-veta-prva-a-cl-2-ods-1-v-spojieni-s-cl-30-ods-1-veta-prva>>.

a-ods-3-veta-prva-ustavy-slovenskej-republiky-cl-3-dodatkového-protokolu-k-dohovoru-o-ochrane-ludskych-prav-a-zakladnych-slobod-a-cl-25-pism-a-a-b-medzinarodneho-paktu-o-obcianskych-a-politickych-pravach>.

180/2014 Z.z. ZÁKON z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 27/5/2019]. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2#c_6985>.

Predvolebné prieskumy ako faktor rozhodovania kandidátov a voličov – skúsenosť z volieb primátora mesta Košice

Katarína Duffeková

Elections is one of the most important principles of democracy. Voters and candidates are influenced by many factors in the election race. The aim of this article is to draw attention to public opinion polls as a factor that shapes decisions of voters and candidates while focusing on the municipal elections in Košice in 2018. The article observes the impact of decision to withdraw the candidacy in favour of another candidate due to various circumstances e.g. bad placement in the pre-election poll, same election programs etc.

V kontexte Slovenskej republiky sa čoraz viac hovorí o probléme nízkej participácie občanov na veciach verejných, s čím súvisí aj nízka účasť vo voľbách či slabá orientácia v politike. Tento fenomén súvisí aj s takzvaným sekundárnym analfabetizmom¹, čo je „...neschopnosť rozumiť ekonomickým, právnym, politickým javom či iným celospoločenským javom.“² Ako však upozorňujú R. Bzdilová, G. Eštok a A. Onufrák, prejavy sekundárneho analfabetizmu nie sú len na strane občanov (voličov). Sú viditeľné i zo strany elít, pričom uvedení autori vyzdvihujú to, že elity nereflektujú verejnú mienku či do nedostatočnej miery komunikujú s voličmi svoje rozhodnutia a vlastné konanie.³ Dovoľíme si dodať, že jedným z mála prípadov, kedy to tak nie je, je obdobie pred voľbami. Vtedy je pre elity (kandidátov) dôležitá znalosť tém, ktoré trápia občanov. Z tejto znalosti potom môžu vytvoriť svoj program a korigovať spôsob komunikácie smerom k voličom. Odrazom tejto komunikácie je aj umiestnenie kandidátov v predvolebných prieskumoch.

¹ Bližšie k problematike sekundárneho analfabetizmu pozri: GBÚROVÁ, M. et al.: *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: UPJŠ – Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018.

² BZDILOVÁ, R.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.: *Politická participácia*. Košice: UPJŠ, 2015, s. 27.

³ BZDILOVÁ, R.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.: *Politická participácia*. Košice: UPJŠ, 2015.

Predvolebné prieskumy sú materiál, na ktorý sa obracajú politické strany, médiá aj voliči. Vzhľadom na absenciu vedeckých štúdií zaoberajúcich sa danou problematikou, môžeme konštatovať, že v podmienkach strednej Európy sa vedecká obec len málo venuje tomu, do akej miery voliči zohľadňujú predvolebné prieskumy pri svojej voľbe. Výsledky volieb sú totiž odrazom samotného rozhodnutia voliča, avšak neodzrkadľujú spôsob, akým si voliči vyberajú svojich kandidátov. Vystáva otázka, či signifikantnosť, akú prieskumom prikladajú médiá aj politici, je skutočne na mieste, a takéto prieskumy naozaj dokážu ovplyvniť voliča.

Základ príspevku tvoria niektoré závery z príspevku autorky s názvom *Voličské správanie v komunálnych voľbách 2018*. V rámci neho sa autorka venovala fenoménu odstúpenia štyroch kandidátov (J. Deča, R. Havrillu, M. Lesňáka a M. Špaka) v prospech A. Bašistovej. Zaoberala sa možnosťami aplikácie matematických princípov v prípade preskúpania volebných preferencií iba na základe výsledkov predvolebných prieskumov. V závere autorka konštatuje: „V prípade volebného správania nie je možné aplikovať čisto matematické princípy. Častokrát ani blízkosť jednotlivých volebných programov nepostačuje, pretože ľudia si vyberajú aj na základe sympatií a antipatií, či pohlavia. Rovnako zohráva dôležitú úlohu aj schopnosť vystupovania a predchádzajúca skúsenosť voličov s kandidátmi.“⁴

Na základe dostupných štúdií, ktoré sa zaoberajú analýzou vzájomného vplyvu prieskumov verejnej mienky a elektorátu, vieme povedať, že predvolebné prieskumy môžu ovplyvniť rozhodnutia voličov v troch rôznych sférach. Prvou je, že zverejnenie prieskumov môže podnietiť percipientov hľadať informácie o kandidátoch, resp. o témach, ktorých sa voľby týkajú.⁵ Ako uvádzajú Lang a Engel Langová,

⁴ DUFFEKOVÁ, K.: *Voličské správanie v komunálnych voľbách 2018*. In: VOLOCHOVÁ, J.; ROŽOVÁ, L. (eds.): *Teória a prax verejnej správy*. Košice: UPJŠ, 2019, s. 202.

⁵ V štúdiu z roku 2015, s názvom *Experimentálna analýza dopadu prieskumov na vyhľadávanie informácií o voľbách*, autori dochádzajú k záveru, že dostupnosť prieskumov má vplyv na rozhodovanie voliča a vyhľadávanie informácií, ale len za určitých podmienok. Tieto

vplyv na vyhľadávanie informácií je aj u samotných respondentov. Len fakt, že je respondent vystavený otázke, u neho upriamuje pozornosť na danú problematiku.⁶

Účasť vo voľbách, je druhá sféra, ktorá môže byť ovplyvnená prieskumami verejnej mienky. V štúdií *Majú prieskumy vplyv na volebnú účasť? Princíp neistoty volebných prieskumov*, autori na základe analýzy predvolebných prieskumov k voľbám prezidenta USA prichádzajú k záveru, že vplyv prieskumov na volebnú účasť, je štatisticky významný. Zároveň zisťujú, že čím je väčší rozdiel medzi kandidátom nachádzajúcim sa na prvom mieste prieskumu, a ďalšími, tým bude účasť vo voľbách nižšia.⁷

podmienky závisia na jednej strane od rozdielu medzi jednotlivými kandidátmi a na druhej strane od úrovne sofistikovanosti voliča. V tomto prípade sa pod sofistikovanosťou voliča rozumejú existujúce vedomosti o politike, a tiež vôľa a schopnosť porozumieť a využiť nadobudnuté vedomosti o politike. Vo všeobecnosti platí, že frekvencia vyhľadávania informácií sa znižuje, čím má kandidát na prvom mieste väčší náskok pred kandidátom na druhom mieste. Faktom však je, že v prípade vysokej sofistikovanosti voliča (predchádzajúce znalosti o politike a schopnosť vyhodnotiť a spracovať nové informácie), toto pravidlo platiť nemusí. Bližšie pozri: ROY, J.; et al.: *An experimental analysis of the impact of campaign polls on electoral information seeking*. In: *Electoral studies*, č. 40, 2015, s. 150 - 153.

⁶ LANG, K.; ENGEL LANG, G.: *The Impact of Polls on Public Opinion*. In: *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, č. 472/1, 1984, s. 131.

⁷ DAVIGNON, M.; B. HELLER, W.; KARAKOC, E.: *Do Polls Affect Turnout? An Uncertainty Principle for Election Surveys*. [online], [cit. 03/05/2019], s. 12. Dostupné na internete: <<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/25542ac9-ba45-4962-925d-7957d3d4784c.pdf>>.

K podobným záverom prichádzajú aj Großer a Schram. Tí vo svojej experimentálnej štúdií dospeli k záveru, že „...subjekty silne reagujú na informácie uvedené v prieskumoch: poznanie úrovne podpory každého z kandidátov, zvyšuje celkovú účasť voličov, ale rôzne voľby sú ovplyvnené rôzne.“ Nárast volebnej účasti je v prípade, ak sú rozdiely medzi kandidátmi tesné. Pokiaľ prieskumy verejnej mienky poukazujú na vysoký rozdiel medzi kandidátmi na prvom a druhom mieste (ďalších miestach), účasť je nižšia. Autori zároveň dodávajú, že za nárast celkovej účasti vo voľbách, sú zodpovední najmä premenliví (nerozhodnutí) voliči. Bližšie pozri: GROßER, J; SCHRAM A.: *Public Opinion Polls, Voter Turnout, and Welfare: An Experimental Study*. In: *American Journal of Political Science*, roč. 54, č. 3, 2010, s. 714 - 715.

V súvislosti s volebnou nocou, kedy sa očakávajú definitívne výsledky volieb, sa často hovorí o exit polloch, ktoré sa zverejňujú po uzavretí volebných miestností a skončení hlasovania vo voľbách. Existujú však prípady, kedy vedci dokázali skúmať vplyv exit

Samotné rozhodnutie koho voliť, je treťou sférou, na ktorú môžu mať (predvolebné) prieskumy verejnej mienky vplyv. Faktory determinujúce voľbu sú témou pre hĺbkové skúmanie a analýzu. Individuálna voľba každého jedinca je totiž ovplyvnená ako očividnými, tak skrytými činiteľmi. Lau, Kleinbeg a Ditonto upozorňujú, že ľudia „...nemôžu súčasne zväziť všetky dostupné činitele v kampani a vo voľbách.“⁸ Autori vo všeobecnosti rozlišujú päť stratégií politického rozhodovania: 1. klasická racionálna voľba; 2. potvrdzujúca voľba; 3. rýchle a striedme rozhodnutie; 4. heuristická voľba; 5. inštinktívne rozhodnutie.⁹

Takmer pri každej z vyššie uvedených stratégií politického rozhodovania sa môžu ako jeden z faktorov vyskytnúť aj výsledky predvolebného prieskumu. Racionálny volič určite pri vyhodnocovaní získaných informácií zohľadní aj preferencie kandidátov v prieskumoch. Voliči, ktorí majú tendenciu rozhodnúť sa rýchlo, si môžu určiť za dô-

pollov na účasť voličov. Ako príklad môžeme uviesť závery zo štúdie, ktorá sa zamerala na volebnú účasť v zámorských teritóriách Francúzska. Podľa zistení autorov, znalosť výsledkov exit pollov, ovplyvňuje správanie voličov. V prípade volebnej účasti na ňu vplýva tým, že ju znižuje, ale má aj vplyv na voľbu občanov ako takú. Bližšie pozri: MORTON, R.; et al.: *Exit polls, turnout, and bandwagon voting: Evidence from a natural experiment*. In: *European Economic Review*, roč. 77, 2015, s. 78.

⁸ LAU, R. R.; KLEINBERG, M. S.; DITONTO, T. M.: *Measuring Voter Decision Strategies in Political Behavior and Public Opinion Research*. In: *Public Opinion Quarterly*, roč. 82, č. S1, 2018, s. 912.

⁹ Prvý typ je založený na podrobnom zbere informácií o všetkých kandidátoch, zväžení ich pozitívnych i negatívnych vlastností, a rozhodnutí sa na základe vyhodnotenia všetkých alternatív. Druhý typ spočíva v afektívnej socializácii proti alebo voči určitým symbolom. V tomto prípade ide väčšinou o posudzovanie daných kandidátov v kontexte príslušnosti k politickej strane. Rýchle a striedme rozhodovanie je založené na predpoklade, že voliči zohľadňujú len zopár najdôležitejších kritérií, na základe ktorých robia rozhodnutia. Heuristická voľba spočíva v tvorbe dobrých rozhodnutí za čo najľahších podmienok (nemusia byť nutne najlepšie). Posledný typ rozhodovania je silno afektívny a založený na podvedomom prijímaní informácií bez hlbšej analýzy, ide o rozhodovanie na základe inštinktu, resp. podvedomia. Bližšie pozri: LAU, R. R.; KLEINBERG, M. S.; DITONTO, T. M.: *Measuring Voter Decision Strategies in Political Behavior and Public Opinion Research*. In: *Public Opinion Quarterly*, roč. 82, č. S1, 2018, s. 913 – 915.

vod ich voľby práve výsledky prieskumov. Podobne to môže byť aj prípad voličov, ktorí uskutočňujú heuristickú voľbu, keďže im stačí tzv. dobrá voľba, a znalosť prieskumov im zjednodušuje výber a rozhodovanie. Inštinktívne rozhodovanie spočíva v podvedomom prijímaní informácií, a keďže s výsledkami prieskumov sa percipient môže stretnúť na internete, v rádiu, v televízii či v novinách, je isté, že v rámci podvedomia volič bude prikladať váhu aj predvolebným preferenciám. Jediný prípad, kde pravdepodobne znalosť prieskumu u voliča nezohrá úlohu, je druhá stratégia, pretože volič je natoľko stotožnený s politickou stranou, že neprihliada na jej preferencie. Ak by sme sa v tomto prípade neobmedzovali výslovne len na politickú stranu, ale napríklad

na preferenciu na základe určitého ideologického kritéria (povedzme že volič je príslušníkom maďarskej menšiny), môže dôjsť k tomu, že si pri voľbe z kandidátov podporovaných politickými stranami zastupujúcimi maďarskú menšinu, vyberie toho, ktorý má v prieskumoch silnejšie postavenie.

Ešte v roku 1984 Lang a Engel Langová skonštatovali: „[jedinec] predpokladá, že prieskumy vplyvajú na názory iných, ale nie na jeho vlastné.“¹⁰ Ak hovoríme o priamom vplyve predvolebných prieskumov, tak v najextrémnejších prípadoch môže dôjsť k dvom fenoménom. Prvý je, že voliči sa budú držať aktuálneho trendu, pôjdu s davom¹¹, a budú určitého kandidáta voliť iba preto, pretože sa nachádza na prvom mieste v prieskume. Druhý fenomén môže nastať, keď voliči vezmú do úvahy predvolebné prieskumy, ale rozhodnú sa nepodporiť pomyselného víťaza prieskumu, naopak, dôjde k podpore kandidáta na inom mieste.¹²

¹⁰ LANG, K.; ENGEL LANG, G.: *The Impact of Polls on Public Opinion*. In: *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, č. 472/1, 1984, s. 133.

¹¹ V anglickom origináli „*jump on the bandwagon*“ označuje stav, kedy jedinec robí určitú vec alebo zastáva určitý názor preto, lebo to robí väčšina populácie.

¹² LANG, K.; ENGEL LANG, G.: *The Impact of Polls on Public Opinion*. In: *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, č. 472/1, 1984, s. 133.

Podľa štúdie *Vplyv prieskumov na verejnú mienku*, môžeme hovoriť o troch vlastnostiach, ktoré sú charakteristické pre tvorbu názorov ovplyvnených prieskumami:

- najväčšia adaptabilita na prezentované názory prebieha vtedy, keď sa hovorí o nových záležitostiach, na ktoré populácia nemá vytvorený názor a neexistujú zrozumiteľné a ľahko dostupné informácie;
- pokiaľ prieskumy ukazujú, že sa čoraz väčšia časť populácie prikláňa k určitému názoru, najväčšiu zmenu postojov v populácii budeme badať u tej skupiny, ktorá nemá vyhradený názor, minimálnu zmenu postojov zaznamenáme v skupine, ktorá už zastáva určité stanovisko;
- z časového hľadiska, prieskumy, ktoré sa k určitej problematike objavujú skôr, majú väčší vplyv na názory verejnosti (resp. predvolebné prieskumy sú menej presné, keď sa začína predvolebná kampaň, v porovnaní s prieskumami uskutočneným tesne pred volebným moratóriom).¹³

V prípade, že jednotlivé body aplikujeme priamo na predvolebný súboj, a zúčíme naše kritériá na voľbu individuálneho kandidáta (nie politickú stranu alebo koalíciu), môžeme vo všeobecnosti urobiť závery, že v prvých predvolebných prieskumoch budú výsledky najmenej presné – v niektorých prípadoch sa predvolebné prieskumy robia už pred tým, ako sú podané kandidatúry všetkých kandidátov, prípadne sa medzi kandidátov zaradzujú aj ďalšie osoby, ktoré ale kandidovať vôbec nemusia. Zároveň však takéto prieskumy vytvárajú zoznam potenciálnych kandidátov, nad ktorými začne percipient uvažovať. Na základe výsledkov prieskumov, potom volič porovnáva svoje preferencie (ak nejaké už má) v porovnaní s výsledkami prieskumu. Ak si je istý svojou voľbou z vybraných kandidátov (či už je to tým, že za

¹³ LANG, K.; ENGEL LANG, G.: *The Impact of Polls on Public Opinion*. In: *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, č. 472/1, 1984, s. 133 – 135.

kandidátom stojí politická strana, alebo inými faktormi), predvolebný prieskum pravdepodobne jeho výber nezmení. Pokiaľ je ale volič nerozhodný, resp. nemá istú preferenciu, skôr sa obráti na kandidátov, ktorí dosiahli v predvolebných prieskumoch lepšie výsledky. Časové hľadisko, v ktorom sa objavujú prieskumy, zohráva tiež dôležitú rolu. Postupne, počas priebehu kampane, ako sa jednotliví kandidáti dostávajú do popredia/pozadia, sa kryštalizujú aj preferencie voličov. Podľa výsledkov prieskumov môžu pozývať médiá kandidátov na predvolebné duely, politické strany môžu vyjadriť svoju podporu, kandidáti môžu zmeniť svoju stratégiu ak vidia, že zaostávajú.

Jednou zo zmien v stratégii je aj odstúpenie od kandidatúry¹⁴ a následná podpora iného uchádzača. Takýto krok nie je ničím novým a v predvolebnom súboji sa s podobnými rozhodnutím u kandidátov stretávame nielen v Slovenskej republike, ale aj v iných štátoch¹⁵. Na-

¹⁴ D. F. Damore, T. G. Hansford a A. J. Bargothi uskutočnili výskum, ktorý sa orientoval na problematiku odstúpenia kandidátov na nomináciu na prezidenta v USA. V rámci neho analyzovali 11 kampaní od roku 1980 do roku 2008. Zamerali sa pritom na tri ukazovatele, ktoré môžu byť spojené s odstúpením kandidáta – potenciál svojho postavenia (prestíže), náklady súvisiace s postavením v politickej strane a zlepšenie konkurencieschopnosti kandidáta. V otázke postavenia kandidáta sa potvrdzuje hypotéza, že kandidáti, ktorí majú na začiatku súboja vyššiu prestíž, odstúpia skôr ako tí, ktorí mali na začiatku prestíž nízku. Nepotvrdila sa hypotéza, ktorá tvrdila, že stúpajúci záujem médií o kandidáta zníži riziko jeho odstúpenia. V prípade postavenia kandidáta v politickej strane, sa potvrdzuje hypotéza, ktorá predpokladala, že čím je stranícka príslušnosť kandidáta silnejšia, tým je vyššie riziko, že odstúpi v predvolebnom súboji. Pri poslednom celku sa potvrdzujú hypotézy, ktoré sa zaoberajú konkurencieschopnosťou kandidáta. V prvom rade sa potvrdzuje, že čím je väčší počet kandidátov v danom čase, tým rýchlejšie dôjde k odstúpeniu určitého kandidáta. Rovnako sa potvrdzuje hypotéza vychádzajúca z predvolebných prieskumov – čím ďalej sa nachádza kandidát od súpera na prvom mieste, tým je vyššie riziko, že odstúpi. Posledný faktor, ktorý má vplyv na vzdanie sa kandidatúry, je podľa autorov „istota k prehre“. Postupne, ako sa ukazuje, že kandidát nemá možnosť vyhrať voľby, je väčšia pravdepodobnosť, že odstúpi. Bližšie pozri: DAMORE, D. F.; HANSFORD, T. G.; BARGHOTHI, A. J.: *Explaining the Decision to Withdraw from a U.S. Presidential Nomination Campaign*. In: *Political Behavior*, roč. 32, 2010, s. 160 – 176.

¹⁵ Napríklad Ukrajina, Maďarsko, Francúzsko či Nigéria.

priek tomu, že je to rozhodnutie, ktoré do vysokej miery môže ovplyvniť volebný súboj, vo vedeckej obci sa mu nevenuje zvýšená pozornosť. Existuje len málo štúdií, ktoré sa zaoberajú tým, aké sú príčiny a dôsledky odstúpenia, a najmä, aká je cena za vzdanie sa kandidatúry.

Už v úvode sme spomínali, že základ príspevku tvoria zistenia z aplikácie výslovne matematického prístupu na predvolebné prieskumy vo voľbách na primátora mesta Košice. Rozhodnutia voličov však nie sú do poslednej chvíle jasné, najmä pokiaľ sa zmení počet účastníkov vo volebnom súboji znížením počtu uchádzačov o daný post. Pri späťvzatí kandidatúry s úmyslom podporiť súpera, sa vo väčšine prípadov zohľadňuje ideologická a programová blízkosť.

V prípade kandidátov *A. Bašistovej, J. Deča, R. Havrillu, M. Lesňáka* a *M. Špaka* išlo o ideologicky a názorovo veľmi podobných kandidátov. Všetci piati sa prezentovali ako nezávislí, bez podpory politických strán. V rámci predvolebných diskusií sa často v myšlienkach zhodovali a dopĺňali.¹⁶ Na tlačovej besede, kde kandidáti oznámili odstúpenie v prospech *A. Bašistovej*, uviedli, že výhodou daného spojenia je, že si voliči nemusia vyberať medzi nezávislými kandidátmi.¹⁷

Program *A. Bašistovej*¹⁸ sa vo vysokej miere zhodoval s ďalšími kandidátmi, ako uvádzame nižšie. Jednou z nosných tém, ktorými sa kandidáti pokúšali zaujať Košičanov, bola téma dopravy a parkovania. Všetci piati kandidáti sľubovali, že vyriešia problémy s parkovaním a so spoločnosťou EEI. *J. Dečo*¹⁹ explicitne deklaroval aj výstavbu parkovacích domov. V oblasti verejnej dopravy sa venovali vo svojich

¹⁶ Pre bližšie informácie týkajúce sa situácie pred odstúpením kandidátov, pozri: DUFFEKOVÁ, K.: *Voličské správanie v komunálnych voľbách 2018*. In: VOLOCHOVÁ, J.; ROŽOVÁ, L. (eds.): *Teória a prax verejnej správy*. Košice: UPJŠ, 2019, s. 198 - 204.

¹⁷ KOŠICE DNES: *Štyria nezávislí kandidáti na post primátora Košíc sa vzdali svojej kandidatúry!* [video online], [cit. 11/01/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=uW8yijic6YA>>.

¹⁸ Oficiálna stránka *A. Bašistovej* s jej predvolebným programom už nie je v prevádzke, preto sme boli nútení obrátiť sa na články, ktoré vyšli v čase ohlásenia jej kandidatúry.

¹⁹ *Volebný program 2018 - 2022*. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://jandeco.sk/>>.

kampaniach aj MHD – M. Špak²⁰ deklaroval riešenie krízy v DPMK a dokončenie opravy tratí električiek. R. Havrilla²¹ považoval verejnú dopravu za prioritu číslo jeden. Sľuboval prepojenie prímestskej a mestskej dopravy (podobne aj M. Lesňák²²). J. Dečo²³ priamo poukázal na vybudovanie tzv. „BUSpruhov“. V predvolebných programoch kandidátov sa objavili aj myšlienky vybudovania chodníkov aj cyklochodníkov a projekty zdieľaných bicyklov a áut (konkrétne u R. Havrilla, J. Deča a M. Lesňáka). V rámci dopravy sa kandidáti zaviazali aj k zníženiu počtu áut v meste. A. Bašistová deklarovala okrem vyššie uvedeného aj dostavbu obchvatu Šaca – Košické Olšany.²⁴

Zlepšenie života obyvateľov Košíc v sociálnej oblasti bolo taktiež témou, ktorú kandidáti vo svojich programoch rozoberali. Zvýšenie hliadok mestskej polície, najmä v problémových častiach mesta, posilnenie počtu policajtov a zlepšenie ich príjmu, či zefektívnenie ich práce – to spolu deklarovali uvedení kandidáti. M. Špak²⁵ sľuboval zvýšenie počtu bezpečnostných kamier. J. Dečo²⁶ aj R. Havrilla²⁷ sa vo svojich programoch zaväzovali vytvoriť podnik, ktorý by zamestná-

²⁰Môj plán pre silnejšie Košice. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.miroslavspak.sk/moj-plan>>.

²¹Doprava. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/doprava>>.

²²Dostupné mesto – doprava. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/doprava/>>.

²³Volebný program 2018 - 2022. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://jandeco.sk/>>.

²⁴FOTO O primátorské kreslo v Košiciach zabojuje aj Alena Bašistová. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.topky.sk/cl/1002059/1736875/FOTO-O-primatorske-kreslo-v-Kosiciach-zabojuje-aj-Alena-Basistova>>.

²⁵Môj plán pre silnejšie Košice. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.miroslavspak.sk/moj-plan>>.

²⁶Volebný program 2018 - 2022. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://jandeco.sk/>>.

²⁷Bezpečnosť. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/bezpecnost>>.

val rizikové skupiny obyvateľstva, dlhodobo nezamestnaných a nekvalifikovanú pracovnú silu. Kým vo voľbách pred štyrmi rokmi rezonovala téma riešenia ilegálnych osád, v predvolebnom programe sa k tejto téme vyjadroval len R. Havrilla²⁸. Na druhej strane, M. Lesňák²⁹ poukazoval na problémy prostitúcie, drogovej závislosti, bezdomovectva a ľudí ohrozených násilím, a vyhlasoval, že bude uskutočňovať zmeny aj v tejto oblasti. Výstavbu nájomných a sociálnych bytov pre mladých sľubovali všetci štyria odstupujúci. J. Dečo³⁰ explicitne deklaroval revitalizáciu a budovanie detských ihrísk. Uchádzači o post primátora nevynechali v programoch ani seniorov – M. Špak³¹ a A. Bašistová³² sľubovali vybudovanie domova pre seniorov, M. Lesňák³³ poukazoval na riešenie problémov s dlhodobou starostlivosťou či domácou opatrovateľskou službou. A. Bašistová³⁴ poukazovala aj na dôležitosť dostupnosti obedov pre dôchodcov.

Snaha a trend miest stať sa ekologickejšími a šetrnejšími, sa odzrkadlila aj v programoch jednotlivých kandidátov. Ochranu a rozširovanie mestskej zelene presadzovali štyria odstupení uchádzači. Rovnako sa zasadzovali za väčšiu čistotu v Košiciach – napríklad cez likvidáciu

²⁸Bezpečnosť. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/bezpecnost/>>.

²⁹Starostlivé mesto – sociálna oblasť. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/socialna-oblast/>>.

³⁰Volebný program 2018 - 2022. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://jandeco.sk/>>.

³¹Môj plán pre silnejšie Košice. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.miroslavspak.sk/moj-plan/>>.

³²FOTO O primátorské kreslo v Košiciach zabojuje aj Alena Bašistová. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.topky.sk/cl/1002059/1736875/FOTO-O-primatorske-kreslo-v-Kosiciach-zabojuje-aj-Alena-Basistova>>.

³³Starostlivé mesto – sociálna oblasť. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/socialna-oblast/>>.

³⁴FOTO O primátorské kreslo v Košiciach zabojuje aj Alena Bašistová. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.topky.sk/cl/1002059/1736875/FOTO-O-primatorske-kreslo-v-Kosiciach-zabojuje-aj-Alena-Basistova>>.

nelegálnych skládok. *M. Havrilla*³⁵ presadzoval uzatvorenie povrchových a výstavbu podpovrchových kontajnerovísk. Problémy s energiami boli tiež témou, ktorou sa kandidáti zaoberali, šlo najmä o zníženie cien tepla (*R. Havrilla* a *J. Dečo*).

Aj v súvislosti a majstrovstvami sveta v ľadovom hokeji, aj s mládežníckou olympiádou, ktoré sa mali v roku 2019 konať v Košiciach, sa do vysokej miery kandidáti zaoberali problematikou športu. *J. Dečo*³⁶ sa venoval výstavbe Národného tenisového centra (relokácia miesta jeho výstavby). *R. Havrilla*³⁷ deklaroval potrebu postaviť futbalový štadión a ihriská, plavárne, multifunkčné ihriská, a tiež a zlepšiť stav hádzanárskej a starej športovej haly. Podobne aj *A. Bašistová*³⁸, *M. Špak*³⁹ a *M. Lesňák*⁴⁰ deklarovali stavbu rôznych športovísk.

Na problémy s mestskými podnikmi, počtom mestských častí či informovaním občanov zo strany magistrátu, poukazovali vo svojich programoch všetci piati kandidáti. Konsolidáciu mestských podnikov a organizácií a preskúmanie zmlúv mesta sľuboval *J. Dečo*⁴¹. *M. Špak*⁴²

³⁵Čistota a zeleň. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/cistota-a-zelen>>.

³⁶Volebný program 2018 - 2022. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://jandeco.sk/>>.

³⁷Šport. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/sport>>.

³⁸FOTO O primátorské kreslo v Košiciach zabojuje aj Alena Bašistová. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.topky.sk/cl/1002059/1736875/FOTO-O-primatorske-kreslo-v-Kosiciach-zabojuje-aj-Alena-Basistova>>.

³⁹Môj plán pre silnejšie Košice. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.miroslavspak.sk/moj-plan>>.

⁴⁰Zdravé mesto - šport. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/sport/>>.

⁴¹Volebný program 2018 - 2022. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://jandeco.sk/>>.

⁴²Môj plán pre silnejšie Košice. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.miroslavspak.sk/moj-plan>>.

deklaroval okamžitý súpis mestského majetku, zverejňovanie financovania a posilnenie kompetencií a rozpočtu mestských častí. Podobne ako predchádzajúci kandidát, aj *R. Havrilla*⁴³ sľuboval zavedenie komunikačného nástroja pre zvýšenie transparentnosti výdavkov, úkonov a procesov pri rozhodovaní magistrátu.

Okrem vyššie uvedených problémov, na ktoré v rôznej miere poukazovali všetci piati kandidáti, sa vyskytli aj témy, ktorým sa venovali individuálne. *M. Lesňák*⁴⁴ v rámci kampane hovoril o potrebe zlepšiť stav škôl v Košiciach, a tiež o vybudovaní smart city. *M. Špak*⁴⁵ upozorňoval na potenciál Košíc v oblasti turizmu a kultúry (aj v spojitosti s titulom Európske hlavné mesto kultúry z roku 2013).

Je viditeľné, že všetci piati adepti videli problémy Košíc z podobného uhla. Kandidáti na tlačovej konferencii k ich odstúpeniu v prospech *A. Bašistovej*, vyzdvihli jej skúsenosti z vrcholnej politiky, odbornosť i schopnosť komunikovať v rámci politického spektra. Úlohu však zohral aj zverejnený predvolebný prieskum, kde sa *A. Bašistová* umiestnila na treťom mieste.⁴⁶

Tabuľka č. 1 obsahuje všetky dostupné predvolebné prieskumy, ktoré boli uverejnené, aj samotné výsledky volieb primátora mesta Košice. Dovedna pracujeme s tromi prieskumami. Prvý je od agentúry

⁴³*Vrátim mesto Košičanom.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/korupcia>>.

⁴⁴*Vzdelávanie.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/vzdelavanie/>>.

⁴⁵*Môj plán pre silnejšie Košice.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.miroslavspak.sk/moj-plan>>.

⁴⁶ KOŠICE DNES: *Štyria nezávislí kandidáti na post primátora Košíc sa vzdali svojej kandidatúry!* [video online], [cit. 11/01/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=uW8yijic6YA>>.

AKO, s. r. o.⁴⁷, ďalšie dva boli uverejnené portálom Košice: Dnes a uskutočnila ich spoločnosť Antik Telecom.⁴⁸

V stĺpcoch tri a štyri Tabuľky č. 1, sú upravené výsledky predvolebného prieskumu agentúry AKO, s. r. o. V treťom stĺpci vidíme, že pokiaľ by sme odčítali percentuálne hodnoty odstúpeným kandidátom a priradili ich *A. Bašistovej*, v danom čase (keď sa zbierali dáta), na danej vzorke (reprezentatívny výber respondentov), by bola víťazkou práve ona (43,6%). V štvrtom stĺpci však vidíme, že pokiaľ by sme uvedené hodnoty priradili *J. Polačkovi*, vyhral by voľby on (48,9%). Podobne, zo stĺpcov šesť i sedem vidíme, že aj na nereprezentatívnej vzorke by vyhrali kandidáti, ktorým sme presunuli číselné hodnoty od odstúpených kandidátov (v stĺpci šesť sú výsledky v prospech *A. Bašistovej* – 38% a v stĺpci sedem sú v prospech *J. Polačka* – 51,4%). V predposlednom stĺpci vidíme výsledky prieskumu, ktorý bol uskutočnený po odstúpení kandidátov.

⁴⁷Pracoval s reprezentatívnou vzorkou podľa veku, pohlavia a vzdelania. Vzorku tvorilo 500 respondentov a zber dát sa uskutočnil telefonickým dopytovaním v období 19. – 22. októbra 2019. Anketári sa pýtali: „Už je známy zoznam kandidátov na primátora mesta KOŠICE. Keby sa voľby konali teraz, koho z nich by ste vy osobne volili za primátora? Predčítam Vám mená v náhodnom poradí.“ Bližšie pozri: AKO, s. r. o., 2018. *Výsledky prieskumu preferencií pre voľby primátora mesta KOŠICE a o volebnej účasti*. [online], [cit. 10/01/2019]. Dostupné na internete: <https://ako.sk/wp-content/uploads/2018/10/AKO-vysledky_prieskumu_PRIMATOR_KOSICE.pdf>.

⁴⁸Druhý a tretí prieskum na nereprezentatívnej vzorke uskutočnila firma Antik Telecom prostredníctvom set-top boxov v domácnostiach svojich klientov. Výsledky jedného z prieskumov uverejnil 26. októbra 2018 portál Košice: Dnes, avšak neuviedol dátum zberu dát. Respondentov, ktorí sa zapojili do dopytovania, bolo 1697. Bližšie pozri: ROKYTKA, R., 2018. *Predvolebnú anketu spoločnosti Antik Telecom vyhral Jaroslav Polaček*. [online], [cit. 16/01/2019]. Dostupné na internete: <<https://kosicednes.sk/udalosti/predvolebnu-anketu-spolocnosti-antik-telecom-vyhral-jaroslav-polacek/>>.

Tretí prieskum uskutočnila firma Antik Telecom až počas moratória, po odstúpení kandidátov v prospech *A. Bašistovej*. Výsledky prieskumu boli uverejnené po voľbách, dňa 12. novembra 2018. Aj v tomto prípade išlo o samovýber respondentov, avšak presný počet uvedený nebol, portál Košice: Dnes uvádza takmer 1200 ľudí. V článku boli uverejnené výsledky iba pre prvé tri miesta. Bližšie pozri: KOŠICE DNES: *Nezverejnená anketa Antiku: tiež vyhral Polaček s veľkým náskokom*. [online], [cit. 16/01/2019]. Dostupné na internete: <<https://kosicednes.sk/udalosti/nezverejnena-anketa-antiku-tiez-vyhral-polacek-s-velkym-naskokom/>>.

Na základe týchto výsledkov môžeme konštatovať, že rozhodnutie nepodporiť *A. Bašistovú*, nebol náhodný popud zo strany voličov v deň volieb. Voliči dlhodobejšie uvažovali o *J. Polačekovi*, resp. iných kandidátoch, ako vhodnejších primátoroch namiesto nej. To sa ukazuje aj na samotných výsledkoch volieb (posledný stĺpec). (Tabuľka č. 1)

Berúc do úvahy sľub odstupujúcich adeptov, že sporné body ich vízií a programov boli prediskutované a vyriešené, ich deklarovanú nezávislosť a myšlienkovú zhodu a „matematické víťazstvo“ z predvolebných prieskumov, vyvstáva otázka, prečo si teda obyvatelia Košíc nezvolili *A. Bašistovú* za primátorku.

Dôvodom môže byť napríklad nedôvera voči *A. Bašistovej* z pohľadu občanov. Počas kandidatúry sa objavili pochybnosti k jej vymedzeniu sa voči vtedajšiemu vedeniu mesta. Zo strany médií a komentujúcich na sociálnych sieťach jej bolo vyčítané, že hlasuje v parlamente v prospech návrhov zákonov strany Smer-SD. Podobne jej bolo vytknuté, že na svadbe mala ako hosť *J. Vaľovú* (Smer-SD), vtedajšiu primátorku Humenného. Nejasné boli taktiež jej vyjadrenia ohľadom stiahnutia svojej kandidatúry z roku 2014. V čase odstúpenia totiž uviedla, že to bolo jej vlastné rozhodnutie, kým pri ohlasovaní kandidatúry (a aj v diskusióch) deklarovala, že šlo o rozhodnutie strany, ktorá ju v tej dobe nominovala.⁴⁹ Nejasnosť vo vyjadreniach a nejednoznačné vysvetlenia niektorých jej postojov a činov, mohli u voličov vyvolať pochybnosti voči jej „lojalite“ ku Košičanom. Rovnako zohralo úlohu aj to, že sa voliči nerozhodujú iba na základe matematiky a výsledkov prieskumov, ale aj iných faktorov.

Víťaz volieb – *J. Polaček* – sa taktiež (ako *A. Bašistová* a odstúpení kandidáti) prezentoval ako nezávislý kandidát, i keď s podporou pravicových strán (SaS, KDĽ, SMK-MKP, NOVA, OKS). Vzhľadom na

⁴⁹VRÁBEL, J.; JABRIK, P.: *Nezávislá kandidátka. Na svadbe mala Vaľovú, hlasuje so Smerom.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <https://kosice.korzar.sme.sk/c/20950770/nezavisla-kandidatka-na-primatorku-kosic-na-svadbe-mala-valovu-hlasuje-so-smerom.html#storm_gallery_109107>.

fakt, že témy, ktoré v predvolebnom súboji rezonovali, sa prevažne u kandidátov opakovali (v tomto prípade máme na mysli najmä špecifickosť toho, že sa oslovuje menší počet voličov na menšom území, ako v prípade volieb do samosprávnych krajov alebo do parlamentných volieb – diverzita problémov, na ktoré môžu poukazať kandidáti, je nižšia ako v prípade širšieho regiónu), nemôžeme hovoriť, že by sa predvolebný program *J. Polačka* zásadne líšil od línie ostatných kandidátov.⁵⁰

Z oficiálnych výsledkov volieb v tabuľke č. 1 môžeme vidieť, že odstúpenie vyššie uvedených uchádzačov o post primátora, *A. Bašistovej* skôr uškodilo ako pomohlo. V predvolebných prieskumoch figuroval ako víťaz *J. Polaček*, pričom v tomto prípade mohli nastať dva fenomény a oba pomohli k jeho výhre. Prvý bol, že voliči odstúpených kandidátov sa rozhodli „ísť s davom“, a na základe predvolebných prieskumov radšej dali hlas *J. Polačkovi*. Na druhej strane, časť sa mohla rozhodnúť dať *J. Polačkovi* hlas práve preto, lebo (vychádzajúc z prepočtu percent po predvolebnom prieskume), mali vôľu podporiť slabšieho kandidáta. Skutočnú váhu tohto tvrdenia však nemôžeme podporiť žiadnym výskumom, nakoľko vo vedeckej obci absentujú výskumy venujúce sa matematike presunov hlasov v prospech iných kandidátov (či už po odstúpení alebo inom zvrate vo volebnom súboji).

Na záver môžeme konštatovať, že síce sú predvolebné prieskumy dôležitou súčasťou volebného boja, a môžu ovplyvniť smerovanie predvolebnej kampane, otvorená podpora slabšieho kandidáta odstúpením z volieb automaticky neznamená, že sa presunú aj hlasy voličov. Každý kandidát totiž ponúka svojim voličom okrem svojho programu, aj seba samého – spôsob vystupovania, vyjadrovania, skúsenosti a, v neposlednom rade, aj svoju minulosť ako takú. Ako z vyššie uvedených štúdií vyplýva, odstúpenie kandidáta sa nedeje iba na základe

⁵⁰Jaro Polaček. [cit. 14/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://jaropolacek.sk/>>.

prieskumov, ale aj na základe iných faktorov. Zároveň z výsledkov volieb vidíme, že voliči sa nerozhodujú iba na základe predvolebných prieskumov a toho, čo im povie ich preferovaný kandidát, ale aj na základe ďalších činiteľov. Práve tieto vplyvy zohrali úlohu v tom, že sa hlasy voličov odstúpených kandidátov nekumulovali u A. Bašistovej, ale u J. Poláčka.

Literatúra:

AKO, s. r. o., 2018. *Výsledky prieskumu preferencií pre voľby primátora mesta KOŠICE a o volebnej účasti*. [online], [cit. 10/01/2019]. Dostupné na internete: <https://ako.sk/wp-content/uploads/2018/10/AKO-vysledky_prieskumu_PRIMATOR_KOSICE.pdf>.

Bezpečnosť. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/bezpecnost>>.

BZDILOVÁ, R.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.: *Politická participácia*. Košice: UPJŠ, 2015.

Čistota a zeleň. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/cistota-a-zelen>>.

DAMORE, D. F.; HANSFORD, T. G.; BARGHOTHI, A. J.: *Explaining the Decision to Withdraw from a U.S. Presidential Nomination Campaign*. In: *Political Behavior*, roč. 32, 2010, s. 157 – 180.

DAVIGNON, M.; B. HELLER, W.; KARAKOC, E.: *Do Polls Affect Turnout? An Uncertainty Principle for Election Surveys*. [online], [cit. 03/05/2019], s. 12. Dostupné na internete: <<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/25542ac9-ba45-4962-925d-7957d3d4784c.pdf>>.

Doprava. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/doprava>>.

Dostupné mesto – doprava. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/doprava/>>.

- DUFFEKOVÁ, K.: *Voličské správanie v komunálnych voľbách 2018*. In: VOLOCHOVÁ, J.; ROŽOVÁ, L. (eds.): *Teória a prax verejnej správy*. Košice: UPJŠ, 2019, s. 198 – 204.
- FOTO O primátorské kreslo v Košiciach zabojuje aj Alena Bašistová. [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.topky.sk/cl/1002059/1736875/FOTO-O-primatorske-kreslo-v-Kosiciach-zabojuje-aj-Alena-Basistova>>.
- GBÚROVÁ, M. et al.: *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: UPJŠ – Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018.
- GROßER, J; SCHRAM A.: *Public Opinion Polls, Voter Turnout, and Welfare: An Experimental Study*. In: *American Journal of Political Science*, roč. 54, č. 3, 2010, 700 – 717.
- Jaro Poláček. [cit. 14/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://jaropolacek.sk/>>.
- KOŠICE DNES: *Nezverejnená anketa Antiku: tiež vyhral Poláček s veľkým náskokom*. [online], [cit. 16/01/2019]. Dostupné na internete: <<https://kosicednes.sk/udalosti/nezverejnena-anketa-antiku-tiez-vyhral-polacek-s-velkym-naskokom/>>.
- KOŠICE DNES: *Štyria nezávislí kandidáti na post primátora Košíc sa vzdali svojej kandidatúry!* [video online], [cit. 11/01/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=uW8yjjic6YA>>.
- LANG, K.; ENGEL LANG, G.: *The Impact of Polls on Public Opinion*. In: *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, č. 472/1, 1984, s. 129 – 142.
- LAU, R. R.; KLEINBERG, M. S.; DITONTO, T. M.: *Measuring Voter Decision Strategies in Political Behavior and Public Opinion Research*. In: *Public Opinion Quarterly*, roč. 82, č. S1, 2018, s. 911 – 936.
- MORTON, R.; et al.: *Exit polls, turnout, and bandwagon voting: Evidence from a natural experiment*. In: *European Economic Review*, roč. 77, 2015, s. 65 – 81.

- Môj plán pre silnejšie Košice.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.miroslavspak.sk/moj-plan>>.
- ROKYTKA, R., 2018. *Predvolebnú anketu spoločnosti Antik Telecom vyhral Jaroslav Poláček.* [online], [cit. 16/01/2019]. Dostupné na internete: <<https://kosicednes.sk/udalosti/predvolebnu-anketu-spolocnosti-antik-telecom-vyhral-jaroslav-polacek/>>.
- ROY, J.; et al.: *An experimental analysis of the impact of campaign polls on electoral information seeking.* In: *Electoral studies*, č. 40, 2015, s. 146 – 157.
- Starostlivé mesto – sociálna oblasť.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/socialna-oblast/>>.
- Starostlivé mesto – sociálna oblasť.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/socialna-oblast/>>.
- Šport.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/sport>>.
- Volebný program 2018 - 2022.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://jandeco.sk/>>.
- VRÁBEL, J.; JABRIK, P.: *Nezávislá kandidátka. Na svadbe mala Val'ovú, hlasuje so Smerom.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <https://kosice.korzar.sme.sk/c/20950770/nezavisla-kandidatka-na-primatorku-kosic-na-svadbe-mala-valovu-hlasuje-so-smerom.html#storm_gallery_109107>.
- Vrátim mesto Košičanom.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://richardhavrilla.sk/korupcia>>.
- Vzdelávanie.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/vzdelavanie/>>.
- Zdravé mesto – šport.* [online], [cit. 10/05/2019]. Dostupné na internete: <<https://milanlesnak.sk/sport/>>.

Tabuľka č. 1: Dostupné predvolebné prieskumy na post primátora mesta Košice a ich úprava na základe aplikácie matematického princípu presunu hlasov odstúpených kandidátov v prospech A. Bašistovej i J. Polačka

Kandidáti	výsledky prieskumu AKO (%)	úprava výsledkov prieskumu AKO v prospech Bašistovej (%)	úprava výsledkov prieskumu AKO v prospech Polačka (%)	výsledky prieskumu Antik Telekom (%)	úprava výsledkov prieskumu Antik Telekom v prospech Bašistovej (%)	úprava výsledkov prieskumu Antik Telekom v prospech Polačka (%)	nezver. prieskum Antik Telekom (%)	oficiálne výsledky komun. voľieb (%)
J. Polaček	21,1	21,1	48,9	29,1	29,1	51,4	47,3	43,29
M. Petruško	20,8	20,8	20,8	15,8	15,8	15,8	15,9	23,82
A. Bašistová	15,8	43,6	15,8	15,7	38	15,7	16,9	14,84
M. Lesňák	9,5	---	---	6,2	---	---	---	0,73
V. Novotný	9,2	9,2	9,2	6	6	6	---	9,03
M. Špak	7,4	---	---	6,1	---	---	---	0,95
R. Havrilla	6,3	---	---	6	---	---	---	0,61
J. Dečo	4,6	---	---	4	---	---	---	0,64
V. Vágási	2,1	2,1	2,1	1,8	1,8	1,8	---	1,96
J. Džunko	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	---	0,92
Š. Horváth	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	---	1,08
J. Struk	0,4	0,4	0,4	1,1	1,1	1,1	---	0,5
Dž. Kodrazi	0,3	0,3	0,3	4,9	4,9	4,9	---	1,57

Zdroj: AKO, s. r. o., Košice: Dnes, Štatistický úrad SR

Spracovanie: autorka

The Characteristics of the Hungarian Self-Government

Csaba Fazekas; Sándor Fekete

The conception of the actual local self-government system had created at the age of the dualism. The development had two parts, the first one was the decentralism of the public law system, and the second one was the splay of the council's sovereignty. Unfortunately there was a lot of council who went into liquidation so the state had to help them. Therefore the state's influence became bigger and bigger, which process reflected at the new local self-government law. This law is limiting the local self-government's sovereignty because it ignores the recommendation of the European Charter of Local Self-Government. There was necessary to made a new local self-government but with the consent of the councils.

Introduction

The new *Fundamental Law of Hungary*, which entered into force in 2012, regulates the local self-government system differently from the relevant provisions of the previous *Constitution*, adopted during the political transition in 1990. The justification provided for these very detailed constitutional provisions concerning local governments was to guarantee local autonomy. In the new constitution, they were replaced by overarching provisions ones which relegated more detailed regulation to the *cardinal Act¹ on local self-government in Hungary.²*

The previous *Constitution* defined the right to local self-government as a fundamental right belonging to local voters, but today this right is not recognized by the new *Fundamental Law*, only by the cardinal Act.

The legal consequence is that the right to local self-government is no longer a fundamental right guaranteed by the constitution and is not constitutionally protected. The other important change in the interpretation of the right to local self-government is the appearance of obligations in the regulation.

¹Cardinal acts are special constitutional laws, "the adoption and amendment of which require the votes of twothirds of the Members of Parliament present".

²Cardinal Act No. CLXXXIX of 2011 on local self-government in Hungary (Mötv.)

Thus the emphasis is on the responsibility of local citizens,³ who – being entrusted with the right to local self-government – “should reduce the common charges and contribute to the execution of the common tasks”.⁴

The place of local government within the organisation of the state has also been redefined by *the Fundamental Law* and *the cardinal Act on local self-government in Hungary*. According to the Act, “local governments shall function as a part of the organisation of the State.”⁵

The management of local public affairs has been redefined, and now focuses on the local public services prescribed by the Act.⁶

The system of local powers has not been formally changed. Therefore, two types exist: local governments’ own powers, determined by law or appropriated by the local government itself, and there are other powers delegated by the state administration.

In reality, the technique of regulating the powers of local governments, both mandatory and belonging to the government, has resulted in profound changes. Under the previous system, *the Act on local self-government* in Hungary defined the basic powers of local governments. This fact provided stability and guarantees, because amendment process required a two-thirds majority.

This situation has changed, and the powers of local governments can now be regulated by means of ordinary laws. As a consequence, local powers were severely diminished following the entry into force of the new constitutional control over local autonomy. These basic changes resulted in other important provisions concerning local autonomy, along with a remarkable centralisation of the Hungarian public administration.

³Mötv. 2. § (1)

⁴Mötv. 8. § (1)

⁵Mötv. Preamble

⁶Mötv. 4. §

Concept of Self-Governance and Local Government. European Standards for Local Governments and Hungarian Regulations

“One of the most important legislative tasks of these months and even of this year is to adopt *the Act on local self-government* and to hold local elections”, declared Prime Minister *József Antall* before the Hungarian Parliament on 22 May 1990, and the last twenty-plus years have verified his statement.⁷

The new structure was extended with a new sub-system (the sub-system of local government administration), new organisational principles were introduced (e.g. real decentralisation and autonomy), and while the importance of certain principles of operation declined (e.g. state guidance), at the same time others increased (e.g. the principle of legality).

After the full review of *Act No. XX of 1949 on the Constitution of the Republic of Hungary*, local communities gained independence and were granted the right to independently regulate and manage local public affairs within a legal framework (*Art. 44/A (1) a* of *Act No. XX of 1949 on the Constitution of the Republic of Hungary*. In effect until 1 January 2012.).

Autonomy made the interests and peculiarities of individual municipalities known as the result of a legally managed correct procedure and made it possible for local governments to perform their tasks and exercise their authority independently.⁸

All of these were accompanied by economic independence guaranteed by *the Constitution*. During the transition period, a liberal and – relatively – modern system of local government institutions developed on the basis of the provisions of *the Constitution*:

- the principles of *the European Charter of Local Self-Government* prevailed;

⁷KISS, P. (ed.): *Magyar Kormányprogramok 1867-2002*. Budapest: MHK, 2004, s. 1598.

⁸O'TOOLE, L. J.: Local public administrative challenges in post-socialist Hungary. In: “*International Review of Administrative Sciences*”, vol.2., 1994, s. 293.

- democratic power could be exercised locally, and
- the system offered scope for self-regulatory processes and local legislation.⁹

“Convention no. 122 of the Council of Europe, the European Charter of Local Self-Government was a milestone in the development and legal regulation of local governments. This Charter laid down the principles and legal precepts of local self-governance which are generally applied and applicable in the member States of the Council of Europe. The contents of the Charter comply with the generally accepted legal principles of the concept of local selfgovernment.”¹⁰

The convention, adopted in Strasbourg on 15 October 1985, was announced in Act No. XV of 1997 on the European Charter of Local Self-Government. The Charter was created under the auspices of the Council of Europe (this international organisation is not to be confused with the Council of the EU, which is an organisation of the EU), and its purpose was to specify standards derived from the rule of law and democracy to be generally applied in the nearly fifty Member States of the Council of Europe in the course of establishing their respective systems of local government.

A certain democratic mechanism was developed in which “centralisation, which may be regarded as having a general effect, can prevail in the interest of achieving social aims, while in the interest of achieving all other aims of public interest, partial self-governance (autonomy) can prevail”.¹¹ The peculiarities of the Hungarian local government system, developed in this way, stem from several sources: Hungarian traditions of local government, the institutions of the former Soviet-type council system which were “presentable” and proper within the framework of

⁹CSEFKÓ, F.; PÁLNÉ KOVÁCS, I. (ed.): Tények és vélemények a helyi önkormányzatokról. Pécs: MTA RKK, 1993, s. 175.

¹⁰BERÉNYI, S.: Az európai közigazgatási rendszerek intézményei (Auto-nómiák és önkormányzatok). Budapest: Rejtjel, 2003, s. 311.

¹¹TAMÁS, A.: A közigazgatási jog elmélete. Budapest: Szent István Társulat, 1997, s. 157.

a constitutional state bound by the rule of law, and solutions originating from Western European (mainly South-German) local government systems. The modern structure of Hungarian local government is based on these factors.

The structure of Hungarian local government still rests on two other pillars: municipal-level and county (regional level) governments. Task performance (and financing) is focused on municipal-level governments. Since 1990, county governments have been seeking their place in Hungarian local government administration.¹²

Although the task of self-government has a dual character, combining service and (public) authority, it is indisputable that local governments provide certain local public services, while self-government organs rarely participate in exercising local public authority.

On the one hand, the past two decades have proved that local objectives and intentions, collaboration, common will, parochial spirit, and a sense of local identity can yield significant results, bring about revival and preserve values. On the other hand, by the end of the first decade of the new millennium, it became obvious that the local government system was suffering from internal conflict, and due to the steadily decreasing state subsidies and the impact of the economic downturn, anyone could see that the established system was unsustainable and grievously unfair – from several points of view.¹³

The Constitutional Legal Status of Local Governments in Hungary

The Constitution of Hungary (abrogated on 1 January 2012), when compared internationally, dealt with local governments in quite a detailed way, as does *the Fundamental Law of Hungary* (which came into

¹²SZABÓ; p. 721.

¹³KÁKAI, L. (ed.): 20 évesek az önkormányzatok. Születésnap, vagy halotti tor? Pécs: PTE BTK, 2010, s. 149.

force on 1 January 2012). Only five articles and twenty-three paragraphs of *the Fundamental Law* deal with local government. The territorial division of Hungary is specified in Article F) of the part entitled *Foundation of the Fundamental Law*:

- “The capital of Hungary is Budapest.
- The territory of Hungary consists of the capital, counties, cities and towns, as well as villages. The capital, as well as the cities and towns may be divided into districts.”

A more important change is that – unlike *the Constitution – the Fundamental Law* does not define the districts of the capital as a special type of municipality (vested with the right to local self-governance). Thus, *the Fundamental Law* repealed the constitutional guarantee of self-government by districts in the capital.

Provisions pertaining to public authority at a local level can be found in the part entitled Local self-government. The fact that “constitutional statutes”, called cardinal Acts, detailing special rules pertaining to local governments – to be adopted later – are referred to four times in this part indicates that essential content elements of legal regulation appear in the detailed rules.

[“Cardinal Acts shall be Acts, the adoption and amendment of which require the votes of twothirds of the Members of Parliament present.” *Article T (4) of the Fundamental Law*.]

The provisions pertaining to the territorial division of the country and to local governments were “dismantled” (structurally) by *the Fundamental Law*. “In Hungary local governments shall be established to administer public affairs and exercise public power at a local level” and the basic rules are to be defined by a cardinal Act [*Article 31 (1) of the Fundamental Law*].

The Fundamental Law – unlike the provisions of *the Constitution* – makes no reference to local self-governance, local independence (autonomy) or the fundamental constitutional right to local self-governance

which enfranchised local citizens are entitled to. Obviously, enfranchised local citizens can still participate both directly and indirectly in the exercise of local power. A provision in the chapter titled Freedom and responsibility declares that “Every adult Hungarian citizen shall have the right to vote and to be voted for in elections of Members of Parliament, local government representatives and mayors, and Members of the European Parliament” [*Article XXIII (1) of the Fundamental Law*].

Article 32 of the Fundamental Law sets forth that “In administering local public affairs local governments shall, to the extent permitted by law:

- adopt decrees;
- adopt decisions;
- perform autonomous administration;
- determine their regime of organisation and operation;
- exercise their rights as owners of local government properties;
- determine their budgets and perform independent financial management accordingly;
- engage in entrepreneurial activities with their assets and revenue available for the purpose, without jeopardising the performance of their compulsory tasks;
- decide on the types and rates of local taxes;
- create local government symbols and establish local decorations and honorary titles;
- ask for information, propose decisions and express their views to competent bodies;
- be free to associate with other local governments, establish alliances for the representation of interests, cooperate with the local governments of other countries within their competences, and be free to affiliate with international local government organisations, and
- exercise further statutory responsibilities and competences.”

Acting within their competences, local governments shall adopt local decrees to regulate local social relations not regulated by an Act or by authority of an Act. Local decrees may not conflict with any other legislation.

Local governments shall send their local government decrees to the metropolitan or county government office immediately after their publication. If the metropolitan or county government office finds the local government decree or any provision of it unlawful, it may apply to any court for a review of the decree.

The metropolitan or county government office may apply to a court to establish a local government's neglect of its statutory obligation to pass decrees or take decisions. If such local government continues to neglect its statutory obligation to pass decrees or take decisions by the date determined by the court's decision on the establishment of such neglect, the court shall, at the initiative of the metropolitan or county government office, order the head of the metropolitan or county government office to adopt the local government decree or local government decision required for the remedy of the neglect in the name of the local government. The properties of local governments shall be public properties which shall serve for the performance of their duties.

There are minimal, hardly noticeable changes in the text compared to previous regulation. The most important change was the title of the article: instead of the term fundamental rights of local governments used formerly, *the Fundamental law* refers to them as the responsibilities and powers of local governments. This term – compared to fundamental rights – better corresponds to the nature of local governments as administrative organs.¹⁴

The possibility of intervention granted to county (metropolitan) government offices is relatively far from the modern supervisory methods (e.g. consultation, notice) used to prevent violations that local

¹⁴FÁBIÁN, A. (ed.): 20 éves a magyar önkormányzati rendszer. Pécs: Jövő, 2011, s. 47.

governments might commit. The primary goal of state supervision is to ensure the lawful operation of governments. State organs must facilitate the performance of the tasks of local governments while striving to assert the constitutional principle of the legality of public administration. A further goal of state supervision is to help local governments perform their tasks by providing advice and support, protecting local communities, and giving a greater sense of responsibility to local government organs.

Establishing the statutory obligation of local governments to legislate and acting on these grounds, county (metropolitan) government offices adopt the required local government decrees in the name of the local governments immediately after the failure to adopt the local decree is established by the (supreme) court (Kúria) [Article 32 (5) of the *Fundamental Law*]. The county (metropolitan) government offices adopt the required local government decrees – which are also placed under the jurisdiction of the courts – in the name of the local governments. This new right of government offices to adopt “substitute decrees” should be regarded as a strong supervisory authority.

The responsibilities and competences of local governments are exercised by local representative bodies. Local representative bodies are headed by mayors. County representative bodies elect one member to serve as president for the term of their mandate. Local representative bodies may elect committees and establish offices as defined by a cardinal Act. [Article 33 of the *Fundamental Law*]

It can be claimed that no essential changes have been made to the organisational units and organs of local governments, except that in the text of the *Fundamental Law* – unlike in the *Constitution* – there is no reference to town clerks. Thus, this institution has lost its constitutional status.

The internal construction of Hungarian local governments is remarkably structured and proportioned; it almost maps the system of

“checks and balances”. This means that there are three organs (the representative body, the mayor and the town clerk) at the imaginary centre of the organisation and operation of local governments, none of which can be replaced or circumvented – due to legal regulation – and are all stable, for the most part.

Local governments and state organs must cooperate to achieve community goals. An Act may define compulsory responsibilities and powers for local governments. Local governments are entitled to proportionate budgetary and other financial support for the performance of their compulsory responsibilities and competences. A law can authorise local governments to perform their compulsory duties through associations.

A law or a government decree authorised by law may exceptionally specify duties and powers related to public administration for mayors and presidents of county representative bodies. “The Government shall perform the legal supervision of local governments through the metropolitan and county government offices. An Act may define conditions for, or the Government’s consent to, any borrowing to a statutory extent or to any other commitment of local governments with the aim of preserving their budget balance.” [Article 34 of the Fundamental Law]

The traditional “natural law” approach should undoubtedly be abandoned when defining the notion of local self-government. It should grow out of the idea that modern (local) governments form part of the state organisation, although the notion of self-governance may be traceable to several theoretical starting points.

Modern local governments have their autonomy, yet they are still clearly state government organs, not independent from state organisations, and genuine collaboration and cooperation with central (state administration) is indispensable – the importance of which is constitutionally recognised under the provisions of *the Fundamental Law*.

The economic situation of Hungarian local governments before 2012 is best characterised by the fact that the number and volume of their

compulsory tasks dramatically outweighed their revenues, especially the amount of state subsidies. This has led to that situation in which governments are indebted to such an extent that no one can precisely assess and measure it, as it is not only local government budgets that are weighed down by debts (which is clear) but local government undertakings as well (which is mostly invisible). What this actually means is that the central (state) budget attempts to keep its own deficit in check by “shifting” it upon the local government system to an ever-growing extent.

Instituting mandatory local government associations, making it possible to provide for them by law, may serve further modernisation. In the interest of effective task performance, the previous government practice attempted to make municipalities fulfil their tasks jointly by budgetary-financial means, while in the future, by virtue of *the Fundamental Law*, this will also be possible under a statutory provision.

State control (supervision) of local governments has been a cardinal issue in the Hungarian system of self-governance since before 2012. The multitude of remedial and control mechanisms is a peculiar feature of the Hungarian local government system, but at the same time it can make the system weak and contingent. It is true that there are enough – internal and external – organs (county government offices, prosecution services, State Audit Office, local government committees, clerks, auditors etc.) to supervise the legality of the operation of local governments, but these organs have insufficient enforcement powers.

The reinforcement of legal control and its conversion into legal supervision from time to time have been urged in special literature for theoretical reasons and also on the basis of accumulated practical experience. A minimal widening of the sphere of authority was regarded as achievable by temporarily implementing decisions deemed unlawful and by authorising supervisory organs to adopt a decision in the case of a failure to adopt a decision. (Some authors argued in favour of a more substantial broadening of supervisory authority.)

The other supervisory power according to *the Fundamental Law* is debatable: “An Act may define conditions for, or the Government’s consent to, any borrowing to a statutory extent or to any other commitment of local governments with the aim of preserving their budget balance” [Article 34 (5) of the *Fundamental Law*].

The above-mentioned provision is another novelty in Hungarian constitutional law; its aim is easy to specify: preventing the further indebtedness of local governments, which has grown to such an extent that it now jeopardises the balance of the national budget. (Legal regulation restricted local government borrowing before 1 January 2012 as well, but these restrictions were easy to avoid, so expectations were not met.)

Borrowing by local governments tends to serve the purpose of operation and the performance of compulsory tasks instead of financing investments and developments. Obviously, the deficit in the budget of local governments is caused typically by state subsidies and ownsource revenues that are insufficient to cover the expense of performing compulsory tasks and providing local public services.

The Fundamental Law cannot solve the issue of financing; a tool for “a debt break” has simply been institutionalized. Its effectiveness is intensely disputed, and it severely restricts local economic autonomy. It should also be added that the effectiveness of this provision is further endangered by its being belated: credit institutions – aware of the enormous problems of managing property of and financing local governments – tend to be less willing to finance the operation of local governments, regardless of whether the Government will consent to borrowing or not.

“Voters exercise universal and equal suffrage to elect local government representatives and mayors by direct and secret ballot, during the elections allowing the free will of voters in the manner defined by a cardinal Act. Local government representatives and mayors are elected for a term of five years according to a cardinal Act. The mandate

of local representative bodies shall end on the day of the national elections of local government representatives and mayors. In the case of elections cancelled due to a lack of candidates, the mandate of local representative bodies shall be extended until the day of the interim elections. The mandate of mayors shall end on the day of the election of the new mayor.

Local representative bodies may declare their own dissolution, as provided by a cardinal Act. At the motion of the Government – submitted after obtaining the opinion of the Constitutional Court – Parliament shall dissolve any representative body which operates in a way contrary to *the Fundamental Law*.” [Article 35 of the *Fundamental Law*]

Until now, the above-mentioned provisions were contained in separate statutes, but by raising them to a constitutional level, their core contents have not changed except for lengthening the term of the representative bodies and mayors from four to five years and terminating the mandate of the mayor in the case of the dissolution of the representative body.

The previous wording of *the Constitution* evoked the atmosphere of the transition of 1989-90; also defined as fundamental rights of self-government were local self-governance, which did away with the central direction of local councils; independence, the freedom of wide local self-determination, which was especially manifest in considering the concept of selfgovernance as a collective right enjoyed by the community of the local electorate; and the functions of local representative bodies.

The impact of the 2011 Act on local self-governments on the Hungarian education system

Following the change of the political system, similarly to many other areas, the Hungarian education system underwent significant reorganisation. Education itself was regulated by *Act No. LXXIX of 1993*. The act made it the responsibility of the self-governments of villages, towns,

capital districts and cities with county rank to organise and supervise the operation of kindergarten and public education services. This act made it possible for the educational services to be provided jointly by several local self-governments in the framework of a self-government partnership in which 'every such self-government could become a member that maintained a school providing vocational training.'¹⁵ Thus, according to the former regulation, the local self-government was the basis of the organisation and provision of education from kindergarten to university education.

This system was upset by the new Acts on public education and local self-governments, which deprived local self-governments of the right to maintain educational institutions with the exception of kindergartens, and put these institutions under state control. In the exact wording of the act, 'a public education institution may be established and maintained by the state, and subject to the provisions herein, by ethnic minority self-governments, church legal entities, organisations involved in religious activities or by other persons or organisations if it has obtained the right to pursue such activities in compliance with the relevant legal statutes.' The act also sets forth that kindergarten institutions may also be maintained by local self-governments. As of 1 September, 2012, the state established Klebelsberg Intézményfenntartó Központ ('Klebelsberg Centre for Institution Maintenance') (Hungarian abbreviation: KLIK), the task of which is to maintain public education institutions involved in providing state services and to operate public education institutions efficiently, professionally and legally. KLIK performed the tasks set forth in the act in 198 educational districts with more or less success. Right after starting its operations, the institution already generated considerable loss, and the educational experts of the

¹⁵CSÖRGITS, L.: Az önkormányzati feladatellátás alakulása napjainkban - elméleti és gyakorlati problémák, különös tekintettel az oktatási terület egyes elemeire, s. 52. [online], [cit. 27/2/2019]. Available on internet: <<http://dfk-on-li-ne.sze.hu/images/egyedi/doktori/doktori%20m%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok/cs%C3%B6rgits.pdf>>.

opposition labelled it 'the most unnecessary institution' since the change of the political regime.

It is a fact that the operation of this institution shows the signs of chaos, with its accumulated debt already exceeding ten billion HUF although repayment of it has started in the meantime. Teachers' former demonstrations, which turned public attention to the conditions in education, may have partly been attributed to the operational problems of KLIK and partly to other circumstances. Probably due to social pressure, the government announced that it would close down KLIK, and the new institution to be established would only have maintenance and employer functions, and all other authorities would be given back to school principals. School principals would also have cash funds so that no central approval would be required for every single procurement of assets, which formerly endangered everyday work in schools. Secretary of state for education *László Palkovics* said in a television interview that the operations of the universities would not be affected by the new institution as they were functioning properly.

With regard to the universities, it is important to remark that they have a different maintenance system. Universities are led by their senates headed by the rectors but they are operated by the chancellors, who are responsible for economic, financial, controlling, internal auditing, accounting, HR, legal, administrative and IT activities as well as for the asset management of the institution, including any technical, facility utilisation, operational, logistics, service, procurement and public procurement issues, as well, pursuant to law. This means that the actual supervision of universities has been taken over by individuals appointed by the prime minister, through which the autonomy of the universities has also been curbed. It is a negative impact of the reorganisation in higher education that several institutions have been closed down, faculties have been merged, several, formerly state-owned specialisations have been made fee-paying, and in several cases, the amounts of fees have been considerably increased so that many students cannot

pay them. As a result, there is a significant decrease in the number of students in higher education.

Due to the act, several educational institutions have been taken over by the churches for maintenance. In comparison with the 2009/2010 period, the number of elementary schools in church ownership had increased by a little more than one hundred by the academic year 2014/2015 while in the case of the academic grammar schools, this number was thirty. Since 2005, the number of students in public education has decreased by almost 200,000 while the number of students educated in church schools could only be counted in thousands at that time but now a quarter of a million students are taught there. Due to the better financial conditions – as church schools get both state and church subsidies –, more and more students are enrolled in church schools by their parents. The fact that the number of students educated in church schools is increasing is in line with the government's objectives.

Changes in the sovereignty of Hungarian local self-governments

The Hungarian self-government system had prominent significance from the early Middle Ages. The Hungarian principle of local self-government originates from the sovereignty of counties, and if there is any dispute between the state and local self-governments, as a rule, historical experiences are activated to support the importance of the power and autonomy of local self-governments. In the 27 years that have passed since the change of the political system, there have been frequent changes in the obligations and control of local self-governments. At the time of the change of the political system, legislators, understandably, intended to give back to local self-governments the maximum sovereignty permitted by law, which worked well in the beginning, and were welcomed by citizens but as the years passed, the negative aspects of the system became evident, as well. Mainly due to the increase in their responsibilities, local self-governments got indebted, and by 2010, the amount of their outstanding debt had reached 1,200 billion HUF.

Understandably, local self-governments expected the state to solve this problem, and as a result, they had to sacrifice some of their sovereignty, giving it over to the state. The restructuring of the education system described above was due to this sacrifice but the access of the local self-governments to loans has also become limited and the system of central resource allocation has been changed, as well, so settlements with stronger economic potential get less subsidy than the more disadvantaged ones. Before the changes, there were some who were of the opinion that Hungary should adopt the Swedish local self-government model, where first, the number of local self-governments was reduced from 2,498 to 1,037, and then, due to further reductions, only 278 local authorities remained. This means that a large number of local governments were eliminated or merged. However, under Hungarian conditions, this would have been an inconceivable change as Hungarian local self-governments enjoy historically guaranteed autonomy.

The new regulation in *the Fundamental Law* gives up the fundamental right approach to the right to local self-government, and sets forth that local self-governments may only exercise their functions (and not their fundamental rights) subject to the principle of legality, thus creating the possibility for a broad limitation of the rights of local self-governments just like for the requalifying of local public issues as national public issues. These provisions reduce the autonomy of local self-governments, guaranteed by the constitution. In the new regulation system, local self-governments are controlled by the competent government authorities, whose status and functions have been considerably extended due to the combination of the great many deconcentrated functions. Through this, the county has become the scene of intermediate level administration. The result of the new regulation is a local self-government system shifting towards centralisation, accompanied by a considerable reduction of the functions and limitation of the autonomy of the local self-government system. Leaving the role of the

'night watchman' behind, the state actively interferes in local and regional politics and self-government activities. The fundamental changes can be summarised as follows:

- there has been a considerable decrease in the number of local self-government representatives;
- in contrast to the previous system, a five-year election cycle has been introduced with the justification that it is worth separating local elections from the parliamentary cycle and elections in the hope of a higher participation rate and more balanced power relations;
- the next element is the reduction in the functions and roles of local self-governments referred to several times;
- with the appearance of government offices, authority functions have been taken away from local self-governments;
- in case of the existence of the conditions set forth in the act, the opportunity for local self-governments to form mandatory partnerships, and the closing down of mayor's offices in settlements having fewer than two thousand inhabitants;
- judicial review has become stricter;
- the management functions of local self-governments have become stricter due to the large number of cases of their getting indebted;
- one of the most important changes on the local level is that the position of the mayor has become stronger within the organisation of the local self-government, weakening that of the notary so few opportunities have remained to control mayors.

These were the most essential points bringing about a change in the new Act on local self-governments. It is quite sure that it is impossible to investigate the actual impacts of changes after such a short period of time but some initial conclusions can be made. Evidently, the new act

overregulates local self-governments, thus curtailing their sovereignty, and giving too much priority to state influence. The termination of the former close connections between county self-governments and local self-governments may also be the source of significant problems in the future. With regard to the fact that due to the absolute majority of the governing party, the new constitution was passed relatively quickly, the Act on local self-governments was also drawn up without any serious impact studies or negotiations with the local self-governments themselves.

As our country is a member state of the European Union, our fundamental acts should comply with the basic principles of the Union, and as far as local self-governments are concerned, with *the European Charter for Local Self-government*, as well. Whether the provisions in the new *Fundamental Law* and *the Act on local self-governments* comply with *the Charter* or not is doubted by many, what is more, one of the reports which investigated Hungarian conditions explicitly recommended the review of *the Hungarian Act on local self-governments* referring to excessive centralisation. Therefore, it is becoming more and more evident that according to the experience gathered so far, the new regulation needs reviewing but in view of current political trends, this review is not likely to be carried out in the near future.

Literatúra:

BERÉNYI, S.: *Az európai közigazgatási rendszerek intézményei (Autonómiák és önkormányzatok)*. Budapest: Rejtjel, 2003.

Cardinal Act No. CLXXXIX of 2011 on local self-government in Hungary (Mötv.)

CSEFKÓ, F.;PÁLNÉKOVÁCS, I. (ed.): *Tények és vélemények a helyi önkormányzatokról*. Pécs: MTA RKK, 1993.

CSÖRGITS,L.:*Az önkormányzati feladatellátás alakulásanapjainkban- elméleti-és gyakorlatiproblémák,különöstekintettel az oktatásiterületegyeseleme-*

- ire. [online], [cit. 27/2/2019]. Available on internet: <<http://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/doktori/doktori%20m%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok/cs%C3%B6rgits.pdf>>.
- DR FEIK, CS.: *Változások a helyiönkormányzatok feladat- és hatáskörének szabályozásában* [online], [cit. 20/2/2019]. Available on internet: <http://www.kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK/UMK_2014_4/08_Feik_Csaba.pdf>.
- DR GALLAI, S.; DR TÖRÖK, G.: *Politika és politikatudomány*. Budapest: Aula, 2003.
- FÁBIÁN, A. (ed.): *20 éves a magyar önkormányzati rendszer*. Pécs: Jövő, 2011.
- KÁKAI, L. (ed.): *20 évesek az önkormányzatok. Születésnap, vagy halotti tor?* Pécs: PTE BTK, 2010.
- KISS, P. (ed.): *Magyar Kormányprogramok 1867-2002*. Budapest: MHK, 2004.
- O'TOOLE, L. J.: *Local public administrative challenges in post-socialist Hungary*. In: "International Review of Administrative Sciences", vol.2., 1994.
- TAMÁS, A.: *A közigazgatási jog elmélete*. Budapest: Szent István Társulat, 1997.

Multi-level Governance a sieťovanie aktérov na úrovni Environmentálnej politiky Európskej únie

Martina Chrenová

This paper deals the networking of actors at European Union environmental policy level. In the first part of the paper we define the basic concepts, which are multi-level governance and public policy actors. In the European Economic Community, which was the predecessor of the European Union, there has been no legislation on environmental policy for many years. The European Commission has only begun deal environmental issues when public interest in this issue began to grow. At present we can say that environmental issues are one of the most important policy areas of the European Union. This result was achieved with the participation of the complexity of all three sectors, state and non-state actors at different levels of governance.

Úvod

Pojem „Multi-level Governance“ môžeme preložiť ako viacúrovňové riadenie. Predstavuje prístup v teórii politológie a verejnej správy, ktorý vznikol na základe štúdií o európskej integrácii. Viacúrovňové riadenie v praxi predstavuje rozhodovací proces, na ktorom sa podieľajú viacerí aktéri z rôznych úrovní riadenia súčasne. Európska únia a členské štáty na základe podpory špecializovaných výskumných programov a právnych predpisov spoločne stanovujú ciele vybraných politík. Za posledné roky výrazne vzrástol verejný záujem v oblasti environmentálnej politiky, a to najmä vďaka neustále prebiehajúcej celoeurópskej diskusii o znečisťovaní pôdy, vody, ovzdušia, strate biodiverzity, klimatických zmenách a ich dôsledkoch, ktoré predstavujú hrozbu pre všetky štáty Európy. Environmentálna politika je založená na presvedčení, že hospodársky rast, sociálny pokrok a ochrana životného prostredia pomáhajú zlepšovať kvalitu života ľudí. Vďaka rozvoju priemyselnej produkcie a snahe spoločnosti o ochranu životného prostredia boli postupne implementované mnohé environmentálne nástroje.

V prvej časti tohto príspevku si vysvetlíme pojmy multi-level governance a aktér verejnej politiky. V druhej kapitole si priblížime environmentálnu politiku Európskej únie, ktorá je doposiaľ málo skúmanou problematikou. Aký aktéri vystupujú na úrovni environmentálnej politiky? Odpoveď na túto otázku získame na základe krátkej prípadovej štúdie, v ktorej sa budeme zaoberať už konkrétnymi aktérmi. Identifikujeme jednotlivých aktérov a charakterizujeme aké činnosti vykonávajú v oblasti environmentálnej politiky.

1. Multi-level Governance

Politickí vedci *Liesbet Hooghe* a *Gary Marks*¹ vyvinuli koncepciu viacúrovňového riadenia na začiatku 90. rokov. Ich teória vznikla na základe štúdie o nových štruktúrach, ktoré zaviedla Európska únia prijatím *Maastrichtskej zmluvy* v roku 1992. Pojem viacúrovňové riadenie vyjadruje myšlienku existencii mnohých interakčných štruktúr jednotlivých orgánov vo vznikajúcej globálnej politickej ekonomike. Viacúrovňové riadenie predstavuje meniace sa vzťahy medzi aktérmi nachádzajúcimi sa na rôznych územných úrovniach a to bez ohľadu na to, z akého sektora aktéri pochádzajú, t.j. či už z verejného alebo súkromného sektora. Teória viacúrovňového riadenia prekračuje tradične oddelené oblasti domácej a medzinárodnej politiky a zdôrazňuje rozdiel medzi týmito oblasťami v kontexte európskej integrácie. Teória viacúrovňového riadenia hovorí o čoraz častejších a zložitejších interakciách medzi vládnymi aktérmi na viacerých územných úrovniach ako sú nadnárodné, národné, regionálne a miestne a čoraz dôležitejším rozmerom neštátnych aktérov, ktorí sa mobilizujú vo vytváraní politiky súdržnosti a v politike Európskej únie vo všeobecnosti. Viacúrovňové riadenie ako také vyvolalo nové a dôležité otázky o úlohe, sile a autorite štátov.

¹MARKS, G.; HOOGHE, L.: *European Integration and Democratic competition*, 2004, s. 8. [online], [cit. 15/05/2019]. Dostupné na inter-nete: <<http://library.fes.de/pdf-files/id/02607x.pdf>>.

V posledných rokoch výskumníci zo západnej Európy a USA často krátkrát využívali viacúrovňové riadenie na vysvetlenie riadenia politiky v Európe. „Aj keď sa o viacúrovňovom riadení diskutuje ako o všeobecnom atribúte európskeho riadenia, je najdôležitejšie pre pochopenie implementácie európskych smerníc.“² V súvislosti so zmluvami Európskej únie má právomoc iniciovať legislatívu Komisia. V praxi však nastavenie agendy závisí od vplyvu ostatných aktérov. Dôležitejšia je skutočnosť, že Komisia má malú vykonávaciu právomoc, takže sa očakáva, že rozhodnutia prijaté na nadnárodnej úrovni budú implementované na nižších úrovniach. Okrem toho B. Guy Peters a Jon Pierre zdôrazňujú politické dôsledky viacúrovňového riadenia: „Viacúrovňové riadenie splnomocňuje, alebo v niektorých prípadoch virtuálne vytvára regionálne subjekty s európskymi členskými štátmi. Toto splnomocnenie môže prispieť k legitímnosti EÚ vzhľadom na to, že zahŕňa a uznáva vlády na nižšej úrovni, ktoré majú tendenciu mať väčšiu legitimitu (najmä v multietnických krajinách) ako vlády členských štátov. Okrem toho, rozvoj týchto vzťahov poskytuje niektorým sociálnym a politickým skupinám, ktoré môžu mať za iných okolností relatívne malý vplyv na politiku.“³

Prístup viacúrovňového riadenia Európskej únie je považovaný za politický systém, ktorý má mnoho spoločných funkcií s národnými politickými systémami. Preto je do politického procesu zapojený širší okruh aktérov ako len aktéri na národnej úrovni. Podľa Marka a Hoogha⁴ sa viacúrovňové riadenie využíva práve vtedy, keď si odborníci z viacerých úrovní verejnej správy rozdelia úlohy v tvorbe politiky, zvyčajne v spolupráci s príslušnými záujmovými skupinami.⁵ Viacú-

² WIENER, A.; DIEZ, T.: *European Integration Theory*. USA: Oxford University Press, 2009, s. 95.

³ WIENER, A.; DIEZ, T.: *European Integration Theory*. USA: Oxford University Press, 2009, s. 96.

⁴ MARKS, G.; HOOGHE, L.: *European Integration and Democratic competition*, 2004.

⁵ HAGUE, R.; HARROP, M.: *Comparative Government and Politics*. UK: Palgrave MacMillan, 2007.

rovňové riadenie vidí európsku politiku ako výsledok neustálej koordinácie na rôznych územných úrovniach vrátane nadnárodnej, národnej, regionálnej a miestnej úrovne. Hlavné charakteristiky vzťahu medzi týmito rôznymi úrovňami sú prekrývanie a vzájomná závislosť. Táto interakcia však znázorňuje iba vertikálny rozmer procesu európskej politiky. Teória viacúrovňového riadenia však naznačuje existenciu aj horizontálnej dimenzie. Koordinácia prebieha nielen na rôznych územných úrovniach, ale aj v rámci nich. Výsledkom je komplexný prekrývajúci sa proces, ktorý zahŕňa mnohých aktérov, ktorí formujú konečný výstup podľa svojich individuálnych vlastností, ktorými sú požiadavky, záujmy, zdroje a kompetencie. Ako *Stubbs* charakterizuje: „*Viacúrovňový vládny pohľad núti ľudí k tomu, aby sa zaoberali procesmi supranacionalizácie, decentralizácie a rozptýlenia autority ako potenciálne koherentného, a nie angažovania sa vo veľmi úzkych, lineárnych diskusiách o vplyve alebo nedostatku vplyvu medzinárodných agentúr.*“⁶

1.1 Aktéri

Na základe jednotlivých vlastností a rôznych znakov politiky môžeme definovať jednotlivcov alebo skupiny osôb, ktorí vstupujú do politického procesu. Takého osoby nazývame aktérmi verejnej politiky. *Kingdon*⁷ rozdeľuje aktérov podľa ovplyvňovania tvorby agendy na priamych a nepriamych. Priamo ovplyvňujú tvorbu verejnej politiky členovia vlády, poslanci parlamentu, štátni zamestnanci, odbory a zamestnávateľia, zahraniční partneri a sčasti územná samospráva, pretože títo aktéri majú blízko k tvorcom a realizátorom verejnej politiky. Aktéri, ktorí majú ľahší prístup k tvorcom politiky dokážu agendu ovplyvniť len nepriamo. Medzi takýchto aktérov zaraďujeme médiá,

⁶ STUBBS, P.: *Stretching Concepts Too Far? Multi-Level Governance, Policy Transfer and the Politics of Scale in South East Europe*. In: *Southeast European Politics*, Vol. VI, No. 2/2005, s. 67.

⁷ KINGDON, J. W.: *Agendas, Alternatives, and Public Policies*, 2/e. New York: The University of Michigan, 1995, s. 254.

organizácie pochádzajúce z tretieho sektora, zástupcovia záujmovej samosprávy a neformálni partneri.

Autorka *Malíková*⁸ uvádza vo svojej publikácii *Verejná politika*, že tvorcami verejnej politiky môžu byť:

- Politici – členovia politických strán, ktorým občania vyjadrili dôveru vo voľbách a odovzdali mandáty, vďaka čomu nesú zodpovednosť za výkon politickej moci v štáte. Ich úlohou je presadzovanie politických hodnôt na pôde parlamentu alebo vlády.
- Štátni zamestnanci parlamentu a vlády – predpokladom výkonu funkcie štátneho zamestnanca je odborná spôsobilosť. Výkon ich pôsobnosti a postavenie určuje zákon o štátnej službe. Ich úlohou je príprava a realizácia organizačnej a technickej stránky politiky.
- Členovia politických strán – ich úlohou je sprostredkovanie politických hodnôt občanom.
- Členovia záujmových skupín – sa združujú za účelom spoločného dosahovania svojich cieľov na centrálnej úrovni.
- Členovia mimovládnych organizácií – vykonávajú činnosť, ktorá je nezávislá od aktuálneho programu vlády v rôznych oblastiach. Ich úlohou je poukazovať na problémy spoločnosti a do prípustnej miery sa podieľať na ich riešení v oblastiach, do ktorých nezasahuje verejný ale ani súkromný sektor.

Otázkou akejkolvek problematiky v politike sa nezaobera len jeden aktér, ale súhrn viacerých aktérov z rôznych úrovní, ktorí disponujú vládnu i mimovládnu mocou. Skupina aktérov sa na riešení politických problémov podieľa spoločne, t.j. kolektívnym rozhodovaním.

⁸ MALÍKOVÁ, L.: *Verejná politika. Aktéri a procesy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2003, s. 125.

2. Environmentálna politika EÚ

Environmentálna politika predstavuje súbor koncepcií, stratégií a konkrétnych spôsobov či metód na riešenie environmentálnych problémov. V roku 1993 sa z Európskeho hospodárskeho spoločenstva stala Európska únia, ktorú poznáme dnes. V Európskom hospodárskom spoločenstve dlhé roky neexistovala legislatíva, ktorá by sa zaoberala otázkami environmentálnej politiky. V druhej polovici 20. storočia začal rásť verejný záujem v oblasti životného prostredia. Európska komisia v roku 1972 prijala *Environmentálny akčný program*.⁹ V súčasnosti môžeme povedať, že problematika životného prostredia patrí medzi jednu z najvýznamnejších oblastí politik Európskej únie. Tento výsledok sa dosiahol vďaka spolupráci všetkých troch sektorov, štátnych a neštátnych aktérov na rôznych úrovniach riadenia, a to od najnižších miestnych až po najvyššie globálne. Samozrejme, najvýznamnejšiu úlohu pri dôležitosti tejto oblasti politiky zohrali nadnárodné inštitúcie, ktorými sú Európska komisia, Európsky parlament a Európsky súd. Spomínané inštitúcie rozhodujú o smerovaní záujmov oblastí všetkých politik Európskej únie a so štátnymi a neštátnymi aktérmi sa spolupodieľajú na rozhodovaní a implementácii politiky v oblasti životného prostredia.¹⁰ Keďže environmentálna politika Európskej únie nemá rozptýlené rozhodovacie právomoci za účasti štátnych aj neštátnych aktérov, poskytuje vhodné nástroje na analýzu viacúrovňového riadenia. Ako uvádzajú *Bache* a *Flinders* environmentálna politika je výnimočným prípadom rozptýlenia rozhodovania na viacerých územných úrovniach. Tu môžeme vidieť prepojenie multi-level governance

⁹ KORDÍK, D.; VRANA, K.: *Environmentálna politika EÚ a nástroje jej využívania*. Bratislava: Slovenský živnostenský zväz, 2004.

¹⁰ BACHE, I.; FLINDERS M.: *Multi-level Governance*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

s environmentálnou politikou Európskej únie. Podľa *Garyho Marksa*¹¹ je multi-level governance v Európskej únii systém neustálych rokovaní medzi vládami na všetkých územných úrovniach, a to nadnárodných, národných, regionálnych a miestnych. Predstavuje výsledok procesu inštitucionálnej tvorby a rozhodovacieho procesu. Avšak, inštitúcie Európskej únie nie sú plne závislé od členských štátov, ale sú autonómne.

2.1 Aktéri na úrovni Environmentálnej politiky EÚ

Viacúrovňová správa bola vypracovaná zo štúdie regionálnej politiky Európskej únie. Stupeň riadenia na viacerých úrovniach je v jednotlivých štátoch odlišný. Cieľom princípu partnerstva Európskej únie je maximalizovať efektívnosť procesov implementácie. To je možné dosiahnuť práve tým, že sa jednotliví aktéri dostanú do popredia. Vyžadujú sa úzke konzultácie medzi Európskou komisiou, dotknutými štátmi a príslušnými orgánmi na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, pričom každá strana má konať ako partner a zároveň všetky strany by mali spoločne smerovať k dosiahnutiu vytýčeného cieľa. Od januára 1989 sa v každom regióne mali vytvoriť partnerstvá na implementáciu a monitorovanie programov štrukturálnych fondov. Miera decentralizácie a druh dekoncentrácie, ktoré sa vyskytujú v členských štátoch, vytvárajú vzťahy medzi aktérmi v rámci partnerstiev a určujú ich zloženie a právomoci. Významnými aktérmi pri formovaní dohôd o partnerstvách sú ústredné vlády, ktoré dominujú v procese rokovania o obsahu programov a pri výbere horizontálnych partnerov.¹² Model partnerstva Európskej únie je prispôbený hierarchickej štruktúre in-

¹¹ MARKS, G.: *Structural Policy and Multilevel Governance in the EC*. In: A. Cafruny and G. Rosenthal (eds), *The State of the European Community*. Vol. 2: The Maastricht Debates and Beyond. Boulder, CO: Lynne Rienner, and Harlow: Longman, 1993.

¹² KELLEHER, J.; BATTERBURY, S.; STERN, E.: *The Thematic Evaluation of the Partnership Principle: Final Synthesis Report*. London: The Tavistock Institute Evaluation Development and Review Unit, 1999.

štitúcií členských štátov. V opačnom prípade by mal princíp partnerstva malý vplyv na územné vzťahy. Európska únia je organizácia, v rámci ktorej sa integrujú štáty Európy. Funguje na nadnárodnom princípe a je supranacionálnou organizáciou, v ktorej je dôležitým prvkom rozhodovanie. Na rozhodovaní o budúcom smerovaní politiky Európskej únie sa spolupodieľajú aktéri z rôznych úrovní.

Šálka a Sarvašová¹³ uvádzajú, že viacúrovňové spravovanie v Európskej únii presahuje hranice národného štátu. Tvorcami politiky sú vo všeobecnosti štáty, regióny a inštitúcie Európskej únie. Aktérmi sietí vznikajúcich vzťahov pri viacúrovňovom spravovaní sú medzinárodné organizácie a inštitúcie ako napr. NATO na medzinárodnej úrovni, Európska komisia na nadnárodnej úrovni, vlády jednotlivých štátov na národnej úrovni, samosprávy na regionálnej alebo lokálnej úrovni, aktéri pochádzajúci z mimovládneho alebo podnikateľského sektora a občania na lokálnej úrovni. Tu môžeme vidieť, že rozhodovanie v rámci Európskej únie je delené medzi rôzne úrovne moci. Spomínaní aktéri sa spoločne podieľajú na procese tvorby verejnej politiky a navzájom sa dopĺňajú pri dosahovaní stanovených cieľov. Európska únia predpokladá, že práve tieto rozsiahle siete aktérov predstavujú prínos v procese tvorby verejnej politiky. Aby takéto viacúrovňové spravovanie efektívne fungovalo je potrebná nedotknuteľnosť suverénneho postavenia každého štátu. Štát naďalej zostáva zodpovedný za dosiahnutie svojich cieľov, aj keď kontrolu výstupov často krát zabezpečujú inštitúcie Európskej únie. Proces vyjednávania sa uskutočňuje na viacerých úrovniach rozhodovania, čo zabezpečuje princíp subsidiarity, ktorý je definovaný v *Maastrichtskej zmluve*. Tento princíp hovorí o tom, že je potrebné prijímať politické

¹³ ŠÁLKA, J.; SARVAŠOVÁ, Z.: *Governance v lesníctve*. Zvolen: Národné lesnícke centrum, 2009, s. 262.

rozhodnutia čo najbližšie k občanovi, pretože práve on je najviac dotknutý implementáciou politických rozhodnutí. Preto sú samosprávy stále silnejšie v procese tvorby verejnej politiky. Štát zohráva úlohu pri určovaní cieľov a priorít, koordinovaní prostriedkov, ktoré má k dispozícii, či decentralizácii moci na regióny a obce. Európska únia využíva politické siete, ktoré sú založené na vzájomnej výmene zdrojov a neformálnej spoluúčasti mimovládnych aktérov.

Na príprave a realizácii environmentálnej politiky sa podieľa mnoho aktérov, medzi ktorými vznikajú väzby, tzv. siete aktérov. Pre lepšiu prehľadnosť som zostavila tabuľku s názvom Aktéri tvorby a realizácie environmentálnej politiky. V tejto tabuľke som uviedla aktérov environmentálnej politiky, stručne som vypísala najvýznamnejšie činnosti jednotlivých aktérov a konkrétne orgány, ktoré ich vykonávajú.

Tabuľka 1: Aktéri tvorby a realizácie environmentálnej politiky

Aktér	Činnosť	Výkonný alebo kontrolný orgán
1.Európska únia	vydáva právne predpisy v oblasti životného prostredia	Európska Komisia, Rada Európy, Parlament, Výbory
2.Štát a politickí aktéri		
A, vláda	predkladá návrhy zákonov a programov	Ministerstvo životného prostredia SR
B, parlament	predkladá návrhy zákonov a uznáva sa na nich, podáva správy o stave ŽP	Výbor NR SR pre poľnohospodárstvo a životné prostredie
C, verejná správa	odhaľuje vznikajúce riziká, kontroluje dodržiavanie zákonom uložených povinností	Slovenská inšpekcia životného prostredia, Špeciálne policajné útvary, Súdny

3.Politické strany	formulovanie politických cieľov a záujmov	Strany „zelených“
4.Neštátne subjekty	iniciovanie reforiem právnych úprav ochrany životného prostredia	Záujmové organizácie
5.Priemysel a obchod	kompromisné riešenia s cieľom obmedziť tlak na životné prostredie	Podnikatelia, firmy
6.Masmédia a internet	ovplyvňujú verejnú mienku, environmentálne poradenstvo	TV médiá, rozhlas, sociálne siete
7.Verejnosť	učí sa environmentálnu gramotnosť	Občania

Zdroj: vlastné spracovanie

Ciele Európskej únie, ktoré sú zakotvené v rôznych zmluvách, sa prostredníctvom právnych aktov vzťahujú na členské štáty. Európska únia vydáva nariadenia, smernice, rozhodnutia, odporúčania a stanoviská. Nariadenie je priamo uplatniteľné v celej Európskej únii, takže všetky členské štáty musia dodržiavať práva a povinnosti, ktoré z neho vyplývajú. Smernica stanovuje ciele, ktoré majú členské štáty dosiahnuť ale Európska únia prenecháva štátom rozhodnutie, aby navrhli vlastné právne predpisy na ich dosiahnutie. Rozhodnutie je záväzné iba pre toho, komu je adresované a je záväzné v celom rozsahu. Odporúčanie nie je právne záväzné a nemá žiadne právne následky. Stanovisko je nástrojom na vyjadrenie nezáväzných postojov, nie je právne záväzné a nemá právne následky pre jeho adresátov.¹⁴

Štát a volení či menovaní politici predkladajú zákony, ktoré je potrebné schváliť pre implementáciu koncepcie environmentálnej politiky. Ich úlohou je aj koordinácia tejto koncepcie. Konkrétna environ-

¹⁴ EURÓPSKA ÚNIA: *Nariadenia, smernice a ďalšie akty*, 2019.

mentálna politika je výsledkom kompromisu záujmov, ktoré sú reprezentované v politickej rovine vládnymi aj nevládnymi politickými stranami a ministerstvami v organizačnej rovine. Ministerstvá sú najvýraznejšími aktérmi, ktorí sa podieľajú na koncepcii environmentálnej politiky. Vplyv jednotlivých ministerstiev na vytváranie a praktickú realizáciu environmentálnej politiky je daná ich kompetenciami.¹⁵ Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, ktoré je ústredným orgánom štátnej správy pre tvorbu a ochranu životného prostredia na Slovensku, spolupracuje s organizáciami v oblasti environmentálneho vzdelávania, výchovy a osvetu.

Orgány verejnej správy odhaľujú vznikajúce environmentálne riziká, zostavujú realizačné plány, opatrenia, kontrolujú dodržovanie zákonom uložených povinností. Samosprávy zavádzajú miestnu *Agendu 21* a snažia sa ponúkať občanom ekologicky šetrné služby. Kontrolným orgánom je Slovenská inšpekcia životného prostredia. Špeciálne policajné útvary zisťujú porušovanie zákonov a pripravujú podklady pre súdnicstvo. Súdny posudzujú trestnoprávnu zodpovednosť, rozhodujú o náhradách škôd.

Politické strany sa podieľajú na tvorbe a implementácii politiky. Problematika životného prostredia sa začala objavovať v programoch politických strán až od 60-tych rokov 20-teho storočia. Začali vznikať zmenou z mimovládnych organizácií na „zelené“ politické strany, ktoré sa zameriavajú na ochranu životného prostredia, vo väčšine krajín neprinesol zásadnú zmenu v politike vlád. „Zelené“ politické strany musia vo svojich programoch rešpektovať širšie politické a sociálno-ekonomické súvislosti riešenia environmentálnych problémov.¹⁶ Tieto strany majú pomerne malé zastúpenie a nízku podporu od voličov.

¹⁵ DONOVAN; MOONEY; SMITH. J.: *State & local politics institutions and reforms*. Boston: Student edition, 2010.

¹⁶ KAMENICKY S.: *Political parties and environmental policy*. Durham: Duke university press, 2005.

Záujmové organizácie zahrňujú rôznych aktérov - od podnikateľských zväzov, profesijných organizácií, až po rôzne typy environmentálnych organizácií. Pri tvorbe a implementácii environmentálnej politiky a pri riešení environmentálnych konfliktov sa môžeme stretnúť sa s rôznym prístupom zo strany týchto skupín.¹⁷ Patria sem aj záujmové organizácie a nátlakové skupiny, ktorých primárny cieľ nie je environmentálny, ale ich záujem je spojený so životným prostredím a jeho kvalitou, napr. záhradkári, poľovníci. Záujmové a nátlakové skupiny sa na environmentálnej politike podieľajú mnohými spôsobmi ako napríklad výchovou verejnosti k environmentálnemu povedomiu, plnením úloh monitoringu, rozpoznávaním environmentálnych problémov, zvyšovaním povedomia o environmentálnych problémoch, zhromažďovaním informácií pre verejnú správu a vykonávaním poradenskej činnosti, reprezentovaním verejného záujmu pri riešení environmentálnych konfliktov, presadzovaním environmentálnych požiadaviek, iniciovaním reforiem právnych úprav o ochrane životného prostredia a iné.

Priemysel a obchod - napriek tomu, že ich záujmom je zisk, pri presadzovaní svojich ekonomických záujmov hľadajú kompromisné riešenia s cieľom obmedziť tlak na životné prostredie. Výsledkom takejto činnosti podnikateľov sú výrobky a služby, ktoré spĺňajú požadované kvality a vlastnosti. Takýchto podnikateľov môžeme označiť ako zelení spotrebiteľia. EMAS - toto označenie predstavuje schému spoločenstva pre environmentálne manažérstvo a audit. Je dobrovoľným nástrojom environmentálneho manažérstva pre organizácie, ktoré chcú zhodnocovať a zlepšovať svoje environmentálne správanie.

Médiá ako aktér plnia významnú úlohu pri identifikovaní environmentálnych problémov a ich riešení, môžu ovplyvniť prijatie

¹⁷ LIST, J. A.; STURM, D. M.: *How elections matter: Theory and evidence from environmental policy*. In: *The Quarterly Journal of Economics*, 2006.

a realizáciu konkrétnych riešení. Majú schopnosť formovať verejnú mienku, a tým nepriamo pôsobiť na držiteľov moci, pretože dokážu problémy nachádzať, vytvárať, zhoršovať alebo zľahčovať, môžu o nich verejnosť informovať pravdivo alebo ich zatajovať. Špecifické postavenie medzi médiami má internet a sociálne siete, pretože sú menej kontrolované zo strany tých, ktorí by chceli kontrolovať na nich prebiehajúcu komunikáciu.

Úloha verejnosti ako aktéra environmentálnej politiky je skôr sprostredkovaná a to politickým systémom, politickými stranami, environmentálnymi mimovládnyimi organizáciami alebo verejnou mienkou. Dovoľme si tvrdiť, že nepolitickí aktéri sa stále viac zameriavajú na environmentálne šetrné správanie.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo priblížiť teóriu viacúrovňového riadenia, environmentálnu politiku Európskej únie, na základe všeobecného delenia aktérov, ktorí sa podieľajú na tvorbe akejkoľvek politiky identifikovať konkrétnych aktérov, ktorí vystupujú v environmentálnej politike a charakterizovať ich činnosť. Medzi aktérov, ktorí sa podieľajú na tvorbe environmentálnej politiky zaradíme inštitúcie Európskej únie, štát ako celok a jeho politických zástupcov, politické strany, ale aj neštátne subjekty, podnikateľov, masmédiá, internet a občanov.

Činnosť podnikateľských subjektov má dopad na životné prostredie štátu, v ktorom subjekt podniká. Štát do svojej legislatívy zapracoval požiadavky na ochranu životného prostredia, ktoré mu vyplývajú z legislatívy Európskej únie ako nadnárodnej inštitúcie. Nedodržiavanie legislatívy je v každom štáte sankcionované. V súčasnosti môžeme vidieť záujem mnohých podnikateľov o zakomponovanie environmentálneho manažérstva do interných smerníc firiem ako reakciu na aktuálne legislatívne požiadavky. Avšak, problémom je, že s rastúcimi legislatívnymi požiadavkami na ochranu životného prostredia rastú podnikateľom celkové náklady. Táto skutočnosť môže viesť k tomu, že

podnikatelia začnú upúšťať od environmentálneho správania. Motivovať k environmentálnej zodpovednosti sa dá nie len pozitívne ale aj negatívne. Dosahovanie cieľov je možné aj v prípade nedodržiavania environmentálnych požiadaviek určených Európskou úniou, a to vďaka reguláciám a sankciám, ktoré sú rovnako zakotvené v legislatíve. Práve vďaka ich hrozbám sa niektorí podnikatelia správajú environmentálne zodpovednejšie. Avšak, nájdu sa aj takí, ktorí sa snažia tieto regulácie obchádzať. Myslím si, že je potrebné ľudí motivovať pozitívne, a to podporou environmentálnej gramotnosti.

Literatúra:

- BACHE, I.; FLINDERS M.: *Multi-level Governance*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- DONOVAN; MOONEY; SMITH. J.: *State & local politics institutions and reforms*. Boston: Student edition, 2010.
- EURÓPSKA ÚNIA: *Nariadenia, smernice a ďalšie akty*, 2019.[online], [cit. 15/05/2019]. Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/eu-law/legal-acts_sk>.
- HAGUE, R.; HARROP, M.: *Comparative Government and Politics*. UK: Palgrave MacMillan, 2007.
- KAMENICKY S.: *Political parties and environmental policy*. Durham: Duke university press, 2005.
- KELLEHER, J.; BATTERBURY, S.; STERN, E.: *The Thematic Evaluation of the Partnership Principle: Final Synthesis Report*. London: The Tavistock Institute Evaluation Development and Review Unit, 1999.
- KINGDON, J. W.: *Agendas, Alternatives, and Public Policies*, 2/e. New York: The University of Michigan, 1995.
- KORDÍK, D.; VRANA, K.: *Environmentálna politika EÚ a nástroje jej využívania*. Bratislava: Slovenský živnostenský zväz, 2004. [online]. [cit. 15/05/2019.] Dostupné na internete: <<https://ueapme.com/businesssupport%20II/Training%20Tools/Confartigianato/Environment/SKEnvironmental%20policy.pdf>>.
- LIST, J. A.; STURM, D. M.: *How elections matter: Theory and evidence from environmental policy*. The Quarterly Journal of Economics, 2006.

- MALÍKOVÁ, L.: *Verejná politika. Aktéri a procesy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2003.
- MARKS, G.: *Structural Policy and Multilevel Governance in the EC*. In: A. Cafruny and G. Rosenthal (eds), *The State of the European Community*. Vol. 2: The Maastricht Debates and Beyond. Boulder, CO: Lynne Rienner, and Harlow: Longman, 1993.
- MARKS, G.; HOOGHE, L.: *European Integration and Democratic competition*, 2004, s. 8. [online], [cit. 15/05/2019]. Dostupné na internete: <<http://library.fes.de/pdf-files/id/02607x.pdf>>.
- STUBBS, P.: *Stretching Concepts Too Far? Multi-Level Governance, Policy Transfer and the Politics of Scale in South East Europe*. In: *Southeast European Politics*, Vol. VI, No. 2/2005.
- ŠÁLKA, J.; SARVAŠOVÁ, Z.: *Governance v lesníctve*. Zvolen: Národné lesnícke centrum, 2009.
- WIENER, A.; DIEZ, T.: *European Integration Theory*. USA: Oxford University Press, 2009.

Fenomén zelenej politiky - nová budúcnosť?

Michaela Ružičková

The subject of our article is green politics. The article defines the fundamentals of ecological movement and its present character, through the presentation of elementary problems of the ecological sphere and their reflexion by the green political parties. In particular, we bring the analysis of the founding of the West German political Green party (Die Grünen), which we use as a model. The second part of the article describes some of new green trends and concepts, which have the political impact, especially in the present Western world. Our article focuses also on the global political scale, while it also captures the impact of these trends on the present and future politics. The article also tries to open the questions of the possible applicability of described trends and efforts in the political sphere in the future.

Úvod do problematiky

Politická realita súčasnosti sa dynamicky mení, pričom zmena je neodňateľným prvkom aj v rovine teoretickej. Obe tieto roviny neustále usilujú o spoločenský a politický progres, hľadanie lepších riešení existujúcich a rezonujúcich problémov. Musia pritom taktiež reflektovať dynamiku názorov, hodnôt a preferencií – či už politických subjektov, charizmatických jednotlivcov či celej spoločnosti. Do tohto dynamického a zväčša progresívneho rámca sa dostáva aj problematika, ktorá je ústredným objektom záujmu nášho príspevku – zelená politika. Jej obsah máme na mysli v kontexte jeho kreovania v mantineloch ekologizmu a environmentalizmu ako ideológií a ako sociálno-politických hnutí. Tieto hnutia a idey sú pomerne mladé, viažu sa na obdobie 20. storočia, aj keď ich prvotné základy sa formovali už dlhodobejšie. Hodnotové a ideologické základy zelenej politiky, prejavujúce sa v teoretickej aj praktickej podobe jej výstupov, sa teda viažu najmä na ideologické ukotvenie environmentalizmu a ekologizmu, a to najmä v kontexte ich postupného vývoja a reakcií na existujúcu realitu. Ekologizmus je pritom často chápaný ako komplexná ideológia zameraná

na otázky životného prostredia, pričom environmentalizmus je popisovaný skôr ako forma zelenej politiky, zaoberajúca sa aj čiastkovými otázkami ako je znečistenie či využívanie prírodných zdrojov.¹ Pre účel našej práce a podchytenie javov, ktoré spadajú do jej obsahu sa preto javí ako vhodnejšie využívať pojem zelená politická teória, ktorý pokrýva celé spektrum týchto politických úsilí.

Ako sme už podotkli, zelená politická teória je jednou z najnovších politických koncepcií, avšak jej korene siahajú k obdobiu industriálnej revolúcie, postupnému prechodu ku kapitalizmu, zahŕňa tiež negatívne reakcie na imperializmus a kolonializmus, reakciu na svetové vojny a rozsiahle vojnové konflikty (s ktorými súvisia mnohé čiastkové problémy ako sú otázky ľudských práv, používanie chemických a jadrových zbraní, a pod.), využívanie jadrovej energie, ťažba ropy a neskoršie "ropné šoky" a krízy 60. a 70. rokov 20. storočia... V súčasnosti sa k takémuto vymedzeniu pripájajú ďalšie, špecificky súčasné problémy: umelé hnojivá, odlesňovanie, znečistenie vôd, ovzdušia aj pôdy, smog, chemický odpad, nadmerná produkcia plastového odpadu s nízkou úrovňou ďalšieho spracovania, globálne otepľovanie, zvyšovanie úrovne hladiny oceánov, ozónové diery, skleníkový efekt, a mnoho ďalších, rovnako závažných problémov. Tieto problémy sú pritom navzájom späté a je zjavné, že práve aktivitou človeka sa takto narúša celá biosféra, čo môže mať v budúcnosti katastrofálne následky aj pre ľudstvo. Domnievame sa, že možnou cestou k zlepšeniu tohto stavu je medializácia daných problémov, apel na jednotlivca k zlepšeniu jeho spotrebiteľského správania, apel na zodpovednejšie nakladanie s odpadom, apel na firmy pre zlepšenie kvality produktov, atď. Všetky tieto snahy by však malo zastrešovať zodpovedné politické rozhodovanie založené práve na cieľoch zelenej

¹ BARRY, J.: *Green Political Theory*. In.: GEOGHEGAN, V.; WILFORD, R. (eds.): *Political Ideologies: An Introduction*. London: Routledge, 2014. [online], [cit. 16/06/2019]. Dostupné na internete: <https://pure.qub.ac.uk/ws/files/5420698/Green_Political_Theory_John_Barry.pdf>.

politickej teórie – tento krok sa aj v súčasnosti pokúšajú presadzovať najmä “zelené” politické strany.

Vyššie menované problémy sú reflektované už pomerne dlhodobo, avšak zostávali poväčšine skôr v rovine teórie. Prakticky sa formovanie zelených politických strán stávalo skutočnosťou približne koncom 70. rokov 20. storočia, kedy už dochádzalo k výraznej spoločenskej reflexii mnohých spomínaných otázok a k snahe zmeniť daný stav. Je možné konštatovať, že prenikaniu novosformovaných politických strán tohto zamerania a charakteru do zákonodarných orgánov štátov najmä západného sveta v tomto období napomohlo viacero faktorov, medzi inými mohlo ísť najmä o postupný úpadok tradičného rozdelenia politických strán v rámci politického spektra. Priestor pre vstup nových zoskupení do politického priestoru sa tak otvoril napríklad kvôli postupnej diskreditácii komunistických politických strán a kvôli postupnej strate dôvery voči etablovaným politickým stranám odkazujúcim na klasické ideológie a ciele – tradičné kresťansky zamerané politické strany, konzervatívne politické strany či sociálno-demokratické politické strany, a pod. Tento jav podľa nášho názoru nadväzuje aj na úpadok pracujúcej triedy pôsobením kapitalizmu a procesov globalizácie s následnými zmenami v pracovných trhoch a prehľbovaním sociálnych rozdielov...² Politické strany klasického zamerania navyše väčšinou neboli schopné dostatočne pružne reagovať na zmeny, ktoré reflektovali práve kreujúce sa strany zelených.

Zelené politické strany

Od spomínaného obdobia sa stalo vytváranie zelených politických strán a presadzovanie ich agendy prostredníctvom úspechov vo voľbách do zákonodarných orgánov takpovediac trendom. Prvou

² MAIER, J.: *The Green Parties in Western Europe. A Brief History, Their Successes and Their Problems*. [online], [cit. 16/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.globalgreens.org/literature/maier/westerneurope>>.

a zároveň najpozoruhodnejšou udalosťou v tomto kontexte bolo zvolenie západonemeckej zelenej politickej strany Die Grünen do Bundestagu v roku 1983. Tento moment taktiež nevyvrátiteľne symbolizoval úpadok etablovaných politických štruktúr, čomu nasvedčuje najmä výrazný volebný úspech tohto novovzniknutého politického subjektu. Úplne novej politickej strane sa podarilo prelomiť 5 percentné kvórum pre získanie kresiel v parlamente, a to prvýkrát po takmer 30 rokoch. Die Grünen vo voľbách 6. Marca 1983 získali 1 609 855 prvých hlasov (4,1%) a 2 167 431 druhých hlasov (5,6%), čo bolo prerátané na 28 poslaneckých mandátov.³ Samotný výsledok týchto volieb, pretavený do počtu poslaneckých mandátov bol pomerne nízky – najnižší zo všetkých piatich zvolených politických subjektov. Na druhej strane však išlo o veľmi významný výsledok, a to s ohľadom na existujúcu politickú klímu daného obdobia a rýchly vývoj tejto politickej strany.

V tomto momente by bolo možné aspoň čiastočne zhrnúť politickú stranu Die Grünen a impulzy vedúce k jej založeniu. Jej formovanie sa oficiálne začalo v roku 1980, a to komunikáciou medzi viacerými zelenými organizáciami a platformami vzniknutými koncom 70. rokov 20. storočia na miestnej aj štátnej úrovni. Základom formujúceho sa hnutia s ambíciou vytvoriť politickú stranu na národnej úrovni bolo najmä hnutie proti jadrovej energii (toto hnutie sa v Spolkovej republike Nemecko objavilo koncom 70. rokov).⁴ Je dôležité podotknúť, že práve toto hnutie, z ktorého vychádzal aj program novovzniknutej strany Die Grünen, bol v silnom rozpore s rozsiahlym energetickým programom vtedajšej koalícnej vlády sociálnych demokratov a liberálov, taktiež podporovaných kresťansko-demokratickou opozíciou v parlamente. Ako sme už podotkli, strana Die Grünen bola oficiálne

³ *Elections to the 10th German Bundestag on 6 March 1983*. [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1983.html>>.

⁴ CONRADT, D. P.: *Green Party of Germany*. [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/topic/Green-Party-of-Germany>>.

založená v roku 1980 a združovala celý rad regionálnych hnutí a organizácií, ktorých ideologické smerovanie bolo nastavené proti hlavnému, resp. oficiálnemu prúdu západonemeckej politiky. Išlo najmä o rôznych aktivistov v oblasti životného prostredia, ale aj ľudských práv a mieru. Verejná mienka sa postupne sformovala do vyjadrovania presvedčenia, že politické elity nekonajú dostatočne rýchlo či vhodne, ba dokonca, že ignorujú otázky životného prostredia, jadrovej energie, a pod., čo sa pretavilo najmä do rozsiahlej podpory novozaloženej strany zelených. Zaujímavý je v tomto ohľade aj alternatívny charakter tejto politickej strany. Máme na mysli napríklad fakt, že jej program a zameranie priťahli aj rôznych aktivistov účastniacich sa na protestnom hnutí v roku 1968, a pod. Samotná politická strana bola prvotne ladená skôr ako alternatíva, protest či vyjadrenie nesúhlasu s existujúcim nastavením politiky. Jedna zo zakladajúcich členov strany a výrazná politická líderka *Petra Kelly* zhrnula tento typ nastavenia stranického smerovania ako "strana proti stranám". Na základe (aj) takto popísaného stavu je možné uvažovať aj v rovine kritiky voči tejto politickej strane – nakoľko išlo o plnohodnotnú politickú stranu, nakoľko politické hnutie či sociálne hnutie, a pod.? Samotná politická strana však do súčasnosti prešla značným vývojom, čo sa odrazilo na prepracovaných programoch aj na charaktere jej lídrov, medzi ktorými sa objavujú najmä sofistikovaní politici a odborníci v mnohých oblastiach. Strana taktiež zostala aj naďalej úspešnou, medzi rokmi 1998 až 2005 tvorila koalíciu s SPD (Sociálno-demokratická strana)⁵ a jej volebné výsledky sú neustále pomerne vysoké. V súčasnosti ju už môžeme označiť za elabovanú politickú stranu, ktorá v Nemeckej spolkovej republike tvorí veľmi výrazný prvok politického spektra a do veľkej miery ovplyvňuje smerovanie celej politickej sféry.

⁵ CONRADT, D. P.: *Green Party of Germany*. [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/topic/Green-Party-of-Germany>>.

V návaznosti na vyššie pomenované skutočnosti by sme mohli pokračovať analýzou zakladania ďalších zelených strán vo všetkých (nielen) európskych štátoch, a následne sledovať vývoj ich preferencií u voličov, výrazných lídrov týchto strán či dôležitých tém ich programov. "Zelená ideológia" je v súčasnosti rozšírená už v celom svete, pričom práve kvôli páľčivosti tém, o ktoré sa do vysokej miery tieto politické strany opierajú, môžeme v tomto kontexte predpokladať ďalší, možno až dramatický vývoj. Možno práve zelené politické strany budú mať v nasledujúcich dekádach stále vyššiu voličskú podporu a je možné predpokladať aj radikalizáciu dnes už pomerne umiernených taktík a programov. V prípade nedostačujúcej tendencie zvrátenia globálnych ekologických problémov a kríz bude podľa nášho názoru zelená politika čoraz úspešnejšie presadzovaná na národných úrovniach aj úrovniach rôznych regionálnych integračných platforiem. V takomto prípade je možné predpokladať aj pokračujúce hlbšie prepájanie týchto politík s rôznymi inými problémami – už v súčasnosti je možné badať spájanie ekologických tém s otázkami ľudských práv, feminizmu, menšinovou problematikou, a pod. Zaujímavým trendom je tiež zahrňanie zelenej agendy do programov politických strán umiestnených v rôznych častiach politického spektra a do programov strán venujúcim sa primárne iným dôležitým problémom, nemusí ísť teda výlučne iba o stranu označujúcu sa ako "zelená".

Zelené koncepty a trendy

Našu pozornosť je v tomto bode možné zacieliť na nové koncepty a trendy, ktoré sa objavujú v zelenej politike. Ide najmä o nové snahy riešenia ekologických problémov so zameraním sa na otázky fungovania veľkých miest, výroby tovarov, spotrebiteľského správania, a pod. Ústredným pojmom týchto trendov je udržateľnosť. Koncept udržateľnosti sa odvoláva najmä na zodpovedné hospodárenie a spotrebu, a to najmä s ohľadom na snahu zabezpečiť vhodné prostredie aj pre budúce generácie. Tento koncept tak apeluje na celospoločenskú

zodpovednosť za stav životného prostredia a globálnej klímy. Organizácia spojených národov definuje trvalú udržateľnosť ako schopnosť súčasnej generácie uspokojovať svoje potreby a životné nároky bez toho, aby bola touto aktivitou ohrozená schopnosť uspokojovať potreby u ďalších generácií. Podmienkou pritom nemajú byť absolútne limity vývoja, skôr by malo ísť zlepšovanie technologickej a sociálnej štruktúry s účelom zachovať a vytvoriť novú kvalitu hospodárskeho rastu.⁶ Udržateľný vývoj je spájaný najmä so snahou zachovania zdrojov – snaha o znižovanie spotreby vyčerpateľných energetických zdrojov, obnoviteľné zdroje energií, snaha o vynájdenie nových možností... Problém neudržateľného vývoja sa viaže najväčšmi na nezvratiteľný rast svetovej populácie, s čím súvisí vyšší dopyt po tovaroch a rastúca spotreba, ktoré bez zodpovedných spôsobov výroby, využívania materiálov pre túto výrobu a zodpovedného nakladania s odpadom budú mať veľmi negatívne dopady na životné prostredie. V súčasnosti sa koncept udržateľnosti už pomerne často objavuje nielen u zelených politických strán, ale aj v jednotlivých regionálnych politikách, resp. v rámci komunálnych politík. Tieto politiky zaostrujú svoju pozornosť napríklad na ekologickú dopravu, kde usilujú o zvyšovanie záujmu o hromadné dopravné prostriedky či nemotorové vozidlá, a pod. Taktiež dôležitou oblasťou je výstavba s ohľadom na životné prostredie, zodpovedné a ekologické zdroje energií, ekologické nakladanie s komunálnym odpadom, podpora miestnych farmárov a predajcov tovarov, atď. Mnohé moderné veľkomestá sa práve pre naplnenie (nielen) vyššie spomenutých cieľov snažia princípy zelenej politiky implementovať do vlastného fungovania. V prípade veľkomiest môžu mať takéto kroky k znižovaniu uhlíkovej stopy a zaťaženia na životné prostredie vysoký potenciál aspoň čiastočne zlepšiť súčasnú situáciu, v horizonte niekoľkých desiatok rokov by sa takéto tendencie mohli

⁶ *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future.* [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>>.

na životnom prostredí odrážať veľmi pozitívne. Artikulácia požiadaviek k redukcii negatívnych dopadov ľudských konaní vo vzťahu k životnému prostrediu sa tak uskutočňuje aj cez koncept tzv. smart cities (inteligentných miest).

Smart cities, označované aj ako mestá budúcnosti, sú mestami, ktoré usilujú o rýchlu a efektívnu reakciu na výzvy a rezonujúce problémy v oblasti nielen životného prostredia, ale aj hospodárstva a sociálnej sféry. V tomto kontexte pritom smart cities využívajú výsledky technologického pokroku, ktorých aplikácia pri správe miest prináša efektívne riešenia a zvyšovanie kvality života obyvateľov. Je možné vytýčiť viacero zložiek zamerania, napríklad ide o inovatívne využitie informačných technológií, čisté a kvalitné životné prostredie, udržateľné zdroje energií, či ekologická a efektívna doprava.⁷ V súvislosti s inteligentnými mestami je možné spomenúť aj tendenciu k zavádzaniu smart governance, teda inteligentnej správy vecí verejných v mestách. Táto oblasť zahŕňa zvyšovanie participácie občanov na rozhodovaní, zvyšovanie kvality verejných a sociálnych služieb (prostredníctvom zvyšovania investícií a celospoločenského záujmu o tieto oblasti), zvyšovanie transparentnosti vo výkone správy, a taktiež príprava a dodržiavanie dlhodobých stratégií rozvoja miest.⁸ Neoddeliteľnou súčasťou taktiky týchto miest budúcnosti je tak práve pohľad dopredu – zohľadňovanie významu dlhodobých a komplexných, aj keď nákladnejších riešení problémov. Koncept smart cities sa v súčasnosti už aktívne pretavuje v reálne konanie, pričom množstvo takýchto miest sa buduje v Európe – napríklad ide o Barcelonu, Am-

⁷ FURIK, A.; SZALAI, P.: *Smart cities: Budúcnosť miest v Európe*. [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/digitalizacia/linksdossier/smart-cities-buducnost-miest-v-europe/>>.

⁸ FURIK, A.; SZALAI, P.: *Smart cities: Budúcnosť miest v Európe*. [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/digitalizacia/linksdossier/smart-cities-buducnost-miest-v-europe/>>.

sterdam, Kodaň, Helsinki, Dublin, atď. V súvislosti so Slovenskou republikou nie je tento koncept zatiaľ uplatňovaný vo väčšom meradle, do budúcnosti však registrujeme vo viacerých slovenských mestách aj takúto tendenciu – napríklad Bratislava, Nitra či Košice.

Zaujímavým konceptom, ktorý je však uplatniteľný skôr v menšom meradle, je koncept cirkulárnej ekonomiky, založený na snahe znižovať produkciu tovarov z prvotných materiálov. Ide tak najmä o presadzovanie recyklácie materiálov či opravy tovarov, čo by malo viesť k znižovaniu produkcie odpadu a drancovania prírodného bohatstva pre spracovanie na výrobné materiály. Otázny je v tomto prípade dopad na reálnu ekonomiku – vo veľkom meradle by mohol tento koncept znamenať kolíziu, je preto potrebné prijímať kroky k zabezpečeniu pripravenosti a vytváraniu plánov pre rôzne scenáre výsledkov. Koncept cirkulárnej ekonomiky zároveň znamená, podľa nášho názoru, zvyšujúci sa tlak na rast kvality tovarov – podstatné je vytvárať tovar, ktorý vydrží dlhšie časové obdobie a potom bude možná ešte jeho oprava, prípadne znovuvyužitie materiálu z daného výrobku. Pri tejto myšlienkovvej koncepcii teda ide aj o snahu zvyšovať technologické nároky (bez ohľadu na dizajnové nároky) výroby. Takto definovaný základ idey cirkulárnej ekonomiky je očividne kompatibilný s podstatou konceptu udržateľnosti – dôležitý je pohľad do budúcnosti. Lacné tovary sú v súčasnosti často vyrábané nekvalitne a z nízko kvalitných materiálov z nezodpovedných zdrojov, a taktiež bez ohľadu na budúce možnosti využitia či trvácnosť daného tovaru pri jeho využívaní kupujúcim. Napríklad móda sa stala za posledné desaťročia tzv. rýchlou módou (fast fashion), ktorá slúži pre uspokojovanie iba aktuálnych (sezónnych) požiadaviek. Aj preto sa textilné odvetvie výroby stalo druhým najšpinavším odvetvím sveta a v súčasnosti produkuje nespočetné množstvá odpadových látok. Záujmom producentov tovarov sa stala snaha vyhovieť zákazníkovi, neustále túžiacom po novom tovare a nadobudnúť čo najväčší zisk. Tieto ciele sa podrobujú znižovaniu kvality výrobného materiálu a spôsobov výroby tovarov

(vrátane pracovnej sily), a tiež zvyšovaniu negatívnych dopadov takto nastavených stratégií na životné prostredie. Výroba sa stáva trvale neudržateľnou. Odpoveďou na tento negatívny trend môže byť v prípade textilného priemyslu napr. zakladanie značiek spadajúcich pod tzv. fair fashion. Výrobcovia takéhoto textilu garantujú kupujúcemu zodpovednosť pri výrobe a "fair" prístup k životnému prostrediu.

Vhodným premostením môže byť pre nás aj koncept zero waste, ktorý taktiež spadá pod oblasť nášho záujmu. Tento koncept sa zameriava najmä na jednotlivca ako spotrebiteľa. Ide o ideovú líniu, ktorá predpokladá hlboký záujem človeka na zachovaní biosféry Zeme a zníženie dopadov neudržateľného spotrebiteľského správania. Predpokladom konania komunity zero waste je potom podchytenie vlastného správania a konania vo vzťahu k prostrediu, jednoducho povedané, ide o ťaženie z presvedčenia, že ak máme záujem o zmenu, začínať je potrebné od samého seba. Koncept zero waste sa zameriava na minimalizáciu alebo úplné zamedzenie tvorby odpadu (vynímajúc organický odpad). Základným princípom je teda minimalizácia kúpy nového tovaru a upriamanie poroznosti na možnosti opravy už vlastneného tovaru, požičiavania či kúpy používaného tovaru. K uskutočniteľnosti takéhoto záväzku taktiež existuje tendencia rozširovať platformu špecializovaných bezobalových obchodov či trhov, ktoré sú pre takto nastavenú stratégiu nevyhnutné. Bez ohľadu na úspešnosť tejto koncepcie, ktorá je v súčasnosti rozšírená iba u malých komunit, je možné postrehnúť silný prvok tlaku na zmeny v spotrebiteľskom správaní iných, ako aj v nastavení stratégií veľkých firiem a obchodných reťazcov. Podobne kontroverzným konštruktom môže byť aj tzv. freeganism.⁹ Podobne ako koncepcia zero waste, aj freeganism je možné definovať skôr ako životný štýl alebo štandard.

⁹ Zatiaľ bez slovenského ekvivalentu, v angličtine má aj alternatívne názvy ako "Dumpster-diving" či "bin-diving", avšak pojem freeganism je oproti týmto pomenovaniám komplexnejší - zahŕňa aj myšlienkový smer.

Jeho protagonisti teda neusilujú o násilné rozšírenie tejto koncepcie alebo jej pretláčanie prostredníctvom politiky. Na druhej strane však ide o pomerne efektívny spôsob poukazovania na výrazný spoločenský problém, v tomto prípade neúmerneho plytvania potravinami. Freeganism je založený na konzumácii potravín, ktoré boli vyhodené, resp. vyradené z predaja, najmä z potravín vyradených veľkými obchodnými reťazcami po uplynutí dátumov spotreby.¹⁰ Napriek pomerne výraznej kontroverznosti tohto druhu konania a myslenia je možné konštatovať, že ide o ďalší spôsob presadzovania eco-friendly agendy, ktorá určitým spôsobom tlačí aj na politickú sféru. Problémy potravín a ich plytvania v štátoch najmä západného sveta nie sú novou témou, avšak z dôvodu dlhodobej absencie komplexných riešení či ich aktívneho hľadania je možné predpokladať ďalší nárast hnutí a komunit podobného zamerania.

Záver

V predchádzajúcej časti nášho príspevku sme sa zamerali skôr na parciálne súčasti moderného ekologického hnutia, ktoré zväčša nemajú výrazné presahy na politickú sféru. Ich popisovaním však usilujeme o zviditeľnenie otázok, ktoré sú ústredným motívom daných trendov a v budúcnosti očakávame nárast ich reflexie aj v sfére politiky. Domnievame sa, že v horizonte nasledujúcich desaťročí budú ekologické problémy čoraz páčivejšie a bude čoraz nutnejšie otvárať priestor pre ich možné riešenia. Tento priestor bude vysoko závislý aj na politických riešeniach, ktoré je aj preto potrebné vnímať ako celospoločenský záujem.

Pri koncipovaní príspevku a zameraní sa na problémy, ktoré stoja v sfére nášho záujmu, si uvedomujeme aj existujúce prekážky či úskalía, vedúce aj k zneisteniu či rezignácii na ich riešenie. Napríklad

¹⁰ PERKIN, B.: *Freegan freshers: the students making savings by living off waste*. [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/education/2015/jan/23/freegan-freshers-the-students-making-savings-by-living-off-waste>>.

v oblasti textilnej výroby, ako sme už spomínali, reflektujeme snahy rôznych firiem o výrobu a prezentáciu fair-fashion produktov. Na druhej strane však stoja aj firmy, ktoré upravujú informácie o svojich produktoch v záujme označovať sa ako ekologicky zmýšľajúceho a zodpovedného predajcu. Takéto konanie môžeme označiť ako tzv. greenwashing a kategorizovať ho ako očividné zavádzanie zákazníka. Je však nepopierateľné, že aj greenwashing je odpoveďou na narastajúci záujem o eco-friendly produkty. Pri takto nastavenej diskusii je potom možné uvažovať aj o ďalších, zväčša negatívnych dopadoch dopytu po ekologických tovaroch a výrobkoch. Ich analýzou by sme dospeli k otváraniu nespočetného množstva otázok súvisiacich s danou témou. Nevyhnutným záverom našich úvah však zostáva výrazná aktuálnosť problematiky ekologizmu a zelenej politickej teórie. Domnievame sa, ako sme už viackrát v rámci príspevku naznačili, že témy ochrany životného prostredia budú čoraz častejšie a intenzívnejšie zahrňané do agendy politických strán a hnutí, medzinárodných organizácií, integračných zoskupení... Okrem nastavenia politického priestoru pre reflexiu týchto záležitostí je potrebné posúvať hranice aj v ľudskom vnímaní prostredia a postaviť dané témy do popredia v rebríčkoch dôležitosti. V tomto ohľade sledujeme pozitívne smerovanie a veríme, že tento kurz zostane nastavený aj v budúcnosti, pričom prinesie želané výsledky.

Literatúra:

- BARRY, J.: *Green Political Theory*. In.: GEOGHEGAN, V.; WILFORD, R. (eds.): *Political Ideologies: An Introduction*. London: Routledge, 2014. [online], [cit. 16/06/2019]. Dostupné na internete: <https://pure.qub.ac.uk/ws/files/5420698/Green_Political_Theory_John_Barry.pdf>.
- CONRADT, D. P.: *Green Party of Germany*. [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.britanica.com/topic/Green-Party-of-Germany>>.

- Elections to the 10th German Bundestag on 6 March 1983.* [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1983.html>>.
- FURIK, A.; SZALAI, P.: *Smart cities: Budúcnosť miest v Európe.* [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/digitalizacia/linksdossier/smart-cities-buducnost-miest-v-europe/>>.
- MAIER, J.: *The Green Parties in Western Europe. A Brief History, Their Successes and Their Problems.* [online], [cit. 16/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.globalgreens.org/literature/maier/western-europe>>.
- PERKIN, B.: *Freegan freshers: the students making savings by living off waste.* [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/education/2015/jan/23/freegan-freshers-the-students-making-savings-by-living-off-waste>>.
- Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future.* [online], [cit. 22/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>>.

Potravinová sebestačnosť a služby vo verejnom hospodárskom záujme

Jozef Kotuľák

Ensuring food self-sufficiency is the strategic concern of any sovereign state entity and the legitimate aim of public policy to ensure the health and nutrition of the population. In this context, food self-sufficiency can be seen as a service of public economic interest, which is also justified in a social-market economy. It should be emphasized that, in keeping with this perception of food self-sufficiency, we are talking about a service that does not undermine the market environment and has no ambition to go beyond the limits of the public policy regulator at the level of executive and legislative power.

Úvod

Potravinovú sebestačnosť je možné charakterizovať ako schopnosť krajiny zabezpečiť zásobovanie obyvateľstva potravinami dlhodobou udržateľným spôsobom, a to jednak prostredníctvom dostatočne výkonného agropotravinárskeho komplexu a primeraným postavením krajiny v rámci medzinárodnej deľby práce.

Pokiaľ sa jedná o agropotravinársky komplex, štát by mal vytvárať legislatívne prostredie a systém stimulov tak, aby bolo možné dosahovať udržateľnú výkonnosť agropotravinárstva, zohľadňujúc spoločenské preferencie v oblasti spotreby potravín a objektívne stanovené parametre zdravia a výživy obyvateľstva.

Pokiaľ sa jedná o primerané postavenie krajiny v rámci medzinárodnej deľby práce, uplatňujú sa všeobecne dva koncepty. Prvý koncept zohľadňuje teóriu komparatívnych výhod so zohľadnením špecifík krajiny a regiónu, ako aj väzbu na ciele a požadované parametre na úrovni regionálneho hospodárskeho komplexu, pokiaľ je konkrétna krajina členom takéhoto zoskupenia. Druhý koncept je teória absolútnej výhody. Základom konceptu je medzinárodná deľba práce, ktorá je založená na predpoklade efektívnejšieho vynaloženia práce a ekonomických prostriedkov.

Zabezpečenie potravinovej sebestačnosti prostredníctvom agropotravinárskeho komplexu

Poľnohospodárstvo je kľúčovým odvetvím národného hospodárstva Slovenskej republiky. Zabezpečuje kvalitné suroviny pre potravinársky priemysel aj pre ostatné odvetvia ekonomiky. Poľnohospodárstvo prispieva k rozvoju regiónov Slovenska, vytvára pracovné miesta na vidieku a ochraňuje životné prostredie.

Podiel poľnohospodárstva na hrubej pridanej hodnote, hrubej produkcii slovenskej ekonomiky, celkovej zamestnanosti aj investíciách dlhodobo klesá. Vzhľadom k previazanosti poľnohospodárstva s vidieckou ekonomikou tým klesá aj vplyv na rozvoj vidieka a obcí. Dôvodom je nižší rast poľnohospodárskej produkcie ako je rast produkcie v iných odvetviach ekonomiky a nízka diverzifikácia poľnohospodárskych činností. S ekonomickým vývojom klesá podiel poľnohospodárstva na hrubej produkcii, zamestnanosti a tvorbe kapitálu aj v iných rozvinutých štátoch Európskej únie a sveta. Ide o prirodzený proces, keďže technologický pokrok spôsobuje nárast produktivity vo výrobe a tým aj ponuky potravín, kým rast dopytu po potravinách je v rozvinutých štátoch, vrátane Slovenska, nízky.¹

Podielové ukazovatele však neodzrkadľujú skutočný význam slovenského poľnohospodárstva, lebo to produkuje aj veľké množstvo pozitívnych externalít, ktoré nie sú ohodnocované trhovými cenami. Jedná sa o mimoprodukčné aktivity ako je krajnotvorba, ochrana životného prostredia, podpora služieb na vidieku, udržiavanie tradícií a vidieckej kultúry. Kľúčovou otázkou je zabezpečenie celoplošného využívania poľnohospodárskej pôdy tak, aby sa zachovala kultúrna krajina, kultúrne dedičstvo, biodiverzita, biotopy a ďalšie prvky životného prostredia. Je všeobecne akceptované, že tieto hodnoty zabezpečuje práve poľnohospodárske využitie pôdy.

¹ Konceptia rozvoja pôdohospodárstva SR na roky 2013 - 2020 schválená uznesením vlády SR č. 357 z 3. júla 2013 [online], Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR, Bratislava 2013.

Bez poľnohospodárskej činnosti v danom území by neexistovali. Environmentálne funkcie poľnohospodársky využívannej pôdy, akými sú protipovodňová prevencia, ochrana pred eróziou, obnova vodných zdrojov, recyklácia organického odpadu, absorpcia plynov boli na spodnej hranici monetárne vyjadrené sumou 1.8 mld. €. ² Občania majú podľa výskumov záujem o mimoprodukčné služby. Poľnohospodári však potrebujú na ich poskytovanie vládnu podporu ako aj podporu celej spoločnosti, keďže sa jedná o verejné statky za ktoré im občania priamo neplatia. Keďže majú tieto funkcie celospoločenský význam, považujeme ich za verejné statky, resp. služby vo verejnom hospodárskom záujme. ³

Slovenský potravinársky priemysel je nosným odberateľom poľnohospodárskych komodít, zabezpečuje ich spracovanie, vyrába potravinárske výrobky a zásobuje obyvateľstvo kvalitnými a zdravými potravinami. V ostatných rokoch podiel potravinárstva na základných makroekonomických ukazovateľoch ekonomiky SR klesá vo všetkých rozhodujúcich ukazovateľoch.

Potravinársky priemysel pridáva k základným poľnohospodárskym komoditám pridanú hodnotu vo forme spracovania surovín a polotovarov a marketingových služieb ako sú obaly, doprava, reklama a pod. Spracovanie a marketingové služby majú hodnotu pre spotrebiteľov, ktorí sú za tieto služby ochotní platiť. V porovnaní s ostatnými štátmi Európskej únie je slovenský potravinársky priemysel menej rozvinutý a generuje nižšiu pridanú hodnotu, čo má všeobecne negatívny vplyv na poľnohospodársku prvovýrobu. Slovensko vyváža hlavne základné suroviny a dováža spracované potraviny, čím sa importujú aj služby potravinárskeho priemyslu, ktoré by mohli byť produkované na

² UHRINČAĎOVÁ, E.; BRODOVÁ, M.: Komoditné a nekomoditné výstupy a ich definovanie v matici spoločenského účtovníctva na úrovni odvetvia poľnohospodárstva. Štúdiá VÚEPP, Bratislava, 2008, s. 46.

³ A Quality Framework for Services of General Interest in Europe - Služby všeobecného záujmu. Európska komisia.

Slovensku. Príčinou je predovšetkým malý podiel inovácií, nevyužitie kapacít a neschopnosť príbuzných odvetví koordinovať obchodnú politiku voči maloobchodu.

Vnímajúc vyššie uvedené charakteristiky slovenského agropotravinárskeho komplexu je možné konštatovať, že element všeobecného hospodárskeho záujmu sa neodráža v kvantitatívnych a kvalitatívnych parametroch poľnohospodárskej prvovýroby a jej spracovania. Napriek tomu, všeobecný hospodársky záujem vyjadrený finančnými a nefinančnými stimulmi agropotravinárskeho priemyslu môžeme charakterizovať ako robustný a pokrývajúci do významnej miery špecifické riziká tak v poľnohospodárstve ako aj v potravinárstve.

Od vstupu do Európskej únie sa na Slovensku uplatňuje Spoločná poľnohospodárska politika (SPP) EÚ. Členské štáty spoločne determinujú SPP na úrovni EÚ a implementujú dohodnuté politiky na národných úrovniach. V súčasnosti sú poľnohospodári v EÚ a teda aj na Slovensku podporovaní v rámci SPP z dvoch pilierov.

Pilier 1 pokrýva priame platby (jednotná platba na plochu – SAPS a viazané podpory) a spoločnú organizáciu trhov. Poskytovanie jednotnej platby a ďalších priamych podpôr je podmienené rešpektovaním noriem v oblasti životného prostredia, zdravia ľudí, zvierat a rastlín (bezpečnosť potravín) a životných podmienok zvierat. Okrem toho musia členské štáty zabezpečiť, aby poľnohospodárska pôda bola udržiavaná v dobrom stave z hľadiska poľnohospodárskych postupov a ochrany životného prostredia. Minimálne požiadavky sú koncipované na úrovni každého členského štátu, pri zohľadnení špecifických charakteristík príslušných oblastí, vrátane pôdných a klimatických podmienok, existujúcich systémov hospodárenia, využitia pôdy, rotácie plodín, metód hospodárenia a štruktúry fariem. Opatrenia 1. pilieru sú, okrem trhových opatrení, pre členské štáty povinné a nevyžadujú spolufinancovanie.

Pilier 2 zabezpečuje zdroje poľnohospodárom a lesníkom prostredníctvom Programu rozvoja vidieka s cieľom zvýšiť konkurencieschopnosti pôdohospodárstva, poskytovať špecifické environmentálne verejné statky, podporovať diverzifikáciu výroby a kvalitu života na vidieku. Opatrenia 2. Piliera, s výnimkou niektorých opatrení osi 2, dobrovoľné a sú založené na projektovom princípe a spolufinancované z národnej úrovne.

Celkové zdroje na zabezpečenie realizácie politiky vidieka do roku 2020 sú na úrovni 7,73 mld. EUR. Z tejto čiastky tvoria zdroje štátneho rozpočtu 1,06 mld. EUR a prostriedky EÚ 6,67 mld. EUR. Z celkového balíka tvorí I. pilier SPP 3,053 mld. EUR, spoločná organizácia trhov 105 mil. EUR, II. pilier SPP 2,099 mld. EUR, projekt rozvoja rastlinnej a živočíšnej výroby 114,3 mil. EUR, Integrovaný regionálny operačný program 2,1 mld. EUR, OP Rybné hospodárstvo 20,8 mil. EUR a programy cezhraničnej spolupráce 233,9 mil. EUR. Sektorovo sú zdroje alokované do štyroch oblastí. Do poľnohospodárstva ide 4,7 mld. EUR, do lesníctva 173,6 mil. EUR, do potravinárstva 200 mil. EUR a 70 mil. EUR z Operačného programu Výskum a Inovácie a na obce ide 224 mil. EUR. Zdrojové zabezpečenie programového obdobia 2014 – 2020 pre oblasť pôdohospodárstva sa zvyšuje, oproti programovému obdobiu 2007 – 2013, o 392 mil. EUR.⁴

Koncept všeobecného hospodárskeho záujmu pri zabezpečení potravinovej sebestačnosti krajiny je teda potrebné chápať v dvoch vyvážených rovinách, a to produkčnej a dotačnej. Vývoj produkčnej úrovne potravinovej sebestačnosti neodráža robustnosť dotačnej úrovne, čoho výsledkom je pokles tvorby hrubej pridanej hodnoty a rast medzispo-treby slovenského poľnohospodárstva a potravinárstva.

⁴ BUDAY Š. a kol. : Porovnanie dopadov SPP na vývoj poľnohospodárskej výroby a objem zahraničného obchodu, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava 2012.

Zastavenie poklesu tvorby hrubej pridanej hodnoty, rast tvorby hrubého fixného kapitálu a pokles medzispotreby, si vyžaduje dlhodobý koncepčný prístup a pokračovanie aplikácie nastavených podporných systémov. Je potrebné podporiť reštrukturalizáciu slovenských poľnohospodárskych a potravinárskych podnikov, a to hlavne cez investičné projektové opatrenia Programu rozvoja vidieka, čo nastolí dlhodobý pozitívny efekt v raste hrubej poľnohospodárskej produkcie a potravinárskej výroby. Tento faktor by mal povzbudiť slovenských poľnohospodárov a potravinárov ku väčšej aktivite smerom ku dlhodobému rozvoju svojich podnikov.

Spôsob benefitovania z dotačnej úrovne konceptu všeobecného hospodárskeho záujmu vyžaduje od trhových subjektov podnikajúcich v poľnohospodárstve a potravinárstve zodpovedný prístup ku zlepšovaniu kvantitatívnych a kvalitatívnych produkčných parametrov. Je založený na dôslednom plnení jasných, vopred známych a stabilných pravidiel. Automatický prístup ku benefitom z podporných nástrojov musí vylučovať akúkoľvek formu diskriminácie, získanie celospoločenského súhlasu a všeobecnú aplikačnú zhodu. Doterajšiu úroveň aplikácie konceptu všeobecného hospodárskeho záujmu je potrebné posunúť na vyššiu úroveň, pričom jej zásadným elementom by malo byť vzájomné prepájanie domácej poľnohospodárskej prvovýroby s domácim spracovateľským priemyslom v záujme zabezpečenia odbytu produkcie s optimálnou pridanou hodnotou a primeranou rentabilitou. Horizontálna a vertikálna spolupráca subjektov v rámci potravinovej vertikály je jediným efektívnym riešením ako zabezpečiť optimálnu redistribúciu benefitov z tvorby pridanej hodnoty na ponukovej strane trhu s potravinami.

Zabezpečenie potravinovej sebestačnosti prostredníctvom medzinárodnej deľby práce

Po politicko-hospodárskych zmenách v 90. rokoch 20. storočia a po naštartovaní transformácie slovenskej ekonomiky sa naplno prejavilo reálne zaostávanie našej krajiny v celkovej konkurenčnej schopnosti ekonomiky. Ukázalo sa, že Slovenská republika sa neobíde bez zahraničných finančných, poznatkových a iných zdrojov. Transfer týchto zdrojov sa uskutočňuje predovšetkým prostredníctvom priamych zahraničných investícií. Zahraničný kapitál teda slovenskej ekonomike umožňuje výrazne zvyšovať celkovú mieru konkurencieschopnosti a produktivitu práce.⁵

Koncept všeobecného hospodárskeho záujmu z pohľadu medzinárodnej deľby práce spája s aplikovaním komparatívnych a absolútnych výhod, čoho dôsledkom je snaha verejnej politiky o oživenia výroby slovenského agropotravinárskeho priemyslu a zvyšovania jeho konkurencieschopnosti na domácich a zahraničných trhoch.

V tomto zmysle je potrebné konštatovať, že Slovensko má dostatočnú domácu surovinovú základňu pre spracovanie mlieka, obilnín, olejnín, cukru a hovädzieho mäsa a dostatočne stabilnú obchodnú a platobnú bilanciu pre dovoz surovín zo zahraničia. Veľkosť domáceho trhu umožňuje rast produkčnej výkonnosti sektora, pričom je badať významný vstup zahraničného kapitálu a jeho rastúci podiel na základnom imaní poľnohospodárskych a potravinárskych podnikov. Zároveň je badať, že podniky, ktoré sú súčasťou nadnárodných korporácií so silným kapitálovým zázemím investujú do moderných technológií, inovácií výrobkov a marketingu. Reštrukturalizačné opatrenia v podnikoch agropotravinárskeho komplexu so zahraničnou účasťou po vstupe do EÚ viedli

⁵ MORVAY, K. a kol.: Transformácia ekonomiky: Skúsenosti Slovenska, [online], Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2005.

ku tendenciám rastu celkovej pridanej hodnoty odvetvia, produktivity práce z pridanej hodnoty, z výnosov, výroby a tržieb a rentability nákladov, výroby, tržieb a vlastného kapitálu.

Na druhej strane je potrebné konštatovať, že v podnikoch bez zahraničného kapitálu rastie opotrebovanosť dlhodobého hmotného majetku, s čím súvisí nedostatočný objem finančných zdrojov pre permanentnú modernizáciu spracovateľských kapacít. Nízka dostupnosť najmodernejších strojov a technologických zariadení je daná nedostatočnou tvorbou vlastných kapitálových zdrojov, závislosťou na financovaní investícií z cudzích zdrojov, nízkou dynamikou rastu finančného objemu obstaraných investícií, poklesom investičnej a prevádzkovej podpory v prepočte na 1 euro vyrobenej produkcie a nedostatočnými výdajmi na výskum a vývoj.

Postavenie Slovenska v prostredí medzinárodnej deľby práce je tak ohrozené hlavne rizikom odchodu nadnárodných korporácií kvôli meniacemu sa makroekonomickému prostrediu, ukončením výroby časti malých a stredných podnikov z dôvodu insolventnosti, rastom objemu štandardnej produkcie na úkor produkcie vyššej kvality s následným poklesom tržieb, čo vytvára riziko neuspokojivej investičnej aktivity pre rozvoj odvetvia, rýchlym vývojom technológií, ktoré môže viesť k ich rýchlemu morálnemu opotrebeniu a permanentnej potrebe investovania do najmodernejších technológií a permanentným vytláčaním domácej produkcie importom z dôvodu jej nízkej konkurencieschopnosti.⁶

Záver

Slovenská ekonomika prešla od pádu modelu centrálne riadenej ekonomiky dlhú cestu potransformačnej depresie. Táto cesta bola poznačená procesmi deindustrializácie, deagrarizácie a prestavbou

⁶ Bližšie viď.: MERCHEVSKÁ, M.; ŠIRÁ, E.: Konkurencieschopnosť poľnohospodárskych subjektov hospodáriacich na pôde v jednotlivých regiónoch Slovenska, 2011.

z výrobné orientovanej ekonomiky na ekonomiku služieb. Absolútna viera v hospodárstvo postavené na komparatívnych výhodách pri-niesla slovenskému poľnohospodárstvu a potravinárstvu ťažké roky útlmu poľnohospodárskej produkcie a potravinárskej výroby.

Vyčlenenie poľnohospodárstva a potravinárstva na perifériu sféry všeobecného národohospodárskeho záujmu sa však ukázalo, aj v kontexte súčasného turbulentného vývoja európskych ekonomík, ako chybný krok. Je evidentné, že bez efektívnej poľnohospodárskej výroby a sebestačného fungovania potravinovej vertikály nie je možné vyrovnávať regionálne rozdiely a obnoviť život vo vidieckych sídlach.

Dnes stojíme pred historickou možnosťou zásadným spôsobom zvrátiť vývoj v poľnohospodárskej prvovýrobe a potravinárstve. Podľa všetkého ide o jednu z posledných šancí zabezpečiť pre slovenských občanov potrebnú mieru potravinovej sebestačnosti a bezpečnosti, pričom zabezpečenie služieb vo verejnom hospodárskom záujme môže zohrávať významnú úlohu.

Literatúra:

Koncepcia rozvoja pôdohospodárstva SR na roky 2013 – 2020 schválená uznesením vlády SR č. 357 z 3. júla 2013. Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR, Bratislava 2013. [online], [cit. 16/5/2019]. Dostupné na internete: <<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22608>>.

MORVAY, K. a kol.: *Transformácia ekonomiky: Skúsenosti Slovenska*, [online], Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2005, ISBN: 80-7144-143-0. [on-line], [cit. 16/5/2019]. Dostupné na internete: <http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/31_transekonom.pdf>.

KUZMA, F.: *Zmeny štruktúry poľnohospodárskej výroby na Slovensku.* Zborník z MVD 2000, Nitra 2000, s. 105-11, ISBN: 80-7137-716-3.

Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike 2000, Ministerstvo pôdohospodárstva, Bratislava 2000, ISBN: 80-88992-12-5.

- MERCHEVSKÁ, M.; ŠIRÁ, E.: *Konkurencieschopnosť poľnohospodárskych subjektov hospodáriacich na pôde v jednotlivých regiónoch Slovenska*, 2011. príspevok v rámci grantového projektu VEGA 1/0541/11. [online], [cit. 16/5/2019]. Dostupné na internete: <http://www.publib.sk/elpub2/FM/Kotulic15/pdf_doc/marchevska.pdf>.
- VAROŠČÁK, J.: *Slovenské poľnohospodárstvo v rokoch 2001 – 2005*. výskumná publikácia Výskumného ústavu poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava 2006. [online], [cit. 16/5/2019]. Dostupné na internete: <http://www.vuepp.sk/dokumenty/ine/2006/varoscak_slov_ph05.pdf>.
- CHRASTINOVÁ, Z. a kol.: *Zhodnotenie úrovne a vplyvu zmien ekonomických parametrov na efektívnosť poľnohospodárskej výroby a jej hlavných výrobkov z pohľadu podpornej politiky*. Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava 2013, ISBN 978-80-8058-589-1.
- BUDAY, Š. a kol. : *Porovnanie dopadov SPP na vývoj poľnohospodárskej výroby a objem zahraničného obchodu*, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva. Bratislava 2012. [online], [cit. 16/5/2019]. Dostupné na internete: <http://www.vuepp.sk/dokumenty/ine/2012/SPP_buday.pdf>.
- UHRINČAŤOVÁ, E.; BRODOVÁ M.: *Komoditné a nekomoditné výstupy a ich definovanie v matici spoločenského účtovníctva na úrovni odvetvia poľnohospodárstva*. Štúdiá VÚEPP. Bratislava, 2008.
- Business Info*. *Mnohostranná jednaní o liberalizaci obchodu ve Světové obchodní organizaci*. 23. október 2007. [on-line], [cit. 16/5/2019]. Dostupné na internete: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/statni-podpora-exportu/jednaniliberalizace-obchodu-wto/1000485/46222/>>.
- A Quality Framework for Services of General Interest in Europe - Služby všeobecného záujmu*. Európska komisia. [on-line], [cit. 16/5/2019]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/president/news/speeches-statements/pdf/20111220_1_en.pdf>.

Nezamestnanosť ako spoločensky fenomén v každom veku

Zuzana Jurgova

The problem of the entire world, which also exists in Slovakia is being called unemployment. The labour has great importance to person who is approached and clarified through six basic features. Previously, we also clarify the individual linking of concepts related to the issue. The practical part already focuses on all aging categories, which are closer to January 2018/2019. Respectively their evolution in what direction. Finally, the finding leads to some consequences and causes that add to a certain aging category in the context of unemployment.

Úvod

Nezamestnanosť patrí medzi najdôležitejšie problémy celého sveta a preto sa dotýka aj Slovenskej republiky. Celková hĺbka problému sa odvíja od doby trvania nezamestnanosti. Čím dlhšia je a vyššia miera nezamestnanosti, tak tým to má negatívnejší efekt a dopad na ekonomiku celého štátu danej krajiny. Postupne dochádza aj k strate statkov a služieb. Preto sa zaoberáme práve týmto pojmom a chceme v čo najväčšej miere priblížiť. Konkrétne orientácia je na vekovú kategóriu v rámci nezamestnanosti. Ide o vývoj podľa určitých vekov a priblíženie posledných dvoch rokov 2018 a 2019 ako kľúčových. Nezamestnaní pracovníci sú veľmi frustrujúci a strácajú motiváciu. Vedie ich to k depresii, frustrácií a iných negatívnych pojmov, ktoré narúšajú psychiku osoby.

Nezamestnanosť ako sociálno-ekonomický problém Slovenska

Nezamestnanosť okrem ekonomických problémov prináša aj problémy sociálne a psychologické. Hĺbka problému sa odvíja

od doby trvania nezamestnanosti. A to z toho hľadiska, že čím je nezamestnanosť dlhšia, - tým sú dôsledky závažnejšie, ktoré nesie. Nezamestnanosť je ekonomická veličina, ktorá tvorí vývoj tržného hospodárstva. Vysoká miera nezamestnanosti ukazuje na nezdravý vývoj ekonomiky daného štátu.¹ Pri vysokej nezamestnanosti na jednej strane štát stráca hodnotu statkov a služieb, ktoré by mohli nezamestnaní vyprodukovať, jednak sociálne dávky, ktoré nezamestnaným musí poskytovať, zaťažuje štátny rozpočet. Aby sme mohli spočítať resp. zmerať nezamestnanosť, je nutné vymedziť, kto vlastne nezamestnaný je. K tomu je potrebné rozdeliť obyvateľstvo do troch základných skupín. Medzi ktoré patria:

- zamestnaní,
- nezamestnaní,
- ekonomický neaktívne obyvateľstvo.

Pod prvou skupinou máme na mysli zamestnaných, kde ide o ľudí vykonávajúci platenú prácu. Zaradíme sem aj osoby, ktoré pracujú na čiastočný pracovný úväzok.² A samozrejme nesmieme zabudnúť na rodičov, ktorí sú na materskej dovolenke. Pojem nezamestnanosť, ktorý je aj prioritou príspevku sú ľudia, ktorí nemajú prácu ale aktívne si ju hľadajú. Musia byť tiež registrovaní na úrade práce. Pričom prvá a druhá skupina tvoria ekonomicky aktívne obyvateľstvo. A ekonomicky neaktívne obyvateľstvo tvoria zasa osoby, ktoré zamestnanie nemajú a ani si ho nehľadajú.³ Sem zaradíme ako napríklad študenti, dôchodci.

¹ SAMUELSON, P.A.; NORDHAUS, W.D.: *Ekonomie*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1995. s. 971.

² BUCHTOVÁ, B. et.al.: *Nezamestnanosť – psychologický, ekonomický a sociálny problém*. Grada, 2002. s. 24.

³ PROJSOVÁ, I.; PROCHÁZKOVÁ, E.; PTÁČNÍKOVÁ, N.: *Aktivní politika zaměstnanosti v české republice 1992-1999*. Praha: MPSV, 2000. s. 184.

Práca má pre človeka obrovský význam. Podľa *Giddensa* má zamestnanie 6 základných rysov, ktoré sú pre človeka kľúčové. Ako prvé uvádza peniaze, ktoré slúžia ako hlavný zdroj uspokojovania potrieb a tiež určuje aj to aké potreby človek má. Po druhé ide o úroveň činnosti. Zamestnanosť je činnosť základná pre získavanie a zdokonalovanie schopností a vedomostí človeka. K rozmanitosti života, kde zamestnaní predstavujú vstup do kontextu kontratujúceho s domácim prostredím. Pretože nezamestnanosť obmedzuje človeka, len na prostredie v jeho domácnosti. Po štvrté zaraďuje štruktúru času pre osoby v zamestnaní, kde je zvyčajne organizovaný deň podľa rytmu práce. Ďalej sociálny kontakt je pracovné prostredie často prinášajúce zo strany priateľstva a príležitostí participovať sa na širších aktivitách a to s ostatnými osobami. Ako poslednú zložku uvádza osobnú identitu, kde je obvykle cenený i pre stabilnú sociálnu identitu, ktorú ponúka. Pre mužov je sebaúcta väčšinou založená na finančných príspevkoch pre jeho rodinu.⁴ Pokiaľ človek zamestnanie nemá, tak nedochádza k uspokojovaniu týchto potrieb. A to môže vyvolávať pocity frustrácie, depresie, menejcennosti atď.

Zo stratou zamestnania je spojené niekoľko dôsledkov, ktoré majú negatívny dopad na psychiku človeka i na jeho sociálny, ekonomický a spoločenský status. Jeden z nich je pokles životnej úrovne a to môže viesť až k chudobe a núdzi a to hlavne z hľadiska dlhodobej nezamestnanosti. I keď nezamestnaný poberá sociálnu podporu aj tak zažíva finančné obtiaže. A to preto lebo všetky potreby nestačia pokryť týmito financiami. A to má dopad na psychiku človeka, ktorá dostáva osobu do stresu. Prichádza k rozpadu tzv. štruktúry, ktorá bola uvedená a skládala sa zo 6 skupín.

⁴ MAREŠ, P.: Nezamestnanosť jako sociální problém. 3. rozšířené vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s.172.

Analýza nezamestnanosti na Slovensku

Od roku 2007, tzv. v období počiatkoch krízy prudko počet evidovaných pracovných miest poklesol. Ak si to porovnáme so stavom v roku 2010 hovoríme o skoro 7-násobne nižšie. Vtedy začal prudko stúpať počet mladých nezamestnaných ľudí. Ide o ľudí, ktorí hľadajú prácu, pretože nie sú zamestnaní, čiže ide o nárast uchádzačov o zamestnanie.⁵ Tento trend sa prejavoval v rokoch 2009 a aj 2010. Ani v nasledujúcich rokoch sa opäť nepodarilo zmierniť tento trend poklesu ponuky pracovných miest resp. nezamestnaných. Až od roku 2013 prichádza pokles, kde začína sa prejavovať pozitívny trend. Slovenská republika sa zaraďovala v miere nezamestnanosti mladých ľudí medzi popredné priečky v rebríčkoch krajín EÚ.⁶ Na porovnanie môžeme uviesť už len krajiny PIIGS, kde je horšia situácia. Ide o krajiny, ktoré čelia špecifickým problémom. Hovoríme o Portugalsku, Taliansku, Írsku, Grécku a Španielsku. Dané obdobie nás zaraďovalo do miery dlhodobej nezamestnanosti mladých ľudí. Zaraďujeme sem aj veľké regionálne rozdiely, ktoré boli spôsobené segmentáciou trhu práce. Vtedy bola znásobená nízkou mobilitou pracovnej sily.

V roku 2018 koncom januára bola takmer štvrtina evidovaných nezamestnaných na Slovensku mladých ľudí vo veku 28 rokov. Konkrétne ide o 46,9 tisíc osôb z celkového počtu, ktorý je 197,3 tisíc všetkých nezamestnaných. Ide o veľkú časť mladých ľudí, aj keď to na prvý pohľad nevyzerá. Veď mladí ľudia sú od 15 rokov do 29. Môžeme vidieť, že ide o malé vekové rozmedzie, ktoré tvorí dosť veľkú časť nezamestnanosti. Do 20 rokov bolo 6,3 tisíc mladých ľudí bez práce a vo veku od 20 do 24 už 18,3 tisíc. Nasledujúca vekové ohraničenie je od 24 až 29 rokov, kde je až 22,2 tisíc nezamestnaných. Do danej vekovej

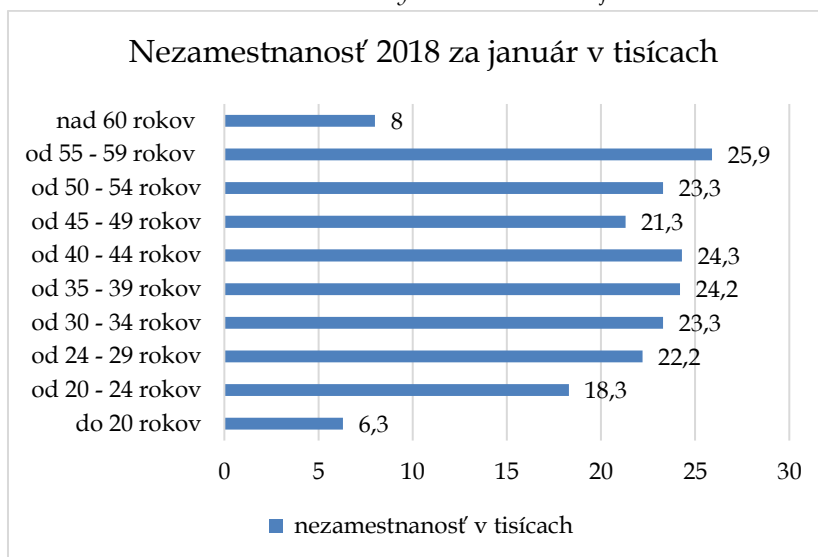
⁵ AREŠ, P.: Nezamestnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 250.

⁶ SOJKA, M.; KONEČNÝ, B.: Malá encyklopedie moderní ekonomie. 2. opravené vyd. Praha: Libri, 1998. s. 272.

hranice patria aj vysokoškooláci. Z hľadiska krajov čo sa týka uchádzačov má popredné miesto Prešovský kraj a Košický kraj.⁷ V prešovskom kraji tvoria nezamestnaní mladí ľudia do 29 rokov 12,7 tisíc a cca o dve tisícky menej v Košickom kraji. Na tretie miesto bol zaradený Banskobystrický kraj a to s 7,3 tisícmi evidovaných nezamestnaných mladých ľudí. A z hľadiska najmenej krajov, ktorí majú nízke ukazovatele nezamestnanosti patri Bratislavský a Trnavský kraj a to s číslami 2,4 tisíc a 2,2 tisíc ľudí do 29 rokov. Samozrejeme hovoríme o mladých ľuďoch, ktorí boli evidovaní na úrade práce. Minulý rok, čiže rok 2018 v januári klesla o 0,06% na 5,88%. Medziročne došlo ku poklesu o 2,76%. Pokles je ovplyvnený zvýšením sa počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov, z ktorého sa percento miery nezamestnanosti počíta. Na konci januára 2018 úrad práce evidoval 163 075 disponibilných uchádzačov o zamestnanie. V nasledujúcom grafe 1 je vidno počet nezamestnaných ľudí v januári 2018 a v akej vekovej hranici. Štruktúra nezamestnanosti je rozdelená pomerne rovnomerne.

⁷ MARTINCOVÁ, M.: Nezamestnanosť ako makroekonomický problém. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2005. s. 134.

Graf 1: Prehľad nezamestnaných ľudí za mesiac január 2018

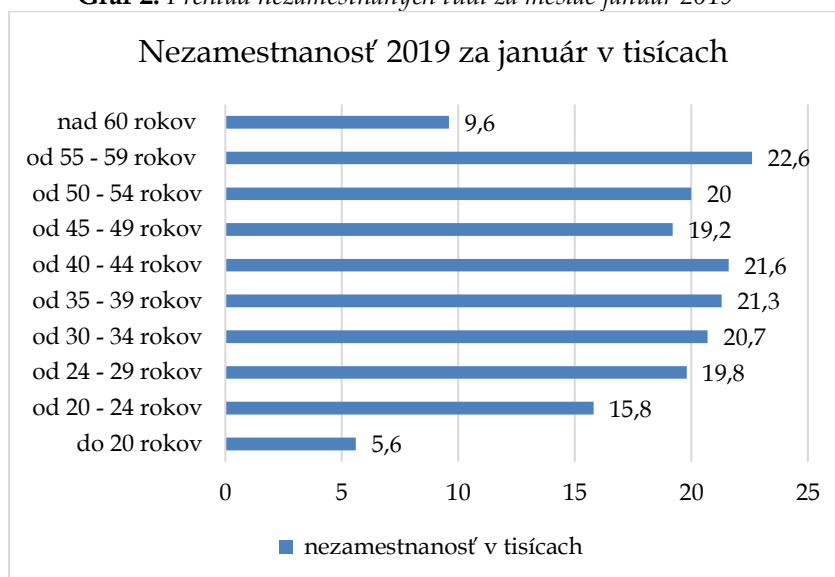
(Zdroj: autorka spracovala podľa ÚPSVaR - mesačné štatistiky)

Po prehľade nezamestnanosti za január 2018 môžeme vidieť situáciu aká bola v predchádzajúcom roku. Vidíme, že celkový počet nezamestnaných je 197,1 tisíc za rok 2018 v januári. Dosť veľkú časť tvoria osoby vo veku od 55 – 59 rokov, kde hovoríme o 25,9 tisícoch. Najnižšiu časť tvorí mládež do 20 rokov, čo je pochopiteľné a aj predpokladané. Prekvapujúce je, že aj veková hranica na 60 rokov je 8 tisíc nezamestnaných ľudí.

Rok 2019 nám prináša nové čísla z hľadiska nezamestnaných mladých ľudí, či už všetkých nezamestnaných. Celkový počet nezamestnaných k danému dátumu a roku je cca 176,2 tisíc nezamestnaných ľudí, ktorí sú evidovaní na úrade práce. V nasledujúcom grafe 3 je vidno, koľko nezamestnaných bolo na konci januára v roku 2019. Mládež do 20 rokov je vo výške 5 608 mladých ľudí, ktorí nemajú zamestnanie a si

hľadajú prácu. Tvoria zatiaľ najmenšiu časť z daného grafu 3. Najväčšia časť nezamestnaných ľudí sú vo veku od 40 - 44 r. 21 590 tisíc. Ide o vekovú skupinu, ktorá tvorí dosť veľkú časť v rámci nezamestnanosti všetkých evidovaných uchádzačov. Zaujímavosť v našom grafe tvorí veková skupina nad 60 rokov, kde eviduje úrad práce a sociálnych vecí až 9 662 nezamestnaných ľudí. Všetky vekové kategórie sú približené v nasledujúcom grafe 3.

Graf 2: Prehľad nezamestnaných ľudí za mesiac január 2019

(Zdroj: autorka spracovala podľa údajov z ÚPSVaR – mesačné štatistiky)

Ako aj pri predchádzajúcom roku 2018, tak aj v súčasnom roku 2019 nasledujúci graf 4 prehľadnejšie približuje nezamestnanosť mladých ľudí v evidencii úradu práce. Zo celkového počtu 176,2 tisíc nezamestnaných ľudí tvoria mladistvé osoby do 29 rokov 41 204 tisíc.

Z hľadiska komparácie takzvaného porovnávania rokov 2018 a 2019 je už v predchádzajúcej kapitole vedomé, že došlo k miernym posunom. Konkrétne hovoríme o jednom mesiaci počas dvoch rokov, kde je vidno určitý vývoj nezamestnanosti mladých ľudí.⁸ Porovnanie pozostáva hlavne z celkového počtu nezamestnaných ľudí ale aj samostatne z vekovej skupiny iba mladých ľudí ako samotného celku. Za rok bolo na úrade sociálnych vecí a rodiny evidovaných za január cca 197,3 tisíc nezamestnaných ľudí a v roku 2019 za január cca 176,2 tisíc. Celkový rozdiel je 21,1 tisíc nezamestnaných ľudí, ktorí si našli prácu alebo nie sú evidovaní na úrade práce. Ide o čiastočne celkom veľký počet nezamestnaných ľudí, ktorí sa už neevidujú ako nezamestnaní. Tabuľka 1 ukazuje rozdiel medzi jednotlivými vekovými kategoriami za daný mesiac počas dvoch rokov po sebe.

Tabuľka 1: *prehľad mesiacov január v rámci rozdielu nezamestnaných za rok 2018 a 2019*

Veková kategória	Rok 2018 (Január)	Rok 2019 (Január)	Rozdiel
Do 20 r.	6,3	5,6	- 0,7
Od 20 - 24 r.	18,3	15,8	- 2,5
Od 25 - 29 r.	22,2	19,8	- 2,4
Od 30 - 34 r.	23,3	20,7	- 2,5
Od 35 - 39 r.	24,2	21,3	- 2,9
Od 40 - 44 r.	24,3	21,6	- 2,7

⁸ Blanchard, O.J.; Diamond, P.: "Ranking, Unemployment Duration and Wages", Review of Economic Studies Vol. 61.

Od 45 - 49 r.	21,3	19,2	- 2,1
Od 50 - 54 r.	23,3	20	- 3,3
Od 55 - 59 r.	25,9	22,6	- 3,3
Nad 60 r.	8	9,6	+1,6

(Zdroj: autorka spracovala podľa údajov z ÚPSVaR – mesačné štatistiky)

Vidíme, že nezamestnanosť začína klesať takmer vo všetkých vekových kategóriach. Najväčšia bola zaznamenaná vo veku 50 – 59 rokov. Ide o číslo, ktoré pokleslo o 3,3 nezamestnaných ľudí u oboch kategóriach, čo je 6,6. Jedna veková kategória nad 60 rokov sa začína pohybovať opačným smerom. Narástla nezamestnanosť u tejto vekovej kategórie o 1,6 tisíc nezamestnaných ľudí. Ide o celkom zaujímavý jav, ktorý nastal. Či bude pokračovať aj v nasledujúcich rokoch, tak to s istotou nevieme povedať. Ale preto by sme sa mali zamerať na príčiny, ktoré vedú k narastajúcej nezamestnanosti.

Príčiny nezamestnanosti u staršej vekovej kategórie

Štrukturálna nezamestnanosť je práve orientovaná na nezamestnanosť nad 60 rokov. Lepšie povedané, že daná veková kategória spadá to tejto príčiny nezamestnanosti. Jej vplyv je ovplyvnený hlavne technologickými zmenami a pokrokmi. Naša veda a technika sa neustále pohybuje smerom dopredu, niekedy ani nestačíme s ňou udržať krok. Nehovoríme len o staršej vekovej kategórii ale aj o mladšej kategórii. Aj keď pre mladistvých tento pokrok pôsobí aktívne, niekedy tiež musia vynaložiť svoje úsilie, aby daným pokrokom pochopili. Teraz si predstavme staršiu generáciu, ktorá vôbec nevyrastala v tejto dobe plnej pokrokov. Preto majú problém si najstť zamestnanie, ktoré

by mohli vykonávať. Nedokážu sa už prispôsobiť pracovnému trhu a hľadajú si pracovnú pozíciu, ktorá ich nebude technologicky ovplyvňovať.

Zamestnavatelia chcú už hotového človeka, do ktorého by nemuseli investovať čas a peniaze.⁹ A ak by chceli zainvestovať, tak potrebujú cítiť ochotu a rýchle akreditovanie po zaškolení. Čo niektorí nedokážu a tu nastáva bod zlomu. Veď už v roku 2012 bol realizovaných výskum pre vekovú kategóriu od 45 – 64 rokov. Už tu sa zaznamenal problém zamestnanosti u staršej vekovej kategórie. V niektorých prípadoch ide aj o problémy s kariérnym postupom, pridelovaním úloh a práce ako aj uprednostňovanie mladších kolegov, čo spomínala výskumníčka.

Najviac skúseností s diskrimináciou pre vek má približne pätina ľudí v tejto skupine. Častejšie ju zažívajú ženy a ľudia s nižším vzdelaním, zo skupiny nepracujúcich sú to nezamestnaní a invalidní dôchodcovia (Filadelfiová). Stretávame sa s tým neustále od roku 2012 až po rok 2019, kde sme videli v tabuľke, že zamestnanosť staršej vekovej kategórie nie je priaznivá.¹⁰ Najhoršie je, že mnohi starší ľudia majú ďaleko do dôchodku a majú veľký problém si získať zamestnanie. Dosť veľká veková bariera je jazyk, ktorý sa stáva súčasťou takmer každého zamestnania. Preto sa často stáva, že táto veková kategória býva často ponížovaná, keď sa uchádzajú o zamestnanie. A musíme pripomenúť, že nejde len o relatívne ekonomicko a sociálne slabšie regióny ale týka sa to celého Slovenska. V roku 2015 si hľadalo 93 tisíc päťdesiatnikov a starších, čo je až 30% všetkých nezamestnaných. Ministerstvo práce sa zobera týmito obcami ako aj mladými, dlhodobými, zdravotne postihnutými ako nezamestnanými. Ide o riešenie, ktoré spadá po jeden problém. Faktom je, že Slovensko, podobne ako aj celá Európa, dnes

⁹ KREBS, V.: Sociální politika. 5. aktualit. vyd.. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 544.

¹⁰ RIEVAJOVÁ a kol., Eva.: Trh práce a politika zamestnanosti. Bratislava: Ekonóm, 2009. s. 286.

popri riešení otázok vysokej nezamestnanosti mladých čelí aj problémom demografického starnutia a jeho dopadov na trh práce, čo konštatoval hovorca ministerstva práce *Michal Stučka*. Podľa neho sa rezort problémom intenzívne zaoberá. Len za posledný rok sa počet ľudí po päťdesiatke, ktorí sú bez práce, štatisticky znížil asi o 5-tisíc osôb. Daný problém sa rieši cez nástroje aktívnej politiky trhu práce. Na príklade cez príspevok na podporu rozvoja miestnej a regionálnej zamestnanosti. Zamestnávateľ ho môže získať a to v prípade, ak zamestná znevýhodneného uchádzača a to najmenej na tri mesiace na polovičný úväzok. Existuje veľa programov a rôznych foriem príspevkov a dávok. Ale je potrebné zvážiť, či to má aj pozitívny dopad na nezamestnanosť. Pretože evidencia nezamestnaných síce klesá medzi 45 – 59 rokov ale tá veková kategória, ktorá bola nezamestnaná sa už pohybuje aj nad 60 rokov, kde môžeme vidieť opäť v tabuľke 1, že niečo nefunguje, tak ako by malo podľa štatistických údajov k 31. januáru 2019.

Záver

Zistili sme, že problém týkajúci sa celého sveta, sa týka aj slovenska. Náš problém v roku 2019 je staršia veková kategória, ktorá je nahradená mladou vekovou generáciou. Hlavne ide o generáciu Z, ktorá prichádza a stáva sa aktívna na trhu práce. Nové vydobytky vedy a techniky žiaľ prinášajú ako pozitívne, tak aj negatívne dôsledky. Staršia veková generácia sa nedokáže tak rýchlo prispôbiť týmto problémom, ktorým čelí práve táto generácia. Je veľmi dôležité si uvedomiť, že je potrebné začať možno viac individuálne riešiť daný problém. Nezamestnanosť vplyva na človeka veľmi silno. Veď veková kategória nad 60 rokov z hľadiska nezamestnaných vzrástla o 1,6 tisíc nezamestnaných ľudí. Celkový vývoj vekových kategórií začína klesať okrem jednej vekovej kategórie.

Literatúra:

- AREŠ, P.: *Nezaměstnanost jako sociální problém (Studijní texty)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994.
- Blanchard, O. J.; Diamond, P.: "Ranking, Unemployment Duration and Wages", *Review of Economic Studies* Vol. 61.
- BUCHTOVÁ, B. et.al.: *Nezaměstnanost – psychologický, ekonomický a sociální problém*. Grada, 2002.
- KREBS, V.: *Sociální politika*. 5. aktualit. vyd.. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010.
- MAREŠ, P.: *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 3. rozšířené vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002.
- MARTINCOVÁ, M.: *Nezaměstnanost ako makroekonomický problém*. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2005.
- PROJSOVÁ, I.; PROCHÁZKOVÁ, E.; PTÁČNÍKOVÁ, N.: *Aktivní politika zaměstnanosti v české republice 1992-1999*. Praha: MPSV, 2000.
- RIEVAJOVÁ, E. a kol.: *Trh práce a politika zaměstnanosti*. Bratislava: Ekónóm, 2009.
- SAMUELSON, P.A.; NORDHAUS, W.D.: *Ekonomie*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1995.
- SOJKA, M.; KONEČNÝ, B.: *Malá encyklopedie moderní ekonomie*. 2. opravené vyd. Praha: Libri, 1998.
- Štatistický úrad. *Štatistické údaje podľa veku nezamestnanosti*. [online], [cit. 6/3/2019]. Dostupné na internete: <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Data-bases/Open_data/!ut/p/z1/jY_BDoIwEEQ_qVNbLB4XI6WGEF-stYi-mJ9NE0YPx-1XiVWBvk7yXmWWBdSz08ZUu8Znufbx-8iksz2St3ddtC90uShjBNRrvvVKx4wBYZfKi4IS8cRuYA-2020oOmbEwxx8Bvj7-HOHnrzVVUtVAXusMhirvVIY-IkjjXP1Iw6YcBGVsw9cPj5r3vkN7pj02T/dz/d5/L2dJQSE-vUUt3QS80TmxFL1o2X1ZMUD-hCQjFBMDBVTDkwQVJEMzE4SjYyQ1Mx/>.

Kultúrna politika EÚ

Benita Feketeová

The aim of the paper is to characterize the development of the cultural policy in the European Union and to approach the gradual integration of the cultural area as an important part of the particular policies. The basic provisions of cultural policy have already been mentioned in the Treaties of Rome, that defined the culture as a driving force capable of uniting the citizens of the founding Member States. The paper deals with the changes brought about by the main treaties, such as the Single European Act, the Maastricht Treaty, the Amsterdam Treaty or the Treaty of Lisbon.

Až do zavedenia tzv. kultúrnej klauzuly v *Maastrichtskej zmluve* z roku 1992 nebola kultúra z právneho hľadiska sférou kompetencie Spoločenstva. Chýbajúci právny základ pre kultúru však nebránil angažovaniu sa Spoločenstva v kultúrnych záležitostiach a východiskový bod pre pôsobenie EÚ v kultúrnej oblasti sa datuje začiatkom sedemdesiatych rokov 20. storočia. Nepriamym a nejednoznačným spôsobom európske hlavy štátov vydali aj niekoľko vyhlásení, ktoré potvrdili myšlienku, že európska integrácia zahŕňa nielen hospodárske, ale aj kultúrne rozmery.¹

Začiatky kultúrnej politiky EÚ boli koncipované v *Rímskych zmluvách*. Zatiaľ čo zmluvy neobsahovali žiadne osobitné ustanovenia alebo kapitoly týkajúce sa priamo kultúrnej politiky, odkazovali na kultúru ako faktor, ktorý je schopný zjednotiť ľudí a podporovať sociálny a hospodársky rozvoj.²

¹YUZURIHARA, M.: *The Cultural Policies of the European Union: Problems and Prospects for Cultural Integration*. Londýn: London School of Economics, 2003. s. 84.

²OBULJEN, N.: *Why we need European cultural policies: the impact of EU enlargement on cultural policies in transition countries*. Amsterdam: Spinhex & Industrie, 2004. s. 31.

V *Deklarácii o Európskej identite*, ktorá bola schválená na kodanskom samite v roku 1973, lídri Európskeho hospodárskeho spoločenstva zdôraznili dôležitosť zachovania bohatstva rôznych národných kultúr a zaviazali sa preskúmať spoločné dedičstvo členských štátov. Pri pokuse o konkretizáciu prvkov európskej identity sa okrem iného odvolávali na rozmanitosť kultúr v rámci spoločnej európskej civilizácie. Zatiaľ čo koncepcia európskej identity bola pôvodne považovaná za predbežnú odpoveď na základné nedostatky legitimacy v integračnom mechanizme, paradigma jednoty v rozmanitosti postupne nadobudla rezonanciu. Európsky parlament, ktorý už v roku 1964 bol priaznivo naklonený k medzikultúrnej spolupráci, zastával názor, že európske kultúrne dedičstvo je základným kameňom európskej kultúrnej rozmanitosti a jednoty a prvý implementoval túto tému do praxe.³

V roku 1974 prijal Európsky parlament rezolúciu, v ktorej žiadal ochranu spoločného kultúrneho dedičstva. V skutočnosti bolo uznesenie pomerne široké a zahŕňalo aj ochranu umeleckých a kultúrnych pamiatok, harmonizáciu právnych predpisov v oblasti autorských práv a harmonizáciu daňových zákonov týkajúcich sa kultúry. V januári 1976 Európska komisia prvýkrát predložila Parlamentu dokument, ktorý vyjadruje potrebu koordinácie kultúrnych aktivít.⁴

Koncom roka 1977 Komisia uverejnila dokument, ktorý sa zaoberal predovšetkým existujúcimi opatreniami, ktoré ovplyvnili kultúrny sektor, ako napríklad predpisy v oblasti voľného obehu tovaru, daňových predpisov alebo autorských práv; takisto predložila niekoľko návrhov na budúcu činnosť, najmä na ochranu architektonického dedičstva

³DEWEY, P.: *Power in European Union Cultural Policy*. In: SINGH, J. P.: *International Cultural Policies and Power*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2010. s. 8-9.

⁴ Ref. 1, s. 31.

a podporu kultúrnej výmeny. Dokument nadviazal na uznesenie Európskeho parlamentu z oblasti činnosti Spoločenstva v oblasti kultúry⁵

Tento dokument definoval kultúrny sektor ako sociálny, ktorý tvoria osoby a podniky zamerané na výrobu a distribúciu kultúrnych tovarov a služieb. Preto pôsobenie Spoločenstva v oblasti kultúry bolo nevyhnutne zamerané na riešenie hospodárskych a sociálnych problémov, ktoré v tomto sektore vznikali. Zahŕňalo okrem iného aj slobodu obchodovania s umeleckými dielami, boj proti krádeži umeleckých diel, voľný pohyb a právo usadiť sa pre pracovníkov v oblasti kultúry a harmonizáciu autorských práv a daní.⁶

V rokoch 1976 a 1979, prijal Európsky parlament dve rezolúcie, v ktorých vyzval Komisiu, aby predložila formálne návrhy pre riešenie kultúrnej oblasti na úrovni Spoločenstva. Až do súčasnosti zostal Európsky parlament jedným z hlavných obhajcov kultúry na európskej úrovni.⁷

Medzi európskymi krajinami sa posilňovalo technokratické vnímanie Spoločenstva a odcudzenie občanov. Začali sa objavovať intencie zapojenia občanov do procesu zjednotenia. Cieľom pri zdôrazňovaní významu občianskej Európy, bolo prijatie zodpovednosti Spoločenstva v oblasti vzdelávania, kultúry a komunikácii ako prejav európskej solidarity. Predstavitelia sekcie kultúrnej spolupráce potvrdili potrebu rozšíriť rozsah európskej spolupráce v oblasti kultúry s cieľom posilniť vedomie o spoločnom kultúrnom dedičstve ako prvku európskej identity.⁸

⁵ Ref. 1, s. 31.

⁶PSYCHOGIOPOULOU, E.: *Integration of Cultural Considerations in European Union Law and Policies*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. s.85.

⁷Ref. 1, s. 32.

⁸Ref, 6, s. 87.

V sedemdesiatych rokoch 20. storočia sa uskutočnili prvé iniciatívy zamerané na zaradenie kultúry do programu Spoločenstva. Keďže v tom čase absentovala formálna právomoc konať v tejto oblasti, kroky v oblasti kultúry museli byť odôvodnené vo vzťahu k hospodárskym cieľom. Prevažná časť financovania kultúry preto prešla prostredníctvom štrukturálnych fondov. Išlo o nástroje regionálnej politiky vytvorené na zmiernenie nerovnomerného rozvoja v rámci Spoločenstva. Najmä článok 10 Európskeho fondu regionálneho rozvoja, ktorý zabezpečoval rozvoj infraštruktúry, bol zdrojom rozsiahlych investícií do kultúrnych projektov ako súčasť širších programov obnovy miest. Skutočný impulz k explicitnému zväženiu politiky v oblasti kultúry prišiel v polovici osemdesiatych rokov s rozšírením programu "*Európy občanov*", ktorý bol vyvolaný obavami z demokratického deficitu Spoločenstva.⁹

Kultúra a *Európa občanov*

Koncept "*Európy občanov*", o ktorom sa často hovorilo v 70. rokoch 20. storočia, nadobudol oficiálny štatút na začiatku osemdesiatych rokov minulého storočia, najmä v reakcii na staršiu koncepciu "*Európy obchodníkov*", ktorá priamo súvisela so spoločným trhom. Už na kodanskom samite 14. - 15. decembra 1973 hlavy štátov a predsedovia vlád odovzdali dokument o európskej identite vo vonkajších vzťahoch Európskeho spoločenstva. V nadväznosti na uverejnenie tohto dokumentu sa tzv. Deviatka dohodla na parížskom summite 9. - 10. decembra 1974 o zadaní štúdie o druhu

⁹BARNETT, C.: *CULTURE, POLICY, AND SUBSIDIARITY IN THE EUROPEAN UNION: From symbolic identity to the governmentalisation of culture*. Bristol: University of Bristol, s. 9. [online]. [cit. 15.2.2018] dostupné na internete: <http://oro.open.ac.uk/7151/1/Culture%2C_policy_and_subsidarity_in_the_EU.pdf>.

osobitných občianskych a politických práv, ktoré by mohli byť pridelené občanom členských štátov Spoločenstva s cieľom priblížiť ich bližšie k inštitúciám a jednotlivým politikám Spoločenstva.¹⁰

Výsledkom samitu bola správa predsedu vlády Belgicka *Lea Tindemansa* o osobitných právach. V tejto správe sa odporúča, aby sa občanom členských štátov pripísali práva ako napríklad právo voliť a byť volení vo voľbách do Európskeho parlamentu a tiež vytvorenie európskeho pasu, ktorý by viedol k tzv. pasovej politike. Táto správa nepotvrdzovala práva v otázke európskeho občianstva, ale bola nevyhnutnou pre „Európu občanov“. *Tindemans* predložil správu 29. decembra 1975 a Komisia začala skúmať takzvanú otázku osobitných práv.¹¹

Tindemansovi sa podarilo definovať Európsku úniu v polovici sedemdesiatych rokov, no nedokázal špecifikovať mechanizmy, ktoré by ústredným inštitúciám umožnili rozvinúť schopnosť prekročiť to, čo existovalo a dosiahnuť vytýčené ciele. Mnohí o jeho správe hovoria ako o klasickom prípade záverov bez ďalších dôsledkov. *Tindemansova* správa zostala bezvýsledná. Diplomatická viera *Tindemansa* však potvrdila, že hlavná úloha európskej integrácie naďalej zostáva v rukách vedúcich predstaviteľov vlád jednotlivých členských štátov.¹²

¹⁰A people's Europe. [online]. [cit. 15.2.2018] Dostupné na internete: <<https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/95a065c6-38e9-45da-8bbe-66f958a8b005>>.

¹¹Bulletin of the European Communities: *European Union, Report by Mr. Leo Tindemans, Prime Minister of Belgium, to the European Council*. 1975. s. 26-27. [online]. [cit. 15.2.2018] Dostupné na internete: <http://aei.pitt.edu/942/1/political_tindemans_report.pdf>.

¹²BURGESS, M.: *Federalism and European Union: The Building of Europe, 1950-200*. Londýn: Routledge, 2000. s. 113-114.

V dňoch 25. – 26. júna roku 1984 sa vo Fontainebleau konalo zasadnutie Európskej rady, na ktorom predstavitelia vtedy desiatich členských štátov vyhlásili záujem posilniť európsku identitu, čím ad hoc vznikol pracovný výbor pod názvom Európa ľudí.¹³

Pracovný výbor mal spoločne rokovať o inštitucionálnej reforme, ktorá mala pripraviť blížiacu sa revíziu zakladajúcich zmlúv v rámci Jednotného európskeho aktu. Dva faktory, ktoré boli naklonené k založeniu výboru, boli nasledovné. Prvým faktorom bola neočakávané nízka účasť na voľbách do Európskeho parlamentu v júni 1984. Mnohí úradníci Komisie a predstavitelia členských štátov to vnímali ako varovné znamenie, že nadchádzajúci program jednotného trhu by mohol naraziť na vysokú úroveň nevôle občanov. Po druhé, výbor bol do určitej miery útechou pre Európsky parlament, Komisiu a ambicióznejšie členské štáty v oblasti kultúry a vzdelávania a kompenzoval absenciu týchto oblastí politiky z nadchádzajúceho *Jednotného európskeho aktu*.¹⁴

Výboru predsedal bývalý taliansky poslanec Európskeho parlamentu *Pietro Adonnino* (preto často označovaný aj ako Adonninno výbor) a jeho úlohou bolo navrhnúť opatrenia, ktoré by mohli posilniť identitu Spoločenstva a podporiť tak Európu bez vnútorných hraníc. Hľadal najmä spôsoby, ako zlepšiť voľný pohyb tovaru a ľudí a slobodu usadiť sa v rámci Spoločenstva. Výbor predložil svoju prvú správu Európskej rade v Bruseli 29. - 30. marca 1985. Jeho hlavné návrhy zahŕňali opatrenia na zlepšenie voľného pohybu osôb, vzájomné uznávanie vysokoškolských diplomov a dokonca zavedenie európskeho osvedčenia o odbornej príprave pre všetkých kvalifikovaných

¹³European Council Meeting at Fontainebleau. Conclusions of the Presidency. s. 1-8. [online]. [cit. 15.2.2018] dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/media/20673/1984_june_-_fontainebleau_eng.pdf>.

¹⁴THEILER, T.: *Political Symbolism and European Integration*. Manchester: Manchester University Press, 2005. s. 59-60.

pracovníkov. Druhá správa bola predložená Európskej rade v Miláne 28. - 29. júna 1985. Táto správa nastolila otázky jednotného postupu pri voľbách do Európskeho parlamentu, petičného práva pre európskych občanov, spoluprácu medzi univerzitami a študentské výmenné programy. Dôraz sa kládol aj na používanie spoločných európskych symbolov: modrá vlajka so zlatými hviezdami, európska hymna, poštové známky s európskymi znakmi, tiež na štandardizované poštové sadzby v rámci Spoločenstva a odstránenie znakov tzv. colné na vnútorných hraniciach.¹⁵

Prvá konferencia ministrov kultúry prijala vyhlásenie v roku 1983 v Stuttgarte, ktoré vyzvalo ministrov zodpovedných za kultúru, aby preskúmali možnosti podpory kultúrnej spolupráce s osobitným dôrazom na audiovizuálne médiá; identifikovali možnosti spolupráce pri podpore a ochrane kultúrneho dedičstva; uľahčovali kontakty medzi umelcami a spisovateľmi v členských krajinách; pracovali na podpore svojich aktivít v rámci Spoločenstva a mimo neho a pracovali na lepšej koordinácii kultúrnych aktivít pri spolupráci s tretími krajinami, resp. krajinami, ktoré sú mimo Spoločenstva.¹⁶

Viacere ad hoc akcie na podporu kultúry a umenia začali fungovať na základe uznesení, ktoré prijali buď ministri zodpovední za zasadnutie o kultúrnych záležitostiach v rámci Rady, alebo v zmiešanom formáte Rada a ministri zodpovední za kultúrne záležitosti stretávajúci sa v rámci Rady, s cieľom predchádzania problematickým otázkam pridelovania moci. Práve v tomto kontexte vznikla takzvaná iniciatíva európskeho mesta kultúry zameraná na posilnenie prejavu kultúry, ktorá sa vo svojom historickom vývine

¹⁵A People's Europe. [online]. [cit. 15.2.2018] dostupné na internete: <<https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/95a065c6-38e9-45da-8bbe-66f958a8b005>>.

¹⁶ Ref. 1, s. 32.

a súčasnom vývoji vyznačuje tým, že sa objavili spoločné prvky, ako aj bohatstvo, ktoré sa zrodilo z rozmanitosti.¹⁷

Jednotný európsky akt

Ďalším vývojom udalostí bolo prijatie *Jednotného európskeho aktu* 17. februára 1987, ktorý mal za cieľ vybudovať jednotný spoločný trh v rámci Európy, čím sa členské štáty zaviazali, že zabezpečia odstránenie prekážok, ktoré bránia realizácii základných hodnôt ako sú voľný pohyb osôb, služieb, tovaru a kapitálu. Prijatie tohto dokumentu predstavovalo prvú vážnejšiu revíziu už existujúcich zmlúv Spoločenstva. Na jeho základe sa vytvoril priestor pre širší rozvoj politickej spolupráce a integráciu. Posilnil postavenie Európskeho parlamentu v rozhodovacom procese a posilnil právomoci Rady ministrov.¹⁸

Hlavnými zmenami po nadobudnutí účinnosti 1. júla 1987 bolo rozšírenie hlasovania kvalifikovanou väčšinou v Rade, čo sťažilo uplatnenie práva veta jediného členského štátu pri schvaľovaní legislatívy a posilnenie spolupráce a postupu súhlasu, čím sa posilnilo postavenie Európskeho parlamentu. Akt predstavoval aj reformu inštitúcií počas príprav na členstvo ďalších štátov, a to Portugalska a Španielska.¹⁹

Jednotný európsky akt neposkytol žiadne kultúrne právomoci Spoločenstvu, sústredil sa na ciele, ktoré boli zamerané viac hospodársky. Kultúrny pozmeňujúci a doplňujúci návrh bol upustený z dôvodu politických nezhôd. S cieľom poskytnúť procesu nový impulz, Komisia vo svojom komuniké s názvom „*Nový impulz pre kultúru v Európskom spoločenstve*“, sa snažila zosúladiť priority národných autorít, ktoré podporovali kultúrnu činnosť Spoločenstva.

¹⁷Ref. 3, s. 13.

¹⁸Jednotný európsky akt. [online]. [cit. 20.3.2018] Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/?SectionId=22>>.

¹⁹Zmluvy EÚ. [online]. [cit. 20.2.2018] Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/law/treaties_sk>.

Podľa Komisie, európska identita a pocit prináležitosti k európskej kultúre, bola jedným z predpokladov pre solidaritu, ktorá je nevyhnutná, pri zavedení jednotného trhu a pre významné zmeny ktoré so sebou priniesla v životných podmienkach občanov v rámci Spoločenstva.²⁰

Návrh rámcového programu, ktorý Komisia navrhla na obdobie 1988 až 1992 sa týkal piatich oblastí, a to na vytvorenie európskeho kultúrneho priestoru, podpory európskeho audiovizuálneho priemyslu, prístupu ku kultúrnym zdrojom, školení pre sektor kultúry a dialógu s ďalšími štátmi. V súvislosti kompletizácie vnútorného trhu bola potrebná realizácia štyroch hlavných cieľov v kultúrnej oblasti: voľný pohyb kultúrneho majetku a služieb, lepšie životné a pracovné podmienky pre tých, ktorí sa podieľajú na kultúrnych aktivitách, vytváranie nových pracovných miest v oblasti kultúry v spojení s regionálnym rozvojom, najmä vo vzťahu k vidieckym oblastiam, cestovnému ruchu a technológiám, vznik priemyslu, ktorý by bol konkurencieschopný v rámci Spoločenstva a celkovo vo svete.²¹

Bez ohľadu na oblasť kultúry, ktorá priamo ovplyvnila vytvorenie jednotného trhu, reálna implementácia odporúčaní Komisie zostalo extrémne skromné. V skutočnosti, v osemdesiatych rokoch na väčšine stretnutí sa ministri obmedzili na vyhlásenie zámeru pre ďalšiu spoluprácu v tejto oblasti. Keď boli konkrétne opatrenia prijaté, boli prijaté vo forme rezolúcií zástupcov vlád členských štátov, čo naznačuje neochotu členských štátov považovať oblasť kultúry za výsostnú kompetenciu Spoločenstva.²²

V dôsledku rastúceho vzájomného vzťahu medzi kultúrou, hospodárstvom a technológiou, mala kultúra pozitívne prispieť k celkovým

²⁰Ref. 3, s. 14,15.

²¹Bulletin of the European Communities: A fresh boost for culture in the European Community. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 1987. s. 4.

²²Ref. 6, s. 86.

cieľom hospodárskej integrácie ako zdroja, ktorý sa má valorizovať, a nie byť považovaný za sekundárny prvok snahy o hospodársku prosperitu. Napriek impulzom vytvoreným dvojakými cieľmi „Európy občanov“ a dokončením jednotného trhu, úspechy v období medzi rokmi 1985 a 1991 zostali z praktického hľadiska dosť obmedzené.²³

Maastrichtská zmluva

Maastrichtská zmluva bola podpísaná 7. februára 1992 a platnosť nadobudla 1. novembra 1993. Účelom zmluvy bolo uskutočniť európsku menovú úniu a zaviesť prvky politickej únie. Hlavnými zmenami, ktoré so sebou zavedenie *Maastrichtskej zmluvy* prinieslo bolo predovšetkým zriadenie Európskej únie, uvedenie spolurozhodovania ako legislatívneho postupu, úprava postavenia Parlamentu a ďalšie formy medzivládnej spolupráce na úrovni EÚ.²⁴

Právna kompetencia Spoločenstva v oblasti kultúry sa zmenila prijatím *Zmluvy o Európskej únii* tzv. *Maastrichtskej zmluvy* v roku 1992. V zmluve sa stanovilo, že únia prispeje k rozkvetu kultúr členských štátov. Ďalej o tom hovorí článok 128, ktorý prvýkrát poskytuje osobitnú právomoc únii v oblasti kultúry, podľa ktorého: „Spoločenstvo prispieva k rozkvetu kultúr členských štátov pri súčasnom rešpektovaní ich národnej a regionálnej rozmanitosti a súčasne prináša celkové kultúrne dedičstvo“.²⁵ *Zmluva* zaviazala Spoločenstvo a členské štáty k podpore spolupráce s tretími krajinami a príslušnými medzinárodnými organizáciami v oblasti kultúry, a to najmä s Radou Európy. Tento článok tiež stanovil, že Spoločenstvo by malo pri všetkých svojich činnostiach zohľadňovať

²³Ref. 6, s. 91.

²⁴Treaty on European Union (TEU)/Maastricht treaty. [online]. [cit. 20.2.2018] Dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>>.

²⁵ Treaty on European Union. s. 48. [online]. [cit. 20.2.2018] Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>.

kultúrne aspekty podľa iných ustanovení *Zmluvy* a že všetky rozhodnutia o kultúre by sa mali prijímať jednomyseľne. Toto je jediný článok *Zmluvy*, v ktorom sa konkrétne odkazuje na audiovizuálny sektor, a preto ho považuje za neoddeliteľnú súčasť kultúrnej politiky. S cieľom prispieť k dosiahnutiu zámerov vymedzených v článku, Rada konajúc v súlade s postupom uvedeným v článku 189b a po porade s Výborom regiónov má prijať stimulačné opatrenia s vylúčením akejkoľvek harmonizácie zákonov a iných právnych predpisov členských štátov. Činnosť Spoločenstva sa podľa *Zmluvy* má zamerať najmä na podporu spolupráce medzi jednotlivými členskými štátmi a v prípade potreby na ich podporu v oblastiach:

- rozvoja a šírenia kultúry a histórie európskych národov,
- zabezpečenia a ochrany kultúrneho dedičstva európskeho významu,
- nekomerčných kultúrnych výmen,
- umeleckej a literárnej tvorby vrátane audiovizuálneho sektora.²⁶

Článok 128 podľa mnohých predstavuje veľký kompromis medzi odlišnými postojmi v oblasti jednotlivých krokov v kultúrnej politike na európskej úrovni. Jednotlivé kroky totiž podľa *Zmluvy* musia rešpektovať všeobecnú zásadu subsidiarity, (ktorá bola tiež zavedená *Zmluvou*), a mali by v prípade potreby zohrávať doplnujúcu úlohu či už v rámci národných alebo regionálnych kultúrnych politík. V prípade vylúčenia akejkoľvek harmonizácie zákonov alebo nariadení

²⁶Treaty on European Union. s. 48-49. [online]. [cit. 15.2.2018] dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>.

členských štátov týkajúcich sa kultúry, sa dôraz kladie na podporu rozmanitosti národných a sub-národných kultúr, na rozdiel od centrálne plánovanej a homogenizujúcej kultúrnej politiky EÚ.²⁷

Reakcie na zahrnutie článku 128 do Zmluvy o Európskej únii

Početné práce a štúdie po roku 1992 zahŕňali analýzy a úvahy o dôležitosti začlenenia článku 128 do *Maastrichtskej zmluvy*. Kultúrne komunity, európske kultúrne siete a profesijné organizácie podporili začlenenie tohto článku a vo všeobecnosti podporovali nový vývoj. Očakávalo sa, že sa posilní úloha kultúry a podporí sa kultúrna spolupráca bez toho, aby narušila zásadu vylúčenia kultúry z harmonizácie. *Ellmeier* analyzoval zahrnutie článku 128 do *Maastrichtskej zmluvy* v súvislosti so zložitými prepojeniami medzi teoretickými diskusiami o definícii a úlohami kultúry, ktoré prevažne prebiehali v rámci organizácie UNESCO a Rady Európy. Bola reflektovaná potreba prispôsobiť tieto diskusie novým skutočnostiam intenzívnejšieho obchodu s kultúrnymi tovarmi a službami a rastúcim významom tohto sektora v tzv. novom hospodárstve.²⁸

Maastrichtská zmluva po prvýkrát poskytla Únii formálny mandát v oblasti kultúrnej politiky. Článok 128 (zmenený na článok 151 nasledujúcej *Amsterdamskej zmluvy*) uvádza audiovizuálny sektor ako oblasť potenciálnej prevencie Únie. Napriek tomu, ako v iných častiach kultúry, môže prijať iba stimulačné opatrenia a vydávať odporúčania. Tieto musia byť právne nezáväzné, neharmonizujúce, rešpektovať princíp subsidiarity a musia byť prijaté jednomyseľne. Mnohé z týchto pojmov sú po *Maastrichtskej zmluve* nejasné.²⁹

²⁷Ref. 6, s. 93.

²⁸Ref. 1, s. 33.

²⁹BURGESS, M.: *Federalism and European Union: The Building of Europe, 1950-200*. Londýn: Routledge, 2000. s. 105.

Hoci sa niektorí odborníci domnievali, že článok 128 potvrdil iba zásadu subsidiarity a explicitne umožnil zapojenie sa do oblasti kultúry, ktorá už v skutočnosti existovala, iní boli presvedčení, že zahrnutím tohto článku sa prispelo k väčšej angažovanosti odborníkov z oblasti práva a ekonómie pri definovaní úlohy kultúry. Pred rokom 1992 boli tieto diskusie výlučným právom teoretikov kultúrnych štúdií.³⁰

Cieľom maastrichtského prístupu bolo poskytnúť záruku pre národnú autonómiu, ktorá bola v podstate zabezpečená princípom subsidiarity. Harmonizácia právnych a regulačných ustanovení členských štátov bola vylúčená z rozsahu pôsobnosti článku 128. Niekoľko členských štátov sa obávalo, že *Maastrichtská zmluva* a jednotný trh obsahovali v sebe potenciál na uvoľnenie kultúrnej homogenizácie v rámci EÚ, čím mohlo dôjsť k dodatočným zásahom zo strany EÚ. Článok 128 odpovedal na obavy členských štátov o schopnosti Spoločenstva narušiť dlhoročnú kultúrnu prax. Spojené kráľovstvo napríklad nesúhlasilo s uznaním kompetencií EÚ v oblasti kultúry, pretože kultúra sa vo Veľkej Británii nepovažuje za jednu z najdôležitejších oblastí politiky. Takéto prístupy členských štátov vyústili do úzkej definície kompetencií EÚ v oblasti kultúry a dodržiavania pravidla jednomyseľnosti pri hlasovaní v Rade.³¹

Amsterdamská zmluva

Amsterdamská zmluva bola podpísaná 2. októbra 1997 a účinnosť nadobudla 1. mája 1999. Účelom bola reforma inštitúcií EÚ v oblasti rozšírenia únie o nové členské štáty. Zmluva so sebou priniesla väčšiu

³⁰Ref. 1, s. 34.

³¹LITTOZ-MONNET, A.: *The European Union and Culture: Between Economic Regulation and European Cultural Policy*. Manchester: Manchester University Press, 2013. s. 58-59.

transparentnosť prijímania rozhodnutí, rozšírenie spolurozhodovacieho postupu a prečíslovanie a konsolidáciu *Zmluvy o EÚ* a *Zmluvy o Európskom hospodárskom spoločenstve*.³²

Všeobecný normatívny rámec, ktorý upravuje prístup k spoločným otázkam umenia a kultúry v EÚ, je článok 151 *Amsterdamskej zmluvy* z roku 1997, ktorou sa mení a dopĺňa *Zmluva o Európskej únii*. Tento článok je pomenovaný názvom „Kultúra“ a stanovuje základné ciele Európskej únie v oblasti kultúry. Tento článok však nepredstavuje základ pre spoločnú európsku kultúrnu politiku. Spočíva len v stanovení základných cieľov EÚ, pokiaľ ide o kultúrne otázky. V tejto súvislosti možno spomenúť základné ciele EÚ v oblasti kultúry. Ide o rozvíjanie kultúr členských štátov, rešpektujúc ich národnú a regionálnu rozmanitosť a zachovať spoločné kultúrne dedičstvo. Kľúčovou činnosťou EÚ v oblasti kultúry je preto podpora spolupráce medzi členskými štátmi, ktorých hlavným cieľom je posilnenie myšlienky európskeho zjednotenia, zdôraznenie európskej dimenzie národných kultúr a podpora nadnárodných kultúrnych programov.³³

Zmluva obsahuje tri články týkajúce sa kultúry. V článku 3q sa uvádza, že činnosti Spoločenstva zahŕňajú tzv. príspevok k vzdelávaniu a odbornej príprave kvality a rozkvetu kultúr členských štátov, čím sa stanovuje určitá zodpovednosť v tejto oblasti. Článok 87 ods. 3 písm. d) sa zaoberá kultúrou vo vzťahu k obchodným predpisom. Oprávňuje členské štáty, aby poskytovali pomoc hospodárskym subjektom s cie-

³²Treaty of Amsterdam. [online]. [cit. 15.2.2018] dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>>.

³³GRILC, U.: *Books, Culture and Challenges they face*. In: Javnost - The Public, Vol. 11, No. 4, 65-78, 2004, s. 70. [online]. [cit. 25.2.2018] Dostupné na internete: <<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-XZ4E7JFY/38ce0016-3950-4448-8e08-3df30ea627f3/PDF>>.

Ťom podporiť kultúru a zachovanie kultúrneho dedičstva za predpokladu, že je takáto pomoc zlučiteľná so spoločným trhom. Právny základ kultúry však predstavuje spomínaný článok 151. Vyzýva EÚ, aby využila svoje nástroje na podporu kultúrnych iniciatív v rámci dvojakeho cieľa, ktorým bude spoločenstvo prispievať k rozvoju kultúr členských štátov. Toto zásadné vyhlásenie už vyvoláva napätie medzi dvoma najdôležitejšími koncepciami v tejto súvislosti: s predpokladanou spoločnosťou podporovanou myšlienkou spoločnej histórie, spoločného dedičstva atď. na jednej strane a kultúrnou rozmanitosťou občanov Európskej únie, ktorú je potrebné chrániť, na strane druhej. Spravidla, toto napätie nie je vnímané ako samotný rozpor, ale zdá sa, že je ľahko zosúladiťné v tom, čo sa nazýva „jednota v rozmanitosti“.³⁴

Na kongrese Akadémie európskeho práva v roku 2004 sa diskutovalo o úlohe a výklade článku 151, pričom bola analyzovaná predovšetkým judikatúra Európskeho súdneho dvora. Na kongrese sa uznala potreba zahrnúť do zmluvy článok týkajúci sa kultúry. Mnohí však upozornili na nedostatočné definovanie pojmu kultúra, čo znamená, že súdy museli v jednotlivých prípadoch tento pojem interpretovať podľa individuálnych okolností. Je veľmi obtiažne interpretovať existujúce pravidlá, kým samotní tvorcovia politiky nedokážu dosiahnuť konsenzus v oblasti kultúry, podľa regulačného rámca Európskej únie. Nie je prekvapujúce, že väčšina prípadov týkajúcich sa kultúrnych aspektov narazila na konflikt medzi tzv. kultúrnymi záujmami a požiadavkami na rešpektovanie existujúcich pravidiel a nariadení.³⁵

³⁴KAUFMANN, T.; RAUNIG, G.: *Anticipating European Cultural Policies*. [online]. [cit. 25.3.2018] Dostupné na internete: <<http://eipcp.net/policies/aecp/kaufmannraunig/en>>.

³⁵ Ref 1, s. 34.

Lisabonská zmluva

Lisabonská zmluva bola podpísaná 13. decembra 2007 a účinnosť nadobudla 1. decembra 2009. Cieľom zmluvy bolo priniesť Európsku únie bližšie k občanom. Posilniť demokratický princíp, efektívnosť a schopnosť lepšie reagovať na globálne problémy. *Zmluvou* sa posilnilo postavenie Európskeho parlamentu, zmenilo sa hlasovanie v Rade, zaviedla sa iniciatíva občanov, funkcia Vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, Európska služba pre vonkajšiu činnosť a stála funkcia predsedu Európskej rady.³⁶

Podľa *Lisabonskej zmluvy* je kultúra oblasťou politiky, v ktorej Únia podporuje alebo dopĺňa činnosti členských štátov (článok 6). To vylučuje harmonizáciu vnútroštátnych zákonov a nariadení v tejto oblasti (článok 167).³⁷

Podľa článku 167, Európska únia prispieva k rozkvetu kultúr členských štátov, pričom rešpektuje ich národnú a regionálnu rozmanitosť a súčasne chráni kultúrne dedičstvo, podporuje spoluprácu s tretími krajinami a príslušnými medzinárodnými organizáciami v oblasti kultúry, a to najmä v spolupráci s Radou. Dôležitým hľadiskom je rešpektovanie kultúrnych aspektov vo svojej činnosti s cieľom rešpektovať a podporovať rozmanitosť svojich kultúr. Pre vytvorenie skutočného európskeho kultúrneho priestoru, sa činnosť Európskej únie zameriava na podporu spolupráce medzi členskými štátmi a v prípade potreby na podporu v týchto oblastiach:

- zachovanie a ochrana kultúrneho dedičstva európskeho významu,
- nekomerčné kultúrne výmeny,

³⁶The Treaty of Lisbon. [online]. [cit. 25.3.2018] Dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>>.

³⁷ Subsidiarity monitoring in the are of culture. [online]. [cit. 25.3.2018] Dostupné na internete: <<https://portal.cor.europa.eu/subsidiarity/policyareas/Pages/Culture.aspx>>.

- umeleckú a literárnu tvorbu vrátane audiovizuálneho sektora.³⁸

Úloha Komisie je založená na článku 3 ods. 3, v ktorom sa uvádza, že Únia rešpektuje kultúrnu a jazykovú rozmanitosť a zabezpečuje ochranu a posilnenie európskeho kultúrneho dedičstva. Osobitnou úlohou Komisie je preto pomáhať členským štátom pri zachovávaní a propagovaní európskeho kultúrneho dedičstva.³⁹

Pre Európsku komisiu má kultúrne dedičstvo kľúčovú úlohu pri posilňovaní a ochrane kultúrnej rozmanitosti v celej Európe s dôležitým vplyvom na hospodársky rast, zamestnanosť a sociálnu súdržnosť a revitalizáciu miest a vidieka, ako aj trvalo udržateľný cestovný ruch.⁴⁰

Európske kultúrne dedičstvo využíva celý rad politík, programov a financovania EÚ. V rokoch 2007 - 2013 bolo 3,2 miliardy eur investovaných z Európskeho fondu regionálneho rozvoja, ďalších 1,2 miliárd eur z Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka a výskum v oblasti dedičstva vo výške približne 100 miliónov eur bol financovaný zo siedmeho rámcového programu. V máji 2014 ministri kultúry EÚ žiadali o začlenenie kultúrneho dedičstva do vnútroštátnych a európskych politík a rozvoj strategického prístupu ku kultúrnemu dedičstvu. V reakcii na túto výzvu prijala Európska komisia v júli 2014 komuniké s názvom „*Smerom k integrovanému prístupu k európskemu kultúrnemu dedičstvu*“. Spolupráca v oblasti kultúrneho

³⁸The Lisbon Treaty, Article 167. [online]. [cit. 25.3.2018] Dostupné na internete: <<http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union-and-comments/part-3-union-policies-and-internal-actions/title-xiii-culture/455-article-167.html>>.

³⁹Supporting cultural heritage. [online]. [cit. 26.2.2018] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/cultural-heritage_en>.

⁴⁰European Heritage. [online]. [cit. 26.2.2018] Dostupné na internete: <<http://culture-ks.org/en/culture-in-eu/european-heritage>>.

dedičstva medzi členskými štátmi EÚ sa naďalej realizuje prostredníctvom Rady ministrov pre vzdelávanie, mládež, kultúru a šport a prostredníctvom otvorenej metódy koordinácie. Vychádza z dôležitej práce v oblasti politiky týkajúcej sa kultúrneho dedičstva, ktorú vykonalo belgické, litovské, grécke a talianske predsedníctvo Európskej únie.⁴¹

Literatúra:

A people's Europe. [online]. [cit. 15.2.2018] Dostupné na internete: <<https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/95a065c6-38e9-45da-8bbe-66f958a8b005>>.

BARNETT, C.: *CULTURE, POLICY, AND SUBSIDIARITY IN THE EUROPEAN UNION: From symbolic identity to the governmentalisation of culture*. Bristol: University of Bristol, 46s. [online]. [cit. 15.2.2018] dostupné na internete: <http://oro.open.ac.uk/7151/1/Culture%2C_policy_and_subsidarity_in_the_EU.pdf>.

Bulletin of the European Communities: A fresh boost for culture in the European Community. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 1987. 25 s.

Bulletin of the European Communities: *European Union, Report by Mr. Leo Tindemans, Prime Minister of Belgium, to the European Council*. 1975. 36 s. [online]. [cit. 15.2.2018] Dostupné na internete: <http://aei.pitt.edu/942/1/political_tindemans_report.pdf>.

BURGESS, M.: *Federalism and European Union: The Building of Europe, 1950-200*. Londýn: Routledge, 2000. 290s.

⁴¹Cultural Heritage Policy In The European Union. [online]. [cit. 25.3.2018] Dostupné na internete: <<https://epthinktank.eu/2014/12/16/cultural-heritage-policy-in-the-european-union/>>.

- Cultural Heritage Policy In The European Union. [online]. [cit. 25.3.2018] Dostupné na internete: <<https://epthink-tank.eu/2014/12/16/cultural-heritage-policy-in-the-european-union/>>.
- DEWEY, P.: *Power in European Union Cultural Policy*. In: SINGH, J. P.: *International Cultural Policies and Power*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2010. 243s.
- European Council Meeting at Fontainebleau. Conclusions of the Presidency. 10 s. [online]. [cit. 15.2.2018] dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/media/20673/1984_june_-_fontainebleau_eng_.pdf>.
- European Heritage. [online]. [cit. 26.2.2018] Dostupné na internete: <<http://culture-ks.org/en/culture-in-eu/european-heritage>>.
- GRILC, U.: *Books, Culture and Challenges they face*. In: *Javnost - The Public*, Vol. 11, No. 4, 65-78, 2004. [online]. [cit. 25.2.2018] Dostupné na internete: <<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-XZ4E7JFY/38ce0016-3950-4448-8e08-3df30ea627f3/PDF>>.
- Jednotný európsky akt. [online]. [cit. 20.3.2018] Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/?SectionId=22>>.
- KAUFMANN, T.; RAUNIG, G.: *Anticipating European Cultural Policies*. [online]. [cit. 25.3.2018] Dostupné na internete: <<http://eipcp.net/policies/aecp/kaufmannraunig/en>>.
- LITTOZ-MONNET, A.: *The European Union and Culture: Between Economic Regulation and European Cultural Policy*. Manchester: Manchester University Press, 2013. 200s.
- OBULJEN, N.: *Why we need European cultural policies: the impact of EU enlargement on cultural policies in transition countries*. Amsterdam: Spinhex & Industrie, 2004. 117s.
- Psychogiopoulou, E.: *Integration of Cultural Considerations in European Union Law and Policies*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. 399s.
- Subsidiarity monitoring in the are of culture. [online]. [cit. 25.3.2018] Dostupné na internete: <<https://portal.cor.europa.eu/subsidiarity/policyareas/Pages/Culture.aspx>>.

- Supporting cultural heritage. [online]. [cit. 26.2.2018] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/cultural-heritage_en>.
- Treaty of Amsterdam. [online]. [cit. 15.2.2018] dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>>.
- Treaty on European Union. 253 s. [online]. [cit. 15.2.2018] dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>.
- Treaty on European Union (TEU)/Maastricht treaty. [online]. [cit. 20.2.2018] Dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>>.
- The Treaty of Lisbon. [online]. [cit. 25.3.2018] Dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>>.
- THEILER, T.: *Political Symbolism and European Integration*. Manchester: Manchester University Press, 2005. 192s.
- YUZURIHARA, M.: *The Cultural Policies of the European Union: Problems and Prospects for Cultural Integration*. Londýn: London School of Economics, 2003. 282s.
- Zmluva EÚ. [online]. [cit. 20.2.2018] Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/law/treaties_sk>.

Hate speech vs. sloboda prejavu

Peter Dubóczy

The subject of our article is the phenomenon of hate speech. The article deals with hate speech as a term for which there is no exact definition. The first part primarily represents a reflection of this deficiency, which opens the door for misuse of the term "hate speech" not only in the social, but also in the legislative or political sphere. The second part of the article deals with the more tangible data. Firstly, it deals with the context of Slovak Republic, namely with the legal regulation and treatment of hate speech in the Criminal Code and the Constitution of the Slovak Republic. Secondly, it also seeks to outline current trends in the perception of hate speech and freedom of speech based on the findings of a public opinion poll under the auspices of The Cato Institute which took place in 2017. The article also includes a brief analysis of the topic of hate speech in the virtual space, where the question of its regulation opens.

Reflexia nenávistného prejavu ako pojmu

Spoločnosť človeka západnej civilizácie môžeme ľahko definovať prostredníctvom jej ambícií, respektíve úspechov či neúspechov ich naplnenia. Pri počiatkoch našich úvah o povahe príspevku sme pracovali s viacerými pojmami, ktoré sa stali významnou súčasťou politického diskurzu len v relatívne nedávnom období. Konkrétne javy tu prebývali už samozrejme dlhšie, ale svoje verbálne vyjadrenie a najmä pozornosť verejnosti objavili až dnes, kedy v dynamickom svete zmien a pohybu 21. storočia môžu konečne nájsť nie len svoje využitie, ale aj zneužitie. Možno mierne predbehnutie, možno mierny náznak akejsi hroziacej antiutópie, ale predsa zdvihnutý prst upozorňujúci aj na nebezpečie prirodzene vyplývajúce z akejkoľvek a akokoľvek pozitívne myslenej snahy zmeniť trajektóriu ľudského vývoja smerom k lepšiemu zajtrajšku.

Východiskom pre naše úvahy o vzájomnom vzťahu nenávistného prejavu a fenoménu slobody prejavu sa stala elementárna potreba definovať

samotný pojem „hate speech.“ Ten sa podobne ako iné termíny, v súčasnosti produktívne objavujúce zázemie pre svoje vyjadrenie, začal javiť ako náročná hádanka, ktorej riešenie v zmysle jednoznačného vymedzenia termínu postupne prestalo prichádzať do úvahy. Do istej miery tak hľadanie kategorickej odpovede pripomína skutočne komplexný rébus, ktorý na svojej vedeckej atraktivite získava najmä prostredníctvom ďalekosiahlej siete vzájomných vzťahov, prepojení a interakcií s inými fenoménmi, imanentnými výrazmi doby definujúcimi jej charakter. Azda vždy funguje spätosť pojmu a reality, jeho významu a skutočného stavu vecí, ktorú možno ľahko vystihnúť vzorcom spätnej väzby alebo nepretržitej koherencie. Tak ako zmysel pojmu do istej miery vyjadruje aktuálnu situáciu v spoločnosti, tak aj jej podmienky či atmosféra determinujú relevanciu a obsah pojmu. Ako však postupovať, ak chýba jednoznačné vysvetlenie tak pojmu nenávisťného prejavu, ako aj charakteru spoločnosti? Ako definovať súčasný stav spoločnosti? Automaticky sa otvára priestor pre viaceré spôsoby uvažovania. Aká je? Aká by mohla byť? Čo jej hrozí? Kam smeruje jej vývoj reálne? To sú nie len legitímne, ale aj potrebné otázky, ktoré zosobňujú rôzne možnosti smerovania nášho úsilia. V snahe priblížiť sa vystihnutiu stavu spoločnosti si samozrejme neustále pomáhame použitím rozmanitých adjektív. Spoločnosť masová, demokratická, liberálna, postmoderná a možno postfaktuálna – všetky z daných označení niečo vyjadrujú, opisujú parciálny stav vecí, ale nie sú schopné obsiahnuť podstatu problematiky kompletne. Na tomto mieste sa nesnažíme o žiadnu výčitku, ba možno naopak, chceme načrtnúť naše presvedčenie, že vyjadriť stav spoločnosti objektívne prostredníctvom všeobecnej či ucelenej definície je pravdepodobne nemožné. Podobne v prípade termínu „hate speech“ – jeho komplexnosť a istá miera subjektivity, ktorá je s ním nevyhnutne spojená, pridávajú na obtiažnosti požiadavky jeho definitívneho vyjadrenia akousi poučkou.

Rovnako vieme položiť aj pred chvíľou spomenuté otázky: Čím je „hate speech“? Čím by mohol byť? Kam speje vývojová línia jeho významu? Hrozí jej niečo? A ak áno, prečo by sme sa toho mali obávať? Prirodzená neschopnosť človeka úplne definovať nenávistný prejav a charakter spoločnosti so sebou prináša nie len nové otázky, ale aj hrozby či problémy. Na jednej strane sa stáva platformou pre (seba)reflexiu a zodpovednosť, na druhej strane predstavuje nechránený priestor, otvorený neistote a svojvôli ľudskej mysle. Podobne ako v prípade vzájomného vzťahu reality a pojmu (stav spoločnosti ako determinant významu pojmu, a naopak) možno jednoznačne hovoriť o aréne možností, ktoré vskutku nebezpečne oscilujú medzi produktívnym a deštruktívnym formátom. Inak povedané, nejasnosť pojmu môže viesť k jeho zneužitiu, ktorého potenciálna úspešnosť závisí predovšetkým od nastavenia spoločnosti. Imanentne sa približujeme ku takzvej „slovnej hre,“ ktorej priebeh a fungovanie vo svojom diele *Teória demokracie* znázornil Giovanni Sartori. Základnú rovinu tejto hry so slovami predstavuje predpoklad, že fakty sú v skutočnosti správami o faktoch – inak povedané, každý jav či fenomén nadobúda význam prostredníctvom slov, ktoré dané javy ďalej formujú, sprostredkujú a fixujú – slová sú v tomto poňatí „zberačmi údajov.“¹ Zároveň sa tak stávajú najlabilnejšou súčiastkou epistemologického mechanizmu a procesu vývoja v spoločnosti. Ak slová chápeme ako elementárne médium informácií, pomyselné spojenie medzi vonkajším a vnútorným svetom človeka (vedomím), potom sa ako skutočne nebezpečná javí možnosť narušiť vzťah, ústalené spojenie, medzi určitou formuláciou a určitým pojmom. Ako nevyhnutná sa tak ukazuje potreba rozlišovať medzi platnosťou a dôveryhodnosťou formulácie javov. Najmä v prípade, ak silnejú tendencie manipulovať s obsahovou stránkou pojmov zámerne a bez vedomia (či konsenzu) všetkých účastníkov diskusie.

¹ SARTORI, G.: *Teória demokracie*. Bratislava: 1993, s. 80.

Priestor pre aktivitu obdobných motívov sa vytvára primárne v kontexte termínov, ktoré sú definované svojou nejasnou povahou či neustáleným významom. Podobne sú na tom pojmy, ktoré sa svojej „finálnej“ špecifikácie nedočkali a sú ešte v procese vývoja. Argumentom by mohla byť aj eventualita, že každý pojem čelí transformačným tendenciám svojho významu nepretržite v závislosti od zmien v spoločnosti. Postupne sa vraciame k počiatkom našich úvah – pojem „hate speech“ vo svojej podstate zodpovedá každému z uvedených kritérií. Je nejasnej povahy, jeho významové konotácie sú relatívne nové a nestabilné (možno až flexibilné), svoje „objavenie“ a život nachádza v dobe, ktorá je definovaná svojou dynamickosťou a neúprosnou rýchlosťou otrásajúcou významovými a obsahovými základmi slovníka. To je prostredie, v ktorom sa musíme nenávistnému prejavu venovať, je to stále viac a viac polarizovaná spoločnosť, ktorej korene možno hľadať nie len v (až klasických) hodnotových a názorových diferenciách, ale aj v rozličnom vnímaní faktového materiálu. Fakt je síce stále faktom, a teda stabilnou záležitosťou, ale slovo, ktorým ho vyjadrujeme, je do istej miery otvorené zneužitiu. Otáznou sa stáva nie len dôveryhodnosť pojmov, ale aj faktov – skutočnosť, ktorá spoločnosti vôbec nepridáva na nespornosti. Práve naopak, vedie ku konfliktom, ktoré ďalej podnecujú k nenávisti či polarizácii a otvárajú pomyselné dvierka pre intencie súrodé s obmedzením slobody prejavu alebo slobody človeka (občana) ako takej.

Do kontextu s pojmom nenávistného prejavu automaticky pridávame aj iné termíny ako nenávistný zločin (alebo hate crime), stereotyp, predsudky, generalizácia či až extrémizmus, šovinizmus, xenofóbia alebo rasizmus. Na druhej strane pomyselnéj barikády stojí tolerancia, sloboda myslenia, sloboda prejavu (alebo free speech), fakty, ale aj politická korektnosť či možnosti novodobej cenzúry v podobe ignorácie a odopretia mediálneho priestoru žvlom fungujúcich

v opozícii voči hodnotám liberálnej demokracie. Vystáva tu však viacero otázok, respektíve problémov, ktoré je potrebné pri najmenšom aspoň načrtnúť. Kategórie, ktoré sme spomínali v úlohe pomyselných ochrancov slobody slova nás trápia svojou neurčitou formuláciou podobne ako „hate speech.“ Sú obeťami vlastnej vágnosti, ktorá ich v našich očiach inštinktívne oslabuje. Ich nevýhoda spočíva najmä v hodnotách, ktoré zastávajú a ktoré zároveň, vskutku paradoxne, považujeme aj za ich najsilnejšiu stránku. Náročnosť obsiahnutia ich významu sa odráža aj v právnej rovine – ak nedokážeme vystihnúť fenomény, s ktorými chceme bojovať, ako majú postupovať inštitúcie, ktoré považujeme za objektívnych arbitrov práve kvôli rozhodovaniu na základe právnych noriem? Alebo z iného uhla pohľadu, kam by mali smerovať naše ďalšie kroky, ak nevieme úplne definovať ani nástroje, ktoré chceme proti nenávisnému nepriateľovi slobody prejavu použiť?

Ako chceme zakázať alebo aspoň obmedziť niečo, čo nedokážeme vysvetliť? V zásade vieme ponúknuť viacero definícií, ktoré sa snažia o vystihnutie nenávisného prejavu. Niektoré atribúty ich spájajú, niektoré oddeľujú, ale substanciálnym východiskom ich vzájomného porovnania sa stáva zistenie, že hlavným problémom je nereálnosť presného stanovenia hraníc alebo vyjadrenia toho, čo ešte môžeme a čo už nemôžeme považovať za „hate speech.“ Pre ilustráciu situácie pripájame niekoľko dostupných definícií. *Encyclopedia Britannica* chápe nenávistný prejav ako „*prejav alebo vyjadrenie, ktoré odsudzujú osobu alebo osoby na základe (údajného) členstva v sociálnej skupine identifikovanej atribútmi ako sú rasa, etnická príslušnosť, pohlavie, sexuálna orientácia, náboženstvo, vek, telesné alebo duševné postihnutie a iné.*“² O čosi špecifickejšie vymedzenie ponúka *Cambridge Dictionary*. Nenávistný prejav vníma v ro-

² CURTIS, W. M.: *Hate speech*. [online], [cit.28/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/topic/hate-speech>>.

vine verejného prejavu, ktorý „vyjadruje nenávisť alebo povzbudzuje násilie voči osobe alebo skupine na základe niečoho ako je rasa, náboženstvo, rod alebo sexuálna orientácia.“³ Ďalej môžeme pokračovať skutočne všeobecnou definíciou, ktorú ponúkol slovník Merriam-Webster: „Prejav prejavujúci nenávisť voči určitej skupine ľudí.“⁴ Posledná definícia, ktorú čitateľovi ponúkame, prichádza z dielne Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii (ECRI), ktorá funguje ako monitorovací orgán Rady Európy. Podľa nej termín nenávisť prejav „zahŕňa mnoho foriem prejavov, ktoré šíria, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú nenávisť, násilie a diskrimináciu voči osobe alebo skupine osôb z rôznych dôvodov.“⁵ Aj napriek tomu, že naprieč (nie len) internetovým priestorom existuje omnoho viac definícií pojmu „hate speech“ a my sme predstavili len štyri verzie, veríme, že sa nám v rámci jednotlivých vnímaní podarilo zdôrazniť ich odlišnosť. Je evidentné, že sa snažia o pomenovanie toho istého fenoménu, ale rovnako viditeľné sú aj rozdiely pri ponúknutí akéhosi referenčného rámca pre finálne vyhodnotenie povahy konkrétneho prejavu. V určitých parametroch sa zhodujú, avšak priestor pre selekciu pripisovaných znakov a kategórií klasifikácie sa zdanlivo javí ako záležitosť otvorená ďalším zásahom. Diferencie teda vidíme najmä v ich definičnom rozsahu, kedy rozdielna miera konkrétnosti alebo naopak všeobecnosti umožňuje s daným termínom polohovať v rôznych intenciách. V niektorých definíciách spomíname faktor príslušnosti (alebo členstva) k určitej sociálnej skupine, inde hovoríme o atribútoch, ktoré sú vlastné konkrétnej osobe (jednotlivcovi). Otázne je aj to, či sa musí jednať o verejný prejav alebo nie. Ide „len“ o vyjadrenie nenávisťi alebo

³Hate speech. [online], [cit. 28/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hate-speech>>.

⁴Hate speech. [online], [cit. 28/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/hate%20speech>>.

⁵Hate speech and violence. [online], [cit. 28/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/hate-speech-and-violence>>.

aj o formu diskriminácie či až násilia? Hovoríme o jednoduchých slovných vyjadreniach alebo o podpore a podnecovaní určitých aktivít? Napríklad úseky posledných dvoch zmienených definícií: nenávisťný prejav ako forma „*nenávisťi voči určitej skupine ľudí*“ (*Merriam-Webster Dictionary*) realizovaná na základe „*rozličných dôvodov*“ (ECRI) – takto formulované východisko posudzovania by sa dalo pokojne uplatniť aj v prípade akéhokoľvek športového podujatia, v ktorom súťažia aspoň dvaja súperia alebo dva súperiace tímy s tábormi fanúšikov, ktorí voči sebe pociťujú (možno chvíľkovú) nenávisť. A aj napriek tomu, že takto aplikované kritériá predstavujú oprávnený prístup k hodnoteniu prejavov športových fanúšikov, jednoducho si ich nemôžeme dovoliť porovnávať s obeťami nenávisťného prejavu (alebo zločinu) spojeného s kategóriami rasy, etnickej príslušnosti, pohlavia, sexuálnej orientácie či vierovyznania (a mnohých ďalších). Všetky prípady síce zodpovedajú kritériám daných definícií, ale rozdiel medzi nimi je enormný. Rovnako ako priestor, ktorý rozličné definície vymedzujú pre pochopenie pojmu „*hate speech*.“ Línie ohraničujúce konceptuálny rámec problematiky sú skutočne tenké a priehľadné, ako sme sa snažili preukázať prostredníctvom analógie so športovými podujatiami. Možno neprípustná bagatelizácia problému, ale predsa dôkaz o možnostiach polohovania a znevažovania významu nepríjemných skutočností, ktoré sa ukrývajú za označením nenávisťného prejavu. Pohyb jeho mantinelmi sa môže odohrávať dvoma smermi. Na jednej strane ide o možnosti reštrikcie jeho obsahu, kedy sa niektoré činy, slová alebo ich kategórie prestanú (či už prirodzene alebo násilne) vnímať ako forma nenávisťného prejavu. Na druhej strane môžeme hovoriť o možnosti expanzie jeho obsahu, a teda o procese, v rámci ktorého sa do okruhu kategórií vnímaných v zmysle nenávisťného prejavu pridávajú nové zložky.

V tomto prípade rozlišujeme nie len kategórie, ktoré nadväzujú na genetický alebo kultúrny odkaz jednotlivca či sociálnej skupiny (rasa, vek, pohlavie, sexuálna orientácia, etnická príslušnosť), ale aj kategórie, ktoré sa viažu na rovinu svetonázoru. Na mysli máme nie len politické presvedčenie, ale aj jeho náboženský, ideologický, názorový či hodnotový ekvivalent, ktorých podoba do značnej miery podlieha zmenám vo vývojovej trajektórii nastavenia spoločnosti. Podobne by sa dalo uvažovať v kontexte vnímania rás, pohlaví, sexuálnej orientácie či etnickej príslušnosti, ktoré sa v priebehu ľudských dejín menilo a vo väčšine prípadov prinieslo celospoločenské zmeny značnej intenzity. Ich frekvencia síce nie je tak vysoká ako v prípade zmien presvedčenia, avšak spoločne rovnako zodpovedajú kritériám priestoru a času, v ktorých sa objavujú. Inak povedané, tak ako sme načrtli už predchádzajúcich riadkoch, vývoj spoločenskej atmosféry nevyhnutne štartuje otrasy v nazeraní na význam pojmov.

Právo nemusí byť vždy v súlade s progresom, lebo mu svojou rigidnosťou a nízkou rýchlosťou zmien jednoducho nestačí. Alebo naopak, progres môže byť schválne brzdený nastavením právneho systému, ktorého úlohou je obmedziť alebo modifikovať ďalšie vývojové scenáre spoločnosti. V tomto prípade by sa dalo hovoriť aj o možnostiach úmyselnej úpravy termínov ako nenávisťný prejav. Jeho preukázaná nejasnosť a z nej vyplývajúca príležitosť pohybovať jeho líniami by úsilie potenciálnych neliberálnych živlov len uľahčovali. Či už teda hovoríme o nenávisťnom prejave v rovine rasy, národa, národnosti, etnickej skupiny, skutočného (alebo predpokladaného) pôvodu, sexuálnej orientácie, vierovyznania a prípadne politického presvedčenia, alebo rozlišujeme jeho písomnú, verbálnu, grafickú, zvukovú či audiovizuálnu podobu, hate speech v akejkoľvek forme predstavuje nie len nebezpečný fenomén hodný potlačenia, ale aj platformu pre zaznamenanie ďalších vývojových tendencií človeka západnej civilizácie. V podstate je len na

ňom či obmedzením nenávisťného prejavu vo finálnom dôsledku nebude limitovať aj seba samého. Je len na ňom či sa definícia termínu „hate speech“ uplatní ako garancia slobôd pre potenciálne ohrozených ľudí alebo sa stane nástrojom pre reštrikciu slobody ako takej.

Nenávisťný prejav v kontexte Slovenskej republiky

Po stránke reflektujúcej úvahový (alebo až filozofický) aspekt nášho príspevku plynule pokračujeme jeho druhou časťou, kedy sa budeme venovať fenoménu nenávisťného prejavu najmä v kontexte jeho právneho vymedzenia, ktoré vnímame ako jediný objektívne uchopiteľný orientačný bod pri riešení danej problematiky. Podobne chápeme aj význam štatistík, ktoré zaznamenávajú jeho vývoj v posledných rokoch.

Právny systém Slovenskej republiky rozlišuje nenávisťný prejav vo dvoch rovinách. Na jednej strane ide o hanobenie, a teda o verejné šírenie hrubo osočujúceho obsahu namiereného voči jednej osobe alebo skupine osôb. Na druhej strane môžeme hovoriť o podnecovaní k nenávisti, ktoré svojím obsahom vzbudzuje nenávisť a motivuje k násiliu voči určitým skupinám osôb. Obom možnostiam sa legislatíva venuje primárne prostredníctvom *Trestného zákona 300/2005 Z.z.*:

§ 423 Hanobenie národa, rasy a presvedčenia

(1) Kto verejne hanobí

a) niektorý národ, jeho jazyk, niektorú rasu alebo etnickú skupinu, alebo

b) skupinu osôb alebo jednotlivca pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, ~~politické presvedčenie~~, náboženské vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania,

potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až tri roky.⁶

§ 424 Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti

(1) Kto verejne podnecuje k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, ~~politické presvedčenie~~, náboženské vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania, alebo verejne podnecuje k obmedzovaniu ich práv a slobôd, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky;

(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto sa spolčí alebo zhromaždí na spáchanie činu uvedeného v odseku 1.⁷

Obidva paragrafy boli pozmenené novelizáciou zákona (38/2019 Z.z.), ktorá vstúpila do účinnosti 20. februára 2019. Z cieľových kategórií nenávistného prejavu bolo vyňaté politické presvedčenie. V kontexte daných zmien však boli ďalej upravené aj paragrafy venujúce sa problematike hnutí smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd, či už hovoríme o ich založení, podpore a propagácii alebo „len“ o prejave sympatií k obdobnému hnutiu. Rovnako sú v právnej úprave hanobenia aj podnecovania k nenávisti uvedené prísnejšie podmienky odňatia slobody, a to spoločne v prípadoch, kedy sa jedná o osobitný motív, člena extrémistickej skupiny alebo verejného činiteľa.

Zastrešenie problematiky ošetrenia nenávistného prejavu ponúka rovnako aj *Ústava Slovenskej republiky*. Elementárna premisa je znázornená primárne v druhej hlave, a teda v rovine základných práv a slobôd, ktoré sú vlastné každému „bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné

⁶Trestný zákon 300/2005 Z. z.. [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20190220.html>>.

⁷Trestný zákon 300/2005 Z. z.. [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20190220.html>>.

postavenie.“⁸(Čl. 12, ods. 2) Nikoho nemožno z daných dôvodov nijakým spôsobom poškodzovať, zvyhodňovať alebo naopak znevýhodňovať. Podobne by sa dal aplikovať aj Čl. 24, v ktorom je vyjadrené právo každého verejne prejavovať svoje zmýšľanie. S ním je nevyhnutne späté zaručenie slobody myslenia, svedomia či náboženského vyznania a viery. Na druhej strane je už v Čl. 26, v sekcii politických práv, garantovaná sloboda prejavu v spojení so zákazom cenzúry. Konkrétne má každý právo „vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu.“⁹ (Čl. 26, ods. 2) Dané oddiely by sa už skutočne dali potenciálne využiť vo forme obhajoby nenávisťného prejavu. Pri najmenšom v neodbornej oblasti či nechránených sférach internetového priestoru, kde si tento jav môžeme reálne všímať. Dvere podobnému typu polemík Ústava SR uzatvára hneď v ďalších odsekoch, kedy jej obsah poukazuje na možnosti obmedzenia slobody prejavu a práva vyhľadávať a šíriť informácie, ak sa konkrétne jedná „o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.“¹⁰ (Čl. 26, ods. 4) Ústava teda automaticky ponúka zamietavú odpoveď ľuďom, ktorí v legislatíve aktívne hľadajú medzery pre obhájenie nenávisťného prejavu. Vyvstáva tu však iný problém, ktorý takéto znenie ústavy otvára. Aj v súčasnosti sme svedkami existencie štátov, ktoré sa hlásia k demokratickým princípom právneho štátu a základným ľudským právam a slobodám len

⁸Ústava Slovenskej republiky. [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>>.

⁹Ústava Slovenskej republiky. [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>>.

¹⁰Ústava Slovenskej republiky. [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>>.

na formálnej úrovni. Otáznymi sa teda stávajú termíny bezpečnosti štátu, verejného poriadku či ochrany verejného zdravia a mravnosti, ktoré bezpochyby figurujú v rozdielnych úlohách v štátoch, ktoré sú demokratické reálne a ktoré sa tak prezentujú iba navonok. Nemyslíme si, že by to bol prípad Slovenskej republiky, ale vždy je nutné upozorňovať na priestor, ktorý by bol v určitých situáciách nechránený a otvorený zneužitiu zo strany vládnej moci so sebe vlastnými ambíciami obmedziť slobodu občanov. A to aj prostredníctvom nastavenia obsahovej stránky pojmu „hate speech“ tak, aby v sebe zahŕňala aj prejavy, ktoré dnes vnímame ako oprávnenú súčasť slobody slova (myslenia).

Za zmienku určite stojí aj štatistická rovina problematiky nenávisťného prejavu, ktorá (nie len) na Slovensku poukazuje na kvantitatívny nárast prípadov fenoménu nenávisťného prejavu, respektíve nenávisťného zločinu. Pri tomto tvrdení primárne vychádzame z údajov Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), konkrétne vypracovaných Úradom pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR), ktorý sa v spolupráci s jednotlivými členskými štátmi venuje zbieraniu dát týkajúcich sa danej problematiky. Výsledkom roku 2017 bol súbor údajov, na ktorých vyhotovení sa okrem 47 zúčastnených štátov podieľalo aj 124 občianskych združení, Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov, Medzinárodná organizácia pre migráciu či niektoré operácie v teréne pod záštitou OBSE. Hneď pri úvode je však potrebné zdôrazniť problémy, s ktorými sa zber dát takéhoto rozsahu stretáva – v kontexte nenávisťného prejavu (zločinu) sa primárne jedná o dve roviny. Na jednej strane hovoríme o pochopiteľnom strachu obetí oznámiť tieto skutočnosti príslušným orgánom. Čísla, ktoré tak figurujú vo výskumoch nezachytávajú nenávisťné incidenty v ich plnom rozsahu. Druhý problém vidíme vo vymedzení nenávisťného prejavu, ktoré je často poňaté rozdielnym spôsobom v závislosti

od právnych noriem jednotlivých štátoch, respektíve inštitúcií, ktoré sa na kolekcii údajov a ich následnom hodnotení podieľajú. Ako problematická sa javí aj dĺžka spracovania týchto dát vyplývajúca z ich obrovského rozsahu, ktorá neskorým sprístupnením výsledkov analýz vytvára priestor pre neaktuálne informácie a závery.

V súvislosti so Slovenskou republikou môžeme v roku 2017 hovoriť o 34 políciou zaznamenaných nenávistných zločinov – tieto trestné činy registruje ako trestné činy so špecifickou motiváciou. Mimo nich bolo na území Slovenska zaznamenaných ďalších 96 incidentov, ktorých obeťami boli ľudia s postihnutím. Z celkového počtu 34 incidentov 11 predstavovalo prejavy rasizmu či xenofóbie, 19 bolo namierených proti rómskej menšine, jeden bol prípadom antisemitizmu a dôvodom posledných troch boli predsudky voči moslimom.¹¹ Z iných zdrojov bolo OSCE nahlásených ešte ďalších päť incidentov nenávistného zločinu (3 prípady rasizmu a xenofóbie, jeden prípad násilia voči rómskej menšine a dva incidenty namierené proti moslimom). ODIHR rovnako poznamenal, že by mohlo byť v záujme Slovenskej republiky, aby viac motivovala obeť nenávistných zločinov k ich nahláseniu, respektíve aby jej orgány pri riešení problematiky zväžili zvýšenie miery spolupráce so subjektmi občianskej spoločnosti.

Produktívne sa javí aj poukázanie na celkové výsledky zozbieraných dát – OSCE prostredníctvom spolupráce so subjektmi občianskej spoločnosti, medzinárodnými organizáciami a Svätou stolicou zaznamenala celkový počet 5 843 incidentov nenávistného prejavu. Ako informuje štúdia, najviac z nich prejavilo známky antisemitizmu, či pred-

¹¹*Hate Crime Data. Slovakia.*[online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<http://hatecrime.osce.org/slovakia?year=2017>>.

sudkov voči kresťanskému a islamskému vierovyznaniu, rovnako kritické boli čísla aj v prípade útokov vyplývajúcich z inakosti sexuálnej orientácie alebo rodovej identity.¹²

Vnímanie nenávisťného prejavu v kontexte obmedzenia slobody prejavu

Pri pokuse o načrtnutie komplexného vzťahu hate speech a slobody prejavu si pomôžeme intelektuálnym priestorom USA, v ktorom 15. až 23. augusta 2017 prebehol prieskum verejnej mienky pod záštitou The Cato Institute. Zúčastnilo sa ho 2 547 občanov USA vo veku nad 18 rokov, z ktorých bolo 769 študentov na univerzitách, 459 afro-amerického pôvodu a 461 latinsko-amerického pôvodu. Odchýlka merania predstavuje +/- 3.00 percentuálneho bodu.

Prieskum verejnej mienky s oficiálnym názvom *The State of Free Speech and Tolerance in America* sa sústredil najmä na obsiahnutie rozličného vnímania fenoménu hate speech naprieč americkým politickým spektrom. Rovnako sa zamerlal na rozdiely v jeho chápaní jednotlivými rasami či etnikami, ktoré na otázky odpovedali. Skoro tri štvrtiny opýtaných (71%) si myslia, že politická korektnosť skôr vedie k umlčaniu diskusií, ktoré naša spoločnosť potrebuje. Až 82% účastníkov prieskumu vyjadrilo súhlas s tým, že by bolo náročné zakázať nenávisťný prejav, pretože sa ľudia nevedia zhodnúť na tom, aký prejav vlastne je ofenzívny alebo nenávisťný. Túto skutočnosť dokázalo aj pokračovanie samotného výskumu, kedy sa občania USA v závislosti od im blízkeho politického spektra rozlišovali v tom, čo považovali za nenávisťné, ofenzívne alebo jednoducho za politické stanovisko. Ukázalo sa, že pri zástancoch liberálneho spektra je pravdepodobnosť označenia určitého

¹²2017 *Hate Crime Data*. [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<http://hate-crime.osce.org/2017-data>>.

prejavu za nenávisťný alebo ofenzívny väčšia ako v prípade konzervatívnych respondentov. Naopak, z opýtaných sú práve konzervatívne ladení tí, ktorí majú pocit, že súčasná politická atmosféra im nedovoľuje plne vyjadrovať svoje politické presvedčenie. Túto informáciu dopĺňa aj prevládajúci názor opýtaných, že väčšina z hlavných spravodajských organizácií prejavuje väčšiu náklonnosť k liberálnemu spektru. Majorita respondentov (59%) sa stavia proti priamym zásahom štátu vo forme zákazu nenávisťného prejavu, kedy prezentujú svoje presvedčenie, že ľudia by mali mať možnosť na verejnosti vyjadriť aj svoje nepopulárne názory, dokonca aj tie, ktoré sú ofenzívne voči iným ľuďom. 40% opýtaných si naopak myslí, že zásah štátu a zakázanie nenávisťného prejavu by bolo oprávnené. Napriek týmto výsledkom až 79% vníma hate speech namierený voči rasovým či náboženským skupinám ako „morálne neprijateľný“ fenomén. Môžeme tak konštatovať, že spoločnosť sa snaží o rozlíšenie medzi povolením nenávisťného (alebo ofenzívneho) prejavu a jeho (morálnym) schválením. Rozdiely vo vnímaní nenávisťného prejavu sa ukázali aj v rovine politických strán, respektíve rasového či etnického faktora. Ukázalo sa, že nie len voliči Demokratickej strany, ale aj respondenti afro-amerického a latinsko-amerického pôvodu inklinujú k podpore zákazu nenávisťného prejavu na verejnosti. Opačne túto problematiku hodnotia voliči Republikánskej strany, respektíve voliči nezávislých strán či bieli Američania.¹³

Z výsledkov prieskumu verejnej mienky pod záštitou The Cato Institute vyplýva, že nenávisťný prejav je fenoménom, ktorý je skutočne náročné definovať jednoznačným spôsobom. Rovnako ním bolo preukázané, že do značnej miery pri svojom vyhodnotení zodpovedá konkrétny prejav subjektívite posudzovateľa, ktorá sa imanentne viaže na

¹³*The State of Free Speech and Tolerance in America*. [online], [cit. 13/05/2019]. Dostupné na internete: <www.cato.org/survey-reports/state-free-speech-tolerance-america>.

jeho genetický či sociokultúrny odkaz rovnako ako na výsledky procesu socializácie v podobe nadobudnutých skúseností či politického presvedčenia. V prípade záujmu o túto tému čitateľovi naozaj odporúčame aj nami použitý prieskum verejnej mienky, pretože sa problematike venuje naozaj do hĺbky a ním zozbieraným údajom sa úspešne podarilo vystihnúť súčasné nálady v spoločnosti, ktorú možno definovať najmä jej polarizovaným charakterom.

Nenávistný prejav a internetový priestor

Nenávistný prejav sa o svoju pozornosť zaslúžil nie len v kontexte reálneho sveta, ale aj vo virtuálnom priestore, kde sa bežnému užívateľovi môže javiť ako relatívne obvyklý jav, ktorý svojim formátom nikoho neohrozuje. Je síce pravda, že na internete pozorujeme prípady nižšej intenzity, frekvencia „nevinného“ hate speech, ktorý môže neskôr evolvovať do kritickejšej podoby, je však vyššia. Problematika nešla ani záujmu politických inštitúcií, ktoré sa rozhodli čeliť a regulovať hrozby vyplývajúce z nenávistného prejavu. Reakcia Európskej únie sa niesla v duchu vytvorenia dokumentu *Kódex správania EÚ v boji proti nezákonnému nenávistnému prejavu online*. Jeho základným cieľom je zabrániť šíreniu nelegálneho nenávistného prejavu v internetovom priestore. K iniciatíve sa po dohode s Európskou komisiou pripojili v roku 2016 aj spoločnosti ako Facebook, Twitter, Microsoft či Youtube (Google), ktoré vo svete sociálnych sietí predstavujú gigantov svojho druhu.¹⁴ V priebehu roku 2018 sa pridali aj siete Instagram, Google+, Snapchat a Dailymotion. Najnovšou platformou sa v roku 2019 stal portál Jeuxvideo.com. Implementácia kódexu správania sa hodnotí na

¹⁴*The EU Code of Conduct on countering illegal hate speech online*. [online], [cit. 30/06/2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/countering-illegal-hate-speech-online_en>.

základe pravidelného monitorovania, ktoré prebieha v spolupráci so sieťou organizácií naprieč štátmi EÚ.

Posledný monitorovací proces sa realizoval v decembri 2018, kedy výsledky ukázali, že skoro tri roky od prijatia kódexu možno hovoriť o viditeľnom pokroku, ktorý potvrdzuje aj skutočnosť, že konkrétne spoločnosti sa dokázali adaptovať a pri oznámení rasistického či xenofóbneho nenávisťného prejavu poskytujú rýchlu reakciu. Čísla narástli najmä v prípade miery odstránených príspevkov. V priemere sociálne siete (Facebook, Twitter, Youtube, Instagram a Google+) eliminovali 71,7% obsahu, na ktorý boli svojimi užívateľmi upozornené. Najviac prípadov sa podarilo odstrániť platforme Youtube s 85,4% odstráneného obsahu. Z celkového počtu neskôr eliminovaných incidentov 85,5% podnecovalo k vražde alebo násiliu voči určitým skupinám ľudí, zatiaľ čo obsah, ktorý pre uráženie určitých skupín využíval ofenzívne slová alebo obrázky bol zmazaný v 58,5% prípadov. Zaujímavú hodnotu monitorovania predstavuje aj dĺžka času potrebná k posúdeniu oznámení o nenávisťnom prejave. V 88,9% prípadov spoločnosti vyhodnotili oznámenia za menej ako 24 hodín, ďalších 6,5% za menej ako 48 hodín, 3,9% za menej ako jeden týždeň a 0,7% prípadov trvalo viac ako jeden týždeň. Čo sa týka dôvodov, ktoré viedli k nahláseniu konkrétnych prípadov nenávisťného prejavu, dominuje predovšetkým rasová nenávisť voči etnickým menšinám, migrantom a utečencom. Problematická je však aj rovina sexuálnej orientácie, ktorá bola motívom 15,6% prípadov nenávisťného prejavu.¹⁵

Hlavným ukazovateľom kódexu správania, ktorý má bojovať proti nenávisťnému prejavu v internetom priestore je najmä skutočnosť, že záujem riešiť danú problematiku majú nie len politické inštitúcie, ale aj súkromný sektor v podobe IT spoločností a samotných užívateľov.

¹⁵*Code of Conduct Factsheet*. [online], [cit. 30/06/2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/code_of_conduct_factsheet_7_web.pdf>.

Priebežné monitorovania rovnako dokazujú, že hate speech je fenoménom prítomným vo viacerých sférach spoločnosti, v priestore reálneho či virtuálneho sveta, v ktorých sa dokáže (niekedy nepozorovane) šíriť a fungovať. V súčasnosti sa stáva stále aktuálnejšou, možno kritickejšou témou, ktorá si vyžaduje nie len našu nepretržitú pozornosť, ale aj prípadnú reguláciu.

Záver

Pri koncipovaní príspevku sme vychádzali z presvedčenia, že absencia akéhosi uceleného vymedzenia pojmu „hate speech“ predstavuje podstatný deficit otvárajúci priestor pre jeho bagatelizáciu či až zneužitie. V prvej, možno úvahovej alebo filozofickej, časti sme sa venovali práve takto nastavenej problematike, kedy sme sa snažili o zvýraznenie potenciálnych hrozieb vyplývajúcich z dynamického vzťahu medzi nenávisťným prejavom a povahou spoločnosti ako takej. Spomenuli sme niekoľko definícií nenávisťného prejavu, ktorých vágne a rozličné znenia nevedomky vytvárajú platformu pre násilné obmedzenie slobody prejavu. Podobné smerovanie úvah potvrdila aj právna úprava problematiky v kontexte Slovenskej republiky. Sloboda prejavu je síce ako jedno zo základných politických práv chránená tak prostredníctvom *Trestného zákona*, ako aj samotnou *Ústavou SR*, avšak niektoré legislatívne formulácie medzi sebou zanechávajú riskantné medzery. Obtiažnosť úlohy definovať nenávisťný prejav potvrdil aj prieskum verejnej mienky na tému stavu slobody prejavu a tolerance, ktorý prebehol v roku 2017 pod záštitou The Cato Institute. Ponorom do intelektuálneho priestoru USA sme zistili, že verejnosť rozlišuje pri hodnotení nenávisťného prejavu medzi morálnou a legislatívnou rovinou, medzi jeho (zákonným) povolením a (morálnym) schválením. Aktuálnosť témy potvrdili aj štatistiky z dielne OBSE, ktoré v roku 2017 zaznamenali až 5 843 incidentov nenávisťného prejavu vyplývajúcich primárne

z rasovej, etnickej či náboženskej neznášanlivosti. Podobne živou je polemika hate speech aj vo virtuálnom priestore, v rámci ktorého je potrebné oceniť spoluprácu politických inštitúcií, IT organizácií a internetových užívateľov, ktorí sa spoločne podieľajú na vytváraní a využívaní postupne efektívnejších riešení stále viac a viac kritického problému.

Na koniec nám teda už neostáva nič iné, než len znova konštatovať, že nenávistný prejav, v akejkoľvek forme a z akéhokoľvek dôvodu, predstavuje nebezpečne rastúci fenomén, ktorého tendenciám je nutné čeliť. Je len na samotnom človeku ako sa k danej problematike postaví. V dobe, ktorej je vlastná predovšetkým dynamickosť, v spoločnosti, ktorá je definovaná polarizáciou a neistotou informácií, to bude skutočne náročná výzva. Je len na ňom či obmedzením nenávistného prejavu vo finálnom dôsledku nebude limitovať aj seba samého, či sa z definície termínu „hate speech“ ako garancie slobôd potenciálne ohrozených ľudí nakoniec vďaka jeho rozhodnutiu nestane nástroj pre obmedzenie slobody ako takej.

Literatúra:

2017 Hate Crime Data. [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<http://hatecrime.osce.org/2017-data>>.

Code of Conduct Factsheet. [online], [cit. 30/06/2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/code_of_conduct_factsheet_7_web.pdf>.

CURTIS, W. M.: *Hate speech*. [online], [cit.28/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/topic/hate-speech>>.

Hate Crime Data. Slovakia. [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<http://hatecrime.osce.org/slovakia?year=2017>>.

Hate speech. [online], [cit. 28/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hate-speech>>.

- Hate speech*. [online], [cit. 28/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/hate%20speech>>.
- Hate speech and violence*. [online], [cit. 28/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/hate-speech-and-violence>>.
- SARTORI, G.: *Teória demokracie*. Bratislava: 1993.
- The EU Code of Conduct on countering illegal hate speech online*. [online], [cit. 30/06/2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combatting-discrimination/racism-and-xenophobia/countering-illegal-hate-speech-online_en>.
- The State of Free Speech and Tolerance in America*. [online], [cit. 13/05/2019]. Dostupné na internete: <www.cato.org/survey-reports/state-free-speech-tolerance-america>.
- Trestný zákon 300/2005 Z. z.* [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20190220.html>>.
- Ústava Slovenskej republiky*. [online], [cit. 29/06/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>>.

Mladí politickí lídri

Tomáš Dvorský

The aim of the paper is to characterize the selected politicians represented the generation of young political leaders. These politicians have potential to make young people interested in politics, engage them into a political process and influence their political preferences. Knowledge of their agendas and activities is inevitable for better recognition of a new trends in politics and for a comprehensive prediction of the future political development.

Úvod

Voľby do orgánov samosprávy obcí na Slovensku v roku 2018 pri-niesli úspech mnohých mladých kandidátov bez straníckej príslušnosti, ktorí obsadili primátorské pozície aj vo viacerých krajských mestách, v ktorých dlhodobo fungujú stabilné stranícke štruktúry. Príkladmi sú úspechy *Matúša Valla* v Bratislave, *Petra Bročku* v Trnave alebo *Mareka Hattasa* v Nitre. Všetci menovaní majú menej ako 40 rokov a s výnimkou *Bročku*, ktorý bol zvolený po druhý krát, sú na slovenskej politickej scéne nováčikmi. Tieto voľby poukázali na zaujímavý trend nástupu generácie mladých politikov do významných funkcií. Tento trend sa však netýka iba komunálnej úrovne ako takej a príklady zo zahraničia ukazujú na jeho prítomnosť aj na národnej úrovni. Na medzinárodnej scéne je možné vidieť viacero príkladov mladých osobností, ktoré zaujali alebo zaznamenali úspech v politickej súťaži na národnej úrovni.

Mladí kandidáti disponujú najväčším potenciálom prilákať k politickému daniu segment prvovoličov. Volieb prezidenta SR v roku 2019 malo možnosť zúčastniť sa 280-tisíc prvovoličov, čo predstavuje významný volebný potenciál. Práve mladí politici sú tými, kto mladých ľudí dokáže prilákať ku politike a zapojiť ich do politického procesu. Z toho vyplýva, že mladí lídri dokážu výrazným spôsobom formovať

politické vedomie segmentu mladého voliča. Z tohto dôvodu je potrebné monitorovať to, akú agendu prinášajú, resp. akými spôsobmi utvárajú politické názory a preferencie verejnosti. Rovnako, prinášajú nové trendy v oblasti politickej komunikácie. Ako hlavný možno spomenúť nárast využívania sociálnych sietí, pri ktorých disponujú schopnosťou naplno využiť ich potenciál na efektívnu komunikáciu s elektorátom, kde disponujú schopnosťou prehovoriť predovšetkým k mladšej generácii voličov jej jazykom. Z politologického hľadiska je potrebné monitorovať generáciu mladých politických lídrov aj preto, aby sme dokázali lepšie pochopiť nové trendy v politickej komunikácii, politickom marketingu alebo predikovať volebné správanie segmentu mladých voličov, ktorý je týmito mladými lídrami formovaný a ovplyvňovaný. Príspevok sa venuje vybraným príkladom mladých politických lídrov v zahraničí, ich charakteristike a spoločným menovateľom.

Mladí politickí lídri v zahraničí

Prototypom úspešného mladého politického lídra je *Dominik Feri*. Mladý poslanec, ktorý je silný vo svojej komunikácii na sociálnych sieťach. Ako politik dokáže komunikovať šikovne a atraktívnym spôsobom pre mladých voličov. Zároveň sa výrazne vyprofiloval na politickej scéne, kde je veľmi aktívny a viditeľný.

Feri je študentom práva na Univerzite Karlovej v Prahe. Verejne sa angažoval už od mladého veku v oblasti komunálnych aktivít. Vo veku 18 rokov pôsobil ako komunálny politik v meste Teplice. V roku 2017 bol ako 21-ročný, z posledného miesta na kandidátke strany TOP 09 za kraj Hlavné mesto, zvolený do Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky a stal sa najmladším poslancom v histórii Českej republiky.

Mladý poslanec preukazuje veľmi kvalitné cielenie svojej komunikácie. Kým v oficiálnej línii, ktorú tvoria TV debaty a rozhovory pre médiá vie byť odborný, vecný a seriózný, vo svojej komunikácii na sociálnych sieťach sa prezentuje ako obyčajný mladý študent, ktorý sa rád zábava a žije bežný študentský život mladého človeka. Vie si vystreliť aj sám zo seba a taktiež sa nebojí použiť aj tvrdšiu satiru.¹ V rámci komunikácie v digitálnom priestore je veľmi silný na sociálnych sieťach. Zaujímavosťou v tomto kontexte je, že nie je aktívny na sieti Facebook. Naopak, aktívny je na sieti Instagram, ktorá v súčasnosti patrí medzi najpopulárnejšie platformy pre ľudí do 30 rokov.² Jeho skúsený stranícky kolega *Miroslav Kalousek* ho preto označil za „príťažlivého predavača politiky“.³ Vo svojej agende otvára *Feri* liberálne témy, prezentuje postoje podporujúce Európsku úniu a presadzuje opatrenia na podporu študentov a mladých ľudí.

O tom, že ide atraktívny príklad mladého politika, svedčí aj skutočnosť, že prestížny magazín *Politico* ho zaradil so svojho výberu *POLITICO 28 Class of 2019*, v ktorom prezentuje zaujímavé osobnosti formujúce svoje krajiny aj samotnú EÚ.⁴ Napriek uvedenému, samotný *Feri* sa vyjadril, že nemá záujem pokračovať v politickej kariére a rád by sa v budúcnosti venoval právu.

¹ Papugová, K.: *(Seba)prezentácia vybraných politikov na sociálnych sieťach (Diplomová práca)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019.

²Chaffey, D.: *Global social media research summary 2019*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete:<<https://www.smartinsights.com/social-media-marketing/social-media-strategy/new-global-social-media-research/>>.

³ Miroslav Kalousek: *Dominik Feri je náš prodavač*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete:<<https://www.e15.cz/the-student-times/miroslav-kalousek-dominik-feri-je-nas-prodavac-1332420>>.

⁴ *Dominik Feri: THE YOUTH VOTER*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete:<<https://www.politico.eu/list/politico-28-class-of-2019-the-ranking/dominik-feri/>>.

Príkladom mladého aktivistu, ktorý svojimi aktivitami zaujal verejnosť a má záujem naplňať ambície vo vrcholnej politike je 30-ročný Maďar *András Fekete-Győr*. Pre maďarskú politickú scénu je významné, že už takmer desaťrošie na nej neohrozene vládne premiér *Viktor Orbán* so svojou stranou Fidesz. Táto strana zaknihovala jednoznačné víťazstvá v posledných troch parlamentných voľbách a od roku 2010 sa v Maďarsku neobjavila sila, ktorá by ju dokázala čo i len ohroziť. Ambíciou priniesť liberálnu a pro-európsku alternatívu voči *Orbánovmu* Fideszu disponuje práve 30-ročný *Fekete-Győr* so svojim politickým hnutím Momentum.

Fekete-Győr vstúpil do povedomia širšej verejnosti v roku 2017, kedy stál na čele kampane s názvom NOLimpia, ktorej cieľom bolo zrušenie kandidatúry Maďarska na organizovanie letných Olympijských hier v roku 2024. Táto kampaň dokázala vzbierať viac ako štvrt' milióna podpisov⁵ a v reakcii na to maďarská vláda kandidatúru na organizáciu Olympiády stiahla. Získaný politický kapitál začal následne uplatňovať vo vedení politického hnutia Momentum, ktoré sa stavia do pozície ostrého kritika premiéra *Orbána* a vládnej strany Fidesz. Strana sa sama označuje za centristickú a presadzuje progresívnu a liberálnu agendu, pro-európske postoje a vymedzovanie sa voči *Putinovmu* Rusku.

Ďalším predstaviteľom tejto generácie je 23-ročný Francúz *Jordan Bardella*. Vyrastal na predmestí Paríža Seine-Saint-Denis, ktoré patrí medzi problémové časti hlavného mesta, najmä z dôvodu vysokého percenta obyvateľstva tvoreného prisťahovalcami. Toto prostredie už od detstva formovalo *Bardellove* postoje čo viedlo k tomu, že už v mladom veku sa stotožnil s názormi predsedníčky strany Národný front, *Marine LePen*. Ako sám poznamenal: „do Národného frontu som

⁵ Na vyhlásenie referenda v Maďarsku je potrebná petícia so 138 000 podpismi.

ostúpil viac kvôli Marine LePen, než kvôli strane samotnej.“⁶ Bardella je odchovancom strany Národný front a obľúbencom samotnej Marine LePen. Pôsobil ako predseda mládežníckej organizácie strany a neskôr aj ako hovorca strany.

Samotná politická strana prešla v posledných rokoch výrazným rebrandingom. V snahe zmeniť svoje vnímanie zo strany verejnosti zmenila svoj názov Národný front na Národné združenie. Postup Bardellu, ako predstaviteľa najmladšej generácie členov strany, v jej hierarchii je ďalším príkladom tohto procesu. Celá táto snaha má za cieľ dištancovať sa od starých čias Národného frontu, predovšetkým od obdobia otvoreného presadzovania xenofóbie a antisemitizmu, ktoré boli pre ňu charakteristické od jej založenia v 70. rokoch Jean-Mariem LePenom. Zmena rétoriky je prítomná aj v otázke prístupu k EÚ. Kým v minulosti hovorili predstavitelia strany o vystúpení z EÚ, teraz presadzujú zmenu EÚ zvnútra a vytvorenie tzv. Európy národných štátov. A práve Bardella patrí medzi hlavné postavy strany v kontexte jej pôsobenia v EÚ, keďže pri voľbách do Európskeho parlamentu má pozíciu volebného lídra.

Napriek novému vzhľadu strany jej kritici vyčítajú, že v princípe zostala rovnaká, čo je viditeľné najmä vo vyjadreniach predstaviteľov, ktoré majú charakterom často blízko k stanoviskám krajnej pravice. Osoba mladého Bardellu zohrá kľúčovú úlohu pri formovaní silného euroskeptického bloku v EP po voľbách do Európskeho parlamentu v roku 2019.

Historický moment v modernej histórii britského parlamentarizmu priniesli voľby do Dolnej snemovne Spojeného kráľovstva v roku 2015. Poslanecký mandát v nich získala Mhairi Black, ktorá mala v čase svojho

⁶Momtaz, R.: *France's far-right boy wonder*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/france-french-far-rights-boy-wonder-leads-european-charge-jordan-bardella-marine-le-pen-national-rally/>>.

zvolenia 20 rokov a 237 dní, čím sa stala najmladšou poslankyňou britského parlamentu v jeho novodobej histórii. Jej úspech je zaujímavejší o to viac, že vo voľbách vo svojom okrsku dokázala, ako členka Škótskej národnej strany, poraziť silného kandidáta Labouristickej strany, bývalého ministra vo vládoch *Tonyho Blaira* a *Gordona Browna*, *Douglasa Alexandera*. Aj jej víťazstvo bolo ukázkou úpadku popularity Labouristickej strany v Škótsku.

Ako členka nacionalistickej strany svoj úspech nestavala na uplatňovaní nacionalistického populizmu, ale cez autentickú ľavicovú a sociálnu agendu. Politicky sa vo svojom regióne profilovala cez sociálne témy. Otvorene podporuje práva LGBTI komunity. Okrem obviňovania Labouristickej strany za nezvládnutie sociálnej politiky svoju kritiku smeruje aj na Westminster ako taký, ktorý označila za „nefunkčnú a sexistickú inštitúciu“.⁷ Úspech *Mhair Black* je zároveň zaujímavým príkladom toho, ako väčšinový volebný systém dokáže vygenerovať politika s jasnou agendou vychádzajúcou z potreby svojho okrsku a nie primárne straníckou centrálou.

V USA pri voľbách do Snemovne reprezentantov v roku 2019 výrazne zaujala 29-ročná *Alexandria Ocasio-Cortez*. V primárkach Demokratickej strany svojho dištriktu prekvapujúco zvíťazila nad skúseným *Josephom Crowleyom*, a po následnej výhre nad kandidátom Republikánskej strany vo voľbách do Snemovne reprezentantov sa stala historicky najmladšou členkou Kongresu USA.

Prudký nárast jej poznateľnosti a popularity súvisí najmä s jej pôsobením na sociálnych sieťach. Vo svojej komunikácii obratne kombinuje politickú agendu s témami o životnom štýle, vďaka čomu si dokáže získavať pozornosť mladšej generácie. Od získania svojho mandátu čelila

⁷Jones, O.; Sich, A.: *Mhairi Black: 'Westminster is a totally defunct, sexist institution' - video interview*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/video/2016/mar/17/mhairi-black-owen-jones-video-interview>>.

viacerým útokom zo strany svojich oponentov, tie však väčšinou dokázala otočiť vo svoj prospech.⁸

K základným bodom jej agendy patria progresívne zdaňovanie miliónárov, dostupné zdravotníctvo, školstvo, voľnejšia migračná politika. *Ocasio-Cortez* stojí za projektom tzv. *Green New Deal*, čo je súbor návrhov a balíkov na boj proti klimatickej zmene a ekonomickej nerovnosti. V súčasnosti patrí medzi hlavné postavy americkej ľavice.

Mnohí republikáni a konzervatívcovia ju kritizujú za vysokú mieru populizmu. Napriek tomu disponuje vysokým politickým potenciálom, keďže sa postupne stáva hlavným hlasom amerických „mileniálov“. Pred začiatkom prezidentskej kampane 2020 vznikol medzi kandidátmi Demokratickej strany súboj o získanie jej podpory, ktorá môže danému kandidátovi prilákať milióny hlasov v segmente mladých voličov. Samotná *Ocasio-Cortez* teda napriek skutočnosti, že kvôli nízkemu veku nemôže kandidovať v prezidentských voľbách, môže v primárkach Demokratickej strany zohrať významnú úlohu a byť hlavnou tvárou strany aj do budúcnosti.

Slovenský kontext

Spomínané príklady úspechu mladých kandidátov v komunálnych voľbách v roku 2018 prinášajú zaujímavý kontrast pri porovnaní s výsledkom volieb do Národnej rady Slovenskej republiky (NRSR) v roku 2016. Kým mladí kandidáti, ktorých úspech zarezoval v širokej verejnosti počas komunálnych volieb, reprezentovali liberálne a progresívne postoje, v parlamentných voľbách medzi mladými kandidátmi uspел ideologicky výrazne odlišný typ politickej ponuky.

⁸ Príkladom je anonymné zverejnenie videa z jej študentských čias, v ktorom *Ocasio-Cortez* tancuje na strechce budovy. Politička reagovala novým video, v ktorom tancuje na chodbe Kongresu, čím si získala pozitívny ohlas na sociálnych sieťach.

Tab.: Najmladší zvolení poslanci vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2016.

MENO A PRIEZVISKO	VEK	POLITICKÁ STRANA
<i>Milan Mazurek</i>	22	Kotleba - ĽSNS
<i>Ján Kecskés</i>	27	Kotleba - ĽSNS
<i>Martin Beluský</i>	29	Kotleba - ĽSNS
<i>Katarína Cséfalvayová</i>	31	#Sieť
<i>Milan Uhrík</i>	31	Kotleba - ĽSNS
<i>Rastislav Schlosár</i>	32	Kotleba - ĽSNS
<i>Ján Mora</i>	32	Kotleba - ĽSNS

Vo voľbách do NRSR v roku 2016 v kategórii mladých kandidátov dominovali členovia krajne pravicovej strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko. Táto strana zaznamenala najvyššiu podporu v segmente mladých voličov, keď v kategórii prvovoličov vo veku 18-21 rokov získala podiel 22,7%.⁹ Tento výsledok indikuje skutočnosť, že práve táto strana dokázala najvýraznejšie zaujať mladého voliča, poskytnúť mu zaujímavých mladých kandidátov a prehovoriť k nemu jeho jazykom.

Záver

Uvedené príklady poukazujú na skutočnosť, že politickí kandidáti najmladšej generácie, často aj vo veku do 30 rokov, dokážu generovať značný politický kapitál potrebný nie len na zvolenie do zákonodarných zborov, ale rovnako na to, aby patrili na národnej úrovni medzi viditeľných a vplyvných politických predstaviteľov. V dobe nástupu

⁹Gyárfášová, O.; Slosiarik, M.: *Voľby do NR SR 2016: Čo charakterizovalo voličov*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete: <http://www.sociologia.sav.sk/pdf/Working_Papers_in_Sociology_012016.pdf>.

nových médií a sociálnych sietí disponujú schopnosťou využiť možnosti, ktoré tieto nové spôsoby komunikácie ponúkajú. Ich obratná komunikácia prostredníctvom sociálnych sietí pôsobí prirodzene a je vysoko atraktívna pre segment voličov mladej generácie. Vďaka tomu sa mladé politické osobnosti stávajú lídrami, či priam hlasom, mladej generácie, ktorú dokážu pritiahnúť k politike a zapojiť do politického procesu. Digitálne médiá im ponúkajú natoľko efektívnu platformu na oslovenie verejnosti, že svoj úspech dokážu častokrát budovať bez výraznejšej podpory centráln politických strán. Spôsob budovania politickej značky na individuálnej úrovni prostredníctvom sociálnych sietí, ktorý invencii politickej komunikácie de facto nekladie žiadne limity, je zároveň indikátorom možného poklesu významu straníckych štruktúr pri formovaní a presadzovaní svojich vlastných lídrov. Nedávna minulosť priniesla zvolenie historicky najmladších poslancov v USA, Spojenom kráľovstve alebo Českej republike. Úspech týchto jednotlivcov viedol aj cez víťazstvo nad skúsenými a etablovanými politikmi, disponujúcimi stabilným elektorátom a pevnou podporou svojich straníckych štruktúr. Vďaka tejto svojej schopnosti zaujať sa zároveň stávajú stále viac zaujímavejšími aj pre politické strany, ktoré môžu využiť ich potenciál a v budúcnosti ponúkať mladým kandidátom čoraz väčší priestor.

Tieto mladé osobnosti sa vyskytujú vo všetkých častiach politického spektra. Ich schopnosť osloviť a naviazať na seba segment prvovoličov a mladých voličov môže smerom do budúcnosti ponúknuť politickým lídrom novej generácie neustále väčšiu relevanciu, o ktorú politici, ktorí novej generácie v takejto miere osloviť nedokážu, budú postupom času prichádzať. V ich prospech hrá autenticita a nepoškvrnenosť politikou, s ktorou sa, na rozdiel od svojich starších a skúsenejších konkurentov, nedostali do kontaktu. Politický kapitál, ktorý dokážu generovať, preto nemôže byť straníckymi centrálnami ignorovaný. Práve naopak,

agenda, ktorú prinášajú do verejného diskurzu a ktorá tvorí magnet pre mladého voliča, je následne reflektovaná záujmom vedenia strán. To prináša do politického procesu ďalší nový prvok v oblasti kreovania stranických programov. Výraznými programovými bodmi politických strán nemusia byť iba opatrenia kreované ich odbornými kapacitami, vychádzajúce zo základných programových téz strán. Do popredia programu strán sa môže v krátkom čase dostávať aj agenda, ktorú so sebou prinášajú mladé tváre, ktoré pre ňu dokážu získať v krátkom čase výraznú spoločenskú podporu. Mladé tváre však zároveň môžu slúžiť ako nástroj na obnovenie legitimacy pôvodných programových bodov politických strán, ktorým, ako nové osobnosti, dokážu dodať punc relevancie a aktuálnosti.

S nástupom sociálnych sietí dochádza aj k transformácii politickej komunikácie ako takej. Hlavnými tvármi tejto transformácie sú práve predstavitelia mladej politickej generácie. Tí dokážu byť vo vyššej miere stotožnení s novými technológiami a spôsobmi komunikácie. Vo svojej komunikácii prostredníctvom sociálnych sietí častokrát kombinujú politický obsah s obsahom súkromným. V tejto komunikácii dokážu byť prirodzení a autentickí. Do úzadia posúvajú obraz „politika profesionála“ a nahrádzajú ho obrazom politika, ktorý je zároveň bežným človekom, na dennej báze zdieľajúcim svoj súkromný život, ktorý je na dosah a možno ho kontaktovať vďaka sociálnym sieťam v priebehu minúty. V politickej komunikácii tak dochádza k nastoleniu trendu, kedy je stieraná hranica medzi profesionálnym a súkromným životom, resp. kedy je politický život prirodzenou nadstavbou súkromného života, vďaka čomu sa takýto politický predstaviteľ stáva pre voliča uveriteľnejším a atraktívnejším.

Schopnosť generovať značný politický kapitál bez výraznej podpory stranických centráľ, možnosť v krátkej dobe vlastnou agendou ovplyvňovať verejný diskurz a stranický program, či kapacita dodať

aktualizačný moment starším programovým tézám, alebo stieranie hranice medzi profesionálnym a súkromným životom v komunikácii s verejnosťou. To sú len tri ukážky toho, aké trendy prinášajú mladí politickí lídri do verejného života a politickej súťaže. Ich dosah je, s narastajúcim vplyvom sociálnych sietí, neustále výraznejší. Na základe trendov, ktoré mladé osobnosti prinášajú do politického života, môžu v mnohom slúžiť ako vzor pre skúsenejších politikov a ako podnetný objekt politologického skúmania.

Literatúra:

- Dominik Feri: *THE YOUTH VOTER*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete:<<https://www.politico.eu/list/politico-28-class-of-2019-the-ranking/dominik-feri/>>.
- Gbúrová, M.; Bzdilová, R.; Eštok, G.; Onufrák, A.; Koziak, T.; Dobiaš, D.; Šutajová, J.: *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018.
- Gyárfášová, O.; Slosiarik, M.: *Voľby do NR SR 2016: Čo charakterizovalo voličov*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete:<http://www.sociologia.sav.sk/pdf/Working_Papers_in_Sociology_012016.pdf>.
- Jones, O.; Sich, A.: *Mhairi Black: 'Westminsteris a totally defunct, sexist institution' - video interview*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete:<<https://www.theguardian.com/commentisfree/video/2016/mar/17/mhairi-black-owen-jones-video-interview>>.
- Miroslav Kalousek: *Dominik Feri je náš prodavač*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete:<<https://www.e15.cz/the-student-times/miroslav-kalousek-dominik-feri-je-nas-prodavac-1332420>>.
- Momtaz, R.: *France's far-right boy wonder*. [online], [cit. 20/04/2019]. Dostupné na internete:<<https://www.politico.eu/article/france-french-far-rights-boy-wonder-leads-european-charge-jordan-bar-della-marine-le-pen-national-rally/>>.

Papugová, K.: *(Seba)prezentácia vybraných politikov na sociálnych sieťach (Diplomová práca)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019.

AUTORI (v abecednom poradí):

Mgr. Peter Dubóczy, Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. Katarína Duffeková, Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. Tomáš Dvorský, Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Dr. Csaba Fazekas, University of Miskolc, Maďarsko

Dr. Sándor Fekete, University of Miskolc, Maďarsko

Mgr. Benita Feketeová, Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. Martina Chrenová, Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, UCM v Trnave, Slovenská republika

Mgr. Zuzana Jurgova, Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, UCM v Trnave, Slovenská republika

Mgr. Kristína Kiššová, Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika

Ing. Mgr. Jozef Kotulák, Fakulta verejnej správy, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

JUDr. Anna Kseňáková, Právnicka fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. Lucia Laczkó, Katedra politológie, Filozofická fakulta,
Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. Katarína Lörincová, Katedra politológie, Filozofická fakulta,
Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. Daniela Nguyen Trong, Katedra filozofie a religionistiky, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Slovenská republika

Bc. Michaela Ružičková, Katedra politológie, Filozofická fakulta,
Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

JUDr. Natália Schneiderová, LL.M., Ústav medzinárodného a európskeho práva, Paneurópska vysoká škola, Slovenská republika

SLOVENSKO - EURÓPA - SVET

Zborník príspevkov

Editori: Mgr. Tomáš Dvorský
Mgr. Lucia Laczkó
Mgr. Katarína Lörincová

Vydavateľ: UPJŠ v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2019

Počet strán: 240

Rozsah: 12,3 AH

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-8152-789-0